

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

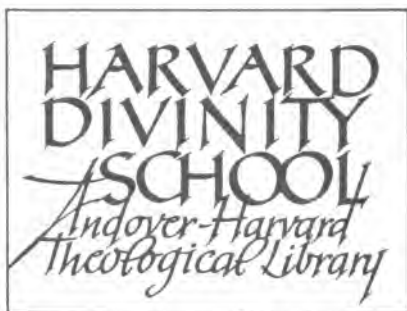
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ANDOVER-HARVARD LIBRARY

AH 3A8G L

Harvard
Depository

~~A5610/5.-~~

D15.104

242

A TISZÁNTÚLI REF. EGYHÁZI ÉRTEKEZLET KIADVÁNYA. I.

LELKIPÁSZTORKODÁS

KAPCSOLATBAN

A LELKIPÁSZTOR BELMISSZIÓI MUNKAKÖRÉVEL.

PÁLYADÍJNYERTES MŰ.

JELIGE : „Az olyan hitszónok, a ki nem
lelkipásztor is egyszersmind,
hasonlít ahhoz a madárhoz, a
melynek csak egy szárnya van“.
Bengel.

IRTA :

CSIKY LAJOS

DEBRECZENI REF. THEOL. AKAD. TANÁR.

DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA.

1907—1407.

BV
4010
C85

2, 3385

ELŐSZÓ.

A „Tiszántúli ref. egyházi Értekezlet“ 1903. évi aug. hó 27. napján Máramarosszigeten tartott közgyűlésén 12. jkvi sz. a. tűzte ki e munka tárgyát pályatétel gyanánt, s körülírta azokat a szempontokat, a melyekre a pályázónak figyelemmel kell lennie.

E mű szerzője azt hiszi, hogy munkája egészében, felosztatva ugyan, de okvetlenül foglalkozott az általa felölelt legkülönbözőbb lelkipásztorkodási területeken, mindenikkel a maga helyén, némelyikkel több helyen is, mindazokkal a szempontokkal, melyeket a pályatételt kitűztek előírtak.

Önmaga iránt való kötelességének tartja a szerző elmondani, hogy egyáltalában minden nevesebb idevágó szakmunkát ismervén, talán egyetlenegy sincsen azok között olyan, a melyikből ne merített volna. Leggyakrabban használta az angol Fairbairn-t, a franczia Vinet-t, a német Ottó-t és Bengel-t, s ha tőlük néha talán egész szakaszokat is teljes szabadsággal átvett, azért vette át, mert azok az ő lelke odavágó gondolatainak teljesen megfelelnek; de jó lélekkel mondja, hogy az egész műbe igyekezett a maga magyar kálvinista szellemét átönteni.

Sokan azt fogják a szerzőről mondani, hogy nagyon is eszményi szempontból fogta föl a lelkipásztori munkakört, s elhordozhatlan terhet rótt annak viselőjére.

A ki ezt mondja, találni fog e munka valamelyik lapján egy pár mondást, a mely kiengeszteli őt a szerző iránt,

*

7-49-71 - Kálvin

IV

a ki, igenis, nagyon jól tudja, hogy képtelenség volna egy embertől ennyi teendő végzését várni, de hiszen ő nekie nem *egy* ember helyzeti viszonyaihoz kellett művét alkalmaznia, hanem valamely *általános* nézpont magaslatára kellett fölemelkednie.

Adott a szerző néhány mintát, egy-egy gyakorlatilag előforduló esetben követendő eljárásra nézve is, de el kellett számolnia azzal a bizonyos ténnyel, hogy teljesen lehetetlen volt reá nézve olyan esetet kiválasztani, a melynek e könyvbe fölvétele mindenkit kielégített volna, a menyiben mindenki a saját egyéniségének legjobban megfelelő, a gyülekezetében leggyakrabban előforduló esetre kívánna mintát látni e könyvben, — ezt pedig ebben az *egy* könyvben teljesíteni merő lehetetlenség.

Egy egyszerű tartalomjegyzék és egy betűsoros tárgymutató teszi könnyebbé e munka használatát, melyek mindenkinek egyszerre és biztosan megmutatják, mely kérdést merre kell a műben keresni, és hol lehet azt megtalálni.

Kérem a kegyelem Istenét, az aratás Urát, hogy tegye művemet hasznossá lelkipásztoraink kezében, s tanítsa őket küzdve-küzdeni az egyházépítés nagy munkájában.

Debreczen, 1907 június 15.

Csiky Lajos.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	Lap. I.

Elméleti rész.

1. §. A lelkész különböző nevei	1
2. §. A lelkész lelkipásztori és belmissziói munkaköre . .	10
3. §. A lelkészi hivatal fény- és árnyoldalai	14
4. §. A lelkész külső és belső hivatása	30
5. §. A lelkészi hivatal és a lelkipásztorkodás szükséges volta	35
6. §. A lelkipásztorkodástan irodalma	43

Gyakorlati rész.

ELSŐ SZAKASZ.

A lelkész élete.

7. §. A lelkész életéről általában	48

I. A lelkész egyéni, benső élete.

8. §. Magány és visszavonulás	54
9. §. Imádkozás	58
10. §. Tanulmányozás	59
11. Idővel való gazdálkodás	62

II. A lelkész családi élete.

12. §. Házasság. Nőtlenység	64
13. §. A lelkész felesége	66
14. §. A család kormányzása	70
15. §. A lelkész háztartása	71

III. A lelkész társadalmi élete.

16. §. A lelkész társadalmi élete általában	73
17. §. Komolyság	75

	Lap.
a) A lelkész társasága	76
b) A lelkész szórakozásai	77
c) A lelkész foglalkozásai	78
d) A lelkész öltözete	79
e) A lelkész theologiai nézetei	79
18. §. A lelkész a társadalomban. Politikai szereplése . . .	81
19. §. Tisztvársi viszony	84

MÁSODIK SZAKASZ.

Lelkipásztori gondozás.

20. §. A lelkipásztori gondozás tárgyai	88
a) Anyagi érdekek	88
b) Erkölcsei érdekek	89
c) Szellemi érdekek	90
d) Lelki érdekek	91

I. Az egész gyülekezet lelkipásztori gondozása.

21. §. A lelkipásztor és az ő egész gyülekezete	91
22. §. Az egyháziasság előmozdítása	93
23. §. Szabad társasélet	99
24. §. Iparosélet	101
25. §. Egyetemes erkölcsi élet	106
26. §. Az általános művelődés terjesztése	110
27. §. Gyülekezeti szegények gondozása	111
28. §. A sociális kérdés	116
29. §. Az iskola gondozása	122
30. §. A lelkipásztor a presbyteriumban	126
31. §. A lelkipásztor és a templomi szószék	131

II. A gyülekezeti családok lelkipásztori gondozása.

32. §. A családi élet	134
33. §. A gyülekezeti tagok házasságkötése	137
34. §. Szerencsés és visszás házasságok	141
35. §. Lelkipásztori látogatások	149

III. A gyülekezeti egyes tagok lelkipásztori gondozása.

36. §. Egyesek lelkipásztori gondozása általában	152

A) *Egyesek belső állapotára vonatkozó lelkipásztori gondozás.*

	Lap.
37. §. Hivők	154
38. §. Tudatlanok	156
39. §. Tévelygők, babonások	158
40. §. Kétkedők	161
41. §. Közönyösök, külsőleg egyházasok	166
42. §. Egyháziatlanok	167
43. §. Szakadárok	169
44. §. Hitváltoztatók	170
45. §. Hitetlenek, vallásgúnyolók	172

B) *Egyesek külső állapotára vonatkozó lelkipásztori gondozás.*

46. §. A belső és külső élet egymáshoz való viszonya . .	178
47. §. Betegek és haldoklók	178
48. §. Lelkibetegek	186
49. §. Elnyomottak, üldözöttek, szerencsétlenek	188
50. §. Foglyok	190
51. §. Halálra ítélték	194

Függelék.*Példák a lelkipásztori gondozásban való eljárásról.*

1. Beszélgetés egy istentagadó férfival	199
2. Beszélgetés egy beteg nővel	211
3. Beszélgetés egy szerencsétlen nővel	215
4. Beszélgetés egy rossz hírben levő férjes nővel	220
5. Beszélgetés egy fogoly-férfival	228

BETŰSOROS TÁRGYMUTATÓ.

A. Á.

Agrár-socialismus 120—121.
Akadályai a lelkészi hivatásnak 33.
Anarchia, anarchismus 122.
Anániás és Safira története 119.
Angyal — lelkész neve 4, 9.
Anyagi érdekek 88.
Apollós 68.
Apostáták 170—171.
Apostol 3, 9.
Arató — lelkész neve 4, 9.
Aquila és Priscilla 68.
Ágoston-szent 56, 203.
Általános művelődés terjesztése
110—111.
Arnyoldalai a lelkészi hivatalnak
21—29.
Áttérők 171.

B.

Babarczy Schwartzér Ottó dr.
műve 147.
Babonások 159—161.
Baxter 46, 53.
Belmisszió fogalma 11.
Belső és külső élet viszonya 178.
Belső hivatás 31—35.
Bengel 12, 133, 150, 183.
Beszállók 104.
Beteglátogatások 180.

Betegek és haldoklók 178—186.
Betegek úrvacsoráztatása 184.
Beteg nővel beszélgetés (Függe-
lék) 211.
Bibliatörténeti hitelessége (Füg-
gelék) 205, 206.
Blaikie 45.
Bossuet — mondása 56.
Börtön-lelkészek 190.
Büntető intézetek 190.

C. Cs.

Chrysostomus a lelkészi állás-
ról 17.
Ciceró 52.
Civilisatio szolgája a lelkész 16.
Claus Harms 45.
Communismus 121.
Convertiták 170—171.
Családi élet 64, 134—137.
Család kormányzása 70.
Cselédek a lelkészlakban 73.

D.

Dalegyletek 109.
Darwin 173.
Dávidházy János — műve 130.
Demosthenes 52.
Diakonus 1, 9.

E. É.

Ebrard 45.
 Egyesek lelkipásztori gondozása 152—154.
 Egyháziasság előmozdítása 93.
 Egyháziatlanok 167—169.
 Egyházi beszéd 131—133.
 Elbocsátott fegyenczek 194.
 Elnyomottak 188—190.
 Előkészület a beteglátogatásra 181.
 Előljáró — lelkész neve 4, 9.
 Elválás, házassági 144.
 Erasmus a lelkészi állásról 18.
 Erkölcsei élet 106—109.
 Erkölcsei érdekek 89.
 Élet és munka 49.
 Ének- és dalegyletek 109.
 Építőmester 4, 9.

F.

Fairbairn 45.
 Fajtalanság bűne 107.
 Fegyházi lelkészek 190.
 Feleség, lelkészé 66.
 Felolvasások 95, 105.
 Fényoldalai a lelkészi hivatalnak 14—20.
 Fogházi lelkészek 190.
 Foglalkozások, lelkészé 81.
 Foglyok 190—194.
 Fogoly férfival beszélgetés (Füg-gelék) 228.
 Fogyasztási egyletek 105.
 Fonókák 100.
 Fry Erzsébet — mondása 114.
 Funcke — mondása 177.

G.

Garda József 46.
 Garzó Gyula — szavai 164, 176.
 Gazda — lelkész neve 4, 9.
 Gazdagok-szegények 118—119.
 Generatio aequivoca 172.
 Gyári munkások 102, 104.
 Gyülekezeti szegények gondozása 111, 116.
 Gyülekezeti szükségek 132.
 Gyülekezeti tagok házasságkötése 137—141.
 Gyülekezet lelkigondozása 91—94.

H.

Haeckel 173.
 Halálra ítélték 194—197.
 Haldoklók 185—186.
 Harms 66, 78, 79, 87.
 Hasonszenvi gyógy mód 176.
 Házasság — a lelkészé 64.
 Házassági elválás 144.
 Házasságkötés a gyülekezeti tagok közt 137—141.
 Házasság — szülék akarata ellen 141.
 Házasulandók kikérdezése 126.
 Házi áhitatosság 73, 137.
 Háztartás 71.
 Hitetlenek 172—177.
 Hitszónok 10, 12.
 Hitváltoztatók 170—171.
 Hivatás — lelkészi 30—35.
 Hívók gondozása 154—156.
 Huet Péter Dániel 61.
 Huxley 173.

I.

Idegen egyházak szokásainak tiszteletben tartása 98.
 Idővel való gazdálkodás 62.
 Ifjúsági egyesületek 110.
 Illetlen dolog a lelkipásztorkodás? 39.
 Imádkozás 58.
 Ipari socialismus 120.
 Iparosélet 101—106.
 Iparossegédek 101.
 Irodalom — lelkipásztorkodástani 43—47.
 Iskola, — gondozása 122.
 Iskolaszék 125.
 Ispotály Debrecenben 115.
 Istentagadó férfival beszélgetés (Függelék) 199.

J.

Jézus feltámadásáról — beszélgetés (Függelék) 206.

K.

Kanonikus intézmény-é a lelkészi hivatal? 14—16.
 Katekhéta 10, 13.
 Kátéból való vizsgálat 126.
 Keresztyén élet kivihetősége 51.
 Kétkedők 161—166.
 Kitérők 170—171.
 Klérikus 5.
 Komolyság 75—81.
 Konfirmációra előkészítés 125, 126.
 Könyvek terjesztése 111.
 Közönyösök 166.
 Krafft Ebing Richard báró elmekórtani tankönyve 147.

Krisztus — istenségét tagadó férfival beszélgetés (Függelék) 199.

Krisztus lelkipásztori példája 37.
 Külső hivatás 30.
 Külsőleg egyházasok 166.

L.

Lapok terjesztése 111.
 Látogatások — lelkipásztori 149—152.
 Lehető-é a lelkipásztorkodás? 39.
 Lelkész a társadalomban 81—84.
 Lelkész élete 48—54.
 Lelkész — név 8.
 Lelkész — felesége 66.
 Lelkész foglalkozásai 78.
 Lelkész — háztartása 71.
 Lelkész különböző nevei 1—10.
 Lelkész külső és belső hivatása 30—35.
 Lelkész öltözete 79.
 Lelkész szórakozásai 77.
 Lelkész társadalmi élete 73—75.
 Lelkész társasága 76.
 Lelkész theologiai nézetei 79.
 Lelkeszi hivatal és a lelkipásztorkodás szükséges volta 35—42.
 Lelkeszi hivatal fény- és árnyoldalai 14—29.
 Lelki betegek 186—188.
 Lelki érdekek 91.
 Lelkipásztor a presbyteriumban 126—131.
 Lelkipásztor és a templomi szószék 131—134.
 Lelkipásztori és belmissziói munkakör 10—13.

Lelkipásztor és egész gyülekezet
91—93.

Lelkipásztori gondozás tárgyai
88—91.

Lelkipásztori látogatások
149—152.

Lelkipásztorkodástan irodalma
43—47.

Lelkipásztor-név meghatározása
10, 13.

Lelkipásztor öltözete 79, 133.

Leszármazási elmélet 172.

Liturgus 10, 12.

Lőhe 45.

M.

Magány 54.

Magdolna — intézetek 109.

Magy. Prot. Irod. Társaság 111.

Marosvásárhelyi Gombási István
45.

Massillon — mondása 50.

Mesterlegény-egyletek 105.

Mértékletességi társulatok 107.

Misszionárius a lelkész 15.

Mystikus irányzat 170.

Munkaadók és munkások 104.

Munkás — lelkészi név 4, 9.

Munkásbeszállók 104.

Munkás-dalkörök 105.

Munkás-kölcsönpenztárak 105.

Munkás-takarékpénztárak 105.

Munkás-zeneegyletek 105.

N. Ny.

Napszámosok 103, 104.

Nazarénusok 169.

Nemi elmebántalom 146.

Nemi élet rendellenességei
146—148.

Nélkülözhető a lelkipásztorko-
dás? 38.

Németi Sámuel 46.

Népkönyvtárak 111.

Néptanító — lelkészi név 7.

Néptanítóink vallásoktatása 124.

Nihilismus 122.

Nitzsch 45.

Nősülés ideje 69.

Nötlenség 64—66.

Nyilvános istentiszteletben való
részvétel 94, 96.

O. Ö. Ó.

Olvasóegyletek 111.

Onania 148.

Oosterzee, van 44, 45.

Otto 45.

Öltözet, lelkészé 79, 133.

Önfertőzés 148.

Ösnemzés 172.

P.

Palmer 45.

Pap 6, 10, 12.

Parochus 8.

Pascal 32.

Pásztor 4, 9.

Philip Henry — mondása 50.

Pietisztikus irányzat 170.

Plántáló — lelkészi név 4, 9.

Plébános 8.

Politikai szereplése a lelkésznek
83.

Presbyterium 126—131.

Presbyteros — név 2.

Prédikátor 10, 12.

Psychopathia sexualis 146.

Püspök 3, 9.

Q.

Quintiliánus meghatározása a szónokról 52.

R.

Rabsegélyző egyletek 194.
 Révész Bálint — szavai 185.
 Rokonok közti házasság 140.
 Rossz hírben levő nővel beszélgetés (Függelék) 220.

S. Sz.

Sáfár — lelkészi név 4, 9.
 Schleiermacher — mondása 144.
 Schweitzer 45.
 Separatisták 169—170.
 Shedd 45.
 Simkó Vilmos 46.
 Sociál-demokrácia 118.
 Sociális kérdés 116—122.
 Socialismus 117.
 Socialismus és sociál-demokrácia követelményei 121.
 Solon törvénye a semmi párthoz nem tartozókról 84.
 Szabad előadások 95.
 Szabad társas élet 99—101.
 Szakadárak 169—170.
 Szász Károly — szavai 24.
 Szegények, árvák diakonusai, diakonisszái 114.
 Szegények és árvák gondnoka 114.
 Szegények, gazdagok 118—119.
 Szellemi érdekek 90.
 Szent Ágoston 56, 203.
 Szerencsés és visszas házasságok 141—148.
 Szerencsétlenek 188—190.

Szerencsétlen nővel beszélgetés (Függelék) 215.

Szolga, szolgálat — egyházi 2, 9.
 Szórakozások — lelkészé 77.
 Szószék, — templomi 131—134.
 Szükséges a lelkészi hivatal és a lelkipásztorkodás 35—42.
 Szülék akarata elleni házasság 141.

T.

Takarékboltok 105.
 Tanoncz-egyletek 105.
 Tanulmányozás 59.
 Társadalmi állása a lelkésznek 16.
 Társadalmi élet — lelkészé 73—75.
 Társadalomban a lelkész 81—84.
 Társaság — lelkészé 76.
 Templomi szószék 131—134.
 Tévelygők 158—161.
 Theologiai nézetei a lelkésznek 79—81.
 Tisztvársi viszony 84—87.
 Tóth Ferencz 46, 68.
 Traktátusok 111.
 Tudatlanok 156—158.

U. Ű.

Úrasztalához előkészítés 125, 126.
 Úrvacsoráztatás a betegágyánál 184.
 Üdülő beteg 185.
 Üldözöttek 188—190.

Z. Zs.

Zenekörök 110.
 Zsarnay Lajos 46.

V. W.

- Vadházasságban élők 139.
 Vagyonközösség 118—120.
 Vagyonközösségre törekvő vallásfelekezetek 120.
 Vallásgúnyolók 174—177.
 Vallásos iratokat terjesztő társaság 111.
 Vallástanító — lelkészi-név 10, 13.
 Vasárnap megünneplése 94, 97.
 Vegyes házasság 139.
 Vendégeskedés — lelkésznél 72—73.
- Veszedelmes-é a lelkipásztorkodás? 40.
 Vén — lelkészi név 2, 9.
 Világi hatóság parancsszava az erkölcsrontó intézetek ellen 109.
 Vilmar 45.
 Vinet 41, 44, 45.
 Visszavonulás 54.
 Visszás házasságok 142—148.
 Vitéz — lelkészi név 5, 9.
 Vitringa holland theologus a lelkészi állásról 20.
 Wilks Máté 62.
-

LELKIPÁSZTORKODÁS

KAPCSOLATBAN

A LELKIPÁSZTOR BELMISSZIÓI MUNKAKÖRÉVEL.

ELMÉLETI RÉSZ.

---

1. §. A lelkész különböző nevei.

Hogy vizsgálódásunkhoz, melyet a keresztyén lelkészi hivatal lényege, jelleme s munkaköre tekintetében a lelkipásztorkodás szempontjából fogunk végezni, biztos és kellő alapot nyerjünk, szükséges és helyes dolog lesz megismerkednünk mindenekelőtt azokkal a nevekkel, melyeket ez állás viselőjéről a biblia hagyott fenn nekünk, vagy a melyeket az idők folyamában az élet teremtet meg. Mindezek a nevek a lelkészi állást illetőleg nagyon fontos dologra tanítanak meg bennünket, a mint az majd előtűnik a következőkből.

Az evangyéliom szolgálóinak az újtestamentomban a következő neveire találunk:

1. *Diakonus*, a mi szolgát jelent; olyan szolgát azonban, kinek állásában benne van a szabadság fogalma is, a mennyiben ezek a diakonusok bizonyos hivatalt nyertek, a melynek teendőivel nekik épen úgy kellett végezniök, mint bárki másnak is az ő saját hivatála teendőivel. Már pedig a kire valamely hivatal teendőjének végzése bízott,

az a maga lelkével, ha hű és igaz szolga, uralkodik hívtalanak teendői fölött. A diakonus kifejezésnek és szónak, mint a hogy ez sok más kifejezéssel és szóval is megtörtént már, megvan a maga fejlődési története, a mennyiben az idők folyamán nem azt a jelentést vette föl, mint a mi első értelme volt. E szó ugyanis először általános értelmű volt, s különbség nélkül használták azt az evangéliom minden szolgájáról, míg későbben különös jelentőséget vett föl, s csupán az egyházi alamiznaszedőkre alkalmazták. „Kicsoda azért Pál és kicsoda Apollós, ha nem szolgák (δούλοι), kik által hittetek, és a mint kinek-kinek az Úr adta“ (1. Kor. 3. 3.). *Semmi dologban senkit meg nem botránkoztatunk, hogy ne szidalmaztassék a mi szolgálatunk*“ (ἡ διακονία) (2. Kor. 6. 3.). „*Melynek én lettem szolgájává az Isten kegyelmének ajándékából, mely adatott nékem az ő hatalmasságának ereje szerint*“ (Eféz. 3. 7.). „*És hálát adok annak, a ki engemet erőssé tett, azaz a Krisztus Jézusnak, a mi Urunknak, hogy engemet hívnék ítélt lenni, helyheztetvén e szolgálatban*“ (1. Tim. 1. 12.). „*Az evangéliom . . . , melynek én Pál lettem szolgájává*“ (Kol. 1. 23.). — Ezen felsorolt szentírási helyek az általános lelkészi szolgálatra, vagy annak viselőjére alkalmazzák a diakonia és diakonus szavakat, míg a szó különös és későbbi alkalmazására nézve főlemlítendő a következő szentírásbeli helyek: „*A diakonusoknak tisztességeseknek kell lenni*“ (1. Tim. 3. 8.); „*A diakonusok egy feleségnek férjei legyenek*“ (1. Tim. 3. 12.); „*Ajánlom nektek Fébét, a mi nénénket, ki a Kenkhrea városbeli gyülekezetnek szolgálója* (diakonissa)“ (Róm. 16. 1.). Az előbb említett helyeken tehát ugyanaz a diakonus szó jelentése, a mit

2. a **szolga** (δούλος) jelent Filipp. 1. 1.-ben: „*Pál és Timótheus, a Jézus Krisztusnak szolgálói*“.

3. **Vén**, a mi a görög „presbyteros“ szónak fordítása. „*Az egyházi szolgák*, (vének = πρεσβύτεροι), *kik jól forgolódnak*,

kettős tisztességre méltóztassanak“ (1. Tim. 5. 17.). „*Küldvén alamizsnát a véneknek, Barnabás és Saulus által*“ (Csel. 11. 30.). Az egyházi szolgákról, mint vénokról főleg Csel. 15-ben találunk többszörös említést. Ilyen szentíráti mondások továbbá a következők: „*Követeket küldvén azért Milé-tumból Efézusba, a gyülekezetnek véneit odahivatá*“ (Csel. 20. 17.). „*Ezokáért hagytalak téged Krétában, hogy rendelj városonként séniorokat*“ (Titus 1. 15.). „*Beteg-e valaki ti köztetek? hívassa az egyházi szolgákat*“ (πρεσβύτεροι) (Jakab 5. 14.). Látnivaló ez idézetekből, hogy magyar bibliafordításunk a szóban forgó görög szót hol egyházi szolgák, hol vének, hol séniorok névvel teszi át nyelvünkre.

4. **Püspök**, a mi egyértelmű a vénnel. „*Rendelj városonként séniorokat . . . , mert szükség a püspöknek feddhetetlenné lenni*“ (Titus 1. 5—7.); Cselek. 20., 17—28-ban pedig azt olvassuk, hogy Pál összehívja az efézusi gyülekezet véneit. s gondviselésükbe ajánlja az egész nyáját, melyben a Szentlélek őket *vigyázókká* tette; e szentíráti helyen a görög „ἐπίσκοπος“ szó áll a magyar fordítás „vigyázó“ szava helyén. Filippi 1., 1-ben a püspökök együtt említetnek a diakonusokkal; 1. Timoth. 3. 2. pedig általában a gyülekezeti elöljárót mondja püspöknek, a mi tehát mind azt mutatja, hogy a bibliai püspök-fogalom egyáltalában nem az, a mivé az a keresztyén anyaszentegyházban a hosszú századok folyama alatt fejlődött.

5. **Apostolok**, vagy küldöttek, követek (αποστέλλω = ki-küld, elküld). „*A mi atyánkfiai . . . a gyülekezetnek követi ők*“ (2. Kór. 8. 23.). Megjegyzendő azonban, hogy a biblia az apostol szót főleg azokra alkalmazza, kik Jézus Krisztusnak közvetlen tanítványai, követi voltak. „*Foglaltosak voltak az apostolok tudományában*“ (Csel. 2. 42.).

De találunk a bibliában képes kifejezéseket is a lélekészek elnevezésére, a mely kifejezésekből sokszor igen

sokat tanulhatunk, mert a szóban forgó eszmének általában véve mélyebben a gyökerére hatolunk az ilyen leíró szavak használatával, mintha a maga megfelelő, egyszerű nevével illetünk valamely fogalmat. Az evangéliom szolgálainak már ilyen neveik a következők:

1. **Pásztor**, a mi a tanítónak akar megfelelni. „*És ő adott némelyeket apostolokat, némelyeket pedig prófétákat, némelyeket pedig evangyéliistákat, némelyeket pedig pásztorokat és doktorokat* (Eféz. 4. 11.). Csak ezen a helyen olvasuk a pásztor kifejezést az evangéliom szolgájára való egyenes alkalmaztatásában, de közvetve pásztoroknak neveztetnek ők akkor is, ha Jézus Krisztus a mi lelkeink pásztorának és püspökének (1. Pét. 2. 25.) mondatik, és mikor Jézus Krisztus azt mondja Péternek: „*Legeltessed az én juhaimat*“ (Ján. 21. 16., 17.). Különben e kifejezéssel már az ó-testamentomban is találkozunk, ott nevezetesen, hol Ezékiel próféta (a 34. részben) a hűtlen pásztor alakját rajzolja megdöbbentő képen.

2. **Sáfár**. *Úgy ítéljen mi felőlünk az ember, mint . . . az Isten titkainak sáfárai felől; továbbá pedig a sáfárokból ez kívántatik meg, hogy minden hívnek találtassék*“ (1. Kor. 4. 1—2.).

3. **Angyalok**, vagy **hírnökök**. *A hét csillagok a hét gyülekezetnek angyalai* (Jel. 1. 20.).

4. **Elöljárók**. *„Engedjete a ti elöttetek járóknak*“ (Zsid. 13. 17.).

5. **Építőmester**. *„Mint bölcs mester fundamentumot vetettem*“ (1. Kor. 3. 10.).

6. **Munkás, gazda, arató, plántáló**. *„Mert Isten mellett munkálkodó szolgák vagyunk, Isten majorsága, Isten építése vagytok*“ (1. Kor. 3. 9.). *„A gazda jó reggel kimegyen miveseket fogadni szőlőjébe*“ (Máté 20. 1.). *„Az aratásra való gabona bizony hogy sok, de az arató kevés; kérjétek azért a gabona aratásának Urát, hogy bocsássa ki az*

aratókat az ő gabonájának aratására“ (Máté 9. 37., 38.). „*Én plántáltam, Apollós öntözött, de Isten adta annak előmenetelét*“ (1 Kor 3. 6.).

7. *Vitéz.* „*Epafrasztus, — az én tiszteletbeli és vitézkedő társam*“ (Filippi 2. 25.). „*Te azért a munkának terhét hordozzad, mint Jézus Krisztus jó vitéze*“ (2. Tim. 2. 3.).

Az elsorolt bibliai neveken kívül vannak használatban a lelkésznek más nevei is, a melyeket, ha helyes, evangélikus szellemben fogunk fel, bátran elfogadhatunk, de a melyek, több esetben kétértelműek lévén, egyszersmind könnyen is félreérthetők.

Ilyen a „*klérikus*“ név (κλήρος, é = sors), a melyet a keresztyén egyháznak már első századaiban is használtak. Némelyek e szót a Csel. 1. 23—26-ban előadott esemény után származtatják, mely szerint Mátyásnak az apostoli hívatalra megválasztásánál „*sors*“-ot vetettek. Mások attól az eseménytől származtatják le e szót, hogy Lévi törzse Kanaán földének kiosztásánál nem kapott sorsvetés útján *örökséget* (κληρονομία, é = örökség is), hanem az Úr kinyilatkoztatta, hogy ő maga lesz Lévinek öröksége, ő maga fogja ezt anyagi veszteségeiért kárpótolni. Ezért aztán Lévi törzse „*clerus Domini*“ névvel neveztetett. Valószínűbbnek látszik azonban, hogy ezen elnevezésnek az az értelem képezi alapját, a mely szerint nem annyira az Úr a léviták öröksége, mint inkább ezek képezik az ő örökségét, vagy birtokát, s mindenekelőtt ezek különíttettek el az ő szolgálatára. E mellett látszanak bizonyítani a következő szentíráti helyek is: 4. Mózes. 3. 41. 45.; 5. Mózes. 32. 9.; Zsolt. 33. 12. A klérusnál tehát egy rendre kell mindenetre gondolni, a melyet az Úr másoktól elkülönített, saját birtokául és szolgálatára szentelt; a mint 1. Péter 2. 9-ben a keresztyének is Isten sajátjának neveztetnek, „*hogy annak hatalmas dolgait hirdetnék, a ki őket a sötétségből az ő csudálatos világosságára hívta*“. Ezen eredeti jelentés-

hez csatlakozott aztán később azon már említett jelentés, hogy az Úr a lévitákról, a kiket ő a maga szolgálatára kiválasztott, most már, mint övéiről, gondoskodni is fog; a mihez sorakozik még egy harmadik jelentés is, mely a napi templomi teendőknek a papok közt sorsolás útján való kiosztásából veszi eredetét, az Úr közvetlen határozatát akarván ez által kitudni, a mely okból vetettek sorsot Barnabás és Mátyás fölött is. A klérikusok alatt tehát az oly férfiak értendők, kik a néptől (λαϊκός), a világiaktól (laikus) elkülönítve, Isten szolgálatára szentelték föl életüket, kik Istennek öröksége, szolgálai, ügyvivői, a miért aztán jutalmukat is tőle nyerik el. Ez elnevezésnek a keresztyén lelkészekre való átvitele ellen semmit sem lehet felhozni, ha azzal valaki a lelkészi hívatalnak az egyházban való megállapítása által létrehozott azon különbséget akarja érteni, mely szerint a keresztyénség rendezett és szakadatlan ápolása végett csakugyan elkülönített egy osztály az egyház tagjai közül; a mennyiben tehát oly férfiakat akar az jelölni, kik, mint a lelkészi hívatal viselői, kizárólag annak teendői vitelére szentelik magokat. De mindenestre óvakodni kell e név használatában annak római katolikus fogalmától, mely a többi keresztyénektől való személyi és lényeges különbséget foglal magába.

Ugyanezen félreértésnek van kitéve a *pap* elnevezés is. A keresztyén lelkészek nem lehetnek papok a szónak ótestamentomi értelmében, s nem is neveztetnek úgy sehol másutt az újtestamentomban, csak a hol a keresztyének egyetemes papságáról van szó. Nagy és fontos elv az, és az a protestantismus igaz tana, hogy én nem mint lelkész, hanem mint keresztyén vagyok pap, míg a római katolikus egyházban, az ótestamentom szellemének megfelelőleg, a lelkészek papi jelleme a leglényegesebb és mindent elhatározó mozzanat. A protestantismus határozottan és föltétlenül tiltakozik a papság fogalma ellen;

Luther például azt mondja, hogy a kik a népért sákramentomban és ígében nem kezeskedhetnek, ne is neveztessenek papoknak, mert ez pogány szokásból, vagy a zsidó nép törvényéből maradt át s az egyházba ennek nagy romlásával vétetett föl. Jól tudjuk, hogy vannak a protestánsok között is, kik a lelkészek papi jellemét, ha nem egészen római katolikus értelemben is, de mindenesetre pártfogásukba vették, s a hazai protestánsok és épen az evangélikus reformátusok között is sokan használják a pap nevezetet, például erdélyi református testvéreink, de mások is, így például *Zsarnay Lajos*, ki a sárospataki ref. főiskola *papjának*, a ker. erkölcs-, és *paptan* köz- és rendes tanítójának nevezi magát „*Paptan*“-a címlapján. A pap elnevezést mi nem tartjuk helyesnek, mert használatánál sohasem tudjuk elfeledni a közönséges papfogalmat, melyet pedig mi lelkészeinkhez nem akarunk kapcsolni. És ha mégis valaki a protestantismus elvével összeegyeztethetőnek tartja a protestáns lelkészre nézve is a „*pap*“ elnevezés használatát, ebben neki csak addig lehet igaza, míg ő a lelkészben a gyülekezetével (tehát nem a *gyülekezetéért*) imádkozó s a sákramentomokat kiszolgáltató egyházi szolgát tekinti; a pap tehát, a mi felfogásunk szerint, csak a lelkészi állás egyik teendőjének végezője.

A rationalismus korában kedveltté lett a „*néptanító*“ elnevezés is. Mindenesetre néptanító a lelkész is, de különösen azok az egyének a néptanítók, kik saját hatáskörükben a nép gyermekeinek elemi iskolai tanításával foglalkoznak. A lelkészeknek is kell természetesen tanítaniok a népet, de első sorban csak arra, a mi az emberek örök üdvét, hivatását, kötelességét, s mint Jézus megváltottainak és az örökélet örököseinek reménységét illeti. Ez különbözteti meg őket minden más tanítóktól. De meg a tanítás nem az egyedüli feladat, a mit a keresztyénség ápolása végett tenni kell, – a honnan ez az elnevezés egyoldalú is.

A római katolikusok szeretik a „*plébános*“ elnevezést is. Így nevezik ők azt a lelkészt, ki valamely gyülekezetben (plebania) önállóan vezetheti a lelki gondozást s az egyházi törvénykezést.

Egyértelmű ezzel a latinos „*parochus*“ szó, mely legvalószínűbben a görög *παροικέω* szótól származik, a melynek értelme = közelében, mellette, szomszédságában lakik, s ettől jön a *παροικία* főnév, mely egymás melletti, egy egészhez tartozó lakások számát, összegét jelenti; s a paroikos (*παροικος*) olyan ember, ki lakását mások közelében ültette fel. A parochia e szerint egy egyházhoz tartozó lakosok összeségét jelenti, a mely egyház, mint gyülekezet bizonyos határok közé van szorítva. A plébános, parochus név tehát nem annyira a lelkészi hivatás sajátos voltára, mint inkább annak térileg korlátolt és meghatározott működési körére vonatkozik.

Használatos végül, a mit mi legjobban szeretünk, a „*lelkész*“ név is. Egyházi férfiakat jelent ez közönségesen, kik annyiban ellentétben állanak a világiakkal, mert a lelkészi hivatásnak, a többi hivatástól eltérőleg, nem a világi, földi ügyekkel van dolga, hanem a lelkiekkel. Mint a lélek, a szellem vallásának szolgálói és eszközei, találólag hordozák ők e nevet. „A lélek hívataltát viselik ők, azt a hívatalt, mely a lelket adja és szolgáltatja, mert birtokukban van a lélek, s ez magát nekik átszolgáltatja“, — mondja egy német hittudós. Magasabb értelemben oly férfiakat jelez ez a szó, kik saját életökben Isten Lelkétől ihletve és vezetve, a léleknek a test fölötti, az örökkévalónak és mennyeknek a múlandó és földi fölötti uralmát ábrázolják. Egyébiránt ezen értelemben aztán lelkészek, lelkiek (*πνευματικοί*) tartoznak lenni az összes keresztyének, s a lelkészek kiválólag csak azért nevezhetők így, mert ők hivatvák arra és náluk föltételezi az ember első sorban azt, hogy ők magokban Isten lelkének helyet és működést bízatosí-

tanak. A protestáns egyházban különösen ez a név lett elfogadottá.

Arról, hogy a lelkész névvel összeköttetésben és ebből folyólag kicsoda néhány más nevet használunk még magyar protestáns, főleg evangélikus református egyházunkban, majd a következő cikkben fogunk beszélni.

Most pedig térjünk vissza egy kissé a lelkésznek fent felsorolt bibliai neveire, s állapítsuk meg azokból azt a mi lelkészi hivatalkat elsősorban érdeklő és jellemző nagy tényt, hogy a szolgálat fogalma azok közül jóformán mindenikben be van foglalva; hiszen, mint mondtuk, szolgát jelent a diakonus szó; a vénre, főként a példaadás céljából, nagy és fontos kötelességek várnak; a püspök vigyázata erős és nehéz munkát igényel; az apostolokra végtelenül fontos misszió bízott; a pásztornak őriznie kell a maga nyáját; a sáfároknak okvetlenül végezniök kell a rájuk bízottakat; az angyalok nagy híreknek tolmácsai; az előljárók mindenekben példaadók tartoznak lenni; az építömesternek ott kell magának is dolgoznia az épület emelésénél; munkás nem képzelhető tétlen nyugalomban; a gazda maga tartozik előljárni a munkában; az arató orczája verítékével dolgozik; a plántáló maga ültet és veteményez, s a vitéznek erősen kell forgatnia a lélek fegyvereit.

Hogy ez így van, bőven mutatja az újtestamentom is; hiszen az apostolok is többször alkalmazzák magukra (a szolga, a *δούλος*) nevet (Róm. 1.1., Galat. 1.10., Filippi 1.1., 2. Tim. 2.24., Titus 1.1., Jakab 1.1., 2. Péter 1.1., Judás 1.1.); az újtestamentomi szentírás határozottan visszaveti a hatalomnak a saját személyre vonatkozó minden fogalmát: „*Kicsoda azért Pál és kicsoda Apollos, ha nem szolgák, kik által hittetek*“ (1. Kor. 3.5.). És megjegyzendő, hogy Istennek e követői nemcsak Isten szolgálóinak nevezik magukat, hanem a hívők szolgálóinak is, mert ha azt mondják: „*Úgy*

ítéljen mi felőlünk az ember, mint a Krisztusnak szolgáló felől“ (1. Kor. 4. 1.), más oldalról ezt is mondják: *Min-
denek tiétek, akár Pál, akár Apollós, akár Kéfás . . ., min-
denek tiétek; ti pedig a Krisztuséi vagytok, a Krisztus pedig
Istené*“ (1. Kor. 3. 21–23.).

2. §. A lelkész lelkipásztori és belmissziói munka- köre.

Mi a lelkészt a maga többoldalú hivatásában nem-
csak úgy tekintjük, mint *hítségőnököt, prédikátort*, a kinek
kötelessége az ő gyülekezetét közistenitisztelek alkalmá-
val egyházi beszédeiben a keresztyén vallás igazságaira
oktatni; nem csupán, a szót protestáns értelmében véve,
pap, vagy liturgus ő, ki gyülekezetében egyedül van fel-
hatalmazva bizonyos szent cselekmények érvényes végez-
hetésére; nemcsak *vallástanító*, katekheta ő, kinek fontos
és nagy kötelessége a gyülekezet gyermekeit vallásoktatásuk
betetőzése által bevezetni a gyülekezet önálló tagjai közé:
de *lelkipásztor* is ő, a kinek, mint ilyennek, az a hiva-
tása, hogy örökös gonddal álljon gyülekezete fölött, érez-
tesse a maga befolyását annak társadalmi, családi életében
és egyes tagjai között; menjen házról-házra, hogy a sze-
retet lelkében jó tanácsokat osztogasson, élő hitet terjesz-
szen; keresse föl a családokat, az egyeseket, mindazokat,
kik lelki, vagy testi bajaikban jóakarató támogatásra szo-
rulhatnak, s tegye mindezt önként, nem szoros hivatási,
hanem csak lelkiösmeret-parancsolta kötelességből, tehát
formához nem kötve, szabadon. Igenis, adja át magát a
lelkipásztor ezen ő munkájának; vesse magát bátran a
küzdelem közepébe, és ne engedje magát semmi által sem
elbátortalanítani. Ne tekintse a rideg szabályokat, hiszen
a katona sem ügyel a csata zajában semmi egyébre, csak
a vezényszóra és semmi egyébre nem tekint, csak az előtte

lobogó zászlóra. A lelkésznek, egyedül mint lekipásztornak kell és lehet megvalósítania azt az evangéliomi parancsolatot, melyet az apostol így fejez ki: *„Legeltessétek az Istennek seregét, mely a ti gondviselések alatt vagyon, gondot viselvén arról nem kényszerítésből, hanem örömet”* (1. Péter. 5.2.).

Az élet változatos voltánál fogva azonban ezekre a teendőkre nézve casuistikus szabályokat adni szinte lehetetlen, de meg a lekipásztorra is méltatlan dolog volna ily szabályokat adni magának egy olyan cselekvény gyakorlására, melytől csak úgy várhat gyümölcsöket, ha az előjövő esetek önálló és elfogulatlan vizsgálatával, s egy jó pásztor belátásával, szeretetével és hűségével önmaga határozza meg azt, hogy az előforduló esetekben mit és mint kell tennie. Ismételjük tehát, hogy nem szoros hivatalt, nem formákhoz kötött, hanem lelkiösmeret-parancsolta, s örömet végzett teendők munkálásában áll a lekipásztorkodás. És ha könyvünk végén mégis adunk néhány eljárási mintát, ezt a kezdők, a nagy munkatérre most kilépők némi részben való tájékoztatása céljából akarjuk csak adni.

Belmissziói működés alatt pedig azt a munkálkodást értjük, a melyet az élő keresztyének könyörülő szeretete, többnyire a hivatalos egyházon kívül, de mindenestre annak szellemében és szolgálatában, a keresztyén nép testi, erkölcsi, szellemi és lelki nyomora enyhítésére folytat, a mennyiben az a nép, bár megkereszteltetett s névleg az egyházközség tagja, külsőleg is lesüllyedve, vallás-erkölcsi szellemben fogyatkozást szenved, és egyházi-keresztyéni életet nem folytat, sőt azt megtagadja, s ez által az egyháztársadalmi életben a legkétesebb nemű kóros állapotokat és bajokat idézi elő. A belmisszió tehát nem más, mint a Krisztus egyházában bentlakozó önfentartási ösztön bebizonyítása, életterejének minden benyomuló ellenség ellen való kifejtése.

Hogy már ezt a munkát, főként a mi körülményeink között, nem bízhatja a lekipásztor gyülekezetének a keresztyén életben és hitben legelőrehaladottabb tagjaira sem, hanem hogy azt neki magának kell kezébe vennie, s gyülekezete jobbjáival egyesülvén, vezetnie és irányítania: az a mi nézetünk szerint ellenmondhatatlanul bizonyos dolog. Igaza van *Bengelnek*, mikor azt mondja, hogy a lekipásztor önmagát erősíti azzal, a mit mások tesznek Isten országa javára, ha alázatossággal örvend annak a jónak, a mit nélküle vittek véghez. Ezen öröm által magáévá teszi mások munkáit, s ugyanabban az időben elkerüli az öntetszergés veszélyét is.

Mi tehát a következőkben a lelkésznek lekipásztori és belmissziói munkaköréről annyival inkább összefoglalva fogunk beszélni, mert hiszen a kettő a lehető legszorosabb összeköttetésben áll egymással, olyannyira, hogy gyakorlatilag alig lehet, hanem inkább csak elméletileg vagyunk képesek azokat egymástól elkülöníteni.

A lelkészt tehát mi úgy ismerjük, mint homilétát, liturgust, katekhétát és lekipásztort. Ebből folyólag a lelkésznek az első cikkben elsorolt nevei mellett még a következő neveit sorolhatjuk elő, a melyek mind az ő lelkészi hivatallal állanak a lehető legszorosabb, legbensőbb összeköttetésben:

1. *Hitszónok*, vagy latinosan *prédikátor*. Így szereték atyáink nevezni az ő lelkészeiket amaz ő véghetetlenül fontos, lehet mondani: elsőrendű teendőjük után, hogy a közistentiszteletek alkalmával a hitnek szavát, az élet ígését hirdették és hirdetik ma is nyilvános egyházi beszédekben. Szónokok ők ekkor, fölötte állván azonban az általok prédikált evangéliom főnséges tartalmánál fogva a világ minden egyéb szónokainak.

2. *Pap* vagy *liturgus* a lelkész csak annyiban, hogy gyülekezetében egyedül nekie van joga bizonyos egyházi

eendőket végezni, a minők a sákramentomok kiszolgálása, a konfirmáció, az esketés, s néhány más ilyen teendő, a melyeknek végezhete tényleg az ő lelkészi képesítettéséhez van kötve. E jogosultság nem ad ugyan neki character indelibilist, a minőt a római katolikus papnak az ő fölszentelése ad, de csakugyan más a lelkész, mikor a fentebb elsorolt teendőket végezi, vagy akár a mikor imádkozik az ő gyülekezetével, mint a mikor ez előtt Isten ígét hirdeti. Ha a protestantismusban papi jellegről egyáltalában lehet szó, az csak mint liturgusnál léphet nála előtérbe.

3. *Vallástanító*, vagy *katekhéta* azután a lelkész annyiban, hogy egyházi törvényeink értelmében is neki kell a konfirmációra menő gyermekeket előkészíteni, vagy legalább az előkészítést betetőzni. Itten lép az ő tanítói jellege fényes előtérbe, mint a mely tanítás nem a világi ismeretekre, hanem a lélek, a lelki élet dolgaira vonatkozik elsősorban.

4. *Lelkipásztor*. Bátran kimondhatjuk, hogy ez a lelkésznek legszebb neve, mert ehhez kell legtöbb szív, legtöbb lélek és legnemesebb akarat, legönzetlenebb önfeláldozás. A lelkipásztorkodás tetőzi be a lelkészi munkák összegének épületét. És mi szívesen is neveznök a lelkészt mindig csak lelkipásztornak, ha ez nem egy szűkebb körű fogalom, hanem a lelkészi hivatal munkakörének egészét felölelő kifejezés volna.

Jegyzet. Az épen most elmondottak alapján tekintse tehát mindenki indokoltnak, ha a következőkben mi egy darabig többnyire inkább csak a lelkésről fogunk beszélni, s csak ott vesszük elő a lelkipásztor név használatát, a hol neki, mint ilyennek munkaköréről kezdünk beszélni. Mert a hol az ő életéről beszélünk, ott ő hivatala minden oldalának egészében lebeghet csak előttünk, kit tehát állásának teljességében fogván fel, rendszerünk kívánalmához képest, mint lelkészt látjuk őt magunk előtt, de a kiből aztán a lelkipásztort fogjuk, fönséges munkájának mezején teljes fegyverzetével fölszerelten előléptetni.

3. §. A lelkeszi hivatal fény- és árnyoldalai.

A lelkeszi hivatal fényoldalai közé mindenesetre azt kell első helyen felszámítanunk, hogy kanonikus, isteni intézmény az.

Ha úgy teszszük föl a kérdést, hogy vajjon Krisztus vagy az ő tanítványai megbízták-é az egyházat azzal, hogy minden időben és minden körülmények között külön emberekkel végeztesse az a maga körében az istenitiszteletet és az emberi lelkek gondozását? — erre a kérdésre teljes bátorsággal és nyugalommal adhatunk tagadólagos feleletet. Az azonban újra kétségbevonhatatlanul bizonyos, hogy Jézus az ő követői közül felhívott egyeseket, hogy legyenek közel ő hozzá, legyenek az ő közvetlen tanítványai, s a magáéhoz hasonló teendőikkel bízta meg őket — és pedig csak őket, és nem minden másokat bízott meg ezzel, — ezt mondván: „*Miképen elbocsátott engemet az Atya, akképen én is elbocsátlak titeket*“ (János 20. 21); mikor pedig Pál apostol azt mondja, hogy Jézus Krisztus „*adott némelyeket apostolokat, némelyeket pedig prófétákat, némelyeket pedig evangyelistákat, némelyeket pedig pásztorokat és doktorokat*“ (Eféz. 4. 11), Jézust úgy tünteti fel, mint a ki tehát bizonyos gondviselészerű felügyeletet gyakorol az ő egyházára az által, hogy annak vezetésére Isten Lelkétől íhletett, vagy e hivatal viselésére mindenesetre hivatott, képesített embereket állít. És ha tudjuk azt, hogy az apostolok, a kiket tehát az Úr küldött ki, hasonlóképen küldtek a magok részéről másokat az evangéliom terjesztésére, világos dolog, hogy a lelkeszség, mint magától tova csörgedező folyam áramlott tovább a maga útján a nélkül, hogy azt formá szerint egyszersmindenkorra megalakította volna az Úr. Mikor pedig Jézus Krisztus azt mondta az ő tanítványainak: „*menjete* *el, és pré-*

dikáljátok az evangéliomot minden teremtetett állatnak“ (Márk. 16. 15), mivel azok, a kikhez közvetlenül szólt, e parancs végrehajtását csak megkezdhették, de, mert annak végrehajtására hosszú évezredeknek munkája szükséges, be nem fejezhették: a tanítványok személyében **azok** utódaihoz is szólt az Úr, vagyis föltette, hogy lesznek utódaik, — a miből ismét azt következtethetjük, hogy az Úr akarta a lelkészi hivatal fennállását.

Ámde ezen mi nézetünk ellen azt szeretik egyesek felhozni, hogy az Úr ideje óta a viszonyok rendkívüli mértékben megváltoztak, mert az Úr tanítványai nem gyülekezeti lelkészek voltak, mint a minőkről mi itten beszélünk, hanem elsősorban misszionáriusok.

Erre az ellenvetésre azonban azt kell mi nekünk felelnünk, hogy az apostolok sem voltak mindnyájan misszionáriusok e szó külön értelmében, mert közülök némelyek bizonyára csak egyes gyülekezetekben telepedtek le, s azoknak lelki szükségleteiről gondoskodtak. De meg félig-meddig nem misszionárius-é ma is minden lelkipásztor? Nincsenek-é az egyházak kebelében mindenféle olyan lelkek, a melyeket föl kell keresni, mint a hogy a hit-térítők fölkeresik sok ezer mérföldnyi távolra a pogányokat vagy bálványimádókat? Meg szabad-é szünni valaha a térítés munkájának; avagy nem prédikáljuk-é szüntelen keresztyén gyülekezeteink körében ma is a megtérés keresztyéni nagy kötelességét? Nem kell-é a hálót ma is közelre és távolra kivetni? Következőleg, nem forognak-é fenn ma is ugyanazok a körülmények, a melyek kezdetben a lelkészi állás felállítására vezettek? Nem beszélünk-é épen mi is, e tanulmányunk keretében, a lekipásztori és belmissziói munkakörök egyességének nagy eszméjéről? — a mely kérdéseinkből tehát egyedül csak az következik, hogy ha a Jézus Krisztus határozott szavakkal, mintegy megbízó levélben nem állította is föl a lel-

készi állást, de kétségen kívül akarta annak létezését, s így nem távoztunk el az igazságtól és nem nagyítottunk, ha azt mondjuk, hogy a lelkészi hivatal isteni intézmény.

Ez pedig kétségen kívül a lelkészi hivatalnak elsőrendű fényoldalát képezi, mert ezt igen kevés más hivatalról lehet elmondani, s mindörökké igaz az, a mit Pál a lelkészsegről mond, hogy az „jó munka”. (1. Tim. 3. 1.)

A lelkészi hivatal fényoldalát képezi az is, hogy a lelkész az általa használt indokok belső természeténél fogva uralkodik az elméken, mert ő buzdítja föl és erősíti meg az emberben mindazokat a gondolatokat, melyek az egész életre döntő és elhatározó befolyással vannak; mert ő tartja meg s éleszti folyvást, a földi dolgok által való elnyeletés veszélyének kitett emberek lelkeiben, a láthatatlan dolgokban, a lelki világban való hitet, és ő vigyáz arra, hogy az emberek a léleknek s az örökkévalóságnak emberei legyenek.

Társadalmi tekintetben is úgy lehet és kell tekintünk a lelkészre, mint a civilizáció első és főeszközét, mert a ki a népnek vallásos tanítója, az nem maradhat közönyös az értelmi művelődés iránt sem, sőt annak előmozdítója tartozik lenni. A lelkész az iskolának épen úgy feje, mint az egyháznak, és így ő, ki az evangéliomnak szolgája, szolgája a civilizációnak is. A történelem azt tanítja, hogy minden társadalom többé vagy kevésbé theokratikus volt a maga bölcsőjénél, s az ó- és középkorok prófétája és papja, valamint a mai hittérítő a vad népek között, föltétlenül és határozottan a társadalomnak fejei voltak, és az illető helyeken ma is azok; de meg az is kétségbevonhatatlanul igaz, hogy az egyéni és társadalmi élet legkomolyabb és legünnepélyesebb pillanaiban mindig ott van a vallás, illetőleg annak szolgája a lelkész, és az ő órája mindig visszatér, — úgy, hogy míg az ember minden más hivatal befolyását nélkülözheti, a

lelkészi hivatal emberének ott kell állania az ember bölcsőjénél, élete folyamán nagyon sokszor, és koporsójánál is.

Mindezekhez ha hozzájárul az, hogy a lelkész élete a legmagasztosabb önfeláldozás élete; hogy az a tan, a melyet ő prédikál, Istennek kijelentése, mely idvességet hirdet és ajánl; hogy a keresztyénség, a melynek ő hivataltos képviselője, a földi világ legnagyobb diadalmi hatalma, a melynek köszönheti ez a világ az ő fényességét és ragyogását: nincs abban semmi nagyítás, ha mi a lelkészi hivatal fényoldalairól beszélvén, azt minden egyéb állások között elsőnek és legmagasztosabbnak tekintjük.

(Szükségesnek tartjuk, hogy itt a keresztyén világ három korszakából, az ó-, közép- és újkorból idézzük három kiváló férfiúnak a lelkészi hivatal méltóságára vonatkozó leírását, a melyekben, főleg a mai viszonyokra tekintettel, jól látjuk, hogy sok a nagyítás s túlzott a színezés, de a melyek mégis komoly elmélkedésekre indíthatnak bennünket.

Chrysostomus így ír és beszél a lelkészi, vagy a hogy ő mondja, a papi állásról: „A papságot, igaz, hogy a földön munkáljuk, de azért nem kevésbbé számlálhatjuk a mennyei dolgok közé. Ezt a hivatalt valójában nem egy ember, nem egy angyal, nem egy arkangyal, nem is valami teremtettség hatalom alapította, hanem maga a Parakletos, a ki aztán földi lényeket választott ki, kik még testben vannak, hogy képviseljék az angyalok szolgálatát. És ezért a papnak, ki úgy tekintse magát, hogy a felsőbb hatalmak közé az egekbe állíttatott, oly tisztának kell lennie, a minők eme mennyei hatalmak. Kétségen kívül az a szövetség, a mely a kegyelemnek a szövetségét megelőzte, tiszteletre méltó és rettenetes fönséggel teljes volt: képzeljük csak magunk elé a papnak mellén és vállain azokat a drága köveket; nézzük azt a főveget, azt a köpenyt, azokat az

aranyablákat, a szentek szentét és azt a mélységes csöndet a templom belsejében, — és mégis ha összehasonlítod mindezeket a dolgokat az evangéliom dolgaival, amazoknak fönsége elhomályosul, s csekély dolgoknak fognak azok előtűnni. Ha látod magát az Urat, a mint magát feláldozta és előtted fekszik; ha látod a papot, ki az áldozat fölé hajlik és mindenekért könyörög, mikor minden be van fecskendezve a legdrágább vérrel, hiszed-e, hogy még mindig emberek között vagy? Hiszed-e, hogy még mindig a földön vagy, és nem léptél-e át rögtönösen a mennyek országába? Van-e, a ki kicsinyelné ezt a rettenetes titkot, ha ugyan nem mélységesen érzéketlen minden magasabb iránt? És nem érzed-e, hogy az emberek lelke sohasem tudta volna kiállani ezen áldozat tűzét; hogy mindazokat fölemésztette volna ez. a kik csak közeledtek hozzá, ha maga Isten nem járult volna közbe az ő kegyelmének mindenható támogatásával? Gondolj már arra az emberre, a ki, holott maga a test és vér határai közé van korlátozva, személyesen közeledhetik ehhez a halhatatlan és áldott természethez: és akkor tökéletesen megérted azt a tisztességet, melyet a Szentlélek adott annak a papnak, a ki ezeket a dolgokat végezi“.

A középkor végén élt nagyhírű humanista, *Erasmus* pedig így beszél a lelkészi hivatal méltósága felől: „Ha a dolgokat az igazság serpenyőjén mérlegeljük, azt fogjuk látni, hogy nincsen király, bármely pompa övezze is őt különben. kinek mint királynak, még nem is mondom, hogy egy püspök, de egy egyszerű falusi lelkipásztor is, úgy tekintve ezt, mint lelkipásztort, méltóságban alatta volna. Ha az, a mit mondok, paradoxonnak látszanék, vannak érveim, melyek állításom igazságát a legteljesebben be fogják bizonyítani. Hogy a tényt megállapíthassuk, csak arra van szükségünk, hogy vessük szemeinket a lelkipásztor s illetőleg a király teendőire. Mire czéloz a fejedelmek

munkája? Nemde arra, hogy a gonosztevőket tartsa vissza a törvény öldöklő szeme, és hogy a jó ne zavartassék, vagyis nemde arra törekszik, hogy a személyek s az állam polgárainak tulajdona biztonságban legyenek? De mennyivel magasztosabb az evangyéliom szolgájának célja, ki mindenik egyéni lélekbe a legfőnségesebb nyugalmat akarja önteni, lecsöndesítvén és elnyomván a világi vágyakat. A király teendői annak biztosítására irányozvák, hogy az állam békében éljen szomszédaival, — a papnak meg az a célja, hogy mindenki békében éljen Istennel, hogy mindenkit belső béke töltsön el, és hogy senki a maga szívében mások rontására ne törekedjék.

A fejedelem meg akarja óvni az egyes személyek házát, földjét és barmait a rablók erőszaktétele ellen. Lásd, milyen kicsiny a királyi hívtatal célja! És mit akar a pap? Azt, hogy megvédje a rábízott lelkek birtokát, hitőket, szeretetöket, mértékletességöket, tisztaságukat az ördög támadásai ellen; hogy megvédje azt a birtokot, mely a legnagyobb boldogságot árasztja birtokosaira, s melynek elvesztése a legborzasztóbb szerencsétlenségbe ejti őket. Mit adhat nekünk a fejedelem bőkezűsége? Jövedelmet, állást, tiszteleti czímeket, múltó gazdagságot, vagyoni szerencsét. De mit *nem* vehetünk a papnak kezéből? Ő mennyei kegyelmet kezel az egyház sákramentomainak ereje által: a keresztség által a pokol gyermekeit a mennyei birodalom örököseivé teszi; szentelt kenete által erőt ad a léleknek, hogy ellene álljon az ördög támadásainak; a szentvacsora által az embereket egymáshoz és Istenhez köti, hogy azon túl csak egy testet képezzenek; a bűnbánat sákramentoma által életet ad a holtaknak és szabadságot a rabszolgának, végül a szentírás kincses tárházából naponként az üdvigazságainak táplálékát vonja ki, a mi a lelket erősíti és frissíti. Szellemi italt nyújt a pap, a mely valóban megvidámítja a szívet; gyógyszert ajánl föl, a mely meggyó-

gyítja a lélek halálos betegségeit, s hatásos ellenszere a régi kígyó borzasztó mérgének. Egyszóval minden, a mi a fejedelem működése körébe tartozik, földi és múlandó, de a mivel a lelkipásztor foglalkozik: az isteni, égi és örök. A honnan a milyen különbség van ég és föld, test és lélek, földi javak és örök birtokok között, épen olyan különbség van a királyra bízott teendők s a papra ruházott megbízás között“.

Végül álljanak itt *Vitrínga*, holland theologus szavai (megh. 1723), a ki így festi le a keresztyén lelkészség eszményét: „A Krisztusnak hű szolgája, az evangéliomnak hű tanítója, tiszta elméjű ember, ki Istennek dicsőségeért és az emberek idvezüléseért lelkesedve buzog; oly ember, kit a Szentlélek tanít, s ki tapasztalatilag ismeretségben van Istennek útjaival; ki nem az emberek dolgait keresi, hanem magokat az embereket; nem saját dolgait, hanem Krisztusnak dolgait; életmódja tiszta és hamisítatlan; saját példájával tanítja a kegyesség, szerénység, gyöngédség, buzgóság, okosság és komolyság erényeit; olyan, ki a gyertyatartóba helyezett gyertyához hasonlólag világosságot áraszt a ház minden lakójára, mindenkire, a ki csak üdv után vágyakozik; megmutatja az élet útját s egyszersmind az evangéliomban közölt feltételek alatt a kegyelem és béke áldásait osztogatja; a hova megy, ott világosság van; a hova csak lépteit fordítja, ott idvesség van; ha megnyitja ajkait, kegyelemnek szava van azokon; mindenütt szerettetve, becsültetve, nem kevésbbé eszköz arra nézve, hogy másoknak vigasztalást nyújtson, mint vigasz önmagára nézve is“.

Jegyezzük meg, hogy ezt az utóbbi leírást már egy protestáns lelkész írja, és bárha még ez az eszmény is nagyon magas arra nézve, hogy megtestesülését a való élet nehézségei és kísértései között várni lehetne, de mindezenesetre folytonosan törekedni kell arrafelé, és minél

inkább megvalósul az, annál több okkal lehet áldást várni az Úr szőlőjében végzendő munkára, s annál inkább lehet és szabad a lelkészi hivatal fényoldalairól beszélni.)

De ne engedjük elragadtatni magunkat, hanem lássuk meg és rajzoljuk le a lelkészi hivatal *árnyoldalait* is, a melyek részint azokban a *foglalkozásokban* állanak, melyek körébe tartoznak, részint azokban a *követelményekben* melyeket az fölállít, részint végre azokban a *tapasztalatokban*, a melyeket munkájában s ennek sikerében szerez magának. Mindezekben sajátlagos szenvedésekre és veszélyekre találunk mindazok, kik magokat a lelkészi hivatal viselésére szentelték. Lássuk már a lelkészi hivatal ez árnyoldalait részletesebben.

Ugyanaz az apostol, ki az „ἐπιδοκίμη“-t „καλὸν ἔργον“-névvel nevezi, az Úr szolgáját 2. Tim. 2. 3-ban „στρατιώτης“-névvel is illeti, mint a Jézus Krisztus jó vitézét, a kinek tehát a munka terhét is hordoznia kell. A vitéznek, a katonának bőven van része a szenvedésekben és veszélyekben. Ezeket ismerni, ellenők fölfegyverkezni, azokat szem elől soha el nem veszíteni, hanem vigyázva és imádkozva ellenők folyvást résen állani: fontos föltétele a lelkészi hivatal örvendetes és áldott vitelének.

Azok a *foglalkozások*, melyek a lelkészi hivatal körébe tartoznak, jóllehet a legfontosabb és legvonzóbb tárgyakra vonatkoznak, oly térre vezetik az embert, hol különösen nyugtalanító kételyek szoktak felmerülni. A mióta a kísértő bevezette az embervilágba az „*azt is mondotta-e Isten?*“ (1. Mózes. 3. 1.) szavát, a kételkedés folyton nő és terjed, s a bűnben oly talajt nyert, melyből szüntelenül a leghatalmasabb táperőt húzza. Az Isten szavában való kételkedés szülte a bűnt, s a bűn teremttette meg a kételkedést, melyet Isten Fiának megjelenése s Isten tanácsának és akaratának legerősebb bizonyítékai sem voltak képesek az ember elméjéből kiszorítani. Érvényesíti az magát

eleitőlfogva a keresztyén theológiai tudomány s az egyház terén is, s ezeknek története oly sokféle felfogást, nézetet, bizonyítékot és meghatározásokat mutat föl a tan, az istentisztelet, az alkotmány és egyházi szokások tekintetében, hogy az ember a theológia terén egy sereg olyan kérdéssel találkozik, melyek fölött könnyű szerrel nem lehet ítéletet mondani, mert e kérdések megoldása csakis a folytonos és mélyebb tanulmányoktól, a gazdagabb és többoldalú tapasztalástól, s a szívnek és életnek az Isten ígéje számára való bensőbb odaadásától várható. Könnyen túlteszi magát e nehézségeken a kevésbbé lelkiösmeretes ember, de a ki nem akar az ígének pusztá kikiáltója s gépileges közzétevője lenni; a ki nem csak azt akarja beszélni, a mi eléje adatott, hanem a mit maga is hisz: a tudványó, a lelkiösmeretes, a hű ember legkevésbbé menekszik meg tudományos tanulmányai közben a nyugtalanító kételyektől, a melyek annál inkább fájnak neki, mert tudja, hogy nem földi dolgokról és testi jóllétről van szó, hanem saját maga és sok olyan mások lelki üdvéről, kik benne vetik bizodalmukat, hogy ő belátással és hűséggel kezelendi Isten titkainak kincses tárházát, s őket helyesen tanítandja Isten útaira. Az alázatos, a hivatásában buzgó és hű ember szívét gyakran nyomják ily aggodalmak és bizonytalankodó kétségek, gyakran háborgatják vidámságát, zavarják örömét, és pedig hivatása kötelességeinek akkor is meg kell felelnie; beszélnie kell akkor, mikor időre és nyugalomra volna szüksége, hogy tisztába jöjjön azzal, a mit mondania kell.

Hogy ez aztán milyen *veszélyes* dolog a lelkész saját benső életére, azt könnyű elképzelnünk. Könnyen megtörténhetik, hogy a növekedő kétkedés, a helyett, hogy továbbkutatásra ösztönözné, inkább lankasztja az általa képviselt ügy s az ezzel járó foglalkozás iránti lelkesültségét. Unatkozottá, kedvetlenné lesz gyakrabban

visszatérő bizonytalankodása miatt, s elveszti a további tanulmányokhoz való kedvét. És ha nem volna ott a kételkedés, akkor pedig a megszokás hatalma csökkentheti a hivatás iránti szeretetet, s megtörténik, hogy a lelkész az isteni dolgokkal való foglalkozást, mint hívatalt, mint hivatali foglalkozást tekintvén, csak gépileg, csak külsőlegesen folytatja azt, annál is inkább, mert hivatalát folytatnia kell, ha nincsen is ahhoz kellő hangulata, s egyoldalúan gépilegessé lesz előtte az Isten ígétével való foglalkozás, holott neki azt az ígét mások épülésére kell hirdetnie. De miként teheti ezt, (ha nem tudja azt kimutatni kellő alapossággal a maga jelentőségében, igazságában és fontosságában;) ha nem tesz szert a valódi ékesszólás ama szent charismájára, a melynek birtokában aztán Isten ígését a maga teljes hatalmában be tudja vezetni hallgatói lelkébe? A szentírat olvasását ekkor pusztán hivatali használatra végezi, a nélkül, hogy önmaga Isten ígétének hatalma alatt állana; a nélkül, hogy a maga keresztyéni életére nézve keresne és találna abban épülést, táplálkozást és növekedést, s így könnyen abba a veszélybe jut, hogy személyes keresztyénységét is előmozdítva hiszi, ha hivatali ügyessége növekszik. Nem keresi, hogy vajjon ő maga alázatosabb, lelkiösmeretesebb, a hitben szilárdabb, a szeretetben erősebb, az érületben tisztább s az igazság gyümölcseiben gazdagabb, tehát előbb keresztyénné lett-e, mint a milyen az előtt volt. Természetesen az emberi önszeretet nagyon könnyen igenlőleg felel ezekre a kérdésekre. Ez aztán annyival inkább meggondolásra méltó körülmény, mert rendesen az sem marad ki, hogy a lelkész saját személyes becsét másokkal szemben igen nagyra helyezi, kivált mivel hivatala is, lévén ő Isten ígétének hirdetője, nem csekély előjogokat ad neki, a melyeket ő ott is hajlandó érvényesíteni, a-hol azok nem hivatalát, hanem csupán személyét illetik, s ebből folyólag a másokkal való

érintkezésben szerénytelen igényeket támaszt, a melyek következtében pedig csökken a mások tanítására, lelkiekben útbaigazítására való fogékonysága. A történelem és tapasztalat tanítják, hogy a lelkészek nagyon sokszor úgy az állami, mint a polgári és társadalmi életben saját személyeikre nézve nagyon is meg nem felelő követelésekkel állottak és állanak elő; hogy az őket érő megbántásokat és jogsérelmeket, mint kettősen büntetendőket tekintik, és túlérzékenyek, ha mások őket tanítják és útbaigazítják. A tanítói osztály tagjainak általában szemökre szokták hányni, hogy ők mindenütt a jobbantudókat szeretik játszani, és nem szeretik az útbaigazítást — és ez igen sok esetben igaz a lelkészekről is!

Ha azokra a követelményekre gondolunk, a melyeket hivatása helyez a lelkész elibe, ezek már magukban oly nagyok és fontosak, hogy a rájuk s az azon módra való gondolás, hogy miként kelljen azoknak eleget tenni, aggodalom forrásává lehet reá nézve. Rossz jel az, ha a lelkészek zavartalan vidámságban és gondtalan nyugalomban élnek hivatásuknak, s úgy gondolnak annak vezetésére, hogy soha nyugtalanságot nem éreznek. Hiányzik ezeknél a hivataluk fontosságáról és felelősségéről való mély belátás, a keresztyéni szívkepzettség, mely önvizsgálatra és alázatosságra serkent. Ezek sem nem becsülik, sem nem szeretik gyülekezeteiket, s azokról, kiknek lelki üdve rájuk van bízva, úgy beszélnek, mint olyan emberekről, a kiknek lelki szükségét igen könnyű kielégíteni. Bérenczek ezek és szolgálalekek, kik előtt csak annyiban van hivataluknak értéke, mert kenyeret ad az, s testi szükségüket kielégíti. „Sok ostort kellene Krisztus Urunknak elnyünie, ha minden templomot meg akarna tisztítani a galambárúsoktól és a pénzváltóktól“, — mondá egyszer *Szász Károly* a „Protestáns-Egylet“ gyűlésén. Ámde gondoljunk a lelkészre, a minőnek neki lennie kell, s nézzük, hogy milyen

követelményeket állít ez maga elé! Milyen kevéssé van egy ilyen ember saját magával megelégedve, mennyi kivetnivalót talál hivatála folytatásában, holott azt a legszentebb ügynek tekinti! Ha összehasonlítja azt, a mit tesz, azzal, a mit tenni szeretne, s a miről azt tartja, hogyan tennie kell: annál gyakrabban, annál inkább nyugtalansággal tölti az el szívét és nyomasztólag hat kedélyére. Kérdezzük csak meg az Úrnak igazán kegyes és buzgó szolgálait, ezek be fogják vallani, hogy jönnek rájuk olyan idők, a melyekben szívek teljesen elfogódik, és mélyen meghajlik gyöngeségük és méltatlanságuk tudatában, mikor leírhatatlanul fáj nekik az, hogy oly messze hátramaradtak az eszménytől, melyet ők a lelkészi állás fölötti szent lelkesültségökben magok elé rajzoltak, de a melyet oly kevéssé tudnak megvalósítani. Az igazi lelkész már az önmagával való ez elégtelenség érzetétől egyáltalában nem képes megmenekedni, és ez neki sok aggodalmas órát szerez.

Ámde az ilyen aggodalomban ismét sok *veszély* fenyegeti a lelkész keresztyéni életét. Neki keresztyénnek, még pedig kitűnő keresztyénnek kell lennie, s e követelésnek elismerése s az arra való buzgó igyekvés, hogy annak eleget tegyen, könnyen önmaga iránti túlhajtott szigorúságra vezeti őt. Félrevonul a társadalmi élethől, s egyedüliségbe temeti magát, hogy ne sorozzák be a világiak jellemű emberek közé. Enged a legméltatlanabb kívánságoknak, a legarczátlanabb ráfogásoknak; eltűri a legkiáltóbb jogsérelmeket, csak hogy összeférhetetlenséggel és szeretet hiányával ne vádolhassák. Bizonyos nyugtalansággal beszél, tesz és viseli magát, a mi aztán egész tartására bizonytalanság bélyegét nyomja, a mi pedig ismét nem egyeztethető meg egy keresztyén férfiú tiszteletreméltó, elfogulatlan bátorságával. Függést és áldozatosságot mutat, mely lemond a legalaposabb igényekről is, s kívülre nem tartja

fenn saját személyes értékét, csak azért, hogy önhittséggel és göggel ne vádolják. Oly munkákra és erőfeszítésekre érzi magát kötelezve, melyek erejét fölülhaladják és idő előtt fölemésztik, csak azért, hogy a restség és jóakarat hiányának vádját ne sujthassák ellene. Természetesen mindezek oly túlzások, melyeket a keresztyénség lelke még ő töle, amaz elv első rendű képviselőjétől sem követel meg.

Ha végre azokra a *tapasztalatokra* gondolunk, melyeket a lelkész működése közben szerez, s a melyek e működés haladását nehezítik és sikerét is akadályozzák: ez oldalról is sok szenvedésnek és veszélynek van ő kitéve. Ha a dolog természete szerint a lelkész szemei előtt nem is tűnnek elő működésének gyümölcsei, megmarad neki mégis a vígasz, hogy az isteni Lélek lehellelte alatt nem lesz hiábavaló a lelkekkel végzett munkája. Mily leverő azonban ott látni magát megcsalatra, hol emberi számítás szerint azt lehetett várni, hogy az ígének magvait nem hiába szórta ő szét, s a hol bizonyos jelek után arra lehetett következtetnie, hogy ott gyümölcs fog teremni. Bár-milyen óvatosan ítéli is meg a lelkész működése területén a kedvező jelenségeket, a csalódásoktól mindazáltal nem ment ő, s rothadt gyümölcsöt talál ott, hol a viszonyok higgadt vizsgálata után is jót vélt találni, s milyen gyakran fordulnak elő esetek, hogy neki (tényleg ellene áll-nak, vagy külső akadályok gátolják munkáját, úgy hogy sok erőltetett kísérlet után is) azzal a fájdalmas öntudattal kell művét félbeszakítania, hogy semmit, vagy legalább emberi ítélet szerint semmit sem végzett. Mily benső küzdelmeket kell a lelkésznek oly időkben kiállania, mikor a hitetlenség szemérmetlenül és merészen emeli föl szavát; mikor az ellentétes vélemények és nézetek küzdelme a kedélyeket felizgatja és elkészeríti; mily sértő véleménye-ket hall magáról, ha könnyelmű világfiak és sekélyes föl-

világosultak azt hányják szemére, hogy az Isten ígéjéhez tartva magát, a nép butítására törekszik. És ha gyülekezetének tagjai között a földi javak, vagy élvezetek után való futkosás kapott lábra; hol a szegénység vagy a nehéz idők terhe nyomja a kedélyeket: mindezek szintén nehezítik működését, s akadályozzák munkája eredményét. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a lelkész működését és erőfeszítéseit sokszor kevésre becsüli a világ; azt tartják felőle, hogy rendkívül kevés dolga van, s munkáját igen könnyűnek, könnyen végezhetőnek tekintik. Igaz, hogy sok lelkész maga szolgáltat alkalmat ily kicsinylő véleményekre; dicsekszik ugyanis azzal a könnyűséggel és gyorsasággal, a melylyel egy prédikációt ki tud dolgozni, vagy azzal a képességével, hogy előkészület nélkül is tud ilyet tartani, és hogy semmi különös fáradságába nem kerül az iskolás gyermekek katekhétikai oktatása. Van akárhány lelkész, a ki a helyett, hogy tudományos foglalkozásra szentelné életét, oly kedvteléseknek él, melyek hivatásával egyáltalában nincsenek összeköttetésben, azzal egyáltalában nem egyeznek meg. Nem csoda aztán, ha nagyon sokan vannak abban a nézetben, hogy a lelkészi állás munkái nem is annyira fontosak. Ámde, ha egy buzgó és lelkiösmeretes lelkész a legközelebbi vasárnapra való prédikációját gyakran igen sok fáradsággal úgy készíti el, hogy azzal ki akarja mindama követelményeket elégténi, a melyeket maga állít maga elé, és dolgoznia kell oly befolyások alatt, melyek bénítják erejét, s hangulatát lenyomják, ily körülmények között semmi elismerésre nem találni, és azt tapasztalni, hogy mindent, a mit csak tett, valami nagyon könnyű és szóra alig érdemes dolognak tartják az emberek: ez bizonyára nagyon kedvetlenítőleg hat, és bárha a keresztyén ember túlemelkedik is ezen, mégis csak mindig fájdalmas érzéseket költ az benne. Mily kevéssé bátorító a mellett igen gyakran a lelkész külső helyzete! Egy magános falun, leginkább képzetlen emberek

közé, legfeljebb a tanítóra útalva; távol a hasonlóan képzetektől, a tudomány férfijaival való közlekedéstől, hol gondolatcsere, kölcsönös adás és vevés, tanítás és tanulás található; távol azoktól az intézményektől, melyek a saját kutatásokat megőrzik az egyoldalúságtól és elmaradástól; a mellett olyan helyzetben, mely nem engedi meg, hogy magát irodalmi segédeszközökkel gazdagítsa, hanem a mely sokszor életfentartási gondokat is ad: az ilyen helyzet, — s nemde igen sok lelkésznek ilyen a helyzete! — a legkevésbé sem vonzó, s a magasabb iránti fenkölt érzék, a hivatás iránti bensőségteljes szeretet, valódi keresztyénileg képzett lélek s kegyes szív kíváncsít ahhoz, ilyen viszonyok között azzá válni, az lenni és azt teljesíteni, a mit a lelkészi hivatás kíván.

Az ilyen tapasztalatokkal együtt járó *veszélyek* szem-melláthatók, mert igen könnyen csökkentik azok a keresztyénség ápolására irányuló buzgalmat, ha azt kell a lelkésznek tapasztalnia, hogy oly sok akadály és nehézség leküzdése után is kárba vész sok fáradságos munkája. Ha látja, hogy oly csekély eredményt csekélyebb fáradtsággal épen úgy el lehet érni, felhagy a kísérletezésekkel, s azzal a visszás kifogással nyugtatja meg magát, hogy úgy sem használna az semmit. És milyen könnyen meggyöngül e közben a lelkésznek az emberi lélek iránti szeretete! Sok rosszat lát és észlel; hivatása bepillantat vele az emberi szívekbe, s oly oldaláról tanulja ezeket ismerni, a melyet addig nem látott olyan sötétnek. Mily közel fekszik itt aztán a veszély, hogy elveszítse az emberek iránti becsülését és szeretetét, hogy kicsinylőleg gondolkodjék az emberi nemről; mily könnyen elvész a türelme, s ekkor a lelkész keserű, sértő, heveskedő és indulatos lesz! Vagy, ha ez nem történnék is meg, mily könnyen erőt vesz a szíven, a lelken bizonyos kedvetlenség s a helyzettel való elégedetlenség, mely nem egyeztethető össze a keresztyénnek

önmegtagadásával. Bánja az illető, hogy a lelkészi pályára lépett; kötelességeinek megfelel ugyan, de kedvetlenül; szerencsétlennek érzi magát s a hivatásában talált örömmel együtt mindinkább eltűnik lelkiösmeretessége, szorgalma, hűsége s áldásos munkáról nála többé szó sem lehet.

Ha tiszteletes és szép is, mint a hogy azt feltűntettük, a lelkészi hivatás; ha gazdag is az fölemelő örömekben és előnyökben: de nehéz is az, és szenvedésekkel, fájdalokkal van összekötve. Ki arra akarja életét szentelni, gondolja meg ezeket jól, vizsgálja meg magát, és fegyverkezze föl. A ki pedig már benne van, vigyázzon és imádkozzék, hogy kísértetbe ne jusson, hanem a hit, az erő és szeretet lelke maradjon meg és növekedjék benne.

És mikor mi a fentebbiekben ragyogó színekkel rajzoltuk meg a lelkészi állás fényoldalait, egyáltalában nem azért tettük ezt, hogy az életet még nem ismerő, tehát különösen az ő iskolai tanulmányaira büszke ifjú lelkész túlbecsülje magát, s magasztos és nagy fontosságú életpályájának ideális jelentőségét a maga javára írja. Ez igen nagy tévedés volna ő tőle. A világtudat minden oldalú kiképződése; a bölcsészet és főleg a természettudományok vívmányai; az ezeken nyugvó értelmesség és aesthetikai érzék és magas fokra emelkedett közműveltség ma már egyáltalában nem tűrik meg azt a papi önérzetet, mondjuk: gögöt, a mely a maga szolgálatának méltóságára támaszkodva, keresi a mindenütt való elsőséget s a mely minden irányban gyámkodni akar. Tudnia kell a lelkésznek azt, hogy az ő szolgálata az alázatosság szolgálatában, az ő vezetése nem parancsolásban, hanem minden munkában előljáró, lelki és testi töredelmekkel teljes irányításban, a szívek felbuzdításában és tetterre készítő példaadásban áll.

4. §. A lelkész külső és belső hivatása.

Minden protestáns lelkésznek kettős *hívásra* van szüksége, melyek közül ha bármelyiket nélkülözi, lelkészi hivatalra nem léphet. — A Geleji Katona István-féle kánonok már 1649-ben kimondják: „Lelkészi hivatalt bitorolni törvényes meghívás nélkül egy halandó se merészelen, hanem vívja ki az ő hivatását az Istentől annak közgei által, mert senki sem veheti magának azt a tisztességet, hanem csak az, a ki Istentől hívatik, miként Áron. A honnan Isten erősen feddi azon prófétákat, a kik küldetlenül mennek s prófétálnak, holott ő nem szólott hozzájuk. A kik tehát az egyház előjáróinak vagy a hallgatóknak ellenére feltolják magokat, mint tolvajok s rablók, kik nem az ajtón, de másutt mentek be a juhakolba, gyalázatosan kivettessenek“ (XIII. Kánon). „Hívásuknak pedig kétfélének kell lenni: jelesen belsőnek s külsőnek. Belsőnek Istentől a Szentlélek által, ki az ő szívöket és akaratjukat a szent szolgálat elvállalására hatályosan hajtja, külsőleg pedig az egyház véneitől, vagyis az egyházak mind kegyességgel, mind méltósággal kitűnő polgáraitól, nem zárva ki semmiesetre a keresztyén népnek a beegyezését sem“ (XIV. Kánon). A kánon szavaiból kivehető, hogy mindenesetre szükséges tehát a *belső* hivatás tudata és érzése mellett valamely község részéről jövő *külső* olyan hivatás is, melyet ez a maga erre rendelt közgei által gyakorol.

Minden rendezett egyház, vagy gyülekezet érdeke megkívánja, hogy a lelkész *külső* hivatást nyerjen, a mi két dolgot foglal magába: u. m. először a hivatal vitelére való személyes képesség határozott elismerését, s másodszor a hivatal határozott átadatását, s mindkettőt azon egyház és gyülekezet részéről, a melyben az illető a maga hivatalát viselni fogja. Mindenesetre megköveteli ezt a

jó rend. El lehet ugyan gondolni, hogy egy saját maga érvényesítésére jutott gyülekezet pusztán a közvetlenül adott életrend törvényei szerint mozog, s különösen azokat engedi működni, kik ehhez magokban belső hivatást éreznek. Ez volt az eset a korinthusi gyülekezetben (1. Kor. 14. 26.). De ez által ott rendetlenségek jöttek elő, s ezeknek eltávolítását követelte az apostol. A jeruzsálemi gyülekezetben már korán jelentkezett a szükség, hogy rendes, határozott személyekhez kötött hivatalokat kell felállítani, s e szükségét az apostolok a diakonusok választásának elrendelésével elégítették ki. A gyülekezeti élet haladó fejlődése mindinkább szükségessé tette a külső meghívást, mert hiszen a képesség saját tudata s a belső hivatásról való meggyőződés még nem biztos jel arra nézve, hogy az valóban meg is van; de meg egy időben nagyon sokan hihetik, hogy a belső hivatásnak birtokában vannak, s a rendet teljesen megzavarva tolulhatnak az ígéhirdető hivatalra, máskor pedig oly fogyatkozás állhatna be, hogy senkisémm vállalkozván arra, a gyülekezeti élet teljesen fennakadna. Innen vannak már a tanítói hivatal bitorlása ellen való apostoli intések (Jak. 3. 1.), s azok a rendelkezések, hogy az illetőket vizsgálat alá kell venni, tehát elhamarkodva nem kell senkinek teljhatalmat adni (1. Tim. 3. 10.). Ehhez az egyház kezdettől fogva szorosan ragaszkodott, s a lelkészi működést csak azoknak engedte meg, kik előkészítették, megvizsgáltattak, felhatalmaztattak és törvényesen meghívtak.

Bármilyen szükségesnek tűnik is fel azonban előttünk a rend fenntartása szempontjából a külső hivatás, mindazonáltal csak alárendelt állást foglal az el a *belső hivatás* mellett, mert pusztán az emberi körében mozog. Bizonyos azonban, hogy a két hivatásnak egymással összeköttetésben kell állania. Tárgyunkra már inkább a belső hivatás tartozik, melyet is a következőkben fejtegetünk.

Hogy rendelkezik-e valaki a lelkészi pályára belső hivatással, arra nézve sokszor nem nehéz megadni a feletet, mert mindig és mindújra fordulnak elő esetek, mikor a kérdés önmagát megoldja, mert az egyéni lélek tapasztalatai bizonyos önmeggyőző és elhatározó erővel lépnek föl. „Vannak elhatározó órák, a melyekben az ember egy új hivatás magvát érzi magában felcsirázni, és bizonyos szenvedélytől elragadtatva, mely parancsoló, mint maga az Isten szava, vállalkozik lelkiösmeretében bizonyos munka folytatására, a mi ezentúl életének célja leendő“, — ezt mondja *Pascalról* „Gondolatai“ egyik kiadója, s a mi igaz volt Pascalról, mint egy komoly, vallásos párt gondolkozójáról és képviselőjéről, igaz lehet az a lelkészi hivatal tekintetében más egyénekről is. Mindig találkoznak emberek, kiknél lelkők hajlama olyan sajátos, olyan föltétlenül kijelölt, hogy határozottan arra indíttatva érzik magokat, hogy életüket a szent hivatásra szenteljék. Másokra nézve is azonban, kik lelkőkben nem szereztek még ily határozott tapasztalatokat, könnyűvé válhatik a kérdés helyes eldöntése azon viszony tekintetbe vétele által, mely a lelkész különös s a hívő általános keresztyéni hivatása között létezik. Ismert alapelve az a keresztyénségnek, hogy az igaz egyházban semmi sincs, a mi kizárólag egy ember tulajdona volna; a miből az következik, hogy nem lehet lényegi különbség a lelkész s az egyszerű hívő között, hogy tehát a lelkészi hivatás az egyszerű gyülekezeti tag hivatásához csatlakozik, s a kettő csak annyiban különbözik egymástól, a mennyiben különbözhetik a kifejlődött növény a magtól, vagy a magasabb és kiterjedtebb működési mód az egyszerűbbtől és közönségesebbtől. Itt tehát csak arra a pontra szorítkozik a kérdés, ha vajjon van-e az ilyen embernek oka azt tekinteni Isten akarátának, hogy azon rendes kötelezettségek mellé, melyek őt, mint hívőt illetik, magára vállalja még a keresztyén lelkész különös köte-

lezettségét is, melyek természetökre nézve amazokkal rokonok, de mégis nehezebbek és teljesíttetésükre nézve súlyosabbak. Egyszóval a kérdés abban áll, ha van-e birtokában képesség és akarat, természeti tehetség és kegyelmi ajándék, melyeket ha teljesen kiművel és alkalmaz, észszerűleg elvárhatja tőlük, hogy őt az igazság érdekeire nézve hasznosabbá tehetik a lelkészi állás különös, mint az egyszerű keresztyén élet szolgálatában?

De még akkor is, ha lelkünk vonzalmában Isten hívó szavát halljuk a lelkészi pálya felé, még akkor is lehetnek olyan hiányok és akadályok, a melyek gátlólag állanak az útban, a melyeknek elhárítása mellőzhetetlen föltétel a lelkészi hivatásra nézve. Mert, tekintve a lelkész által elfoglalt állást, az általa végzendő soknemű munkát, lehetnek egyes embereknél olyan akadályok, melyek őt ez állás elfoglalására, e munkák végeztetésére képtelenné teszik, oly akadályok, melyeket mintegy Isten keze maga emelt a gondviselésben, hogy az illető ne ezen az úton szolgálja őt; ilyen akadályok már a fizikai képtelenség, az ideges vérmérséklet, a hanghiány, az értelmi gyöngeség, a folytonos tanulásra való képtelenség, az emlékező erő gyöngesége, s más hasonló természetű dolgok, melyeket legyőzni lehetetlen, vagy a melyek a sikerre, a Krisztus egyháza érdekeinek előmozdítására való minden kilátást megsemmisítenek. Nyugodt és csöndes megfontolásra, baráti tanácsra, imádkozásra van itt szükség, s nem szabad senkinek ilyen fogvatkozásai miatt kétségbe esnie, mert bár bizonyára nagyon kíváncsi a testi és lelki tulajdonságoknak szerencsés alkotása, főleg, ha valaki az egyházban magasabb és kitűnő helyet foglal el, mindazonáltal áll az is, hogy aránylag mérsékelt tehetségek, összekötve még testi gyöngeségekkel és hiányokkal is, sok jó szolgálatot tehettek és tettek az egyháznak, a keresztyén munkálkodás különböző helyein. Rámutathatunk itt arra, hogy Pál, Péter, Jakab és

János apostolok, úgy látszik, nagy mértékben felülmúlták az apostoli társaság többi tagjait, de azért mindegyik jól be tudta a maga hivatását tölteni, mert az Úr mindnyájuknak tudott dolgot adni.

A belső hivatásra nézve, hogy tudniillik rendelkezik-e azzal a lelkész, úgy nyugtathatja meg legjobban lelkiösmeretét, ha megjegyzi magának a következőket.

1) Belső hivatása van a lelkésznek, ha szívének egyetlen vágya a lelkészi állás nagy céljaira van irányítva, a mely cél nem más, mint Istennek az emberek idvezítésében való fényes dicsősége.² Belső hivatása van a lelkésznek, ha lelkiösmeretes szorgalommal igyekszik magát a nagy munkára képesíteni. Még az egyház rendkívülibb, tüne-
ményes alakjainál is azt látjuk, hogy felhasználták a közönséges eszközöket, például a haldokló, öreg Pál könyvei és írásai után küldött.

2) Belső hivatása van a lelkésznek, ha rendelkezik az ő munkájának megfelelő képességgel; ha van bizalma önmagához, hogy elbírja a magára vállalt munkát, tudván különben azt is, hogy az Ur senkit sem hív föl olyan munkára, a melyre neki képességet nem adott.

Ezek a tekintetek főként azokra vonatkoznak, a kik még nem határozták el végleg magokat a lelkészi hivatásra; de azokra nézve, kik már tényleg rajta vannak, természetesen más tekinteteknek is jelentkezniök kell az említetteken kívül. Ilyen mindenekelőtt az, hogy látszik-e a munka után valamilyes eredmény, hogy kíséri-e a munkát Istennek áldó kegyelme? Sokat nem kell, és nem is szükséges várni. Hiszen eszünkbe juthat az a történet, hogy míg Péter apostol egyetlen prédikációjával háromezer embert térített meg, a megváltó Úr három esztendei nagy működésével mindössze vagy ötszáz lelket tudott maga köré csoportosítani. Kisebb volna már az Úr munkájának értéke, mint a minő az ő tanítványáé volt?! De valami

eredményt, valami határozott, valami erkölcsi eredményt mindenesetre várhat a lelkész, mint a melytől függ az ő meglegedésének mértéke is. Vegye tekintetbe szívének állapotát, ha vajjon egybehangzólag ver-é az lelkészi állásának nagy czéljával? A szívnek a munka utáni vágya tehát az első, s a már hivatalban levő lelkész csak akkor beszélhet belső hivatásról, ha jól ver itt szívének ütere.

5. §. A lelkészi hivatal és a lelkipásztorkodás szükséges volta.

Egyáltalában nem fölösleges kifejtenünk azt a kérdést, hogy van-é szükség a lelkészi hivatalra, ha tudjuk azt, hogy vannak egyes felekezetek, a minők a quäkerek és a plymouthi testvérek felekezete, kik azt tartják, hogy a lelkészi állásra egyáltalában semmi szükség nincsen, úgy hogy szerintök a gyülekezetnek bármely tagja is képesítve van, sőt köteles mindama teendők végzésére, a melyeket egyéb keresztyén felekezetnél az arra elhívott, előkészített és törvényesen felhatalmazott lelkészek testülete végez.

Hogy a lelkészi állásra szükség van, azt mi a következők alapján tartjuk indokoltnak. Minden rendesen szervezett társadalomban azt tapasztaljuk, hogy minél inkább bonyolulttá válik a társadalmi közélet, s minél inkább átmegy az emberek lelkébe és tudatába a munkafelosztás nagy elve, annál inkább törekeshnek arra, hogy minden sajátlagos munkát arra elkészített emberek végezzenek. Már pedig a lelkészkedés elsősorban is olyan külön munka, a maga bonyolult és nagyon sok ismeretet föltételező ágazataival, hogy arra kellőleg nem képzett egyéneket alkalmazni egyjelentésű volna a keresztyénség nagy hitelének tönkretetésével.

Ma már a vallás tudományosan műveltetvén, a theo-

logiában maga is tudománynyá lett, s a magán és társadalmi élettel a legkülönbözőbb rokonságba lépven, számtalan oly részletek, és minden lelki, testi erőt igénybe vevő munkák nyernek benne helyet, a melyeket kielégítőleg és a magok teljességében csakis olyan ember gyakorolhat, a ki más foglalkozások kizárásával csakis erre szenteli életét.

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a lelkész munkájában van egy olyan határ, a melynél mindenki, vagy legalább a nagy többség megáll, ha csak határozott kötelesség nem hajtja őt, hogy lépjen át azon a határon. Emberek vagyunk mindannyian, s gyarlóságunkban csak annyit szeretünk magunkra venni, a mennyi reánk nézve kényelmes, s nagyon sokan vannak, a kik azt hiszik, hogy már ezzel is nagyon sokat tettek. Lélektanilag bebizonyított dolog, hogy ha valamely dolgot egyetlen embernek kell elvégeznie, ez a maga egész lelkiösmeretével lát a dologhoz, míg ha például négyen vállalkoznak arra, mindenik a maga lelkiösmeretének csak negyedrésszével lát annak végezéséhez. Ez alapon aztán bizonyos, hogy a lelkészi hivatal munkáját is csak felületesen, rendetlenül és szakadozottan végeznék az emberek, ha nem volna az külön erre meghívott emberek állandó figyelmének tárgya. Az Isten országa előhaladásáért való buzgalom és az egyetemes papságban való hit kétségkívül épen olyan nagy volt akkor, mint a mai napon, mikor Antiochiában a Szentlélek így szólott az általa már elhívott próféták és tanítók gyülekezetéhez: *„Válaszszátok el nekem Barabást és Saulust a munkára, a melyre én őket elhívtam“* (Csel. 13. 2.).

Ha az elmondottak szerint szükség van a lelkészi hivatalra, ez a hivatal, a mennyiben a reá váró összes kötelességeket teljesíteni akarja s a maga egészében akar kidomborodni előttünk, tovább menve egy lépéssel: egyáltalában nem képzelhető el lelkipásztori munkálkodása nélkül.

A lelkigondozás először is nem egyéb, mint az evangéliom hirdetése, a mi pedig az egyházi szolgálatnak lényeges alkotó része. Mikor Krisztus Urunk azt mondotta: „*Elmenvén, tanítsatok minden népeket*“, ő ekkor isteni Lelke mélyében nemcsak a misszionáriusi, nemcsak a homilétai s a katekhetai, hanem egyszersmind a lelkipásztori ígehirdetésre is gondolt, mely a nyilvános istentiszteleten kívül fordul a gyülekezet tagjaihoz. Hogy ez a munka az Úr értelme szerint való, és az apostolok is így értették, tanítja ezt mindenekelőtt magának Krisztusnak példája, a ki mikor a gyülekezetek előtt tanítói hivatálában működött, a mellett vagy felkereste az egyeseket is, (a samaritánus nőt, a Bethesda tó melletti beteget, a bethániai családot, Zakéust, Lázárnak családját), vagy azok keresték őt fel (mint Nikodémus, és a gazdag ifjú). Ide járulnak még Jézusnak azok a mondásai, melyeket az egyetlen lélek értékéről, az egy bűnös megtérése folytán az égben levő örömről mondott, továbbá ide sorozandó az elveszett juh és drakhma fölötti példázatai. Hasonló szellemben működtek az apostolok is, s adtak útasításokat és tanításokat a gyülekezetek előljáróinak és véneinek. Ha továbbá valamennyi keresztyénnek kötelességévé teszi Krisztus vallása, hogy intés egymást teljes szeretetben, illő volna-e az a lelkészi hivatal viselőjéhez, hogy csak ott tegyen valamit a gyülekezet építésére, a hol az teljes istentiszteletre, vagy bizonyos szent cselekményekben való részvételre gyűl egybe? Ha a lelkészi hivatalnak az a rendeltetése, hogy a keresztyénség ápolását a maga folytonosságában biztosítsa, akkor annyival nagyobb szükség van a lelkigondozásra, mert megtörténhetik, és nagyon gyakran meg is történik, hogy a gyülekezet tagjai közt hiányzik a kölcsönös intésre és építésre való hajlam és képesség.

Ha a keresztyénségnek az egyesek közti egyházi ápolását vesszük tekintetbe, ennek kezdetében és folytatásá-

ban, ez oldalról is előtűnik a lelkigondozás szükségessége. A gyermekek keresztyéni neveltetése a házi nevelés és tanítás területére esik; a mikor a hivatalos ápolás csak közvetve, a szülékre való hatás által léphet előtérbe; majd következik az iskolai tanítás ideje, a mely alatt a gyermekek a tanító kezében levén, reájok a lelkész ismét csak közvetve hathat, s csak a konfirmációi oktatással kezdődik a közvetlen hivatali hatás, de a konfirmáció után a gyülekezet ifjú tagjai, a keresztyén életben való továbbképzetetésükre nézve főként csak a gyülekezeti életre s a közös istenitiszteletre szorítkozhatnak. Ámde nem kell fejtegetnünk, hogy az egész gyülekezetnek tartott prédikáció csak a közös szükségeket veszi tekintetbe, holott mily igen nagyon különböző a gyülekezeti tagok életiránya; mily fontos a szokásoknak, viszonyoknak, életmódoknak, környezetnek befolyása az egyháztagok keresztyéni fejlődésére; mily kevesen hajlandók, vagy képesek saját szükségük szerint használni fel azt, a mit a közös épülés nyújt! Ha hozzá vesszük ezekhez, hogy senkinek a keresztyénsége nincs fogvatkozás nélkül, hanem igenis mindenkinek szüksége van az oltalmazásra, a fejlesztésre; főként ha azokra gondolunk, a kikre nem lehet hatni nyilvános beszédek és cselekmények útján, nevezetesen az elesett öregekre, betegekre, foglyokra, kik szintén a gyülekezethez tartóznak, de a nyilvános istenitiszteleten részt nem vehetnek; a templomkerülőkre, kik nem is akarnak benne részt venni, és sok másokra, kik azt beszélnek, hogy az istenitiszteletre nincs semmi szükségök, vagy azok nem elégitik ki őket: mindezekből nyilvánvalónak látszik előtűnni a lelkipásztorkodás föltétlenül szükséges volta.

Némelyek *nélkülözhetőnek* nyilvánítják azt, abból az okból, mert a gyülekezet minden tagjának úgy is kötelessége a kölcsönös építés. Erre azonban igen könnyen azt felelhetjük, hogy a mennyiben a lelkész is tagja a gyüle-

kezetnek, ő is tartozik ennek a kötelességnek megfelelni, s mint theologiailag képzett embertől, ki a keresztyénség lelkét a maga teljességében megismerhette, tőle várják az az ilyen munkát elsősorban. De meg nem lehet azt a véletlennek hagyni fenn, hogy vajjon a gyülekezet tagjai betöltik-e a kölcsönös építés szükségét, vagy hogy mindannyian képesek-e azt betölteni? Mivel azonban megdönthetetlen tény, hogy nem mindenkinek van ahhoz tehetsége és akarata, épen azért áll fenn a lelkészi hivatal, hogy e munkát végezze, szakadatlanul gyakorolja és azt helyes irányban vezesse. Ha a lelkigondozást mellőzhetőnek nyilvánítjuk, éppen olyan joggal tehetjük azt a többi lelkészi teendőkkal szemben is.

Azt is mondják, hogy a lelkigondozás *illetlen* dolog, mert nem egyeztethető össze az evangéliom által parancsolt lelkiösmereti szabadsággal, s az egyesnek a Krisztushoz való állásával. Azt mondják, hogy e nagy elvek ellen vét a lelkész, ha mint lekipásztor a gyülekezeti tagok lelkiösmereti bírójául tolja föl magát, s a keresztyénségben való magoktartását vizsgálódása és irányítása tárgyává teszi. De hiszen, ha nem sérti az a keresztyén szabadságot, hogy mi odaállunk a gyülekezet elé és sokszor feddvén és dorgálván, felhívjuk Isten akaratának maga — megalázásával való teljesítésére; ha megragadjuk hallgatóink lelkét, s buzgó imádságunk szárnyain magunkkal viszzük a mennyei Atya trónja elé: miért sértené a hívek lelki szabadságát a lekipásztori gondozás is, mely szintén a lelket akarja megragadni, s mely a gyülekezeti tagok életének, állapotának és szükségeinek szemmeltartása által a lelkész más egyházzszolgálati tevékenységének akar biztos alapot szerezni?

A lelki gondozás *lehetőségét* is kétségbe akarják vonni azzal, hogy hiányzik az arra megkívántató idő, valamint az egyeseknek az az alapos ismerése, melyet mégis előre föl kell tennünk, ha a személyes szükségeknek megfelelően

akarjuk gondozni a lelket. Jól tudjuk, hogy a lelkésznek nagyon sok hivatali teendője van, s főként nagyobb gyülekezetekben rendkívül igénybe van ő véve; számításba vesszük azt is, hogy az egyháztagok nagy részénél alig van ma már meg az a hajlandóság, hogy türje, vagy még inkább szívesen fogadja a lelkipásztornak az ő életébe, annak rendjébe vagy rendetlenségébe oly módon való beavatkozását, a melyet kivált a családok és egyének lelki gondozása igényel; látjuk, hogy korunk rohanó árama sok lelket inkább elsodorni készül a vallástól, egyháztól, s ezek barátaitól, képviselőitől, mintsem hogy közelebb hozná azokat ezekhez: és mégis éppen ezekre a nehéz körülményekre tekintettel sürgetjük mi a lelkigondozást, s nem tartjuk kizártnak annak a lehetőségét, mert azt hisszük, hogy egy lelkiösmeretes lelkész végre is találhat gyülekezeete tagjainak lelki gondozására annyi időt, hogy nem keveset tehet ezen a téren, lassan előhaladó munkájában megismerkedvén gyülekezetének lehetőleg minden tagjával.

Ha pedig végül azt mondják, hogy a lelkipásztorkodás *veszedelmessé* lehet a lelkész személyére és hivatására nézve, mert megtörténhetik, hogy a gyülekezet kötelességszerű szemmeltartása leselkedéssé s a besűgás pártolásává válik; hogy így a lelkipásztor a legalsó osztályú emberekkel jövén érintkezésbe, azok szokásait elsajátítja, vagy pedig, azok fölötti fensőségét érezvén, szerénytelenné, s elbizakodottá lesz: olyan képek ezek, a melyekkel komolyan foglalkozni nem is akarunk. Bizonyos dolog, hogy ügyetlen kezekben veszedelmessé válhatik a lelkipásztori gondozás, — de hiszen a mit mi ennek nevezünk, az a maga vonásaiban sohasem torzulhat át arra a képre, melyet a fentebbiekben rajzoltunk meg. A lelkipásztorkodás, helyes irányban gyakorolva, sokkal inkább kitűnő iskola a kereszttyénségre nézve, s egészen alkalmas arra, hogy a lelkészi hivatal más teendőinek vezetésében való képességet is

emelje, valamint hogy a személynek és hivatalnak becsülést, tiszteletet, bizalmat és mélyreható üdvös hatást biztosítson. A szorgalmas és hű lelkipásztorok, kik okosan körültekintve és szeretettel folytatják hivatalukat, gyülekezeteiknek a legbecsültebb és legszeretettebb lelkibarátai és tanácsadói, kik magoknak az evangéliom nyilvános hirdetésére nemcsak fogékony szíveket készítenek, s ez által magok s munkájok számára sikeres hatást biztosítanak, hanem azokból a tapasztalatokból és megfigyelésekből, melyeket mint lelkipásztorok tesznek, hitszónoki hivatásuk céljaira is megmérhetetlen nyereséget húznak. Áldás emberei ők, nemcsak az élő nemzedék számára, hanem működésükkel jótékonyan hatnak a következő nemzedék életére is.

Mindezekhez járul pedig az, a mit a lelkigondozás szükséges voltára nézve az evangéliomi tanítás és példák alapján mondhatunk. Fentebb is rámutattunk már Krisztus és az ő tanítványai példaadására, s most tetőzzük be az eddig elmondottakat a következőkkel.

1. János 2. 2. szerint *„Krisztus a mi bűneinkért engesztelő áldozat, nemcsak a mi bűneinkért pedig, hanem az egész világnak bűneiért is“*. *„Jussunk mindnyájan a hitnek és az Isten Fia ismeretének egységére, míglen leszünk teljes férfiakká a megöröködött Krisztus állapotjának mértéke szerint“* (Eféz. 4. 13.). *„Krisztust prédikáljuk, intvén minden embereket, és minden embert tanítván minden bölcseséggel, hogy minden embert tegyünk tökéletessé a Krisztus Jézusban“* (Kol. 1. 28). E szerint *mindenkit* Isten lakóhelyévé kell építeni lélekben, s a mi katekhétai működésünknek s az általa célzott új élet ültetésének semmi reális igazság, semminemű elv nem fekédnék alapjául; a gyülekezet kebelében az idvesség, egyházi beszéd által való hirdetésének semmi végcélja nem volna, ha mindazok nem végződnének lelki gondozásban. Ezen, a mint a franczia *Vínet* nevezi: *„Office pastoral par excellence“*,

— szükségessége tehát nem vitatható a nélkül, hogy általában a lelkeszi hivatal szükségességét is kérdésbe ne tegyük. Hogy azonban visszatérjünk bibliai érveinkhez, már az ó-szövetség evangyelistája, t. i. Ésaiás (40. 11.) nem úgy tekinti a népek pásztorát, mint a ki csak általában nyáját legeltet, hanem mint a ki a bányákat egybegyűjti az ő karjával és ölében hordozza, az ellőket gyengén hordozza. Azután eljő a mi lelkeink vezére, a mi Főpásztorunk, kegyelemmel és igazsággal teljesen. „*Én vagyok ama jó pásztor, — mondja ő — és esmérem az én juhaimat és esmértetem én is azoktól*“ (János 10. 14.). „*Ő neveken nevezi az ő juhait*“ (János. 10. 3.), s azok ismerik az ő szavát; kilenczvenkilencz juhot a pusztában hagy, és az elveszettet addig keresi, míg csak feltalálja. Isten országát hirdeti ugyan az összegyülekezett néptömegeknek is, de legmegragadóbb, legéletteljesebb, leggyöngédebb szavait mégis az általa fölkeresett, vagy őt fölkereső egyesekhez s övéinek legszűkebb köréhez intézi. Aligha bocsátott el meggyógyultan valamely nyomorultat, mielőtt saját életének egy szikráját annak lelkébe át nem vetette. És „*miképen elbocsátott engemet az Atya, akképen én is elbocsátlak titeket*“ (János. 20. 21.), — mondá tanítványainak, s Pál apostol ünnepélyesen mondja magáról, hogy ő tanított nyilvánosan és házakban. A Timótheushoz és Titushoz írt levelekben fekszenek a lelkipásztorkodás első csirái, azokban az útasításokban, a melyeket ez az apostol az egyeseknek kor, nem, állás és hivatás szerint való gondozására nézve ad. A józan tudomány azért sohasem tévedt oda, hogy tagadja a lelkeszi hivatal lelkipásztorkodásra való jogosultságát és kötelezettségét, ha mindjárt nem hangsúlyozta is azt kellőleg. A lelkipásztorkodás szükséges voltát tehát, mint mellőzhetetlen köteleiséget, mint érinthetetlen életelvet kell nekünk hangsúlyoznunk.

6. §. A lelkipásztorkodástan irodalma.

Nagy és széles, értékesnél-értékesebb művekben gazdag a lelkipásztorkodás irodalma, a melyre, általános tájékozódás czéljából, vessünk mi is egy futó tekintetet, szólnán először általában a külföldi protestáns világ idetartozó termékeiről, majd a szerző nevének és műve czímének felsorolásával megemlítve azok közül a kiválóbbakat, végül ismertessük meg a magyar protestáns egyház körében megjelent idevágó munkákat.

Ha a német, az angol, a holland és a francia nyelvű protestáns lelkipásztorkodástani műveket vesszük vizsgálat alá és tanulmányozzuk, azt fogjuk, *általában véve*, tapasztalni, hogy a német szerzők inkább gyakorlati irányúak, s inkább az egyéni lelkigondozás kérdéseivel szeretnek és szoktak behatólag foglalkozni, s nem fordítanak oly nagy gondot az egész gyülekezet és annak családjai lelkigondozásának kérdéseire, s még kevésbé tárgyalnak olyan nagy, inkább elméleti, elvi, a gyakorlat alapját képező és adó kérdéseket, a minőket mi manapság már egy lelkipásztorkodástani munkától elvárunk. Náluk a gyakorlati oldal jóformán teljesen elnyeli, háttérbe szorítja az elméleti oldalt, úgy, hogy a lelkipásztor életéről, a gyakorlati sikeres működés e mellözhetetlen alapföltételéről is csak keveset, a semmihez nagyon közel álló keveset tudnak *igen sok esetben* mondani.

Érdekes tünemény, hogy míg az angolt nevezzük — és méltán nevezzük így — *praktikus* népnek, a körében megjelent lelkipásztorkodási művek, alig valami kivétellel, olyannyira elméleti irányúak, hogy ezek meg az egyéni lelkigondozás kérdéseivel nem foglalkoznak, hanem a nagy elméleti, elvi kérdések kidomborítására s a lelkipásztori magán, családi és társadalmi élet lényegének feltüntetetésére, ragyogó színekkel kifestésére fordítanak olyan

nagy gondot, helyeznek olyan nagy súlyt, a hogy azt sehol másutt nem látjuk. De talán épen abban a felfogásban nyilatkozik meg itten a praktikus angol szellem, hogy egyszer adva lévén az élet, csinálja az meg és végezze a munkát a személyes készség és képesség, az adott viszonyok szerint, mindenki a maga körében úgy, a hogy azt a legjobban tudja, és a mint azt a fennforgó szükségek parancsolják. Az angol szellem nem szereti tehát magát a maga munkájában elébe irt, nyügöző bilincsek közé szoríttatni.

A francia nyelvű lekipásztorkodástani mű, a melyet ismerünk, a *Vinet*-é, e nép szellemének frissességével, üdeségével fejtegeti a lekipásztorkodástan kérdéseit, felölelvén annak lehetőleg minden olyan oldalát, mozzanatát, mely szerintünk is fejtegetendő egy ilyen munkában.

A német írók vagy teljes, az egész tudományszakot felölelő gyakorlati theologiai műveket írnak, tehát homilétikát, liturgikát, katekhetikát, theologia pastoralist, a mikor ez utóbbi csak mint a teljes gyakorlati theológiának egyik alkotó része szerepel, vagy önálló lekipásztorkodástanban fejtegetik e tudomány kérdéseit, abban a szellemben, a hogy azt fentebb mondtuk el; az angol írók, „Lekipásztori theologia“ czím alatt egybefoglalják a lelkész hitszónoki és lekipásztori kiképzésére adni szándékolt tanaikat, alig-alig szólván valamit a liturgikát illető tanokról, s teljesen mellőzvé a katekhetikai útásításokat, — de a mit a lekipásztorkodástanból adnak, azt a legmélyebbreható fejtegetésekben teszik. A francia *Vinet* munkája áll legközelebb ahhoz az eszményhez, a melyet mi egy lekipásztorkodástanról alkotunk magunknak, mert ő vesz be művébe homilétikai elemeket is, de a lelkészről, mint hitszónokról, mindig csak a lekipásztorkodás szempontja alatt beszél ebben a művében.

A holland *van Oostersee*, kinek idevágó művét szintén ismerjük, a teljes gyakorlati theologia egyik része

gyanánt tárgyalja, szépen ugyan, de igen röviden a lelkipásztorkodástan kérdéseit.

A mi végre a magyar nyelvű lelkipásztorkodástanokat illeti, ezek jó részben idegen minták után, kevés önállósággal készültek, de mindenesetre van közöttük két olyan mű is, mely irodalmunknak teljes tiszteletére válik.

Lássuk már a különböző nyelvű, kiválóbb lelkipásztorkodástani munkákat.

1. *Német munkák:*

Löhe. Der evangelische Geistlicher. 1866.

Vilmar. Lehrbuch der Pastoraltheologie. 1872.

Palmer. Evangelische Pastoraltheologie. 1860.

Schweitzer. Pastoraltheorie. 1874.

A két utóbb említett mű foglalja el a német nyelvű, önálló telkipásztorkodástani munkák között a főhelyet.

Claus Harms, Nitzsch, Otto, Ebrard pedig a teljes gyakorlati theológiát felölelő műveik külön részében fejtegetik a lelkipásztorkodástan kérdéseit.

2. *Franczia* nyelven írt ilyen munkát *Vinet*, lausannei theologiai tanár „Théologie pastorale“ cím alatt.

3. *Holland* nyelven *Van Oostersee* utrecht-i theologiai tanár foglalkozik teljes „Gyakorlati theologia“ című művében ezen tudománnyal.

4. *Angol művek:*

Baxter. The Reformed Pastor. 1656.

Blaikie. For the Work of the Ministry 1873.

Shedd. Homilitics and Pastoral Theology. 1874.

Fairbairn. Pastoraltheology. 1878.

5. *Magyar művek:*

Marosvásárhelyi Gombási István. A papi szent hivatal gyakorlásáról való trakta. Francziából fordítva. Kolozsvár. 1784.

Németi Sámuel. Hív lekipásztor. Pozsony. 1788.

Tóth Ferencz. Lelkipásztori gondviselés. Győr. 1806.

Zsarnay Lajos. Paptan. Sárospatak. 1847. és 1857.

Simkó Vilmos. Gyakorlati hittan. Pozsony. 1848.

Garda József. Lelkipásztori gondviselést. Kolozsvár. 1867.

Ímé, teljes negyven esztendeje már, hogy magyar protestáns egyházunkban az utolsó lekipásztorkodástani munka megjelent, sőt csodálatosképen, az újabb időkben a külföldi protestáns egyházi írók sem buzgólkodtak eléggé e szép és hálás munkatéren.

A felsorolt magyar művek közül a Gombásié, Simkóé és a Zsarnayé a teljes gyakorlati theologia egyik része gyanánt tárgyalják több-kevesebb erővel a lekipásztorkodástant, az első szemléleti útmutatásokat is adván, hogy mint imádkozzék a lekipásztor a betegekkel, rabokkal és halálra ítétekkel; a Németi német eredeti után fordított munkája meg alig, vagy nem is nevezhető lekipásztorkodástannak, mert az egész, elég nagy munka, csak betegek és haladók mellett mondandó imádságokból és vigasztaló beszédekből áll, — úgy, hogy csak Tóth Ferencz és Garda József művei jöhetnek itt különösebb tekintetbe. A kettő közül ismét Garda, mindig a magyar viszonyokra alkalmazva, a francia Vinet után írta, különben teljesen érdemes művét, és így csak a Dunántúl nagynevű volt theologiai tanára s később püspöke, Tóth Ferencz művéről mondhatjuk, hogy teljesen és egyedül a kezünk alatti tudományszak kérdéseivel foglalkozván, magyar kálvinista észszel és szívvel, gyakorlati szellemben úgy fejtegeti azokat, hogy e műnek, mely száz és egy esztendővel ez előtt jelent meg, még ma is nemcsak irodalomtörténeti, hanem határozottan tudományos értéke is van. — E munka két szakaszra oszlik. Az első szakasz a prédikátorságra menendőknek az ő hivatalukba leendő beállításuk

előtt való kötelességeikről: I. a prédikátori hivatal céljáról s az arra való kedvről; II. a prédikátorban megkívántató minémüségekről s tudományokról; III. a prédikátori hivatalba való beállítás módjáról — *vocatio, censura, ordinatio* — beszél; a második szakasz pedig nyolcz részben a már hivatalban lévő egyházi szolgáknak kötelességeikről s az azok körül való gondviseletről, az ekklezsiába való beállaskor figyelemmel tartandó közönséges régulákról; a katedrai és liturgiai foglalkozásról; tanulásról; az egyházi szolga magán és közönséges életéről; a lelkek közönséges és különös gondviseléséről (*cura animorum generalis et specialis*); az egyházi fenytékről és annak gyakorlásáról; s végül az egyházi szolgák fizetéséről s gazdaságos állapotról tárgyal. Valóban igen gazdag tartalom a 214 lapra terjedő jó könyvben.

* * *

De legyen elég ennyi az általunk úgynevezett elméletből, melynek fölvetett tárgyai, úgy hiszszük, mind hozzá tartoztak a lelkipásztorkodás tudományához s annak alapját vetették meg. Most már ezek után áttérhetünk szorosán vett tárgyunkra, hogy beszéljünk a lelkipásztori hivatal munkaköréről, a melyet megelőzőleg még a lelkész életéről kell részletesebben tárgyalnunk. A következők már, két nagyobb szakaszban, tárgyunk gyakorlati részét fogják alkotni.

GYAKORLATI RÉSZ.

ELSŐ SZAKASZ.

A lelkész élete.

7. §. A lelkész életéről általában.

Egyáltalában nem szokatlan dolog, hogy az evangéliom szolgájának hivatásáról épen csak úgy beszélnek egyesek, mint egy világi pályán levő embernek, pl. egy ügyvédnek, vagy orvosnak hivatásáról. Mi úgy véljük, hogy ha a lelkésség csak épen olyan mértékben volna hivatás, mint a hogy azt a világi pályák embereinél vesszük, akkor a fentebb tárgyaltak után nem volna más hátra, mint előadni a különféle munkákat, működési módokat, melyek által a lelkész nagy céljai elérhetők. De van egy könnyen felismerhető különbség a lelkészi és a világi hivatás között, az tudniillik, hogy az első nem tekinthető úgy, mint valamely foglalkozás magában véve, melynél tehát az egyén érzülete és jelleme teljesen figyelmen kívül hagyható. A lelkészi hivatás ugyanis természeténél fogva nem egyéb, mint különösebb megtestesülése és kinyilatkoztatása azoknak a nézeteknek és elveknek, érzelmeknek és kötelezettségeknek, a melyeken nyugszik Krisztus egyháza, a melyek együtt Krisztus egyháza birtokai gyanánt tekinthetők. Valamint a keresztyénség, melynek az egyház tagjait át kell hatnia és meg kell különböztetnie, elsősorban *élet*, úgy a keresztyén lelkésség is,

melyben a keresztyénségnek ki kell jegeczesednie, elsőben úgy tekintendő, mint *élet*, és csak másodsorban jő az, mint *munka* tekintetbe. Elsőben tehát a lelkiületet és a magaviseletet, tehát a belső és külső életet keli előtűntetni, s csak aztán beszélhetünk a lelkeszi szolgálatokról.

A kettőnek pedig, t. i. az életnek és a munkának nemcsak együtt kell lenniök, hanem egymással az említett viszonyban is kell állaniok. Az életnek meg kell a munkát előznie, s általában mindig és mindenütt kiváló súlylyal kell annak bírnia. A szentírás nagyon gyakran és nagyon erősen hívja föl e pontra figyelmünket. Így a hegyi beszédben, mikor Krisztus Urunk azokról beszél, kik az ő országában lelki vezérek lesznek, így szól: „*Valaki a törvényt cselekszi, és úgy tanít, a mennyeknek országában nagy leszén*“ (Máté 5. 19.), vagyis maga az Úr a törvény cselekvését helyezi első sorba azoknál, kik az ő országában, mint tanítók működnek. Hogy milyen súlyt helyez az újtestamentom a lelkesz életére és magaviseletére, ez leginkább Pál apostolnak Timótheushoz és Titushoz írt leveleiből, tehát a pásztori levelekből látható. A lelki tanítóknak e levelek szerint az a kötelességök, hogy vigyázóak és példaszerűek legyenek minden tekintetben, mikor az egyházakat plántálják és építik. „*Gondot viselj magadról és a tudományról, maradj meg ezekben; mert ha ezeket műveléddel, mind te magad megtartod, mind azokat, a kik téged hallgatáندانak*“ (1. Tim. 4. 16.) — írja Pál apostol Timótheushoz; Titusnak pedig ezt mondja: „*Mindenestől fogva te magadat például adjad a jócselekedetekben*“ (Tit. 2. 7.), ez lévén a te lelkeszi működésednek biztos alapja, s minden sikernek elmellőzhetetlen eleme. De Pál apostol még tovább is megy ennél, mert mikor 1. Timótheus 3-ban és Titus 2-ben felsorolja azokat a kellékeket, a melyek azokban szükségesek, kik a különböző gyülekezetekben a presbyter, vagy a püspök hivatását töltik be:

azon 13, vagy 14 sajátság közül, melyeket főlemlít, a tanítási képességre határozottan csak egy vonatkozik, a mi azt teszi, hogy a jellem a leglényegesebb dolog, s ha az rendben van, a többi is jórészen magától rendben lesz. És hogy Pál apostol előtt mennyire fontos dolog volt a jó példaadás, kitetszik ez az ő egész élettartásából, különösen pedig azokból a beszédeiből, melyeket az efézusi vénekhez s a thessalónikai gyülekezetekhez intézett (Csel. 20. és 1. Thess. 2.), melyekben ő a saját szennytelen, önmegtagadó és kegyes életére, mint szíve őszinteségének világos bizonyosságára, s Isten követe gyanánt való küldetése biztos pecsétjére mutat rá.

De az evangéliom tanítása mellett számtalan más szempont is áll előttünk, melyek a lelkész érületének, jellemének és magaviseletének fontosságát bizonyítják.

Mindenekelőtt *ex biztosítja legjobban a lelkész tanításának sikerét*, mert ez maga az evangéliom, élő és megtestesült formában, mely mélyebb benyomást tesz a lelkerekre a lelkész ajkairól hallott legszebb szavaknál is. Mivel a lelkész a gyülekezetnek hivatalos képviselője, mindenki azt várja tőle, hogy ő határozottan keresztyén legyen. Még protestáns országokban is ezren és ezren vannak olyanok, kik ritkán gondolnak arra, hogy keresztyéni tökéletesedésükben a lelkésznél magasabb eszmény után tekintsenek. Igaz a lelkészről, legalább sokszor igaz, egy francia nagy hitszónoknak (Massillon) ez a mondása: „a legtöbb ember evangéliomát az általa hallgatott papnak élete alkotja“, — a mely gondolatot egy angol író (Philip Henry) még szerencsésebben így fejez ki: „életünknek a tudatlanok könyvének kell lennie“, — és ez a lelkészre nézve nem is kivihetetlen; könnyebb ez neki, mint bárkinek másnak, mert reá inkább hatnak olyan benyomások és befolyások, melyek őt a tisztának és jónak művelésére bátorítják és ösztönzik, mint a hogy

ez az egyház más tagjaival történhetik, kik mindennapi foglalkozásaikban sokkal kevésbé érintkezhetnek a lelki élet dolgaival, s az erkölcsi élet követelményeiről sokkal kevesebbet elmélkedhetnek. A kinek az az élethivatása, hogy mások javításán dolgozzék, azt maga a következtetés kényszeríti, hogy maga törekedjék különösen jóvá lenni. Kikerülhetetlen dolog azért, hogy az emberek a lelkészben általában az evangéliom szellemének és követelményeinek legtisztább képviselőjét keressék, s ha ő e várakozást kellő mértékben betölti, ez a vallás érdekeit hathatósan előmozdítja, ellenkezőleg pedig lényeges károkat okozhat.

A lelkipásztor példás életmódjában és magaviseletében a keresztyéni életnek nemcsak természete, hanem *kivihetősége is* előtűnő, ez is ok gyanánt szolgál arra, hogy a lelkész életét oly igen fontos dolognak tartsuk. Ez által bizonyos mértékben útját vágja ő annak a mentségnek, melyet oly nagy készséggel hoznak föl a világ fiai, ha az evangéliom lelki kívánalmairól hallanak, hogy azok csak a tanuló-szoba jámbor speculatiói, melyek a mindennapi élet jelenségei és elfoglaltságai között józan gondolkozással aligha kereshetők. Szükséges tehát, hogy a lelkész a maga életében akarja és tudja is feltüntetni ama kívánalmak kivihetőségét. Hadd legyen ő, ki evangéliomi engedelmisséget tanít, megtestesülése annak a szellemnek és magaviseletnek, melyet az evangéliom parancsol. És bárha sokan hajlandók is arra a gondolatra, hogy a mi lehetséges a lelkésznek, az nagyon magas kíváncsi az egyszerű hívektől, mindazáltal a látható példa mély benyomást tesz az emberek elméjére a keresztyéni élet kivihető volta felől. Elsőrendű szükség tehát, hogy a lelkész ne csak prédikálja a tiszta keresztyéni életet, hanem abban jó példával is menjen elő.

Még az olyan működési körökben is, melyek kevésbé

vannak összeköttetésben nagy lelki és erkölcsi czélokkal, de a melyekben ezeknek méltatása és védelmezése bizonyos mértékben bennfoglaltatik, — a jó iránti benső érdeklődést és annak gyakorlati kimutatását mindig úgy tekintették, mint a teljes sikerhez lényegesen szükséges kelléket. Ha *Quintiliánus* gondolatokban gazdag, okos lapjaira fordítunk, akárhány olyan mondást találunk nála, mely mind arról tanúskodik, hogy milyen nagy súlyt helyez ő a világi szónoknál is a személyes érdem szükséges voltára. Nevezetes meghatározását adja ő a szónoknak, mikor ezt mondja: „*Oratorem esse virum bonum, dicendi peritum*“, — a melyszerint tehát a szónok először is legyen jó, tehát jellemileg kifogásolhatatlan ember, s csak azután legyen ügyes a beszélés mesterségében.) *Quintiliánus* azt mondja továbbá: „Nem csak azt állítom, hogy annak, a ki szónok akar lenni, jó embernek is kell lennie, hanem azt is, hogy nem is lesz szónokká, ha csak nem jó ember“ — s részletesen előadja itt ezen állítása melletti érveit, sürgetvén, hogy a ki igazságért küzd, kövesse az a becsületesség útját, s védi Demosthenest és Cicerót némely erkölcsi ségök ellen emelt vádak ellenében.

Ha így áll a dolog azokkal, kik világi pályán működnek, mennyivel inkább így van ez azokkal, kik a nép lelki vezetői és reformátorai gyanánt munkálkodnak. Az igazság ügyében való törekvéseiknek mily bizonyosan bukniok kell, ha saját lelkök és magaviseletök szemmel láthatólag a mérték alatt marad. A lelkésznek nemcsak *tényleg* birtokában legyen az a jóság, melyet másokkal is elfogadtatni törekszik, de annak még a *láttszata* is oly élénken tükröződjék vissza az ő magaviseletén, hogy az ellenkezőre nézve minden gyanú fölött tudjon állani. A mely arányban áll távol valaki az evangyéliom szellemének ezen élő kipéldázásától, abban az arányban lesz az az ember kevésbbé képes az evangyéliom igazságainak hat-

hatós prédikálására; és ha nála egyszerű fogatkozás helyett látható ellentét forog fenn, az eredménynek végül nagyon kártékonynak kell lennie. „Ez az útja, — mondja *Baxter*, — hogy azt gondoltatjuk az emberekkel, hogy Istennek ígéje csak haszontalan mese, s ez által tüntetjük elő a prédikálást a fecsegéssel egyenértékű dolognak. A ki úgy gondolkozik, mint a hogy beszél, az bizonyára úgy is tesz, mint a hogy beszél. Egy büszke, durva, vagy nagy-úri szó, egy haszontalan vetélkedés, egy fősvény tett sok prédikációnak torkát metszheti, s mindannak gyümölcsét elfonnyaszthatja, a mit csak tettél“. Méltán rója meg azért *Baxter* azokat a lelkészeket, kik erősen tanulnak, hogy helyesen prédikálhassanak, de keveset, vagy semmit sem tanulmányoznak a végre, hogy helyesen élhessenek; kik a hét nagy részét annak tanulmányozásával töltik el, hogy miképen beszéljenek egy-két órán keresztül, s talán egy órát sem töltenek el annak tanulmányozásával, hogy miként éljenek az egész héten keresztül. Egy kiváló tehetségű hitszónok ilyen magaviseletét méltó megrovásban részesítette egy nyers angol farmer ezen metsző megjegyzésében: „Uram, ön ragyogó csillárt gyujt vasárnapokon, de aztán kioltja azt egész hétre“.

Mindezen nagyfontosságú tekintetek mellett vannak még más, mondhatni magasabb tekintetek is, melyek szintén azt követelik, hogy az evangyéliom szolgálai az evangyéliom igazságainak és elveinek látható megtestesülései legyenek; mert *ha magok nem állanak az igazság hatalma alatt, még kevésbbé köthetik azt mások lelkiismeretére; nem tehetik azt úgy, mint Krisztus ügyének érdeke kívánja, és bármilyen tehetséget, vagy tanulmányt öntenek is szolgálatukba, mindig lesznek ő nálok és ő bennök olyan hiányzó elemek, melyeket semminemű tehetség, vagy tanulmány ki nem pótolhat. És csakis az adott föltétel mellett várhatják a Szentléleknek munkájokra való bőséges kitöltetését,*

mert a Szentlélek működésének rendes törvénye szerint szoros összeköttetés van valakinek személyes minősége, s az áldás azon mértéke között, mely az Isten szolgálatában tett fáradozásai jutalmául adatik. Senki, a ki idegen a hittől s azzal a keresztyéni élettel szemben, melynek a hit az élő elve, senki sem szolgálhat méltó joggal az istenség dolgaiban, de még kevésbé számíthat munkájában az isteni elfogadás és hathatós közreműködés pecsétjére; s világos az is, hogy ha a lelkész jellege, lelki világa hasonlít valamely száraz, vagy sivatag vidékhez, a körülötte lévő pusztaságot sem frissíti föl az ő működése a kegyelem harmatcseppjeivel. Másoldalról mind az ész, mind a tapasztalat igazolnak minket abban a mi várakozásunkban, hogy a kiket a Szentlélek legkülönösebben a maga saját gyermekei gyanánt ismer el az evangéliom szolgálatában, kiknek fáradozásait az áldás leggazdagabb aratásaival koronázza, ezek rendesen olyan emberek, kik a kegyelemnek igazi részeseivé lettek, s így személyesen sokat tudnak és éreznek annak életadó működése felől.

Legyen elég ennyi *általában* a lekipásztor életéről. Különösen a tárgyra térve, három szempontból fogjuk tárgyalni a lelkész életét, úgymint: szólunk I. *az ő egyéni, benső életéről*, II. *családi életéről*, III. *társadalmi életéről*.

I. A lelkész egyéni, benső élete.

8. §. Magány és visszavonulás.

Hogy a lelkész magához és hivatásához illő életet élhessen, s hogy hívtatali teendőit híven folytathassa, biztosítson ő magának bizonyos időtartamú *magányt* és *visszavonulást*. Tudjon egyedül lenni, s bizonyos mértékig szeressen is egyedül lenni. Szükséges az a lélekre nézve, hogy a külső világ dolgaitól egyszer-egyszer visszavonul-

jon, s oly gondolatokkal foglalkozhassék, melyek az ő lelki világának az örökkévaló világhoz való viszonyára vonatkoznak. Áll ez mindenkire, de különösen a lelkészre nézve, kinek nem csupán a maga számára kell foglalkoznia az örökkévaló világ dolgaival, hanem mások lelkeiben is képeznie és növelnie kell az ezek iránt való érdeklődést. A lélek élete nemcsak nem virágozhatik, de hosszasabban még csak nem is állhat fenn, ha néha vissza nem vonul a világ zajos jeleneteitől és munkáitól, hogy jobban föl ismerhesse azokat a tényeket és érdekeket, a melyekből lelke ihlettségét és erejét merítheti. Nem azt teszi ez, hogy a lelkész kerülje a társaságot, vagy hogy valami erényt helyezzen és lásson az egyedüliségben, hanem azt, hogy neki szüksége van azokra az alkalmakra, a melyeket az egyedüliség nyújt ma, mikor az élet oly sok elemből van összetéve, s oly sok színt tár a szem elé, hogy az eredmény nem lehet más, mint bizonyos káprázatos zűrzavar, a mikor tehát a szemnek szüksége van arra, hogy megnyugodjék az egyedüliség csöndes és mindig egyenlő világában. A lelkésznek néha vissza kell vonulnia a világtól, hogy annál jobban felkészülve térhessen abba vissza, annak helyes irányban való befolyásolására. Sokat tanulhat a társadalomtól, s különösen a gyülekezete tagjaival való személyes érintkezésből. Egy könyvet talál ő itt, ha ugyan hozzá tud ahhoz jutni, melynek tanulmányozása őt nagyon közelről érdekli és a melyből sok értékes dolgot tanulhat saját maga, és hivatali működése javára. Különösen a gyülekezet egyszerűbb tagjaival szemben követendő ez az eljárás, már csak azért is, hogy hozzá tudjon értelmökhöz és szíveikhez férni, mert helyesen mondotta valaki: „csak az gondolkozhatik úgy, mint a hogy ők gondolkoznak, a ki gyakran hallja, mint beszélik ki gondolataikat“; — teljesen lehetetlen a lelkészre nézve hallgatói értelméhez és szíve szükségéhez képest prédikálni, ha bizalmukat

nem bírja. Azonban az ilyen érintkezés csak pótolhatja, de egyáltalában nem teheti mellőzhetővé azokat az előnyöket, melyek a lehetőleg rendszeres visszavonulásból erednek. A tanulószoba legyen a lelkész kedvencz tartózkodási helye, az legyen az ő legsajátlagosabb otthona, mert az abban végzett foglalkozások mozdítják legegyszerűbben elő az ő saját művelődését, s táplálják azt a forrást, honnan másoknak üdítő világosság ered, vagy életnek vizei csörgedeznek. A tulságosan mély és hosszú egyedüliségnek azonban megvannak a maga veszélyei, a honnan azt nem is ajánljuk, miután ellentétben is volna a Teremtő akaratával, a ki kinyilvánítja, hogy nem jó az embernek egyedül lenni, de ellentétben volna Jézus Krisztus értelmével is, ki nem azért könyörgött Atyjához, hogy vegyen el bennünket a világból, hanem hogy szabadítson meg minket a gonosztól.

Mindenesetre ott áll előttünk e tekintetben a Megváltó Úr, ki mielőtt nyilvános tanítását megkezdte volna, huzamos időn keresztül teljes félrevonultságban készült arra, s működése legzajosabb jelenetei között is mily sóváran keresett ő egy-egy magános órát, hogy lelkét szent elmélkedéssel s a menynyel való folytonos érintkezéssel frissíthesse föl! E szerint még Jézus sem vetette meg a lelki működésnek e külső eszközét, s ha erre szüksége volt neki, mennyivel inkább hasznos lehet az reánk nézve! „Azt tanultam Szent Ágostontól, — mondá a francia *Bossuet* — hogy a komoly lélek egyedüliséget szerez magának.”

Jól tudjuk, hogy nehéz dolog ez a lelkészre nézve, mikor őt, főként nagyobb egyházközségekben, sokféle hivatali teendői annyira elfoglalják, s mikor őt hivatalos ügyekben való látogatásokkal is annyszor zaklatják egyházközségének tagjai. Igaz, hogy ez igen sok lelkésznel nagy nehézségnek mutatkozik, de végre is a legtöbb esetben

magokban a lelkészekben van a hiba, hogy nincs elhatározott szándékuk egy ilyen, lehetőleg magányban töltendő idő biztosítására, s nem rendezik úgy be viszonyaikat, hogy ezt elérhessék. Természetesen nem akarunk egy, ilyen irányban kidolgozott rendszerhez való rideg és hajthatatlan ragaszkodást ajánlani, a mely még nyugodtabb munkakörben sem volna megtartható a nélkül, hogy gyakori sérelemre ne adna okot, s a melylyel az illető sok olyan alkalmat elszalasztana lelkipásztori munkája teljesítésében, a mikor pedig eredménynyel működhetett volna. Kivételeket azért szívesen kell tenni, de az volna a — bizony alig-alig elérhető eszmény, hogy tudjon magának a lelkipásztor ilyen egyedüliséget teremteni, a mikor életrendje szerint visszavonulhat tanulószobájába. Még ha talán néha panaszkodnának is reá, hogy ritkán látják őt magok között, elnémul, vagy legalább csöndesebb lesz a panasz, ha tudják, hogy azzal van elfoglalva, a mi hivatásának megfelel, s őt fontos kötelességei teljesítésére jobban képesíti.

Nem azt akarjuk mi ezzel mondani, hogy a lelkipásztor tartson úgynevezett hivatalos órákat, a minőket az állami, vagy közigazgatási tisztviselők, vagy egyes intézetek hivatalnokai tartanak, hiszen ez teljesen ellenkeznék az ő állásának hívei közötti, lelkiatyai tisztének minden belső követelményével, s méltó viszsztatetszést is támaszthatna ő ellene; de azt mindenesetre sürgetjük, hogy ha máskor nem teheti, s tudjuk, hogy nagyobb gyülekezetek lelkipásztorai igen gyakran nem tehetik, legalább a kora reggeli órákban, vagy estvéként szerezzenek ők bizonyos, egyedül saját magoknak szánt, a közélet elől kivont órákat, a mikor a magukba mélyedést, a komoly elmélkedést a külvilág még föl nem ébredt zaja, vagy már elcsöndesülése is elősegíti.

A napi élet foglalkozásai között tehát kivétel legyen,

de lehetőleg rendes kivétel a magány keresése; orvosság legyen az azon sebek ellen, melyeket az étellel való küzdelemben kapunk, a mely sebeket a magányban, kell feldolgoznunk, — de mindenesetre csak orvosság legyen ez a magány, s ne folyton irányító életszabály, hiszen az orvossággal rendszeresen nem táplálkozhatik az ember.

Ha azt kérdezik már, hogy mire használja föl a lelkész ezt az általunk ajánlott magányt, erre azt feleljük, hogy *imádkozásra, s tanulmányozásban álló munkálkodásra.*

9. §. Imádkozás.

Luther Márton azt mondotta: „Bene orasse est bene studuisse“, — vagyis neki az volt az elve, hogy a ki jól imádkozott, az már jól is tanulmányozott. Szükséges az a lelkészre nézve, hogy folyton ismerje el Isten jelenlétét, s tanulja meg, mily keveset ér ő a legszorgalmasabb előkészülettel és tényleges szorgalmával is lelkészi működése nagy céljaira nézve, a Szentlélek különös segedelme nélkül. Legyen a lelkész tanulószobája imaház, melyben ő nemcsak a múlt és jelen legjobb szellemeivel érintkezik az írott lap által, hanem a lelki élet Urával is, ennek kegyelme és szeretete kinyilatkoztatásaiban. Az imádkozás nemcsak kötelesség és előjog, nemcsak előkészület a lelkészi működésre, hanem ennek egyik munkája is, melynek végezhetése céljából Jézus Krisztusnak első lelkészei föl is oldatták magukat másodrendű kötelességeik teljesítése alól. Azt olvassuk ugyanis az újtestamentomban, hogy az apostolok diakónusokat választottak, hogy ők magok a szegények ápolása végett ne legyenek kénytelenek elhanyagolni Istennek beszédét, s így szólnak magukról: „*Mi pedig foglalatossak leszünk a könyörgésben és az íge hirdetésének szolgálatában*“ (Csel. 6. 1—4.).

10. §. Tanulmányozás.

Az imádság magában véve nem elegendő, szükséges mellé a tanulmányozás is. A kettőnek át kell hatnia egymást; bármelyiket is tulságba vinni oktalan és írásellenes dolog volna. Hogy a tanulmányozás szükséges, azt a gyakorlat is minduntalan igazolja: tanulmányozás nélkül elszegényül a gondolat; minden szükséges szellemi táplálékot nem meríthetünk magunkból; kölcsönzés nélkül nem teremthetünk, a mint ezt már a legtevékenyebb és legtermékenyebb elmék is észrevették.

Gondolatokat meríthetünk a tényekből, a könyvekből, vagy a társas érintkezésből, melyek mind nagyon megérdemlik a szorgalmas tanulmányozást. Tanulmányoznunk kell tehát, hogy saját gondolatainkat más emberek gondolatai által felköltsük és gazdagítsuk. A kik nem tanulnak, érezni fogják, hogy tehetségük fokenként elhalványul, s idő előtt hasznavehetetlenné válik. A lelkész ugyan, mint például hitszónok folytonos tanulmányozás nélkül is írhat egyházi beszédeket, és pedig talán jó egyházi beszédeket, de ezek, és pedig az idő haladtával mindinkább és inkább, mind hasonlítani fognak egymáshoz. Az olyan hitszónok ellenben, ki elméjét tanulmányozás által folyton erősíti és táplálja, mindig érdekes és hatásos fog lenni. Az, a kit egy eszme, gondolat és szándék vezérel, minden könyvben, s így azokban is, a melyek az ő hivatási körének gondolataival nincsenek egyenes összeköttetésben, fog olyat találni, a mit saját céljaira okosan felhasználhat.

Az apostolok ajánlották a tudományt: „*a ti hitetek mellé ragaszszatok jóságos cselekedetet, a jó cselekedet mellé pedig tudományt, a tudomány mellé pedig mértékletességet*“ (2. Péter. 1. 5–6.), s az apostol sem mondja meg itt, hogy milyen tudományt ajánl. E szentírási helynek ellene szok-

ták vetni Pál apostol eme szavait: „*az értelem felfuvalkodott, a szeretet pedig épít*“ (1. Kor. 8. 1.), de ez az ellenvetés nem állhat meg, mert hiszen itt Pál apostol arról a kikerülhetetlen veszélyről beszél, mely minden tudással velejár, ha csak a keresztyén alázatosság nem ellen-súlyozza azt. Ha azt mondják, hogy az apostolok nem olyan tudományra gondoltak, mint a milyenné az most kifejlődött, erre azt feleljük, hogy a mai tudomány, igenis, nem tünhetett még elő az ő gondolatvilágukban, de azért, nem ismerve és előre nem látva, mégis csak megvoltak már annak a csirái. Ha ma többet tudunk, mint az apostoli korban tudtak, azért a mi tudományunk nem több, mint az apostoloké volt; mert a mi tudományunk nem egyéb, mint felelet azokra a kérdésekre, melyek az apostolok kora óta megtöbbszörözödtek.

A mi már a tanulmány tárgyát illeti, ezek között az első helyet a lelkészre nézve, minden kétséget kizárólag, a *biblia tanulmányozása* foglalja el. Szüksége van nekie erre, úgy is mint hitszónoknak, hogy egyházi beszédeibe minél több építő erőt önthessen, úgy is mint lekipásztornak, s úgy is mint általában keresztyén embernek. És pedig ne csak azért olvassa és tanulmányozza a bibliát a lelkész, hogy egyházi beszédeihez, lekipásztori beszélgetéseihez alkalmas szövegeket, idézeteket találjon abban, hanem azért is, hogy a maga lelke részére, hivatási munkájának minél jobban elvégezhetése céljából erőt, erélyt és íhletést nyerhessen abból.

Tanulmányozhatja már a hitszónok a bibliának nyelveit, történelmét, magyarázatát; tanulmányozhatja a *theológiai tudományoknak* bármely ágát, a melyhez különösebb kedvet és hivatást érez; — attól semmiesetre se féljen, hogy egyoldalúvá lesz tanulmányozása által, mert hisz e közben oly sok mellékkérdéssel, ismerettel fog találkozni, hogy az egyoldalúság veszélyét bízton kikerülheti. Avagy,

ha ahhoz van hajlamä és kedve, bátran átléphet a *bölcseleti*, a társadalmi, vagy az *orvosí tudományok* területére is; hiszen, a mi az utóbbiakat illeti, már az iskolában kellett neki egészségtani kérdésekkel foglalkoznia, s mindezek a tudományok is a legszorosabb összeköttetésbe hozhatók az egyházi és a vallástudomány kérdéseivel, az általa képviselt ügy érdekeivel. Az ilyen tanulmányozásnak igen közvetlen, nagy fontossága van, a mennyiben minden emberi fejlődés vagy előmozdítja, vagy akadályozza a vallást, és semmi dolog sem közönyös, hanem vagy használ, vagy árt az. Ha valakinek, a lelkésznek kell azt tudni, hogy mi van a társadalomnak hasznára, s mi árt a társadalomban az ő gyülekezetének. A legtudományosabb tanok, a legelvontabb rendszerek is lassanként mind beszivárognak a nép közé, és szégyen volna a lelkészre nézve, ha kora ilyen mozgalmairól tudomással nem bírna.

Természetes dolog, hogy a hívatalt és a hatást nem szabad a pusztá tudásnak feláldozni. A XVII. század végén s a XVIII-nak elején volt Franciaországban egy hírneves és tudós püspöke, *Huet Péter Dániel*; e püspököt többször felkereste egy egyszerű paraszt ember, de sohasem tudott eléje bejutni, mert a szolga mindig azt mondta nékie, hogy az ő ura most tanul. Egyszer aztán a szegény ember ezekre a szavakra fakadt: „Én úgy látnám jónak, hogy a király egy olyan püspököt is adhatna már nekünk, a ki már tanult, s nem most kellene azt tennie“. Egyszóval a lelkész tanulmányai ne legyenek elszakítva az ő gyakorlati életétől, hanem inkább mindenben ennek szolgájanak. Ne úgy tanuljon ő, mint pusztá tudós, sem nem mint egyszerű műkedvelő, hanem mint lekipásztor, tekintettel a maga gyülekezetére, de természetesen tekintettel arra az egyházra is, melynek az ő gyülekezete csak egy tagja.

11. §. Idővel való gazdálkodás.

Hogy teljessé tegyük azt, a mit a lelkész egyéni, benső életéről mondtunk, adjuk ahhoz hozzá azt is, hogy neki egy élettervet kell készítenie, bizonyos szabályokat kell fölláltania, s nem engednie magát ellenállás nélkül vitetni a tűnő órák szárnyain s a körülmények apálya és dagálya szerint. Már a régi latin írók is hirdettek ilyen tanokat, mikor például ezeket mondták: „Quovis die, quavis hora, fac quod bonum, sine mora“, — vagy: „Nulla dies sine linea“, — avagy ez: „Ars longa, vita brevis“. Kétségtelen dolog, hogy egy ember sem kevésbbé ura saját óráinak, mint ő, de az is bizonyos, hogy mind saját lelke, mind lelkészi állása nyerni fog, ha életmódját oly rendszeressé teszi, a mint az rá nézve egyáltalában lehetséges. Más szempont alatt különben érintettük már e kérdésnek egyik oldalát.

Az idővel való gazdálkodás oly titok, melyet senkinek oly jól nem kellene ismerni, mint a lelkésznek, mert senki sem tartozik annyira becsülni az időt, az örökkévalóságnak e részét, mint ő. Sok időt elvesztegethetünk a nélkül, hogy megfelelő arányban kinyugodnók magunkat. Időt és nyugalmat nyerhetünk, ha semmi fölöslegest nem teszünk, ha fölösleges teendőkkel nem terheljük magunkat, s ha különböző foglalatosságainkat okosan osztjuk be. Időt és nyugalmat találhatunk, ha tudjuk, hogy mint mentsük meg időnket az alkalmatlankodástól, a tolakodó kíméletlenségtől, a mi világi szempontból tekintve, bizonyára nehéz dolog, de aránylag könnyű lesz, ha mint vallásos, vagy akár hivatalos köteltséget tekintjük azt. Egy öreg amerikai lelkész beszéli, hogy lelkészkedése kezdetén egyszer meglátogatta Londonban *Wilks Máté* lelkészt. Wilks igen szívélyesen fogadta. Néhány percz multával, miután kölcsönösen kicse-

rélték eszméiket a legfontosabb tárgyak felől, fennakadt a társalgás. Wilks azonban csakhamar megtörte a csendet, így szólván: „Van még önnek valami mondanivalója?” „Nincs, semmi különös érdekű nincs!” „Akar még tölem valamit kérdezni?” „Semmit sem!” „Azon esetben jobb reánk nézve, ha elválunk, mert nekem az én Uramnak dolgait kell végeznem! Jó reggelt, Uram!” „Úgy vettem ezt, — mondá a lelkész, — mint tanítást arra nézve, hogy milyen helytelen dolog bárkinek is óráit vesztegetni, és hogy mily határozottsággal ki lehet az ilyen veszélyeket kerülni“.

Az idővel való gazdálkodásról beszélvén, nem ajánlhatjuk eléggé a lelkésznek a korai fölkelést; a kora reggeli órákban még semmi sem előzi meg és semmi sem zavarja lelkünk gondolatait, kedélyünk világát, míg a nap folytában a külső és belső vonatkozások egész serege zavarja az elmét. Szokása volt a korai fölkelés a királyi prófétának, Dávidnak is ki, egyik énekében így szól: „*Minden dolgaim előtt készítem magamat te hozzád*“ (Zsolt. 5. 4.), — másutt pedig így énekel: „*Hajnal előtt kiáltottam te hozzád*“ (Zsoltár 119. 147.). Kinek kell már ezt a példát követnie inkább, mint a lelkésznek?! Kis időközök nagygyá lesznek, sokat tesznek ki, ha rendesen és okosan használjuk fel azokat. Hogy az emberi életből oly sok kárba megy, az nem azért van, mert egyszerre sok vesz el belőle, hanem mert az időt sokan teljesen rendszertelenül vesztegetik el. Egy író, — ismeretes történet ez, — élete folyamán egy terjedelmes művet írt, pusztán azon naponkénti öt vagy tíz percnyi idő felhasználása által, a meddig rendszeresen várnia kellett volna az asztalhoz ülésig, miután már egyszer meghívták ahhoz.

II. A lelkész családi élete.

12. §. Házasság. Nőtlenység.

Az újtestamentum a lelkész családi, házasság életére is ad felvilágosító útmutatásokat. *„Szükség a püspököknek feddhetetlennek lenni, egyfeleségű férfiúnak . . . ki az ő házában jól tudjon előljárni, ki az ő magzatit engedelemben tartóztassa minden tisztességgel egybe; mert a ki az ő tulajdon házában nem tud előljárni, mimódon bírhatja az Isten Anyaszentegyházát? Azonképen ezeknek feleségeiknek tisztességeseknek kell lenni, nem patvarkodóknak, józanoknak, híveknek mindenkben“* (1. Tim. 3. 2. 4. 5. 11.). Titushoz pedig a következőket írja Pál apostol: *„Ezokáért hagytalak téged Krétában, hogy a mi hátra vagyon, helyére állassad, és rendelj városoként Seniorokat, miképen én te néked elődbe rendeltem. Ha valaki feddhetetlen, egyfeleségű férfiá, kinek istenfélő magzatai vannak, és nem hajlandók a bujálkodásra, vagy a kik nem engedetlenek . . .“* (Tit. 1. 5—6).

E szenirati helyeken úgy áll előttünk a lelkész, mint házasság ember és mint családapája, a mi azonban nem foglalja szükségképen magában, hogy tehát a házasság föltétlen kötelessége volna a lelkésznek. Ha azt olvassuk, hogy a lelkész minden dologban például tartozik állani a hívek előtt (1. Tim. 4. 12.; Titus. 2. 7.), — erre azt felelhetjük, hogy a jó példaadás végett nem okvetlenül szükséges neki házasság embernek is lennie, hiszen Urunk Jézus is példánykép előttünk minden dolgainkban, jölehet ő az emberiség legeggyetemesebb viszonyai között élt, s maga Pál apostol, az idézett szavak írója, szintén nem volt nős ember.

Pál apostol, ki védelmezte mindenkinek a házassághoz való jogát, épen úgy becsülte a *nőtleniséget* is, s úgy ajánlotta azt, mint jó dolgot a veszélynek amaz idejében,

melyben akkor az egyház volt (1. Kor. 7. 26. 27.) — s egyszersmind, mint jó alkalmat is arra, hogy az ember az ő egész életét teljesebben Istennek szentelhesse. Pál apostol ezekben az ő tétéleiben csak ismétli magának a Jézus Krisztusnak a házasságról (Máté. 19. 10. 12.), mondott gondolatait. Semmiesetre sem mond ő önmagának ellen, ha a lelki tökéletesedésre nézve ilyen tanácsokat ad, melyeknek egyetemes érvényesítése azonban a társadalom létezésével mindenesetre összeegyeztethetetlen volna.

Ha a lelkészt benső ösztöne a nőtlenség felé vonja, ne féljen, hogy e miatt kevésbbé lehet Krisztus egyházának hasznára, mert a nősülés által nyert előnyei nem nagyobbak, sőt talán kisebbek, mint a tiszta, önfeláldozó nőtlenség előnyei. Lehetnek idők és körülmények, melyekben egy nőtlen lelkész olyan szolgálatot tehet egyházának, a minőket egy nő ember, családja legszentebb érdekeinek veszélyeztetése nélkül, olyan jól egyáltalában nem tehet meg.

De a lelkész nőtlensége csak úgy jó, ha neki ahhoz, lelkészi általános hivatásával együtt pozitív és különös hivatása is van. Ha nem a nagyobb tisztaság és hivatási buzgalom utáni vágy viszi őt arra; ha rendetlen szokások rabjává lesz azzal, a melyek nem egyeznek meg hivatála komolyságával, s a melyek őt otthonát kerülő, hosszú és gyakori látogatásokra, pletyka-szokások elsajátítására vezetik; ha erkölcsi tisztasága nőtlensége miatt minduntalan gyanúban forog; ha tehát nőtlenségét nem úgy nézi ő maga, s nem úgy nézik mások, mint általa az Isten országáért hozott áldozatot: akkor a nő állapot jobb a nőtlennél, mert az tökéletesen bizonyos, hogy ha a lelkész nem nyer nőtlensége által, akkor veszít általa. Bizonyos az is, hogy úgy véve az embereket, a mint vannak, egy nő lelkész, coeteris paribus, több hasznót hajt a Krisztus egyházának, mint a nőtlen, mert a lelkész egy okosan

kötött házasságban szép családi élete által magasztos példát mutathat gyülekezetének és a világnak, és ha a lelkész neje olyan, mint a milyennek lennie kell, hasznos munkatársat talál benne fönséges feladata végezésére. A német *Harms* nagyon is messze megy, nem abban, hogy a házasságot szabálylássá a nőtlenséget kivétellé teszi, mert ebben vele körülbelől egyetértünk, hanem abban, hogy a házasságot a lelkészre nézve abszolút szükséggé és kötelezettséggé teszi, úgy hogy szerinte a lelkész nem is lelkész, ha nőtlen.

13. §. A lelkész felesége.

Nem beszélhetünk úgy a lelkész családi életéről, hogy meg ne érintsük azt a kérdést is: milyennek kell lenni a *lelkész feleségének*? E kérdés oly fontos, hogy mi a lelkész nőtlenségét sokkal jobbnak tartjuk házasságánál, ha ez máskülönben okos és boldog is, de abban nem okos és boldogtalan, hogy a nő a férfiúhoz és nem a lelkészhez ment nőül, vagy ha a lelkész nősülésénél inkább saját magára, mint hivatalára tekintett.

A lelkész első nagy munkája a jó példaadásban áll, és Pál apostol a feleséget társul tekintti ezen nagy lelkészi munkában, mikor azt kívánja, hogy a nők, a lelkészek feleségei legyenek „*tisztességesek, nem patvarkodók, józanok, hívek mindenenekben*“ (1. Tim. 3. 11.), — és ez olyan fontos dolog, hogy például a mi magyar ref. egyházunkban a régi Geleji—Katona István-féle 84-ik kánon a lelkészt határozottan felelőssé teszi neje magaviseletéért. De erkölcsileg mindenütt felelős azért a lelkész, és e felelősség igen komoly, mert a lelkészi állás ennek tekintetbe vétele nélkül rendkívül szenvedhet, — hiszen ki ne tudná, hogy a nő vétkei és szeszélyei (rossz hírnév, fösvénység, pletyka, hanyagság, fényűzés) mennyit árthatnak a lelkész tekin-

télyének! És megfordítva, mikor a hithagyó Julián császár látta, hogy ez evangéliom sikerének egyik titka követői és különösen lelkészei erkölcsének tisztaságában rejlik, s azt óhajtotta, hogy a pogányság minden tekintetben vetelkedhessék a keresztyenséggel, úgy rendelkezett, hogy a pogány papok feleségeiket, gyermekeiket és cselédeiket épen olyan tiszta erkölcsökben gyakorolják, mint a keresztyén lelkészek.

Avagy nem fontos-e a feleségnek jó megválasztása már csak a gyermekek nevelése szempontjából is, mely, főként a lelkészi családokban legnagyobb részben az anyától függ? A lelkész az ő nagy családjá, vagyis az ő nagy gyülekezete nevelése mellett, ugyanabban az időben a legjobb akarat mellett sem fordíthat olyan gondot saját gyermekei nevelésére, a minőt arra sok más ember fordíthat. Szükséges tehát, hogy e tekintetben is teljes bizalmat helyezhessen élettársába. De meg hogy is lehetne az ő családjá egy olyan anya befolyása alatt, ki maga nem jó keresztyén, igazi keresztyén életet folytató család?! Nagyon káros a lelkész tekintélyére, ha neje nem úgy tűnik elő, mint az ő első proselytája és hozzátehetjük: segítőtársa.

Igenis, a lelkész feleségének osztoznia kell az ő férje hivatásában, meggyőződéseiben és érzelmeiben, s minél buzgóbban teljesíti a férj az ő lelkészi szolgálatait, annál inkább fogja sebezni szívét és kedvetleníteni őt, ha felesége távol áll az ő lelkületében azoktól a gondolatoktól, a melyek őt, a férjet foglalkoztatják.

Ne feledjük el azokat a szolgálatokat sem, a melyeket az ő férjének a gyülekezeti szegények és betegek közt tehet. A gyülekezeti nőknek ő a legjobb és legelső megbízottja lehet, kinek tanácsaira azok bizonyos esetekben jobban hallgatnak, mint a lelkészéire. Mint a gyülekezet első diakonissája, férjének ő fontos adatokat szolgáltathat a gyülekezet tagjainak külső és belső életére nézve.

Emlékezzünk itt meg Aquiláról és Priscilláról, a munkás osztályhoz tartozó ama házaspárról, kik Pál apostollal együtt működtek Jézus Krisztus érdekében, és kiknek minden pogány egyház le volt kötelezve (Róm. 12. 3—4.), kik magok mellé vették Apollóst, Jánosnak ékesszóló tanítványát, és nyilvánban megtaníták őt Istennek útára (Csel. 18. 2. 3. 26.), és kiknek neveit Pál apostol mindig együtt említi (1. Kor 16. 9., 2. Tim. 4. 19.).

Úgy van: a lelkész mellett az ő hivatalos teendői végezésében igen fontos helyet foglal el az ő felesége. Az Evangélikus Szövetség berlini nagygyűlésén (1857) egy német lelkész a lelkész és neje közötti helyes viszony megállapítására a következő szavakat használta: „ne úgy tekintsük a lelkészt, mint A-t, feleségét pedig ne úgy, mint B-t, hanem amaz legyen A₁, emez pedig A₂”, — a mivel azt akarta mondani, hogy a nőnek helye és befolyása, ha az helyes alapon nyugszik, olyan közel áll a lelkészéhez, hogy a kettő ugyanazon színvonalon levőnek tekintendő, de a nőé mégis nagyságára és értékére nézve második legyen a férjé után.

Külső anyagi érdekre, egyedül erre ne tekintsen a feleségválasztás alkalmával a lelkész, de mindenesetre olyan nőt válasszon, ki háza becsületét fenn tudja tartani, ki műveltsége által is valóban megérdemli a szép „tiszteletes aszszony” czímet. Ezt a gyülekezet is megkívánja a lelkész feleségében; a nem méltó nővel kötött házasság sehol jobban meg nem boszúlja magát, mint épen a lelkési álláson. Gazdag nőt ne keressen, de valakit, kihez kölcsönös vonzalom köti, el nem venni azért, mert az gazdag, újra oktalanság volna. Igen érdekesen, s erősen gyakorlati érzékkel fejtegeti a kérdést *Tóth Ferencz* „Lelkipásztori gondviselés” című könyve 57-ik lapján: „Csupa pénzért okos ember nem házasodik, de nem is akar koldúst venni, minekokáért a jó erkölcs mellett, melyek a

Vénus minden Grátiáinál kellemetesebbek, arra is nézzen, hogy a leánynak legyen valamije. Mert a mely Prédikátornak hatszáz forintra reá megy a fizetése, annak a fejében 10,000 forint kapitális fekszik, melynek interessét minden esztendőben húzza; és így megkívánhatja, hogy a leánynak is legyen valamije. A hol pedig csekélyebb a fizetés, éppen abból az okból is kell a vagyonra is nézni (de soha se a vagyonra pusztán), mert a fizetés kevés. Utóljára úgy halhat meg a Prédikátor nagyobb csendességgel, ha tudhatja, hogy az ő özvegye és gyermekei nem szorulnak az ő halála után egyszerre a mások könyörületességére. A ki pedig a feleségválasztásban csak azt nézi, hogy annak sok pénze legyen, az tudja meg, hogy a sok pénzű asszonynak magát eladta és nem a boldog életet, hanem az asszonyi uralkodást, szegénységének gyakori emlegetését, módizást, köznépnek fel se vevését, s ezekből származó nyughatatlanságokat vitte be a maga házában”.

A mi a nősülés idejét illeti, talán nagyon sokan vannak olyanok, kik egyszerre jutnak feleséghez és gyülekezethez. Nem volna-e vajjon jobb a két tényt nem kötni nagyon szorosan egymáshoz, mint a melyek nincsenek ugyan egymással ellentétben, de mégis különbözők egymástól? Végül pedig a többszörös nősülésre jegyezzük meg Nazianzi Gergely eme mondását: „Primum matrimonium lex est, secundum permissio, tertium iniquitas, quartum vita porcina“, — de arról sem szabad megfeltekeznünk, hogy például a korábbi házasságból, vagy házasságokból fennmaradt gyermekek neveltethetésének szüksége föltétlenül parancsolhatja a többszöri nősülést is. Valaki megnősült harmadszor is, s ezt a szójátékot csinálták róla: „megnősült először — propter opus — (szükségből); másodszor — propter opes — (gazdagságnyerés céljából); s harmadszor — propter opem — (segítségnyerés céljából).

14. §. A család kormányzása.

„Szükség a püspöknek olyannak tenni..., ki az ő házában jól tudjon előljárni; ki az ő magzatit engedelemben tartóztassa minden tisztességgel egybe; mert a ki az ő tulajdon házában nem tud előljárni, mi módon bírhatja az Isten Anyaszentegyházát?“ — mondja Pál apostol (1. Tim. 3. 4. 5.)

Egyáltalában nem volna természetes, és ritkán is lehet olyan esetre találni, hogy a lelkész buzgó jó munkás legyen az ő gyülekezetében, családját pedig elhanyagolja. Hogyan lehessen egy személyben jó lekipásztor és rossz atya, mikor a lekipásztorkodás csak kiterjedtebb körű atyáskodás? Tudunk-e oly szeretetet képzelni, mely érdeklődik idegenek iránt, de nem törődik a saját házanépével? Megengedhető-e az, hogy rá olvashassa valaki a lelkészre Pál apostolnak eme szavait: „*Ha valaki az övéiről s főképen az ő háza népéről gondot nem visel, az a hitet megtagadta és a hitetlennél alábbvaló*“ (1. Tim. 5. 8.)? De be kell vallanunk, bármilyen különösnek látszik is, hogy a lelkész néha föltétlen buzgalmat tanúsít gyülekezete ügyeiben, és ugyanakkor saját családját nem gondolzza megfelelőleg; látjuk, hogy néha hívtali teendőinek jobban átadja magát, mert a házon kívüli tevékenységet jobban szereti, mint otthon saját háza kormányzásának gondjait. Sok, rosszul nevelt gyermekekre találunk lelkészi családokban, s e gyermekek atyjai távolról sem mindig rossz lekipásztorok.

Komoly csalódásban vannak azok, kik azt vélik, hogy a gyülekezet előbbvaló a családnál. A lekipásztorra, mint minden emberre nézve, a család legyen minden érdeklődés legelső tárgya, mert a mi nyereség a családnak, az nyereség a gyülekezetnek is, mely a lelkésztől példát nyer arra nézve, hogy milyen szellemben kell mindenkinek a

maga családját kormányoznia. De éppen olyan mértékben veszít a gyülekezet, ha a lelkész saját házáat elhanyagolja, még ha ez áldozatot gyülekezete érdekében hozza is; mert nem természetes dolog az, hogy igazi áldás nyugodjék egy lelkipásztor gondjain, aki a sajátjával nem gondolva: „rosszabb a hitetlennél“, mert botrányt okoz azok között, kiket vezetnie kellene. Gondoljunk csak Éli fiainak esetére; azokra a bölcs és komoly intésekre, melyeket ő saját fiaihoz intézett, s a neki magának tett szemrehányásokra (1. Sám. 2. 23. 25. 29.), — mindezekből azt látjuk, hogy gyöngesége által okozta ő fiai kihágásait, s az Éliről való egész bibliai elbeszélésből azt vesszük észre, hogy ő nem volt a legmagasabb mértékben *lelki ember*.

15. §. A lelkész háztartása.

Ügyeljen a lelkész arra, természetesen a bölcs és helyes szabadság ártalma nélkül, hogy az ő háza berendezése, s családja külső életkörülményei rendeltessenek alá lelkészi állása érdekeinek. Rend és pontosság jellemezze háztartását, ha szegénységgel kell küzdenie; egyszerűség pedig abban az esetben, ha jobb anyagi körülmények között él, — a mivel természetesen nem azt mondjuk, hogy a rend hiányozhatik egy jobbmódú házban, vagy az egyszerűség egy szegényebben, s még kevésbé azt, hogy a rend csak úgy magától, természetes eredménye volna a gazdagságnak, az egyszerűség pedig a szegénységnek.

Nagyon szomorú dolog az, ha egy szegény család levetkezvén a szegénységnek illő öltözetét: a rendet, a jobbmódúak utánzásában fényűzésre vágyakozik, holott a szegénységben előtűnő rend erős lelket, komoly jellemet, békés szívet árul el, melyek önkénytelenül is tiszteletre indítanak, s nagy mértékben biztosítják a lelkész működésének sikerét.

Másoldalról meg az egyszerűségben álló ékítés illik egyedül a jobb módhoz, az az egyszerűség, melyet mindenütt szívesen látunk, de a lelkészi házakban meg is követelünk, — hiszen a lelkészi lakot a gyülekezet minden rendű és rangú tagjai fölkeresik, s ezek közül a szegényeket nagyon bánthatja az, ha lelkészük lakában fényűzést talál; kevés bizodalommal mennek oda, vagy épen nem is mennek, mert a mit a gazdag, vagy akár csak jó körülmények között levő ember alig nevezne még kényelemnek, az a szegény emberre nézve már fényűzés és pompa. A jólét, a hol ez van, tűnjék valamely oly komoly, szolid alakban elő, mely ne mutasson semmi képzeletre, vagy érzékre hatót, csábítót, mert van olyan fényűzés, mely az érzékekre hat, és van olyan is, mely a lelket érinti, mert az látszik benne, hogy a külsőség a gondolat uralma alatt áll.

A sok vendégeskedés ártalmára van a lelkészlak jó hírnevének. A lelkész családjának lehetnek, sőt legyenek is barátai; láthatja, sőt lássa is ezeket barátságosan magánál, de ne érintkezzék így az egész világgal. A lelkész személyes komolysága nem változtat sokat azon a kedvetlen érzésen, melyet felesége és gyermekei világias volta idézhet elő. Nem kolostori kegyesség ajánlgatásáról van itt szó, hanem arról, hogy a lelkész előjogainak egyike az, hogy ő a társadalom egyik osztályához sem tartozik különösebben, hanem összekötő kapocs ő az emberek között, és saját személyében jobban képviseli ő, mint bárki más, a társadalom eszményi egységét. Ne engedje tehát, hogy felesége és gyermekei megfoszszák őt ettől az előjogától az által, hogy nagyon is bensőleg társulnak a divatos világgal. A lelkészlak a békességnek s nem a zajnak és viszálykodásnak legyen lakhelye. A lelkész asztaltartása legyen egyszerű, hol semmi ne mutasson mértékletlenségre, mert a világ ösztönszerűleg keresi a lelkészben

az olyan bűnöket, melyek az ő hivatásával éles ellentétben állanak. A cselédek megválasztására a lelkészlakon nagyobb gondot kell fordítani, mint bármely más házban. Nem csak olyan cselédeket fogadjon be házába a lelkész, a kik a munkára alkalmasok, hanem olyanokat, a kik jó hírben állanak, s a kik a ház szellemével nem állanak ellentétben. S a mi az ő saját maga által gyakorolt vendégszeretetet illeti, melyről Pál apostol pásztori leveleiben kétszer is mondja, hogy illik az a püspökhöz (1. Tim. 3. 2.; Titus. 1. 8.), ma már a vendégszeretet alakja kétségen kívül nem ugyanaz, a mi az apostolok korában volt; mivel a vendégszeretet is csak olyan erény, mint a többi, s neki minden erényben jó példát kell adni: járjon ebben is elől, de ne inkább, mint a többi erényekben.

Külföldi protestáns országokban nemcsak a lelkész lakokon, de más keresztyén családok körében is szokásban vannak a reggeli és esteli *házi áhítatosságok*, melyeket régebben a mi népünk is ismert. Hogy az ilyen otthon-nemesítő buzgólkodás jó hatással van a gyülekezet keresztyéni életének fejlődésére, az kétségbe sem jöhet, s hogy a lelkész házában kell erre nézve jó példával előljárni, az ismét magától értendő dolog. Egy zsoltár-, vagy dicséretnek eléneklése, néhány bibliai vers elolvasása, egy szívből fakadó rövid fohász vagy imádság: hány és hány embernek jutna erre naponként ideje, s mily fölemelőleg hatna ez sok — az élet küzdelmei által földre nyomott szegény lélekre!

III. A lelkész társadalmi élete.

16. §. A lelkész társadalmi élete általában.

Fontos dolog a lelkészre nézve, hogy szigorúan ügyeljen magára társadalmi viszonyaiban. A hegyre épített város ő; a világ szemében személyesítője ő a keresztyén

eszméknek, s az emberek többsége úgy ítél a keresztyén-ségről, mint a hogy ő képviseli azt. Hivatalos keresztyén-nek, mintaembernek szeretik őt az emberek tekinteni, s nem gondolják, hogy kötelezve volnának akár többet tenni, akár jobbak lenni, mint a lelkész, s másoldalról azt kíván-ják, hogy legyen ő olyan tökéletes, mint a mit tanít: a keresztyén tudomány. Ugyanazon leczkéket akarják tanulni, akár látják, akár hallják őt, és mindenki nagyon jól tudja, hogy minek kell a keresztyénnek lennie, és ha mindenki azt a szabályt alkalmazná magára, melyet a lelkészre alkalmaz, példánykép és mintaember lehetne mindenki másokra nézve. Lélektanilag bebizonyított dolog, hogy az erkölcsiség legszigorúbb rendszerét állíthatnók össze, ha összegyűjtenék azokat az erkölcsi tökéletességeket, melye-ket az emberek másoktól kívánnak meg, de a leglazább erkölcsi rendszer birtokába jutnánk, ha csak azokat gyűj-tenők össze, melyeket magoktól kívánnak meg. Nehéz dolog a lelkészre, mint keresztyénre nézve, hogy minden-kinek tessenek, és ne feledje ő el soha ezt a szentíráti mondást: *„Jaj nektek, mikor minden emberek jót monda-nak ti felöletek“* (Lukács 6. 26.). De másoldalról keresnie kell működésének jóváhagyását: *„Szükség neki jó bizony-ságának lenni a kívülvalóktól“* (1. Tim. 3. 7.), és kétség-kivül szükség neki jó bizonyosságának lenni azoktól is, kik, mint az ő gyülekezetének tagjai, benn vannak az egyház-ban. S kétségen kívül való kötelessége, hogy: *„igyekezzék Isten előtt kedves lenni“* (2. Tim. 2. 15.), — a mit mind elér-het, ha hűnek találtatik mindazokban, a melyek az ő hivatalának dolgai.

Nem soroljuk fel azokat az erkölcsi követelménye-ket, melyeknek, mint minden keresztyént, a lelkészt is jellemezniök kell, minők az egyszerűség, szerénység, türel-messég, nyugodtság, okosság, egyenesség, őszinteség és önzetlenség, csak egyet emelünk ki az erények hosszú

lánczolatából, mint olyat, a mely, ha megvan ő nála, ez meglehetősen biztosítékul szolgál arra nézve, hogy az ő lelkületében minden többi erény is megtalálja a maga helyét, és ez a *komolyság*, a jólértett komolyság.

17. §. Komolyság.

Azt súlyt, azt a többé, vagy kevésbbé fontos súlyt, terhet értjük a *komolyság* alatt, a melylyel valami érdek, gondolat, vagy baj az elmére nehézkeedik. A küléletben és szokásokban komolyság mindaz, a mi az ember magaviseletében arról tesz bizonyosságot, hogy ő egy nagy gondolat, vagy nagy felelősség súlyát hordozza. A lelkész már oly nagy gondolat és érdek letéteményese, hogy állásának ez a komolyság igazán díszes és illő oldalát képezi. Természetes dolog, hogy a komolysággal semmi sem ellenkezik jobban, mint annak negélyezése. A tulságosan tanulmányozott komolyság nevetségessé lesz, mert az csak játékszása a komoly ember szerepének. A ki oly czélból akar komoly lenni, mert az tiszteletet, parancsoló külsőt kölcsönöz, az sohasem lesz komoly. De még kevésbbé helyes az ellenkező irányba csapni át; pedig vannak egyházi férfiak, kik túlzott vágytól vezettetve, hogy komolyságukkal az embereket el ne rettentsék, frivolságuk által állásuk méltóságát teszik teljesen tönkre. A komolyság alatt nem értünk tehát mi rideg szigorúságot, a mely csak elidegenítené tőlünk hallgatóink szívét, hanem olyan magaviseletet értünk az alatt, melyben komolyságunk evangyéliomi szeretettel és gyöngédséggel párosul. Ha nincs bennünk ilyen mérsékelt szigorúság, pásztori feddő szózatunk siket fülekre talál; túlszigorúságunkkal pedig inkább hívtatalunk bitorlóí leszünk, mint az emberek elméjének az igazság felé vezérő apostolai. *Nagy Gergely* római pápa azt mondta egyik művében: „Miscenda est lenitas cum severitate, et faciendum

ex utraque quoddam temperamentum, ut nec multa asperitate exulcerentur subditi, nec nimia benignitate solvantur“.

A lelkész komolysága általában véve jelentkeznek az ő társaságkeresésében, szórakozásaiban, foglalkozásaiban, öltözetében s hogy egy benső követelményt is említsünk, az ő theologiai álláspontja pozitív keresztyéniségében.

a) *A lelkész társasága.*

A mi a lelkész *társaságát* illeti, ne csupán egyugyanazon osztályhoz tartozó emberekkel érintkezzék ő, de a legnagyobb gonddal őrizkedjék attól, hogy mindenütt lásák. Legyen ő a társaság embere, de semmiesetre se legyen világfi, s vegyes társaságokban lehetőleg ritkán jelenjen meg, mert az olyan ember, ki mindig és mindenütt látható, nem képes kellő tiszteletet gerjeszteni. Vannak emberek, kiket a lelkipásztornak sohasem kell látnia, sem saját házában, sem másutt. Pál apostol azt tanácsolja Timótheusnak, hogy forduljon el mindazoktól az emberektől, kiknek élete gonoszság, s különösen azoktól, kik kegyeséget mutatnak ugyan, de annak erejét tagadják, („*kik az isteni szolgálatnak képét mutatják, de annak erejét megtagadják, ezeket azért eltávostasd*“ 2. Tim. 3. 5.). Kétes hírű helyektől, társaságoktól forduljon vissza a lelkész. Jó szabályul szolgálhat rá nézve az, hogy ha olyas helyen egy világias ember találkozáván vele, e szavakkal üdvözlí őt: „nem is vártam, hogy itt láthassam“, — ez eléggé biztos jel arra nézve, hogy ő ott nem állásának megfelelő helyen van. Mondtuk fentebb, hogy az úgynevezett vegyes társaságokat kerülje, de tudjuk, hogy a legtöbb esetben nem lehet azokat teljesen kikerülnie. Szerencsés már az olyan lelkész, ki olyan helyen, hol világias, sőt laza erkölcsű emberek is lehetnek, nemcsak fenn tudja saját lelkét tartani, hogy a többiekével egyenlő fokra ne süllyedjen, de környezetére is olyan befolyást tud gyakorolni,

hogyan annak gondolkodását és társalgását illő fokra emeli föl. Szépen mondja *Bengel* e kérdést illetőleg a következőket: „A lelkipásztor ne kerülje teljesen a világi emberek társaságát, de vigyázzon, hogy bűneikben részt ne vegyen. Ha a szabad társalgásban is ugyanazokról az igazságokról teszünk bizonyosságot, a melyeket a szószékben ünnepélyesen tanítunk, ez az emberek lelkére nagyobb befolyást gyakorol, mint a minőt velünk sejtetni engednek. Az általunk elhintett mag közül sok elveszhet, de valami mégis megmarad. Ha havazik és a föld nedves, a havat, míg csak hull, úgy látszik, elnyeli a föld, de folytonosan esvén, végre is fehér takarót borít az a földre“.

Ilyen tehetségre azonban nem könnyű szert tenni, s a lelkész többnyire azt fogja tapasztalni, hogy csak kevés jót tehet ily vegyes társaságokban, hol természetesen, ha már ott kell lennie, ám vegyen részt a társaságnak beszélgetéseiben is, de helytelen tréfákat, mások rágalmazását, pletykát ne engedjen meg magának, mérséklettel vitatkozzék, erős nyelvet s erős kifejezéseket semmiesetre se használjon. Egy régi latin mondás szerint: „*nugae in aliis sunt nugae, in sacerdotibus blasphemiae*“, — vagyis az üres beszéd másoknál csak üres beszéd, de a papnál istenkáromlás.

b) *A lelkész szórakozásai.*

A mi a lelkész *szórakozásait* illeti, e pontra nézve nagyon nehéz határozott szabályokat adni. Ha azt mondjuk ki, hogy a lelkésznek is, mint minden más embernek, van szórakozásra szüksége, és bárha vannak olyan szórakozások, melyek nem okoznak botrányt, ha más hívők élvezik, de ha a lelkész élvezi, az sérti a gyöngék lelkiismeretét, mert nem minden épít, a mi meg van engedve, és pedig a Jézus Krisztus szolgájának mindig építenie kell; ha kimondjuk végül, hogy bizonyos pontig a tartózkodási helyiség is

változtat a körülményeken, valamely dolognak helyességén, vagy helytelenségén: ezekkel minden megmondottunk, s a többit a józan észre, a pastoralis prudentiára kell hagyni. Kerüljön a lelkész minden olyan szórakozást, mely hívataltá jellemének komolyságával nem egyezik. Keresse az üdülést a kert csöndes munkáiban, gyalog kirándulásokban, baráti látogatásokban, de ferde dolog volna akár maga, akár mások részére szigorú és kötelező szabályokat állítani föl e tekintetben, hanem mindig a körülmények legyenek a lelkész vezetői, s azoknak forgatagában az ő bölcsesége legyen a biztos irányadó.

c) *A lelkész foglalkozásai.*

A lelkész *foglalkozásairól* beszélvén, nem szükséges, nem is lehetséges, hogy ő kizárólag csak hívataltal teendőivel foglalkozzék; engedhet ő időt magának más teendőkre is. De ha ezekbe jobban belemerül, mint a hogy azt állása megengedi, ez nem fog megegyezni azzal a komolysággal, melynek őt jellemeznie kell. Hazai viszonyaink között, hol a lelkész a maga fizetését sokszor természetiekben, pl. fekvőségekben is húzza, kisebb-nagyobb mértékben foglalkoznia kell neki a gazdasággal is. *Vínet* nem helyesli a gazdasági és üzleti foglalkozásokat, s azt a tanácsot adja, hogy ha a lelkésznek van saját birtoka, viseljen ugyan arra gondot, de csak olyan mértékben, a mint az épen szükséges. De tagadhatatlan az, hogy jó, ha a lelkész a gazdálkodás terén is rendelkezik kellő gyakorlati érzékkel, „nem azért“, — mondja *Harms*, — hogy maga is paraszt munkás legyen s nem is azért, hogy, mint hitték, új szántós cséplőgépek feltalálásánál előljárjon, hanem igenis azért, hogy a földművelő életét és foglalkozását a maga saját alapján felfogni, vele gondolkozni, érezni és tapasztalni képes legyen, s hogy a beszélgetésben legyen neki is valamely tartalék- és átmeneti pontja; nagyon szükséges a falusi

prédikátorra, nézve a mezei gazdálkodásról s az azzal egybefüggő dolgokról való némi ismeret, hogy a társalgásban magát nevetségessé ne tegye, s ne áruljon el oly nagy együgyűséget, mint pl. az a káplán, a ki a földművelőktől azt kérdezte: „elültették-e már a rozst”? Ez az egyik szempont, a másik az a már említett, viszonyainkban gyökerező szükség, hogy sok helyen a gazdálkodás által nyújtott jövedelem tartja fenn a lelkészi családot. **Harms** félti a gazdálkodással foglalkozó lelkészeket az elparasztosodástól, a nagy városokban lakókat pedig az elvilágiasodástól, — s mindenesetre ügyelnie is kell a lelkésznek arra, hogy bármely más, nem szigorúan vett lelkészi foglalkozást folytasson is, olyan legyen az, mely az ő lelkészi hivatala komolyságával ne ellenkezzék.

d) *A lelkész öltözete.*

A mi a lelkész *öltözetét* illeti, nem a hivatalos foglalkozásai közben használandó öltözetéről kell itten beszélnünk, melyre nézve az egyházi törvény intézkedik, hanem arról, melyet ő a közéletben hord. Az a komoly érzület, melyet a lelkészben előre föl kell tennünk, hivatalának szentsége s minden botrányos különbség elkerülése, mely a hivatalos és a közéletben használt öltözet között lehet, azt követelik, hogy a lelkész lehetőleg mindig hivatala komoly és ünnepélyes voltának megfelelő öltözetet hordjon, a melytől tehát maradjon távol egyoldalról minden hiú czifra, világias, másoldalról pedig minden gondatlanság, túlkopottság, vagy épen rongyosság. Minden körülmények között egyszerűség, szerénység és tisztaság jellemezzék a lelkész öltözetét.

e) *A lelkész theologiai nézetei.*

A komolysághoz tartozik az a jellemvonás is, hogy a lelkész, mint a ki gyülekezetének a lelki gondokban veze-

tője tartozik lenni, mindenben, s így *theológiai nézeteiben* is határozottan pozitív, keresztyéni álláspontot foglaljon el. Egy, állásánál fogva vezérlésre hivatott embert semmi sem gyöngít annyira, mint az ingadozás és a határozatlanság, mert a kétség és bizonytalankodás a vezetésre való kép telenségnek hallgatólagos elismerése. Mivel a lelkész tanításra van hivatva, neki saját magával mindenesetre tisztában kell lennie. Hivatása azt hozza magával, hogy egy egész gyülekezet vallásos nézeteit szabályozza, a miből az következik, hogy saját nézeteinek nemcsak helyeseknek, hanem teljesen megállapodottaknak is kell lenni. Hogyan mondhatja gyülekezetének: ezen tan hamis és üdvötkre nézve ártalmas, de ez a másik tan igaz, melyre rábízhatják örök boldogságotokat, hogyan mondhatja ezt csak némi nyomatékka is, ha nem tudja azt, a mit mond, ha idevágó ismeretében nem állapodott meg teljesen? Ilyen határozottságra természetesen csak fáradságos munka és tanulmányozás után lehet szert tenni, de épen azt követeli a lelkész komolyan fölfogott érdeke, hogy e munkát és tanulmányt mindenesetre tegye meg. Munkájában segítségre fog találni. A szentíratok csak *egy* igazságrendszert tanítanak, de az emberi szellemnek, melyet minden időben különféle hajlamok vezéreltek, egy sereg, egymással ellentétben álló rendszert sikerült a bibliából kihozni olyanformán, hogy inkább szétbonczolta azt, a helyett, hogy inkább mint egészet tekintette volna. Ezen egy evangyéliomi rendszert fogadta el minden időben a keresztyén egyház, s ha a lelkész hozzá akar jutni, a mint az a biblia élő testébe le van téve, tanulmányozza a keresztyén egyház hitvallásait. Azoknak a tantételeknek vizsgálata, melyeket az orthodox elme állított össze a bibliából, ellentétben azokkal, a melyeket a heterodox elme állított elő ugyancsak abból, ha többet nem tesz, de egy hasznot mindenesetre hajtani fog a lelkésznek: megmu-

tatja nevezetesen azt, hogy az egyház tanítása szerint a szentíratok milyen igazságrendszert foglalnak magokban. Az egyház, igaz, tévedhet, mert nem csálhatatlan, s így a hitvallások is lehetnek tévesek. De ha ezt megengedjük is, az mégis igaz marad, hogy a keresztyén egyház symbolumai a legbölcsebb és legszentebb embereknek, s a szentíratok legszorgalmasabb tanulmányozóinak véleményeit tüntetik elő. A lelkész, a ki elfogadja az azokban foglalt theológiát, csálódhatik; de legyen nyugodt, mert jó társaságban és nagy társaságban csálódik.

18. §. A lelkész a társadalomban. Politikai szereplése.

Eddig még jobbra úgy beszéltünk a lelkészről, mint egy gyülekezet lelkipásztoráról, tehát csak gyülekezetéhez való viszonyában, de alig lehet olyan lelkészi állást gondolni, bármilyen félreeső helyen és bármilyen szerény legyen is az, mely a lelkésznek némileg tágasabb működési kört is ne biztosítana. Már pedig úgy gyülekezetére, mint a külvilágra való befolyásának nem kis része attól a módtól függ, a mint ő magát ezen tágasabb működési téren viseli. Foglalkoznunk kell vele, mint a *gyülekezeten kívüli nyilvánosság* emberével is, mint a kinek kötelessége érdekekkel viseltetni a nép, a saját nemzete ügyei iránt, s mint a ki keresztyéni hangot és irányt köteles adni úgy a helyi, mint a nemzeti mozgalmaknak is.

Két szélsőséggel találkozunk e téren is, mint sok más hasonló esetben, s a helyes ösvény középtűt lesz feltalálható. Az egyik szélsőség az, mikor a lelkész pusztán saját nyájának pásztora, s azonkívűl semmi mással nem törődik; a másik meg az, mikor úgy túlhalmozza magát nyilvános foglalkozásokkal, hogy nem képes aztán kielégítőleg teljesíteni lelkészi hivataltai sajátlagos kötelességeit. Igaz, hogy az ember lelki ajándékainak jelleme határozza el a

legtöbb esetben, hogy részt vegyen-e az illető, vagy épen ne vegyen részt a nyilvános élet ügyeiben. Némely emberek annyira a csöndes, a nyugodt lelkipásztorkodásra termettek, s oly szánszálmasan néznek ki a nyilvános élet színterén, hogy észszerűleg nem is lehet az ő hivatásos, lelkülfőknek megfelelő munkakörükről kétségeskedni; míg másoldalról egyesek meg a nyilvános életben való föllépésre oly ragyogó tehetségekkel bírnak, hogy, különösen nehezebb időviszonyok között, mintegy kötelességük ennek terheiben nagyobb részt venni, még ha ez talán a lelkész munka valamely részének kárával történnék is meg. Tekintse úgy a lelkész a társadalom minden ügyét, mint a kereszttyénség ügyét, s ha ezen szempont ismerete mellett is bezárkózik gyülekezete körébe, s minden más érdeket mellőz, akkor elfelejti, hogy ő nem csupán illető gyülekezetének lelkésze, de annak is szolgálja, ki az egész világot a maga munkamezejének tekintheti. Közönséges szolgálatban nincs rosszabb, mint ha egy szolgál, kire valamely meghatározott munkakör van bízva, azonfölül az ő urának semminemű ügyeivel nem törődik, s számtalan alkalmat elszalaszt a végre, hogy neki szolgálatot tegyen valamely, az övéen kívül eső munkakörben is. Hasonlít már ehhez a szolgálhoz az olyan lelkész is, ki minden társadalmi ügyet érintetlenül hagy, mert mindig csak tűnődik a fölött, hogy vajjon nem kellene-e neki ahhoz segítséget nyújtania. De természetesen arra nézve nem foroghat fenn kétség, hogy ha valaki csak most foglalta el állását, első és főkötelessége, minden egyéb működésnek majdnem teljes kizárásával, ennek a teendőit végezni. Állítsa össze elsőben a maga saját teljes élettervét; szilárdítsa meg működése elveit, szabja meg az irányt, a melyben mozogni akar, s csak ha mindezzel már készen van, és teljesen otthon érzi magát munkakörében: csak ezután lásson a társadalom egyetemes életének munkálásához is. A legna-

gyobb dicséret, melyet egy lelkésről mondanunk lehet, az, hogy ő gyülekezete érdekeinek, ügyeinek hű és dolgos munkása, s a közvélemény nem nagyon fog mellette lenni, ha azt veszi felőle észre, hogy csak azért jelent meg a világ színpadján, mert izgatottabb és nyilvánosabb életre vágyakozik, mint a minőt neki lelkészi hivatalának teendői nyujtanak. És ismét a közéletben is sokkal nagyobb sikerrel működhetik, tanácsainak nagyobb súlyt, szavainak mélyebb erőt kölcsönöz az a körülmény, ha tudják felőle, hogy ő lelkiösmeretes és munkás lelkész. A nyilvános élet sokkal inkább ki van tétetve, mint a magános, az irigykedésnek és a legkülönbözőbb ártalmas támadásoknak, de semmisem veheti el annyira az irigykedések és támadások élet az iránt, a ki a nyilvános élet küzdterére ki mer lépni, mint az a tény, hogy az illetőt szorgalmas munkásnak, tisztaszívű, alázatos keresztyénnek ismerik a saját munkakörén belül.

A nyilvános élet foglalkozásai közül csak egyet említhetünk föl, nevezetesen a *politikai szereplést*, mely a hazaszeretetnek olyan sajátságos alakja, melyet a mi nézetünk szerint semmisem tilt ugyan a keresztyéneknek, de még kevésbé parancsolja azt nekik valamely törvény. A lelkészre és munkájára nézve annál jobb, minél kevésbé avatkozik ő be a nap politikai küzdelmeibe és mozgalmaiba, mert rendkívüli nagy a különbség a politikai és a lelkészi élet között, s nem lehet azt észszerűleg várni, hogy ő a politikai küzdelmek vitáira a küzdelem legzajosabb hevében a vallás szavaival jótékony befolyást gyakorolhasson, s a mit várhatunk s el is várunk tőle, az csak annyi, hogy előzőleg igyekezzék a kedélyeket egymáshoz közelebb hozni, s helyes nézeteket terjeszteni az illető napi kérdések fölül. Foroghatnak fenn olyan kérdések is, melyek annyiban politikaiak, a mennyiben a parlament eldöntésére várnak, de a melyek szoros összeköttetésben állanak a társadalom

vallásos és erkölcsi jólétével is. Ilyenek voltak pl. a mult század utolsó évtizedeiben hazánkban lefolyt nagy küzdelmek az egyház-politikai kérdésekről, pl. a kötelező polgári házasságról, vagy a vallásszabadságról.

A mi már az ilyen kérdéseket illeti, itt, igenis, van a lelkésznek egy nagyon világos és félre nem magyarázható kötelessége, az nevezetesen, hogy saját maga igyekezzék az illető kérdésre nézve helyes megállapodásra jutni, s ezután véleményét férfiasan kinyilvánítva, a másokét is igyekezzék illő alkalommal helyesen befolyásolni. Általában mi nem vagyunk abban a véleményben, hogy a lelkésznek olyannyira vissza kellene vonulnia a politikai szerepléstől, és minden párttól, hogy szavazatát soha se adja le semmi ügyben, — hiszen már *Solon*, Athén nagy törvényadója büntetést szabott azokra, kik semmi párthoz nem szegődnek; de más dolog tényleg kilépni a politikai küzdőterre, politikai gyűléseken beszédeket tartani s vezetni a választások gépezetét. Ezeket hagyja a lelkész másokra, kiknek életeleméhez tartozik az ilyen zavart vizekben való forgolódás. A lelkész ereje magasabb légkörben fekszik, és mindaddig, míg ő ezen légkörben tartózkodik; míg elvei mellett szilárd ugyan, de nyugodt állást foglal el; míg politikai meggyőződését nem akarja mindenáron ráerőszakolni másokra; főleg ha tartózkodik attól, a mi ellen már a homilétika is fölemeli szavát, hogy a politikai élet napi eseményeit föl vigye a szószékbe: mindaddig meglesz az ő szavainak kellő súlya, a nélkül, hogy ez hivatala érdekeit veszélyeztetné, miután ő nem engedi át magát számító emberek eszközéül.

19. §. Tisztvársi viszony.

A lelkész társadalmi viszonyairól lévén szó, talán itt beszélhetünk legalkalmasabban az annyira kényes, de egyszersmind oly rendkívül fontos *kollégiális viszonyról*,

vagyis a lelkésznek lelkéstartársaihoz való viszonyáról is. A vidéken alig jár némi nehézséggei a tisztvársi viszony fenntartása, mert ott a hívataltársak távolabb laknak egymástól, és csak ritkábban van alkalmuk egymással hivatalos, vagy társadalmi érintkezésbe lépni. Itt tehát a külső körülmények, vagy a személyes vonzalom határozzák meg az érintkezés mértékét, s jó berendezésű s rendszeresen egybejövő lelkészértelmezetek segítik az atyafiúi viszonyt fenntartani. Másként áll a dolog olyan helyen, hol a lelkész több másokkal, vagy csak egy más valakivel ugyanegy gyülekezetben működik, s e mellett jogaik és kötelességeik egymásaitól akár élesen el vannak különítve, akár nagyon sok esetben keresztezik egymás. Egy ilyen viszonynak magában véve meglehetnek a maga előnyös oldalai, hiszen az Úr maga is kettőnként küldte ki tanítványait („*rendelete az Úr hetven tanítványokat, és elküldte azokat kettőnként az ő országa előtt minden városba és helyre, a hova ő menendő vala*“ Lukács. 10. 1.) — és tagadhatatlan, hogy az ilyen egyesült tevékenység kettős áldással lehet összekötve. Boldog ember az, a ki tisztvársában nemcsak hű barátot, hanem valódi munkatársat és szövetségest is talál; nagy áldás ez úgy reájok, mint a gyülekezet minden magasabb érdekére nézve. De, fájdalom, néha egészen ellenkező tapasztalatokra is találunk, ha látjuk, hogy mily sok fájdalmat okozó, mily sok emberi, sőt bűnös érdek is lép itten előtérbe. Ha néha a tisztvársak türhetik is egymást, vagy ha teljesen atyafiúi szeretetben vannak is egymással, a család tagjai rontják el a jó viszonyt, vagy a jó barátok értelmetlensége gyújtja fel közöttük a kicsinyes kellemetlenkedések üdvtelen tüzet, s így történik aztán, hogy a tisztvársi viszony inkább pokolra, mint mennyországra emlékeztet. Sőt megtörténik az is, hogy a botrányokban gyönyörködő, gonosz egyháztagok, — mert kerülnek ilyenek is, — hinnenek konkolty, hogy a lekipásztortársakat egymás ellen

ingereljék, s ha sikerül fondorlatuk, ők magok hirdetik kár-
örömmel: „nini, a papok veszekednek egymással!”

Néhány különös útasítás azért nem lesz itt egészen helyén kívül való és felesleges dolog. Általában szólva, különösen az ifjabb tisztjárshoz szerénység és előzékenység illik az idősebb irányában, főként, ha ez már régebbi idő óta munkálkodik az Úr szőlőjében. Különösen mikor egy teljesen ismeretlen tisztjársi körbe lép be az új lelkész, helyesen csak úgy jár el, ha mint a kígyó, okosan viseli magát, s mint a galamb, szeliden. Jobb óvatosan kezdeni, mint későbbben a tulságos nagy nyíltságot fájdalmas tapasztalatokkal bánni meg. A gyülekezet előtt tisztelje meg a lelkész az ő tisztjárását azzal is, hogy jelenjen meg az az által tartott istenitiszteleteken, és semmiesetre se maradjon el a templomból, ha tisztjárása prédikációit többen hallgatják, mint az övéit. Jól van-e az, hogy sok, igen jól látogatott templomban a lelkészek széke legüresebben áll? Egyáltalában ne töltsön a lelkész, hogy jelenlétében a távollevő tisztjárásról kisebbitőleg, vagy éppen gyalázólag beszéljenek, s kerüljön vele mások jelenlétében minden egyházi, vagy theologiai vitát. A kik pedig közte, vagy lelkipásztortársa között valami módon ellenkezést akarnak teremteni, azoknak nála már akár erkölcsileg, akár szellemileg, akár lelkileg alacsonyabb fokon álló embereknek kell lenniök, kiknek bujtogató szava ő hozzá feljuthat ugyan, de töviseket nem hagyhat szívében. Ha kell, útasítsa vissza ridegen a tisztjárása elleni besúgást; tartsa állása méltóságán alól való dolognak az arra ügyelést; és ha volna a dologban valami igaz, tanulja meg a fájó érzést, a beadott mérget feldolgozni magában, fölelegyíteni a saját véreben. Minden körülmények között állítson ő maga elé olyan korlátokat, a melyeket még a legindokoltabb elkeseredésnek sem lehet a gyülekezet, illetve a valláserkölcsei élet szörnyű kára nélkül áttörni.

A gyülekezeti életben semmi nagyobb változtatást ne tegyen úgy, hogy azt előbb tisztársával meg ne beszélje, s mindkettő őrizze meg legalább a békességet ott, a hol valódi barátság és szeretet nem is lehet közöttük. A munka felosztásánál mindig az ifjabb vállalja magára a nehezebb részt, s nézetkülönbség esetében a kisebbség adja meg magát keresztyéni alázatossággal, mely inkább elszenvedi, mint elköveti a jogtalanságot. Ez utolsó gondolatot a német *Harms* így fejezi ki: „Sei lieber Amboss, als Hammer“, — a mi azt teszi: inkább üllő légy, mint kalapács. Az áldott tisztársi viszony előképeiül szolgálhatnak nekünk Pál apostol és Barnabás Antiochiában (Csel. 11. 19–26.), — s mint legfőbb parancsolatot ezen a téren, Pál apostol ezen szavait idézhetjük itt: *„Semmit ne cselekedjetez versengés vagy hiábavaló dicsőség által, hanem alázatosság által, minden más nálánál jobbnak ítélnen lenni“* (Filippi. 2. 3.). Az igazán keresztyéni jó érzület és becsületesség a legjobb eszköz itt is, mely által a korinthusbeliek baját, a versengést (*Én Pálé vagyok; én pedig Apollosé: én pedig Kéfásé; én pedig Krisztusé* 1. Kor. 1. 12.) — már csirájában elfojthatjuk.

MÁSODIK SZAKASZ.

Lelkipásztori gondozás.

20. §. A lelkipásztori gondozás tárgyai.

A lelkipásztori gondozás három irányban működik: kiterjed az nevezetesen vagy az egész gyülekezetre, vagy annak egyes családaira, vagy csak egyes tagjaira, s mi az alábbiakban e három szempontból ~~fogjuk tárgyalni~~ a lelkipásztori gondozás tárgyait. Bármely szempontból akarjuk is azonban tárgyalni e kérdéseket, azt mindenestre megállapíthatjuk, hogy a lelkipásztori gondozásnak négy főtárgya lehet, négy cél lebeghet az előtt, nevezetesen, hogy előmozdítsa az illetők *anyagi, erkölcsi, szellemi és lelki* érdekeit.

a) *Anyagi érdekek.*

Nem azért tesszük ezeket elől, mintha ezt tekintenők a legfontosabbnak; sőt inkább ezt, az anyagi érdekek gondozását, a lelkipásztor legalsóbb rendű teendőjének tartjuk, s csak azért említjük elől, hogy természetes fokozatokon keresztül emelkedhessünk föl a lelkipásztorkodás igazi tárgyához, a lelkek gondozása nagy kérdéseihez. Vannak olyan helyzetek, a melyekben a lelkipásztornak kevés alkalma van hívei anyagi ügyeibe beavatkozni, hol beavatkozása helytelen is volna, s ismét vannak olyan helyzetek, hol neki az föltétlenül szoros kötelességévé válik, a milyen pl. a gyülekezeti szegények ápolása, gondozása, melyre

egyházi törvényeink szerint lelkészeink a legnagyobb gond-
dal felügyelni tartoznak. Minden esetben kerülje a lelkész
azt a látszatot, hogy ő mindenbe beavatkozó, nyugtalan
vérű újitó, s pusztá szociál-reformátor. Mikor azt mon-
dottuk, hogy az anyagi érdekek gondozását a lelkipásztor
legalsóbb rendű teendőjének tekintjük, távolról sem akartuk
ezzel azt mondani, hogy az csak mellékes dolga volna a
lelkésznek. Hiszen a gondnok által a gyülekezet vagyoni
állásáról, bevételeiről, kiadásairól, az egyházi adókról vezetett
számadási könyveket a lelkipásztornak kötelessége első
sorban ellenőriznie, vagy akár azok vezetésébe az új gond-
nokot bevezetnie; tudnia kell neki azt, hogy a hol a
gyülekezet anyagi ügyei gyöngye lábön állanak, ott maga-
sabb erkölcsi, szellemi és lelki életről alig lehet szó, hogy
tehát az anyagi érdekek hü gondozása az az alap, a melyre
a lelkipásztor minden egyéb munkája támaszkodhatik, abban
találhat kellő biztosítékot. Hazai viszonyaink között már
csak az által is kötelezve van a lelkész az anyagiak hü
gondozására, mert magának is sok esetben gazdálkodnia
kell, s így jó példát kell adni híveinek az anyagiak helyes
és hü vezetésében.

b) *Erkölcsi érdekek.*

Minden gyülekezetben találhatók helytelen, vagy erkölcs-
telen előítéletek, rossz nevelés által okozott tévedések,
illetlen és veszedelmes szokások, melyeket a megszokás
jórészen már megengedettekké tett. A lelkipásztornak
kötelessége Isten ígéjének hirdetése útján szembeszállani
mindezekkel a bajokkal, — de az még egyáltalában nem
elég, hogy csupán az egyházi szószékből harcoljon elle-
nők, hanem le kell szállania a nép közé, s a gyülekezet
legjobbainak segítségével föl kell tárnia a nép előtt az
erkölcsiség, a jözanész, sőt a külső érdek legközönsége-
sebb kíváncalmait, a mennyiben a legtöbb emberhez csak

ezen az úton lehet eljutni, s a sikernek ezen eljárás az egyedüli föltétele. Kezdő lelkésznek azonban helyes dolog magát e tekintetben óvatosan viselni. Kezdetben még rendszeren nagyon is ideális szempontból tekinti a dolgokat, s így sok olyan visszaélést lát, a mi figyelmét felkölti, sőt támadásra hívja fel. De e támadást ne hamarkodja el, mert a mellett, hogy sok idő kívántatik arra, hogy az erkölcsi rossznak a gyülekezet életében előforduló különböző formáit kiismerje, elhamarkodott türelmetlenségével csak föllármázná, s visszariasztaná azokat, a kiket pedig javítani akarna. Az a leghelyesebb, ha tud maga mellé oly segítő munkatársakat szerezni és nevelni magából a gyülekezetből, kik vele együtt egyformán érzik és látják a rosszat, s ennek megtámadása végett csatlakoznak hozzá, vagy akár a helyét is elfoglalják. Itt lép tehát a belmisszió teljes erővel előtérbe, s itt abban nyilatkozik meg leginkább a pastoralis prudentia, ha érti az illető lelkipásztor azt a kitűnő s minden tekintetben keresztyéni politikát, hogy nem maga akar tenni mindent, hanem másokba is vágyat önt, s meg is tanítja őket, miként kelljen vele együtt munkálkodni a gyülekezet javára. Nemcsak hogy szüksége van a lelkipásztornak gyülekezetéből ilyen segítségre, hanem kimondjuk, hogy több jót tesz, ha nem személyesen maga végez mindent.

c) *Szellemi érdekek.*

A lelkipásztornak nagy és fontos kötelessége előbb vinni az ő gyülekezetét a tudásban, az ismeretekben. Feje ő a népiskolának, s meg kell ragadnia minden alkalmat, hogy a felnőttek körében is terjeszsze a szellemiek iránt való érdeklődést, jól tudván azt a bibliai mondást, hogy elvész a nép, mely tudomány nélkül való.

d) *Lelki érdekek.*

Míg a szellemiek területén inkább a tudás, az ismeret, addig a lelkiek területén inkább a hit dolgaival foglalkozik a lelkipásztor. Ebben különböztetjük mi meg egymástól a szellemi és lelki világ területének dolgait. Ezek legyenek már a lelkipásztori gondozásnak legfőbb tárgyai, legfőbb célja. A lelki érdekek gondozása magában foglalja és igazgatja a lelkipásztor minden egyéb működését, s elmellőzhetetlenül szükséges, hogy az legyen minden ő tevékenységének a lelke, minden ő mozdulatának az irányadó elve. A gyülekezet, a gyülekezet családai, s a gyülekezet egyes tagjai lelki, vagyis örökkévaló érdekei hű gondozásában áll az igazi lelkipásztorkodás, és a mely lelkipásztor ezzel mélyen és bensőleg foglalja el magát, az bizonyos mértékig keveset fordíthat a többire; másoldalról pedig, a mely lelkipásztor erre figyelmet és gondot nem fordít, az a legtöbb esetben arra sem lesz képes, hogy gyülekezetének tisztán szellemi, erkölcsi, vagy akár csak anyagi jólétét is elő tudja mozdítani.

I. Az egész gyülekezet lelkipásztori gondozása.

21. §. A lelkipásztor és az ő egész gyülekezete.

Az egész gyülekezet lelkipásztori gondozásánál lép különösen előtérbe a lelkésznek az a kötelessége, hogy mozgassa elő gyülekezetében a belmissziót, melynek áldó működése arra a keresztyén népre terjeszkedik ki, mely míg külsőleg mindenesetre tagja az egyházközségnek, a vallás-erkölcsi élet útjaitól nagy mértékben eltér, s az egyháztársadalmi életben a legkétesebb nemű betegségeket és kóros állapotokat idézi elő.

Hogy ezen bajok ellensúlyozását és gyógyítását nem

hagyhatja a lekipásztor egyedül gyülekezete hívő tagjaira még ott sem, hol a belmisszió munkái virágznak és hatásos erővel működnek: az világos és természetes dolog. De az is bizonyos, hogy maga a lekipásztor a legtöbb helyen nem elegendő arra, hogy meg tudja gyógyítani az egyházi élet testén ütött, s mind újra felújuló sebeket: föltétlenül szükséges tehát, hogy vegye ő itt igénybe gyülekezete mindazon tagjának támogatását, kikre az egyházi élet betegsége elleni harczában, mint munkatársakra számíthat. Az ilyen belmissziói munkára föltétlenül szükség van minden gyülekezetben, akár jó, akár rossz szellem uralkodjék is abban. Ha jó szellem uralkodik a gyülekezetben, akkor főként arról van szó, hogy tegyen meg a lekipásztor mindent, s úgy hasson a gyülekezet életviszonyaira, hogy a jót megtartsa, sőt erősítse és fejleszse, s a mellett szorgosan ügyeljen mindenre, a mi netalán veszélyessé válhatnék, s azt úgy előzze meg, hogy a rosszat lehetőleg tartsa távol, s már előállásában nyomja el. Ha pedig rossz szellem uralkodik a gyülekezetben, akkor különösen arra fordítsa a lekipásztor figyelmét, a mi a gyülekezet életviszonyaiban azt a rosszat szülte és ápolta, s annak eltávolítására törekedjék minden erejével. Míg a bajt nem gyökerében támadjuk meg, s forrásait nem igyekezünk bedugni, hiába dolgoznánk annak ellenébe. Türelemre, csöndes, kitartó, következetesen előhaladó munkára van itten szükség, s a boszankodás, a szidás itten legkevesebbet használ, sőt sok esetben keserüséget okozván, a jó ellenében még erősebb ellenállásra készítet. Mivel talán minden gyülekezetben lehet jó és rossz elemeket találni, a lelkész feladata általában az leendő, hogy a gyülekezet életviszonyaira ható működése következtében oly módon erősödjék s haladjon elő a jó, a rossz elől pedig oly módon vonassék el annak tápláló ereje, hogy a kettőnek egymás elleni közdelmében a jó nyerje el az uralmat.

A gyülekezet sajátos viszonyai szerint emitt egyik, amott másik dologra kell nagyobb figyelmet fordítani, de a létező bajok közül egyet sem szabad teljesen elhanyagolni. Általában óhajtjuk azt itten kijelenteni, hogy mikor oly sok munkát fel fogunk sorolni, melyek a lekipásztorra főként az egész gyülekezettel szemben háramlanak, egyáltalában nem gondoljuk, hogy minden lelkésznek végeznie kellene azok mindenikét, a mire sok esetben egyáltalában nem is nyilhatik alkalom, — de mi e tanulmányunkban nem egy gyülekezet szükségére tekintettünk pusztán, hanem az egész egyházi élet területére, melynek összes bajai ellen talán mindenik lekipásztor talál itt olyan orvosságot, mely a nagy testen lévő valamelyik helyi baj meggyógyítására mégis alkalmas lesz. Nem czélozza tehát e munka azt, hogy az életbe kilépő ifjú lekipásztor egyszerre megvalósítani igyekezzék mindazt, a mit mi itt, mint lelkipásztori teendőt felsorolunk, hanem csak az a célja e műnek, hogy világításában ismerje föl, főleg a leendő lekipásztor, azokat a reá várakozó, vagy várható feladatokat, a melyeknek sorrendjét, munkába vételét a szükség, az alkalom és saját egyéniségének a készsége és ereje szabják meg.

22. §. Az egyháziasság előmozdítása.

A belmissziónak, valamint a lekipásztori működésnek egyik célja az egyháziasság, az egyházas érzület ébresztése. Az egyháziasság ott van meg, hol az ember az egyetemes egyház ügyeiért, fenntartásáért, terjesztéseért, tökéletesítéseért érdeklődik, s abban, a mi azt előmozdítja, munkás szeretettel részt vesz; továbbá ott van meg az egyháziasság, hol az ember azon gyülekezet egyházi életét, a melyhez tartozik, nemcsak saját maga előmozdítani igyekszik oly módon, hogy részt vesz az istenitiszte-

leteken és az úrvacsorában, tiszteletet mutat a gyülekezeti rend és hivatalok iránt, s teljes erejével hozzájárul mindannak terjesztéséhez, a mi a gyülekezeti élet emelését czélozza, hanem mások ily irányban való működésére is minden befolyásával hatni igyekszik.

Nem tagadhatni, hogy az egyháziasság a legtöbb esetben csak arra szorítkozik, hogy valaki saját személyét illetőleg a nyilvános istenitisztelekben és az úrvacsorában részt vesz, s megköveteli, hogy saját családtagjai is úgy járjanak el. Ha tovább megy az illető, akkor még az is érdekli, hogy a gyülekezet minden családjai hasonlóképen egyházasok legyenek, s a gyülekezetre nézve becsületbeli dolognak tartja, hogy a templom vasárnaponként telve legyen, s minél többen menjenek úrasztalához. Az ilyen emberek előtt még a lelkészi hivatal nagy tiszteletben áll, s az illetők nagy súlyt helyeznek arra, hogy lelkészek minden tekintetben derék, képzett és munkás ember legyen. Ilyen helyeken az istenitiszteleket a komoly illem, rend és buzgóság jellemzi, s a vasárnap megünneplése egészen jól megy; a vasárnapok a nyugalomnak napjai, melyeket csöndre, s a bevégzett istenitisztelek után zajtalan, ártatlan mulatozásra szentelnek. Ritka dolog aztán, hogy az egyháziasság ezen túlmenjen, sőt ritka dolog az is, hogy csak eddig is menjen. A legtöbb egyháztag, ha kielégíthette egyéni vallásos szükségzeit, s ha tudja, hogy a gyülekezetben, a melyhez ő tartozik, rend uralkodik, a többit, az ügyek vezetését szívesen átengedi az ezen célra állított hatóságoknak.

A gyülekezeti ügyekben való személyes részvét vágya a legtöbb embernél csak igen kevés mértékben van meg. Az arra való meghívatást ugyan megtiszteltetésnek tekintik, de sokszor tehernek is, melytől minden áron szabadulni kell. De még ott is, hol a saját gyülekezet irányában való egyháziasság minden oldalról kielégítőnek látszik,

még ott sem igen megy az egyházi dolgok iránti érdeklődés a gyülekezeten túl. Igen kevésbé, vagy épen nem érdeklődnek, kérdezősködnek azon egyház közéletére, melyhez a saját gyülekezettel együtt tartoznak, s még kevesebb érdeklődést tanúsítanak a saját egész egyház élete, alkotmánya, vezetése, egészsége és jóléte iránt. Legkevésbé érdeklődnek pedig az egyetemes egyház östörténete s jelenben a föld különböző népei körében való állása, fejlődése, az életre való hatása, szükségai, az evangéliomnak a pogány világban való terjesztése, s más ilyen kérdések iránt, a melyek igen kevés kivétellel egyházunk legtöbb tagja előtt egytől-egyig ismeretlen tárgyak.

Mit tehet már arra nézve a lelkész, hogy az egyháziasságot, a hol az hiányzik, felköltse, a hol nem teljesen van meg, teljesebbé és többoldalúvá tegye, s a hol az jó lábbon áll, megtartsa és fejleszse?

Sok dolog szükséges erre, mert hogy itt eredményről lehessen szó, össze kell hatni az ifjúság, a lelkész által való katechetikai oktatásának, a teljes templomi istentiszteletnek, a lelki gondozásnak, a lelkész saját egyéni, családi, társadalmi életének, s az ügynek megnyert gyülekezeti tagok közös munkájának.

A lelkipásztor keressen mindenesetre kellő alkalmakat arra, hogy akár magántársalgás közben, akár pl. felolvasások útján beszélje meg hívei előtt és híveivel együtt úgy a gyülekezeti ügyeket, mint azon egyház ügyeit, melyhez a gyülekezet tartozik; sőt ismertesse meg egyházközsége tagjaival az egyetemes egyház ügyeit is. Különösen alkalmas volna e célra téli időben a kül- és belmisszió történetéből ismertetni részleteket, melyekhez a külföldi német, francia és angol irodalomban töméntelen forrásra találunk. Ilyen szabad előadásokkal, vagy felolvasásokkal rendkívüli nagy mértékben élesztheti a lelki-

pásztor az egyházi dolgok iránti érdeklődést, az egyháziasságot.

A mi a *nyilvános istenítiszteletben való részvételt* illeti, olyanokra nézve, kiknek családi, vagyoni, üzleti vagy más külső viszonyaiban semmi sem fekszik, a mi őket az istenítiszteletek rendes látogatásában gátolná, hanem csak ellenszenvük, vagy közönyösségük tartja őket vissza, — az ilyen egyének lelki gondozására nézve majd hátrább, az egyesek lelki gondozásáról szóló szakaszban fogjuk megadni útasításainkat, s itt előre csak annyit jelzünk, hogy ezeket csak belülről vett okokkal lehet meggyőzni. De vannak sokan, kik külső körülményeikben találnak nehezítő okokat, már akár valódiakat, akár ürügyül vetteket. Sokan elmaradnak, mert nincs tisztességes ruházatuk, s mások, mint cselédek, üzleti alkalmazottak vagy munkások, hivatási dolgaik miatt nem látogathatják a templomot. Hol a tisztességes öltözet hiánya okozza a templomból való elmaradást, a gyülekezeti szegénygondozás munkája lép előtérbe. Külföldi nagyobb gyülekezetekben többfelé szokásba jött, s jó eredménnyel gyakorolják, hogy az ilyen egyének számára külön istenítiszteleteket tartanak, — és pedig télen fűtött helyiségekben, hol szegényes vagy épen rongyos ruházata miatt senki sem restel a magához hasonlók közt megjelenni, de ilyen rendelkezésről a mi viszonyaink között természetesen szó sem lehet. A hol azonban a cselédeket, az ipari alkalmazottakat és a munkásokat az ő hivatási elfoglaltatásuk gátolja az istenítisztelet látogatásában, ott már igenis hathat, s első sorban a maga jó példaadásával hathat a lelkipásztor a gazdákra és munkaadókra oly módon, hogy lehetőleg ne dolgoztassák alkalmazottaikat az istenítiszteletek idején, s így ne akadályozzák azokat vallásos kötelességeik gyakorlásában.

Fordítson a lelkipásztor nagy gondot arra is, hogy

gyülekezete méltólag ünnepelje meg a vasárnapot. A vasárnapnak az istenitiszteleten kívül is e nap többi óráiban való méltó megünneplése oly fontos az egyházi és keresztyéni életre nézve, hogy a hol arra semmi gondot sem fordítanak, ott az istenitiszteleet is elpusztul, s a keresztyén életre is érzékeny és nehéz sebek tapadnak. Oly dolog ez, melyre államrendőri tekintetből is nagy gondot kellene fordítani, s csakugyan több országban maga az állam is segítségére jő e tekintetben a lelkipásztornak, felismervén a vasárnap méltó megünneplésének az állam polgáraitra közgazdasági tekintetben is rendkívül nagy fontosságát. Kimondhatjuk, hogy a lelkészi hivatások munkájának tett jó szolgálatot a magyar törvényhozás is akkor, mikor a vasárnapi munkaszünetre vonatkozó törvényt meghozta. Sajnos azonban, ha az üzleti szellem mind több és több részt üt ezen a vallás-erkölcsi tekintetben is oly rendkívüli nagyfontosságú törvényen, hogy az üzleti vagy kereskedelmi forgalmat vasárnapokon, sőt ünnepnapokon mind nagyobb és nagyobb mértékben engedélyezik.

A lelkész úgy egyházi beszédei, az ifjúság oktatása, mint főként lelkipásztori tevékenysége által sokat tehet e tekintetben. Az első, a mit tennie kell, abban áll, hogy otthon saját családjával adjon jó példát arra nézve, mint kell a vasárnapot méltóan megünnepelni. A lelkészi lak, mely különben sem lehet nyugtalan és zajos élet helye, különösen ünnep- és vasárnapokon legyen a nyugalom és zajtalan csönd tanyája. Úgy rendezze be háztartását a lelkipásztor, hogy a hétköznapi munkák lehetőleg maradjanak el vasárnapokról, főleg az olyanok, melyek nagy zajjal járnának. Napszámosságait, ha vannak ilyenek, ne vasárnap fizesse, s e napon ne vegyen részt zajos mulatóságokban, s házában se tartson ilyeneket, és ha nagyobb városi helyen még benézne is olykor-olykor valamely előkelőbb vendéglőbe, vasárnapon tartózkodjék ettől. (Azt

mondanunk sem kell, mert magától értendő dolog az minden lelkipásztorra nézve, hogy korcsmákba sehol, és pedig se vasárnap, se köznapon ne járjon a lelkipásztor, mint, a mely hely az ő hivatala komolyságának és méltóságának mélyen alatta áll). A lelkipásztor által adott példa, s az az út és mód, a mint a dolgok az ő saját házában folynak, nagy befolyással van a gyülekezet tagjaira nézve.

Nem óhajtunk azonban túlságba menni, a honnan az ártatlan és nemes örömökről nem is kell a lelkipásztornak a maga hallgatóit lebeszélni, sőt inkább útasítást kell arra adni, hogy mi módon ünnepeljék e tekintetben is méltóan az Úrnak szent napját. Baráti körben tett szíves látogatásokat, közös sétákat, énekgyakorlatokat, kedélyvidámító játékokat ugyan miért tilalmazna ő? Arra azonban mindenáron hatnia kell, hogy a gyülekezet tagjai sem magánházaiknál, sem korcsmákban ne töltsék dorbézolással idejüket, mert ez úgy erkölcsi, mint anyagi romlásra vezet. Tanúsítson a lelkipásztor e tekintetben józan mérsékletet, hogy a keresztyéni szabadságot avatatlanul ne korlátozza, s túlszigorúságával többet ne ártson, mint használjon a dolognak.

Itt említjük meg azt is, hogy a lelkipásztor serkentse, intse és tanítsa gyülekezetének tagjait a saját és idegen egyházak szokásai, rendelkezései iránti kegyeletes tiszteletre, vagyis arra, hogy mikor az a gyülekezeti tag bizonyos kegyelettel nézi pl. a saját templomát, temetőjét, vagy egyházi ünnepeit, ne gáncsolja, ne gúnyolja a más felekezetbeliek vallásos szokásait, a minők pl. a római katolikusok keresztvetése, a feszületek előtti kalapemelése, vagy ünnepi körmeneteik. Értesse meg a lelkipásztor a maga híveivel, hogy az végre is nem tartozik mi reánk, hogy más felekezetbeliek micsoda szertartásokkal akarják istentiszteletüket végezni, sőt mondja el azt is, hogy mindazoknak a szokásoknak, vagy szertartásoknak végre is megvan a magok szép symbolikus jelentése.

23. §. Szabad társasélet.

A milyen különböző az az alak, a melyben a szabad társasélet nagyobb-, közép- és kisebb városokban és falvakban mutatkozik, oly különböző a lekipásztornak ahhoz való állása is. Míg nagyvárosokban befolyása csupán az élő szóra szorítkozhatik, a nélkül, hogy más módon befolyást gyakorolhatna, kisebb helyeken hasonlíthatatlanul többet tehet magatartása, példája, tanácsadása s általában személyes befolyása által. Míg nagyvárosokban a lekipásztor a társasélet kérdéseinek tekintetében alig részesülhet nagyobb figyelemben, mint bármely más művelt ember, kisebb városokban az ő szavának, ha különben becsült ember, megvan a kellő súlya; falukon pedig nagyon sokszor ő az egyedüli, teljesen magas képzettségben részesült ember, kit, már csak hivatalára tekintetből is, a legnagyobb tekintély illet meg a társasélet viszonyaiban.

Itt újra csak azt kell mondanunk, hogy a lelkésznek és családjának magatartása az, a mi elsősorban hatással lehet a gyülekezeti tagok szabad társaséletének kialakulására. Nem akarjuk mi azt mondani, hogy a lekipásztor egyáltalában ne vegyen részt a társasélet nemes szórakozásaiban, hogy kerüljön minden mulatságot, de azt mindenestre megköveteljük, hogy soha meg ne feledkezzék önmagáról, állásának komolyságáról, s ne engedje magát elragadni a vidám jókedv hullámaintól, úgy hogy pl. leigya magát társaságokban. Különben pedig annál nagyobb eredménnyel működik, minél kevésbbé viseltetik ellenséges indulattal a nemes társas örömek ellen, minél kevésbbé zavarja azokat. Ne vonuljon vissza teljesen a társasélettől, ne temetkezzék egyedüliségbe azzal a gondolattal, hogy másokat is erre kényszerítsen, mert végre is az ember kedélyéletének megvannak a maga igényei, szükségei,

melyeket az ember egyesegyedül a társasélet körében elégíthet ki.

A hol már tényleges befolyása van a lelkipásztornak a szabad társasélet kialakulására, törekvésének első tárgya az legyen, hogy vessen gátat az erkölcsrontó összejövételek, mulatások elibe, a minők a vendéglői, vagy korcsmai dorbézolások, az éjjeli kóborlás, a kártya, s általában a szerencsejátékok, s mindennemű dözsölések. Különösen az érettebb ifjúság e tekintetben való magatartására fordítson a lelkipásztor nagy figyelmet. Faluhelyeken téli estéken mindkét nemű ifjúság a *fonókákban* szokott még napjainkban is összejönni. Legyen már gondja a lelkipásztornak arra, hogy az ilyen összejövételek alkalmával az ifjak és leányok ne maradjanak kellő felügyelet nélkül a késő éjjeli órákig, de azt ne tartsa feladatának, hogy az ilyen összejövételeket minden áron megszüntesse, a menyinyiben jó és vidám társaságban jobban megy a munka, a kedély vidámul, gondolatok cseréltetnek ki, sőt anyagi tekintetben is haszna van ezeknek, mert így az összesnek kevesebbe kerül a világítás és a fűtés, mintha minden házhban külön folyna a fonás. Bizonyos azonban, hogy az ilyen társas összejövételeknek csak úgy lehet jótékony hatásuk, ha jóhírnevű és erkölcsű családoknál, a ház fejeinek, vagy legalább fejének jelenlétében, felügyelete alatt és felelőssége mellett tartatnak, a mi nélkül teljesen elfajulhatnak ezek a fonókák, és sok erkölcsi rossznak válhatnak forrásaivá. Hasson oda a lelkipásztor, hogy ezen fonókák mulatságai vegyenek nemesebb irányt is olyanformán, hogy a társaság tagjai közül egyik, a közös beszélgetés megszakításával, egyszer-egyszer olvasson föl valamely lélekneumesítő, szórakoztató könyvből, — de a mit egyesek már megpróbálták, hogy ima-órákká változtassák át az ilyen összejövételeket, az teljesen céltévesztett dolog, mivel ez összejövételek rendeltetése nem a

vallásos épülésben áll, s mert magyar népünk természete ilyen helyen a kegyeskedő gyakorlatokat semmiképen sem veszi be.

24. §. Iparosélet.

Feltűnhetik esetleg, hogy az iparoséletet is úgy emeljük ki, mint a mely a lelkipásztor befolyásának tárgya lehet. De ha meggondoljuk, hogy az ipar mily lendületet vett, milyen hatalommá lett korunkban; hogy mily sok ezeren találnak ezen a téren foglalkozást és tápláltatást; hogy mily sajnálatra méltó állapotok s a keresztyén életre veszélyes körülmények lépnek itt előtérbe, melyek ragályként terjednek népünk lelkiéletében; hogy a keresztyénellenes irányzatok s ezeknek gyermekeik, a communismus, a sociál-demokrácia mennyire termékeny talajt találnak különösen itten; hogy hamis jelszavak alatt hány agitátor zavarja népünk könnyen félrevezethető fiainak lelkét, — ha ezeket meggondoljuk: lehetetlen be nem látnunk, hogy itt az egyház s annak hivatalos képviselője, a lelkipásztor előtt tágas mező tárul föl, hol az Isten ígéje mellett sok másféle tevékenységnek is előtérbe kell lépnie, hogy a meglevő rosszat gyógyítsa, új bajok ellen védjen, s a keresztyénség ható erejét biztosítsa.

Mindenelőtt az iparossegédek állapota követel különös figyelmet, főleg olyan helyeken és vidékeken, hol nagyobb számmal vannak. Legtöbbsnyire oly korbeli emberek ezek, mikor az ifjúi frissességgel és tevékenységgel szabadságvágy s a tetterő érzete párosul. Csak épen a legszükségesebb iskolai képzéssel ellátva, minden tapasztalat s az élet viszonyaiba és rendébe való belátás nélkül, házhoz és családhoz nem kötve, csak csekély hordozható vagyon birtokában, könnyű szerrel menve városról-városra, vidékről-vidékre, a legkülönbözőbb befolyások változandóságának kitétetve, örökös forgolódásban majd jó, majd rossz embe-

rekkel, s magok között a közös hivatás és életmód, a közös sors és törekvés kapcsa által összekötve: keresztyéni életüket sok veszedelem fenyegeti, és a sokféle nyomás, nélkülözés mindennemű keresztyénellenes befolyásnak teszi ki őket. Ha hazulról nem hoztak érzéket a családi élet iránt, ha nem hozták el onnan a keresztyén kegyesség magvait, vagy ha kiölte ezeket lelkökből az élet: akkor az említett veszélyekben elpusztulnak, hitetlenségbe és erköcs-telenségbe süllyednek, s a családi és társadalmi életre, államra és egyházra nézve annyival inkább veszélyesebbé válnak, mert gyakori lakást változtató életmódjuk következtében helytelen életelveiket és szokásaikat mindenfelé terjesztik, főként ha még maguk között valamely szervezetben szövetkeztek is.

Azután a *gyári munkások* állapota is tekintetbe jő. Ezek már nem tartoznak mindannyian az ifjú emberek közé, s nem is követnek vándorló életmódot, hanem nagyobb részben egy külön vidéken megtelepedett emberek ezek, többnyire családapák és anyák. Legnagyobb részben mitsem, vagy nagyon keveset tanultak, nincs ipari tanultságuk, s csak testi erejökkel működven, egyszerűen gépmunkát végeznek. Vagyonuk nincsen; egyik bérlakásból a másikba költöznek, s minden falatjukat megszolgált pénzükön szerzik be. Keresetök rendszeressége a jövőt s a hitelezést illetőleg könnyelműekké teszi őket, holott, ha munkájok megszűnik, vagy betegségbe esnek, azonnal teljesen kenyér nélkül állanak. Gyermekeik, mihelyt képesek könnyű munkát teljesíteni, együtt dolgoznak a szüléssel, a mely körülmény következtében aztán rendszeres neveltetésükről, taníttatásukról szó is alig lehet. Munkájok gépies volta, foglalkozásuk egyformasága, az abban való változatosság teljes hiánya eltompítja őket, s mert megtakarításra alig gondolhatnak, s így csak némi vagyonhoz is alig-alig juthatnak, ez megzsibbasztja bennök az erőt,

az életkedvet, s nem csoda, ha mások kedvezőbb helyzetét, könnyebb életmódját látva, e miatt gyakran elkeserednek, vagy ez épen állandó beszélgetésük tárgyát képezi, és sokszor rendbontó kitörésekre vezeti őket. Természetes dolog már, hogy ezen gyári munkások helyzetében sok veszély rejlik a keresztyénségre, a keresztyéni életre nézve, a mely veszedelem annál nagyobb lesz, ha a gyártulajdonosok munkásaikat csak gépek gyanánt tekintik, melyeket ők csak azért tartanak mozgásban, hogy üzletök minél virágzóbb, minél nyereséghezőbb legyen.

Ide sorakozik még a *napszámosok* nagy serege, mely a nélkül, hogy valamely üzletet tanult volna, vagy valamely önálló munkát folytatna, ma itt, holnap amott, mindennemű kézimunkát teljesít. Helyzetök kevésbbé nyomott és aggasztó ott, hol kisebb számban fordulnak elő, s hol egyes családokkal való összeköttetések folytán csaknem teljesen biztos keresetük van, — de rosszabb a helyzetök olyan helyeken, hol egy vidéken nagy tömeget képeznek, és sem saját csekély vagyonuk, sem régi, megszokott munkaadóknál biztos keresetük nincsen, hanem sokszor távol a házi tüzhelytől és családtól, (mint pl. a vasúti munkások, vagy a távol vidékekről jövő aratók), az istenitiszteletet épen nem látogathatják, és sok esetben a legnagyobb elhagyatottságnak és tömérdék kísértésnek vannak kitéve.

Ilyen emberek számára egyes külföldi országokban az úgynevezett utazó prédikátorokat állították be, s nekünk is mindenesetre az a kötelességünk, hogy az ige erejével hassunk az ilyen elhagyatottakra, de a mennyiben ez alig lehetséges, a keresztyénség közvetlen ápolásán kívül még másoldalról is közelíteni kell hozzájuk, hogy a keresztyénségnek alapot készítsünk és sikert biztosítsunk ő nálók.

Minél több ilyen ember van függőben mestereitől, felügyelőitől, munkaadóitól, annál inkább ki vannak ezek

részeről az elnyomás, s ennélfogva az elvadulás veszélyének téve. Az tehát a lelkipásztor elsőrendű kötelessége: tegyen és tétessen meg mindent, a mi csak tehetségében áll, hogy a munkaadók emberséges bánásmóddal ne tekintsék a munkásokat gépek gyanánt, hanem mint olyan lényeket tekintsék őket, kiknek lelki és szívszükségeik vannak, épen mint nekik, s kiknek a keresztyéni méltóság, kötelességek és remények épen olyan közös birtokuk, mint nekik magoknak. A mi nevezetesen az ipari alkalmazottakat, úgy a segédek, mint a tanulókat illeti, vegye rá a mestereket, hogy tekintsék ezeket családjuk tagjaiul, s e szerint bánjanak velük. Lakásuk, élelmezésük, s teljes ellátásuk, mint régen volt, a mester házánál legyen; ne legyenek kizárva a családi ünnepélyekből, hanem elhagyott családjuk helyett találjanak egy más családot, melynek kebelében találják fel újra azt, a mit elveszítettek. Ha elnyomatás helyett szeretetet találnak, ez megőrzi őket az elvadulástól, s olyan légkörbe vonja be, melyben kifejlődhetik nálok a családi élet iránti érzék, a mi ismét számtalan veszélytől őrizi meg őket. Nagyobb városokban számtalan mesterlegény-beszállót találunk, melyek bizony a legtöbb esetben nem egyebek, mint a szennynek és pizsoknak fészkei, s minden erkölcstelenségnek és bűnnek melegágyai. Mondja el a lelkipásztor ilyen helyeken a mestereknek, hogy saját érdekekben áll, s államnak, vallásnak egyformán szolgálnak vele, ha valamilyen alakban utánaozni igyekeznek azokat a külföldi, keresztyén alapra helyezett, tiszta otthont, jó levegőt és egészséges eledeleket nyújtó, de azért üzleti alapon nyugovó beszállókat (Herberge zur Heimat), melyek a külföld sok pontján, a kísérteteknek és bűnöknek az ifjú iparosságtól való távoltartása nagy munkájában oly rendkívüli sikerrel működnek.

A mi a gyári munkásokat, napszámosokat, s általá-

ban a munkásosztály embereit illeti, hogy megőrizzük őket az elvadulástól, szükséges közöttük keresztyéni közszellemet költeni fel és ápolni, — a mire külön munkáik és életviszonyaik közössége folytán, különben is nagy hajlandóságuk lévén, oda kell a lekipásztornak hatnia, hogy egészséges társas szellemet ébreszsen föl bennük, tehát tartsa tőlük távol azt az osztályszellemet, mely minden más társadalmi osztály tagjai, s igen sok esetben az állami rend, a vallás és az egyház ellenében is ellenséges állást szokott náluk elfoglalni. Minden igénybe vehető eszközzel terjeszsze körükben azt a keresztyén szellemet, hogy tekintse közöttük magát mindenki a nagy egész egy részének, melyben abból a célból foglal helyet, hogy a részére kijutott munka közben az általános emberi jólét terjesztéséhez ő is hozzájáruljon. Törekedjék arra a lekipásztor, hogy a munkásosztály körében a jónak előmozdítására egyesítse azokat az erőket, melyek elszigetelve mitsem tehetnek; óvja az egyeseket a külső szükségtől, enyhítse a beállott szükségét, pótolja a veszteségeket, s főként a családi élet tisztasága szükségének hangoztatásával állja útját a kísértések legkülönbözőbb nemeinek. Ha valahol, itt van szükség a lekipásztori látogatásokra, melyekről majd hátrább fogunk beszélni. Mindenesetre nagyon fontos a munkások anyagi helyzete javítására célzó minden működés is, s ha látjuk, hogy egyes nagy ipartelepeken a munkások élete könnyítésére takarékpénztárak, kölcsönpénztárak, fogyasztási egyletek, takarékboltok, s más ilyen intézmények állanak fenn; hogy az alkalmazottak kedélyelete nemesítésére dalköröket, zene-egyleteket, vagy szellemi életök emelésére olvasóköroket, s nevelés, tanítás és továbbképzés céljából mesterlegény- és tanonczegyleteket szerveznek, melyekben szóbeli tanítással, s megfelelő felolvasásokkal foglalkoztatják az iparosságnak különösen ifjabb elemét: ezen intézmények szervezetének tanul-

mányozása, s a mi abból a helyi viszonyokra alkalmazható, átplántálása, életbeléptetése, bármely lelkipásztorunknak is méltó és komoly feladatát képezheti.

25. §. Egyetemes erkölcsi élet.

Az egyetemes erkölcsi élet körében vannak egyes olyan tünetények, melyek már magokban is, mint a keresztyéni élettől feltűnően eltérő jelenségek, különös figyelmet érdemelnek, nemcsak az illető személyekre való tekintetből, hanem a nyilvánosság végett is, melyben jelentkeznek, hol rendkívül káros hatással vannak a közegész erkölcsi gondolkodására, magatartására. A társadalom erkölcsi érzetének ily megsértése ellen rendőri óvintézkedései által már az állam is több vagy kevesebb szigorral föllép ugyan, de ez az egyházi társadalmat nem elégítheti ki. Az állam kimondhatja, hogy „ense recidendum est”, de az egyház szolgájának jól kell tudnia, hogy erőszakkal itt minél kevesebbre mehet, s nekie azoknak az egyéneknek gyógyítására és javítására kell törekednie, kiktől az erkölcsi botrányok erednek, részint hogy azok lelkét megnyerje az idvességnek, részint hogy az ártalmas elveket és az erkölcstelen életet ne terjeszszék az ilyen egyének, s rontó méreg gyanánt ne hassanak a gyülekezetben. Az egész gyülekezet minden tisztességes tagjának, férfiaknak és nőknek szerető támogatására van itt szüksége a lelkipásztornak, ha e téren eredményt akar felmutatni.)

Az egyetemes erkölcsi élet ilyen betegségei közé tartoznak már azok az intézetek, üzletek és személyek, a melyek és a kik az erkölcstelenséget teljes nyilvánossággal táplálják, s melyek, mint rákfene, ártalmas betegségek mérgét árasztják el a gyülekezet testében, minők a bordélyházak, a romlott csöcseléket tenyészítő lebújak, a játékbarlangok; ide tartoznak továbbá az iszákosság, a dologkerülés, a kóborlás, a koldulás.

A fődolog ilyen körülmények között az, hogy javítsuk a személyeket, kiktől az erkölcsiség ily megsértése és veszélyei erednek; próbáljuk meg visszavezetni őket az erény útjára, a mire nézve azonban, jegyezzük meg mindjárt, a tanítás, az intés általi, tehát pusztán a bensőre való hatás, tapasztalat szerint nem mindig elegendő. Külső körülményeikre nézve is részvétet és segélyt igényelnek ugyanis az olyan emberek, kik szegénység, munka, vagy munkaeszköz hiányában vetemedtek bűnös életre. A lelkipásztornak fönséges szép belmissziói teendője az, hogy az ilyen embereket, a társadalmi erők igénybevételével juttassa munkához; valamint eszközölje ki azt is, hogy a munkakerülők, a kóborlók, a még munkabíró koldúsok jussanak oly felügyelet alá s oly környezetbe, hol munkát kapván, a szorgalom példányképeit láthatják magok előtt, kiktől megtanulhatják, hogy a szorgalom mily jutalmazó gyümölcsöket terem, s mily jótékony hatással van a keresztyén élet megőrzésére és növelésére. Játékosoknál és iszákosoknál szintén nem ritkán sok függ attól, hogy külső helyzetök javítása által a munkához bátorságot és kedvet kapjanak, hogy a kedvencz bűneikre csábító alkalmat vegyünk el előlük, a mikor aztán mindenesetre arról is kell gondoskodnunk, hogy nemesebb élvezetekhez és mulatságokhoz juthassanak. (Mértékletességi társulatok.) A viszonyok és személyek szerint még szükségessé lehet az is, hogy olyan embereket, kik ezen bűnök valamelyikének rajjai, nyilvános intézetekbe, koruk szerint javító-, vagy dologházakba vitessük be. De ezt, mint legutólsó eszközt, csak akkor vegyünk elő, ha már minden más kísérlet sikertelennek mutatkozik.

A mi a *fajtalanság* bűnét illeti, a jelzett bűnök között ez van népünk életében legszélesebben elterjedve. Itt mindenekelőtt a büntől való megóvásra kell figyelmet fordítani. Nem kell bizonyítgatni, hogy már a családban

meg kell tenni mindent a keresztyén érület megőrzése és ápolása, s a növekedő nemzedék lelkiösmeretes gondozása által. De már a családnak is szüksége van a kívülről jövő segítségre. A gyülekezeti tagok tartsák fontos feladatuknak, közös munkálkodás által megelőzni mindazokat a kísérteteket, melyek az ifjúságot rabul ejthetik. Nagyon sok függ itten attól, hogy mindkét nemű ifjúság múlatozásaitól és társas összejövedeleitől maradjon távol minden, a mi az illemt, a jó erkölcsöt sérti, s hogy ébresszünk érzeket az egyszerűség iránt, s a divatkórság és csinált élvezetek ellen. Ha a gyülekezetben komoly és értelmes szellem mutatkozik, s ha helyes e tekintetben az általános életirány: ez által már sokat megnyertünk. Különösen olyan leányokra fordítson a lekipásztör nagy figyelmet, kik külső helyzetüknél fogva könnyen a kísértők kezébe juthatás veszélyében forognak. Ide tartoznak azok, kik mint cselédek kénytelenek idegen családoknál keresni kenyeröket, vagy a kik boltokban, gyárakban, vagy valamely üzletben nyernek, mint munkásnök alkalmazást. Mily sok jót tehet az ilyen esetekben, ha a gyülekezet női tagjai egyesülnek olymódon, hogy az ilyen leányok elhelyezéséről; vagy a szolgálat nélkül maradtak foglakoztatásáról gondoskodnak mindaddig, míg azok újra helyhez jutnak. De a bűnnek valamint megelőzése, úgy gyógyítása is közös gondozás és tevékenység által vezethet csak sikerre. Nem elég az elesettet csak lekipásztóri szavakkal illetni, bűnének tudomására juttatni s javulásra felhívni. Az ilyen leányok, különösen ha a bűnből keresetágot csináltak, a közmegvetésben nem ritkán oly mélyen alászállanak, hogy egyetlen kéz sem nyúlik ki fölemelésükre, s a szerencsétlen eltaszítottak méltán kétségbe eshetnek megjavulhatásuk s újra fölemelkedhetésük felől, s e miatt már sokan visszaestek a bűnbe, melyből menekülni igyekeztek. Segélyre van ezeknek szükségük, s a könyörülő szeretetnek meg kell

előttük a visszatérés útját könnyíteni. A lelkipásztornak az már itt a teendője, hogy egyesítse a jobbakat, kik valamely úton gondoskodjanak az ilyen bűnbánók elhelyezéséről és foglalkoztatásáról, akár úgy, hogy mint cselédek kapjanak azok egyes családoknál alkalmazást, akár úgy, hogy módot nyerjenek valamely tisztességes üzlet folytatására. Fődolog az, hogy a szerencsétlent újra megnyerjük a társadalomnak. A külföldi protestáns országokban az úgynevezett „Magdolna-intézetek“ foglalkoznak az ilyen nők gondozásával.

De a lelkipásztornak s az általa kezelt belmisszióknak mindezen munkái a siker előfeltétele gyanánt azt követelik meg, hogy a világi hatóság a maga parancsával szüntesse és zárja be mindazokat az intézeteket és üzleteket, melyek az erkölcstelenséget ápolják és terjesztik. Az egyháznak akár hivatalos, akár hivatalon kívüli fáradozásai csekély, vagy épen semmi eredményt sem tudnak felmutatni, ha az állam létjogot ad a bordélyházaknak; ha eltűri a rossz személyek kezében levő lebűjokat, melyekben mindennemű, fajtalan csöcselék gyülekezik; ha megengedi, hogy egyes üzérek erkölcstelen képeket s ártalmas mérgű íratokat terjeszsenek a nép gyermekei között. Ha ezeket eltűri az állam, vagy általában a polgári hatóság, a lelkipásztornak s az egyház jobbainak nem marad fenn más teendőjük, mint hogy az államot, vagy a polgári hatóságot teljes komolysággal figyelmeztessék a kóros állapotra, s ha ennek nem volna semmi haszna, a közvéleményt nyerjék meg a jó ügy számára, s tegyenek meg mindent, a mit csak szó és saját jogkörbe eső intézkedés által megtenni lehet, hogy a kór lehetőleg minél kevésbbé terjedjen. A közvéleményt pedig templomi beszédei által is ugyan, de különösen lelkipásztori tevékenysége által hódíthatja meg e célra a lelkész, összehozván a jobbakat a szent ügy érdekében a bűn megostromlására.

26. §. Az általános művelődés terjesztése.

Az általános művelődés terjesztése nem egyházi ügy ugyan, de veszedelmes tévedés volna azt az egyházi működés köréből kirekeszteni, mikor tudjuk, hogy az általános emberi műveltség és a keresztyéni műveltség a leg-szorosabban összefüggenek egymással. Ha az általános műveltséget a keresztyén műveltségnek kell áthatnia, megtisztítania és megszentelnie, másoldalról a keresztyén műveltség sem jöhet létre, ha az embernek tehetségei és erői föl nem költetnek, nem gyakoroltatnak és nem képeztetnek. A hol hiányzik a szellemi képzettség iránti érzék, ott hajlandóság sincs a szent dolgokkal való foglalkozásra, vagy ha ez megvan is, aggasztó tévedéseknek vannak az emberek kitéve, a mint ezt a tévútakra jutott pietismus, a mysticismus, vagy akár a hazai nazarénismus története bizonyítja.

Kétségtelen dolog, hogy az általános műveltségnek a gyülekezet kebelében való terjesztése a keresztyénség ápolását lényegesen előmozdítja, azt támogatja s neki sikert biztosít. Az általános műveltség ugyanis megnehezíti a rossznak bejutását, s a hol a rossz megvan, annak eltávolítását megkönnyíti. Az általános műveltség a magasabb, a nemes foglalkozások, élvezetek és szórakozások iránti érzéket fölébresztvén, ápolván, ez által sok tévedés vagy bűnre vezető alkalom előtt elzárja az utat.

Igen jótékony hatással lehetnek e tekintetben az olyan intézkedések, melyek az iskolát már elhagyott ifjúság, vagy akár a gyülekezet teljesen felnőtt tagjai folytatólagos oktatására, szellemi és kedélyéletök emelésére, nemesbítésére szolgálnak. Ilyenek pl. az ifjúsági egyesületek, melyeknek céljuk az oktató szórakoztatás, a közös foglalkozás, megfelelő előadások tartása és hallgatása; vagy ilyenek a gyülekezeti ének- és dalegyletek, zenekörök felállítása, mely

előbbiek a templomi éneklésre is jó hatással vannak, bár természetesen a világi dal művelését is czélul tűzik ki. Fontos továbbá a gyülekezet általános művelődésére, hogy legyenek benne olvasó-egyletek és népkönyvtárak, melyekben ne pusztán keresztyén irányú könyveket találjanak azok tagjai, minők volnának pl. a bibliamagyarázati, egyháztörténelmi, missziótörténelmi, hit- és erkölcstani könyvek, egyházi és vallásos lapok, stb., hanem ezek mellett legyenek abban a könyvtárban természettani, világtörténelmi, életírat, házi és mezei **gazdászati**, kertészeti, üzleti, szépirodalmi művek is, egyszóval mind olyan munkák, melyek a különböző foglalkozású és gondolkozású gyülekezeti tagok igényeire tekintettel válogattatnak össze. A mindinkább terjedő ponyváirodalommal szemben, főleg az iskola gyermekek útján terjeszsze a lelkipásztor mindazokat a vallásos traktátusokat is, melyeket akár a „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság“, akár a „Vallásos íratokat terjesztő angol Társaság“ ad ki népünk számára. Ilyen traktátusokból tartson magánál, vagy tartasson az iskolában a lelkipásztor mindig megfelelő mennyiséget, s használjon föl minden alkalmat azok ajánlására és megvétetésére. Óva intse tehát a lelkipásztor az ő híveit a ponyváirodalom azon fattyúhajtásaitól is, a melyek csak arravalók, hogy elégtelenséget, társadalmi zavarokat teremtve, elvonják a nép szívét és lelkét Isten oltárai mellől. Az elmondottakon kívül hasson még a lelkipásztor arra is, hogy gyülekezetének tagjai az ízléstelen és erkölcstelen képek iránt ellenszenvet kapjanak, s jó képeket szerezzenek.

27. §. Gyülekezeti szegények gondozása.

Fontos belmissziói teendője a lelkipásztornak az, hogy gyülekezetének tehetős tagjaival együtt gondoskodjék a gyülekezeti szegényekről, a kik közé sorozzuk a gyüleke-

zeti árvákat is. Mindenki tudja, hogy a szegénységben mily veszedelmek és akadályok fekszenek a keresztyén életre nézve s a keresztyén élet előtt. A keresztyénség érdekében tett minden munkánk gyakran keveset, vagy épen semmit sem ér, ha nem gondoskodunk előbb a külső szükség és nyomor elhárításáról, vagy legalább enyhítéséről. A szegényápolásban, mint egyik nagy keresztyén kötelesség betöltésében, keresztyén érzületünket mutatjuk meg, de ugyanakkor nagy mértékben hozzájárulunk ahhoz is, hogy ezt az érzületet a szegényeknél is ápoljuk és erősítsük, s az által, hogy irántuk a felebaráti szeretet érzelmét tetteikben mutatjuk ki, az evangéliomnak is hatást biztosítunk szíveikben. Boldog az a gyülekezet, melyben a keresztyén jótékonyság iránt való élénk érzés uralkodik! Olyan mező ez, a melyen a lelkipásztor gazdag gyümölcsöket várhat a maga munkája után. Oda irányozza tehát működését, hogy buzdítsa föl az ezen tekintetben való jótékonyságra gyülekezete tagjait, s vezesse azt helyes irányban szeretetének ilyen kimutatására.

Az volna a helyes, ha az apostoli kor gyülekezeteinek szegénygondozása elevenülne fel újra, mikor az atyafiúi szeretet alapján a gyülekezet tehetősei gondozták a gyülekezet szegényeit, és pedig kezdetben az apostolok közvetítése, későbbben a gyülekezet kebeléből s általa választott férfiak, a diakonusok által. Mikor az állam elismerte a keresztyén egyházat, pl. Nagy Károly birodalmában a szegények gondozása, vagy inkább támogatása, a keresztyén jótékonyság megzavarásával, kényszerkötelességgé lett, majd meg a hierarchia idején a püspökök tekintették magokat a szegények gondozói gyanánt, s az egyháznak adott tized egyrészét a szegényekre fordították vissza. A reformáció e téren újra a hitben gyökerező szeretethez, mint a jótékonyság alapjához tért vissza, de az ügy protestáns országokban is lassanként oda fejlődött, hogy a

gyülekezeteknek lett köteleességökké szegényeiket eltartani; lakóhelyeket állítottak részökre, s az adókötelesek bizonyos adót fizettek a szegényekért is.

Ámde az ilyen s az ezekhez hasonló intézkedéseknek, bármilyen értékesek voltak is azok különben, úgy hogy az ilyenekről a pogány világnak még csak sejtelve sem volt, ezen intézkedéseknek mindenesetre több árnyoldala is volt. A mi magokat a szegényeket illeti, csak az ő testi szükségöket vették tekintetbe, s nem egyúttal személyiségöket, lelki szükségüket is; egyforma bánásmódban részesítették a saját hibájokból, vagy a saját hibájok nélkül szegénynyé letteket, a mivel azt érték el, hogy a saját hibájok miatt szegények arcátlanul követelték a támogatást, s úgy fogadták azt, a mely őket méltán megillette; míg a saját hibájok nélkül való szegények közül többen inkább lemondtak a támogatásról, vagy megtört szívvel fogadták el az adományt, ha nem érezték, hogy személyes értékökért kapják azt, s hogy nekik éppen erre tekintettel nyújt segédkezet a mentő szeretet. A mi pedig a tehetősöket illeti, a szegények növekvő szükségei miatt nemcsak mindig súlyosabb lesz ily módon vállaikon a szegényadó terhe, hanem a jótékonysági érzék is egészen eltompul nálok. Az önkéntes jótékonyságra való hajlam természetesen megszűnik ott, hol az ember kényszerítve van adni, a mi ismét a saját keresztyén élet gyöngülésére mutat. Az ilyen szegénygondozás mellett a tehetősöknél a részvét, a szegényeknél a háládatosság érzése szenved, mert amazoknak az adományt csak mint külsőt kell nyújtani, emezek pedig, mint olyat követelik azt, melyre ők igényt tarthatnak, melyhez nekik joguk van, s a közöttük, az adományozók és elfogadók között közvetítő gyanánt álló polgári hatóság miatt minden közvetlen összeköttetés megszakadván, egyik a másikat személyesen nem is ismeri.

A belmisszióé az érdem, hogy a törvényileg szabályo-

zott szegényügy ezen árnyoldalait fölismerte, s most már arra törekszik, hogy a segélyezést a szegények személyes gondozásával, erkölcsük emelésével s a szegény gyermekek iskoláztatásával hozza kapcsolatba. Ma már mindenfelé ismerik azt az elvet, hogy az egyháznak s az egyház első tisztviselőjének az igaz keresztyén szeretet lelkével kell a dologhoz látnia. A szegényeknek nemcsak testi szükségével, anyagi nyomorúságával foglalkoznak most már, de annak a fölségesen szép, egy angol nőtől, *Fry Erzsébettől* származott elvnek alapján: „Charity to the soul is the soul of charity“, a mi annyit jelent, hogy a lélek szeretetében áll a szeretet lelke, — egyházi hatóságok, gyülekezetek és telkipásztorok mind nagyobb számban arra törekednek, hogy kellő intézkedések által a gyülekezeti szegények vallásos érületére is hassanak Legújabb, 1907-ben megerősített egyházi törvénykönyvünk pl. a 128—130. §-okban a szegényekről és árvákról a presbyterium által választandó külön gondnok útján intézkedik, s esetleg a hazai intézetekben kiképzendő diakonusok és diakonisszák közreműködését is elvül mondja ki. A ki így a szegényügy élére állott, az vezeti az illető egyház-községben a szegények és árvák segélyezését, s felügyel a református vallású iskolakötelezett árvák iskoláztatására, erkölcsi és vallásos neveltetésére. A szegények és árvák létszámáról, szükségleteiről, s a segélyezés módjáról időről-időre, különösen az iskolai év kezdetén az árvák iskoláztatásáról a presbyteriumnak jelent, egyházlátogatás alkalmával az esperesnek vagy helyettesének a szegények és árvák ügyeiről felvilágosító adatokat szolgáltat. Ugyanezen törvénykönyv 14. §-ának d. pontja a presbyterium teendői közt felsorolja „az egyházközségi tehetetlen szegényekről, árvákról, ez utóbbiaknak különösen iskoláztatásáról való gondoskodást“ is. Ezen bölcs intézkedések következtében a gyülekezet, nem mint rendezet-

len tömeg gyakorolja többé a szegények között a szeretet munkáját, hanem azzal megbízott egyén által, ki mint egyházi, vagy mindenesetre az egyház szolgálatában álló ember, a szegények lelki szükségéről is gondoskodni tartozik. Ha aztán a gyülekezetben főként nőegyletek alakulnak a gyülekezeti szegényügy támogatására, ezzel meg inkább megvalósítjuk azt a nemes törekvést, mely a szegények személyi gondozásában látja a nagy célzt legkönnyebben megközelíthetőnek. Nagyon helyes az az intézkedés Debreczenben, hogy a szegények részére egy külön telep áll fenn, az úgynevezett „Ispotály“, mely azonban református szegényháznak volna jobban nevezhető, s melyet egy külön lelkész vezet, — de anyagi erők hiánya miatt ilyen intézményre csak nagyon kevés más helyen lehetne még gondolni is.

Fontos dolog az is, hogy ne csak a tehetősök működjenek a szegények érdekében, hanem magok a szegények is segítsék és támogassák egymást kölcsönösen, a mi pl. olyformán történhetik meg, hogy a szegények egymás segélése céljából saját csekély filléreiket valamely ily célra szolgáló egyesület pénztári könyvein saját betegségek esetére, vagy pl. temetési költségeik fedezetére összerakják.

Ha aztán az a kérdés áll előttünk, hogy vajjon a lelkipásztor részt vegyen-e személyesen, vagy ne vegyen részt a szegények segélyezésére szolgáló adományok kiosztásában? — erre nézve mindenesetre két felfogás áll előttünk: az egyik az, hogy ne vegyen részt abban, mert gyanúnak teheti ki magát, s hogy ez a munka alatta áll az ő hivatála tekintélyének; a másik, a mely előtt mi szívesen meghajlunk, az, hogy, igenis, vegyen abban részt mindenkor és mindenütt, a mikor és a hol csak lehet; kivált nagyobb, általánosabb inség, tűzkár stb. enyhítésére szolgáló segély kiosztásánál legyen mindenkor jelen; mert az ő ottléte, közreműködése a legjobb hatással van minden

irányban; neki magának alkalmat nyújt sokszor olyanokkal való érintkezhetésre, a kiket más úton meg se közelíthet, s mintegy elkészítve hozza neki a jó földet, melybe az evangéliomi hit és erkölcs tiszta magvát kellő időben elhínthesse; a segélyezettekben, sőt egyebekben is bizalmat, becsülést kelt saját lelkipásztori személye, tiszteletet állása iránt, s ezzel más téren való munkálkodásának is alapot készít. De meg a lelkipásztor jelenléte, közreműködése, — mely kisebb egyházakban, vagy alapítványi jótéteményeknél, hol az alapító emléke iránt hálát kell gerjeszteni, nem is nélkülözhető, — csöndesíti az irigykedésre, zúgolódásra való hajlamot, és megnyugtatólag hat abban az irányban, hogy a segély arra érdemeseknek s a valódi szükség mérve szerint osztatik ki.

28. §. A sociális kérdés.

Hogy az úgynevezett *sociális kérdés* az egyház szolgájának épen lelkipásztori munkájával a lehető legszorosabb összeköttetésben áll, azt teljesen fölösleges fejtegetnünk, mihelyt tisztában vagyunk a *sociális kérdés*, ezzel egybefüggőleg a *socialismus*, és az ezzel rokon, vagy torzképét alkotó rendszerek fogalmával.

Nem hagyhatják tehát úgy el e területet, melyen a közelebbiekben foglalkoztunk, s melylyel a most mondandók a legszorosabb szervi kapcsolatban állanak, hogy a mennyiben ez egyáltalán lehetséges, meg ne ismertessük e fogalmakat.)

Sociális kérdés alatt általában egész csomó olyan feladatnak gyűjtőnevét értjük, a melyek megoldását az emberek társas együttélése követeli, közelebbről pedig azt a mozgalmat nevezik így, melynek célja az alsó, a vagyon-talan, a bér munkás osztályok helyzetét a tőkés és vállalkozó osztálylyal szemben javítani, és ez osztályok tagjait

teljesen a mai polgárosodás áldásainak részeseivé tenni. A szociális kérdés szűkebb értelemben a munkabérekérdést jelenti. Ez a kérdés olyan régi, mint maga az emberi polgárosodás, s minden korszakban előtűnik az, mint a szegények és gazdagok közötti ellentét.

Socialismus alatt azt a tudományos elméletet és gyakorlati törekvést értjük, mely a társadalmat gazdasági tekintetben akként akarja alapjaiban újjászervezni, hogy az egyén ne önállóan és saját felelősségére vegyen részt a javak termelésében, hanem valamely nagyobb szervezet szabályozza mindenkire nézve egyrészt a termelést, másrészt a javak szétosztását. Szinte lehetetlen azonban a socialismusnak, ennek a még folyton forrásban levő, ki nem alakult rendszernek teljesen elfogadható fogalmát adni, csak annyi a bizonyos, hogy egy sajátos társadalmi rendszer az, mely lényegesen eltér attól, mely a magántulajdonjogon és a munkabérendszeren felépült. A modern socialismus leginkább a tőke ellen harcol, s némelyek úgy határozzák azt meg, hogy a socialismus a modern proletármozgalomnak elméleti kifejezése, míg mások szerint az alsóbb, a szenvedő osztályok nemzetgazdaságtana az. Egyebek közt van békés, van forradalmi, van keresztyén socialismus is; az első békés külső eszközökkel, a második erőszak útján akarja az emberiséget a szociális államba átvezetni, míg a keresztyén szociálismus az egyházi és vallásélet segítségével igyekszik a bajt orvosolni. A békés és keresztyén szociálismushoz egészen közel áll annak az iskolának az irányzata, mely az öntevékenységekben keresi a gyógyszert.

A *sociál-demokrácia* meg egy politikai vagy társadalmi párt, mely a szociális kérdés megoldására törekszik az állam és polgári társadalom mai rendszerének megdöntése, főleg pedig a rang- és osztálykülönbségek megszüntetése útján. Tisztán felfogott nézete szerint a munka minden érték

kútfeje, és minden tőkeképződés alapja. Minthogy pedig a mai tőkés termelési mód e felfogással ellentétben áll, a szociál-demokrácia a tőke által való termelési mód teljes mellőzésére törekszik, ha másként nem, még forradalom útján is.

Nem lehet célunk ez irányzatoknak a keresztyénséggel való viszonyát, vagy egyes tételeikben ennek szellemével való ellenkezését mutogatnunk, csak annyit óhajtunk jelezni, hogy a keresztyénség háttére is nagy társadalmi harcz, s hogy a keresztyénség is a szegényeket veszi pártfogásába a gazdagok ellen, midőn a bibliában amazokat boldogoknak mondja, emezekre pedig jajt kiált. A szociál-demokrácia és a communismus, — mely utóbbira hátrább még visszatérünk — nagyon szeret Jézusra és a keresztyénségre úgy hivatkozni, mint a ki volt az első nagy szocialista, és a mely a communismus tanait mindjárt léte kezdetén a jérusálemi gyülekezetben megvalósította, hol mindnyájoknak mindenek köz vala.

A hol már ilyen irányzatok embereivel találkozik a lelkipásztor, magyarázza meg nekik, hogy miféle szegényekről beszél ottan Jézus, hol őket boldogoknak mondja, s hogy nem kiált ő jajt mindenféle gazdagra, hanem csak azokra, kik mammont csinálnak az ő kincseikből, s a kik az ő munkásaik bérét visszatartják. Mondja el nekik, hogy ők ne hivatkozzanak a bibliára, hogy ebből bizonyítsák be tanaik igazságát, mert ők nem azért akarják a gazdagoktól javaikat elvenni, hogy ezek is részesülhessenek a szegényeknek ígért lelki áldásokban, hanem hogy a szegények is részesedjenek a gazdagok javaiban. Mondja el nekik, hogy az életet ismerő, arra támaszkodó keresztyénség nem vallhat olyan tant, mely szerint a gazdagnak, csak azért mert gazdag, el kellene kárhoznia, míg a szegénynek, csak azért mert szegény, idvezülnie kellene. Hiszen nem tekinti minden gazdag mammonnak a maga vagyonát, nem lopott

jószág minden birtoktulajdon, és a szegények közül hány és hány van olyan, ki saját maga az oka szegénységének, eltékozolván örökségét, eldorbézolván a napi keresetét. Ugyan hogy taníthatná azt a keresztyénség, hogy egy jószivű, nemes, adakozó gazdagnál kedvesebb volna Isten előtt egy romlott lelkű, hitvány, részegeskedő szegény?! Hozza tehát a lelkipásztor alkalmilag tisztába az ő gyülekezete körében a biblia ilyen tanait. De végre azt is mondja meg a communistáknak, hogy ne hivatkozzanak ők az első keresztyének vagyonközösségére, mint a melyet föltétlenül megczáfol Anániás és Safira története, a mely Csel. 5, 1–10. szerint abban állott, hogy ezen házaspár eladván a maga örökségét, egy részt alattomban megtarta annak árából magának, s csak a többit tevő le az apostolok lábai elé, és azt mondták férj és feleség Péternek, hogy annyi pénzen adták el örökségüket, a mennyivel beszámoltak, mire ez így szólott Ananiáshoz: „nemde, ha megtartottad volna a mezőt, nem tiéd volt volna-é, és minekutána eladtad, nem a te hatalmadban volt-é az ára?” Mondja el tehát a lelkipásztor, hogy a jeruzsálemi gyülekezet úgymondott vagyonközössége a lelkeknek ama közössége volt csupán, melyben a gazdag a maga javaiból juttatott a szegényeknek, hogy ne legyen éhező a gyülekezetben. Anániás és Safira története föltétlen értékű bizonyíték azon beszéd ellen, hogy az első keresztyének vagyonközösségben éltek volna. Egyébiránt ismerje be, hogy a keresztyén egyház történetében sok olyan mozzanattal találkozunk, a melyek mintha igazat adnának azoknak, a kik a keresztyénséget és a communismust egyértékű és jelentésű fogalmaknak szeretnék feltüntetni. Hivatkoznak ugyanis az elsőkori keresztyének agapéira, közös szeretetvendégségeire; arra, hogy az egyház a papokra nézve fenntartotta a vagyonközösségi elvet; arra, hogy a keresztyénség kebelében számos szekta keletkezett, melyek kisebb-nagyobb mérték-

ben vagyonközösségre törekedtek: a valdensek, az apostoltestvérek, humiliaták, patarénusok, beghárdok és lollhardok, a szabad szellem testvérei, a melyek részben nőközösséget is hirdettek, — de a lelkipásztor, beismervén e történeti tények valóságát, mondja el aztán, hogy az agapékat épen azért törölte el az egyház, mert a communismus felé hajolván, elkorcsosultak; hogy a papi vagyon közössége, a hol az fennállott, csakhamar megszűnt, s végre, hogy mindazok a szekták, melyek valaha a vagyonközösséget hirdették, magokban hordván a romlás csiráit, rövid fennállásuk után egytől-egyik megszűntek, s mert a reformáció kebelén növekedett, socialisztikus irányú szekták sem mutatkoztak életképeseknek, a minők a táboriták, nikolaiták, adamiták, cseh testvérek s részben az anabaptisták is voltak.

A sociális kérdések iránti érdeklődés, sőt maga a socialismus, a sociál-demokráczia eszméje immár hazánkban is mindinkább terjedőben vannak, és pedig úgy az ipari, mint az agrár-socialismus. Nagyhangú agitátorok izgatnak ez elvek mellett, kiknek ajkairól a félig tanult, vagy tanulatlan nép előtt oly igen tetszetős jelszavakat halljuk az állam, a vallás, a család, a tulajdon ellen. Be kell magunknak vallanunk, hogy ma már a socialismus és sociál-demokráczia oly nagy hatalmak mi nálunk is, a melyekkel államnak, egyháznak számolnia kell. Ez irányzatoknak főbb követelményei: az állam által segélyezett socialisztikus szervezetű termelési szövetkezetek létesítése; általános, egyenlő és közvetlen választó- és szavazó-jog titkos szavazattal; a nép közvetlen törvényhozása, hogy a béke és a háború felett egyedül csak a nép határozhasson; a hadkötelezettség általánossága, de állandó hadsereg nélkül; ingyenes jogszolgáltatás és népoktatás; a népnevelésnek az állam által általánossá és egyenlővé tétele, a felekezeti iskolák megszüntetésével, s a

vallásnak tisztán magánügygyé nyilvánítása; az állam háztartásának a fennálló adórendszer teljes eltörlésével az általános progressiv jövedelmi adó alapján való szervezése; a gyermekmunka eltöltése s a rabmunka szabályozása stb. — Főként az agrár-socialismus ellen igen sok oldalról sürgetik hazánkban s mint a baj orvoslását ajánlgatják a munkásbérszerződés föltételeinek javítását; a kisbirtok és kishérlet kiterjesztését; a gazdasági műveltség emelését; helyes cselédtörvény létesítését; a termelés belterjességének emelését; az egyoldalú magtermelés megszorítását; megfelelő iparágak felkarolását; a munkásvédelem és munkásbiztosítás szervezését; a terhes adóügy reformját; munkaközvetítést; a socialisztikus izgatás megakadályozását; az egyesületi ügy szabályozását; a hatóságok tapintatos és céltudatos eljárását, és végül a vallásos érzület erősbítését.

Mondanunk sem kell, hogy ezen itt felsorolt követelmények és orvosságok közt akárhány van, sőt a legtöbb is olyan, melylyel az egyháznak és az egyház szolgáltnak lehetetlen nem rokonszenvezniök, a honnan egyedül csak arról lehet szó, hogy ki kell ez ügyet, a sociális ügyek vezetését venni a tudatlan, a rosszakarató izgatók kezéből; meg kell a szóban forgó irányzatokat, törekvéseket tisztítani minden reájok ragadt szennytől, s ebben az értelemben minden lelkipásztornak foglalkoznia kell a sociális kérdéssel, a minthogy erre már előző czikkeinkben is bőven rámutattunk.

Teljesség kedvéért röviden megemlíttük azt is, hogy a socialismusnak elfajulásai a communismus, az anarchismus és a nihilismus.

A *communismus*, vagyis vagyonközösség a magántulajdon ellen irányuló rendszerek közt a legélesebbik, mely az élet minden kellékének és az élvezetek megosztásában absolut egyenlőséget akar, s a magántulajdon teljes eltörlését követeli; főkívánsága, hogy nemcsak a föld és a tőke

közös tulajdon legyen, de a termés és a munka is egyenlően oszoljon meg. E rendszerrel fentebb már foglalkoztunk.

Anarchismus, vagy *anarchia* szó alatt közönségesen a közélet amaz abnormis állapotát értik, melyben a felsőség uralma meggyengül, vagy megdöntetik, s a közhatalom tekintélyét s vele együtt a jogrendet erősen megtámadják és ingatják. Az anarchia alapelve minden tekintély, kényszerítő hatalommal bíró felsőség ellen indítandó erőszakos küzdelem. Az anarchismus teljes tagadása az államéletnek; de hogy hívei, az anarchisták, mit akarnak a mai jogrend helyére tenni, a felől, úgylátszik, még nem tartották időszerűnek gondolkozni és gondoskodni, vagy pedig elfogadják a velök rokon nihilistáknak erre a kérdésre adott azt a feleletét: „semmit!”

A *nihilismus* végre, mint politikai irányzat, gyűlölet minden iránt, a mi az államban és az egyházban, mint a történeti fejlődés terméke áll fenn. A nihilismus az állam és társadalom egész modern szervezetét halomra akarja dönteni úgy, hogy semmi (= nihil) se maradjon meg belőle.

Egyházunk lelkipásztorainak, — Istené legyen a hála s a magyar nép józan gondolkodását illesse érette a dicséret! — anarchikus és nihilisztikus irányú emberekkel nincsen dolga, de fejtegetéseinkből nyilvánvaló dolog, hogy ismeretségben kell lennie a szociális kérdés irodalmának minden oldalról jövő termékeivel, hogy az ügy agitátorait, apostolait esetleg saját fegyvereikkel verhesse le, útasíthassa vissza.

29. §. Az iskola gondozása.

Eddig úgy tekintettük a gyülekezetet, mint egészet, s most már közeledünk ahhoz, hogy a gyülekezet családjairól s egyes tagjairól beszéljünk. De a gyülekezet, mint egész s a gyülekezeti családok és egyesek között van egy

pár közbenső intézmény, a melyekről szólnunk kell. Vegyük ezek közt elsőnek az *iskolát*.

Az iskolaügy gondozását az egyház mindig kiváló teendőjének tartotta, s szolgálait annak irányában nagy hatáskörrel ruházta fel. Volt olyan idő, mikor az ifjúság oktatásával csakis az egyház szolgálai foglalkoztak, s már a régi egyházi atyák emlegetik a népiskolákat. A középkorban háttérbe szorultak ezek, de a római katolikus egyházra is hatást gyakorolt reformáció óta újra teljes erővel előtérbe lépett a népnevelés, ezzel összeköttetésben a népiskolák fontosságának kérdése. Nagy gondot fordított erre hazánkban is a protestáns egyház, egyik református kánon szerint úgy tekintvén az iskolákat, mint az egyház veteményes kertjeit („Scholae seminaria sunt Ecclesiarum“, mondja a Komjáthi-féle IV. oszt. I. canon), s egyházunk, iskolai ügyei vezetésére kivívott autonómiáját mindig a legnagyobb szívóssággal védelmezte. Különben hazánkban jelenlegi viszonyaink között a nevelés- és oktatásügy legfőbb vezérlete az államot illeti (1868. XXXVIII. t.-cz.), de mi a presbyter-képviselési rendszeren és általában a tudományon nyugvó protestáns egyházakra nézve a felekezeti iskolák fenntartása mellett buzgólkodunk, s csakugyan az említett 1868. évi december hó 5-én szentesített s a népiskolai közoktatásról rendelkező XXXVIII. t.-cz. 11. §-a ki is mondja, hogy „a hitfelekezetek mindazon községekben, hol híveik laknak, saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak fel nyilvános népoktatási tanintézeteket; az ilyen tanintézetek felállítására és fenntartására híveik anyagi hozzájárulását a saját képviselők által meghatározandó módon és arányban, a mint eddig szokásban volt, ezentúl is igénybe vehetik; azon intézetekben a tanítókat és tanárokat magok választhatják, azoknak fizetését magok határozhatják meg, a tankönyveket magok szabhatják meg, s a tanítási rendszer és módszer iránt is intézkedhetnek“,

de úgy, hogy ezen iskolák szintén alávetvék a nevelésügyi országos törvényeknek, s csak minden törvényes kellék megléte esetében tarthatnak igényt arra, hogy mint nyilvános tanintézetek szerepelhessenek, s ilyenek gyanánt ismertessenek el.

Mi abban a véleményben vagyunk, hogy az iskolának az egyházzal, a vallással szerves összeköttetésben kell lennie, s azt hisszük, hogy csak az olyan iskola érdemli ~~meg az~~ iskola nevet, melyben a gyermek megtanulja mindazt, a mire neki, mint *embernek* és mint *keresztyénnek* szüksége van. Az iskolának van szüksége vallásra s a vallásnak iskolára; sem egyház nem lehet iskola nélkül, sem valódi iskola egyház nélkül. Ez okból fordítson a lelkipásztor nagy gondot mindenre, a mi csak a népoktatásra vonatkozik, de sohase feledkezzék meg arról, hogy ő, mint a vallás szolgája, főként a vallástanítás helyes voltára tartozik felügyelni. Ezzel nem azt mondjuk, hogy a lelkipásztor kizárólagosan csak a vallásoktatásra ügyeljen fel, hanem csak azt akarjuk mondani, hogy állásánál fogva őt a vallástanításnak kell elsősorban érdekelnie, a mint hogy legújabb törvénykönyvünk 143. §-ának C. b) pontja is különösen a vallás- és énektanításra való felügyeletet teszi a lelkész kötelességévé, s úgy intézkedik, hogy a hōl állandó vallástanító-lelkész nincs, a felsőbb leányiskolában és a polgári iskolákban a vallástanítást a lelkész személyesen teljesítse.

Mi nem értünk egyet azokkal, kik a vallásoktatást ki akarnák venni néptanítóink kezéből, s egészen lelkészeink kezébe akarnák helyezni. Nem értünk egyet ezzel a törekvéssel, mert hiszen lelkészeink több helyen reá sem érnének erre a munkára, de nem is volna jó politika kivenni a vallástanítást néptanítóink kezéből, mint a mely fűzi őket elsősorban egyházunkhoz, holott közülök soknál fájdalmasan észlelhető az az irányzat, mely az egyház érdekei

ellen tör. Helytelen dolog volna, főként a hol arra alkalmas iskolatanító van, megfosztani ezt attól az alkalomtól, hogy egyháziasságát buzgó vallástanításában tüntesse ki, de mindenesetre a legjobb tanító is megvárhatja lelkészétől azt, hogy mint mindenben, különösen ebben a munkában gyámolítsa és támogassa őt.

Mint az iskolaszék elnöke, használja föl a lelkipásztor minden ő tudását és befolyását az iskola ügyeinek javítására, de ne akarjon uralkodni, vagy mindent maga tenni; azt tekintse elsőrendű feladatának, hogy az iskola-ügyeket illetőleg mások is tanuljanak meg tőle helyesen gondolkozni, s mindenekben helyesen járni el, s bizonyos esetekben ő maga is igyekezzék másoktól tanulni. Ha a körülmények, vagy saját viszonylagos felsőbbbsége előnyt adnak neki, legyen mindig kész leszállani a nála gyöngébbekhez. Az iskolaszéki gyűléseken levő társait, különösen pedig a tanítókat ne tekintse úgy, mint pusztá eszközöket saját céljai és szándékai kivitelére, hanem úgy nézze azokat, mint munkatársait. Mindenekfölött pedig tartózkodjék attól, hogy a tanítót valamely esetleges pædagogiai vétségére az iskolás gyermekek jelenlétében figyelmeztesse, mint a mivel abban a tanítóban csak kedvetlenséget, vagy épen elkeseredést teremthetne.

Egyházi törvényeink rendelkezése szerint a lelkésznek kötelessége az Úr asztalához először járuló növendékeket előkészíteni; a hol ezt egyházközségi s egyéb hivatalos teendők, vagy betegsége miatt maga nem végezheti s e miatt azt helyettes, vagy segédlelkészre kénytelen bízni, maga tartozik a tanítást vezetni, kellő útasítást adni, s a konfirmácziót egész ünnepélyességgel végezni.“ Így rendelkezett ez ügyben 1891—93. évi egyházi törvénykönyvünk 126. §-a. Nagyon indokoltnak tartjuk az egyháznak ilyen rendelkezését, mely tehát a konfirmáczióra való előkészítést a lelkipásztori hivatal elmulaszthatatlan szent kötelességévé emeli.

Ha tekintetbe vesszük, hogy milyen fontos időpont az az ember életében, mikor saját vallomástétele után az egyház öntudatos tagjává leszen; hogy mennyire szükség van az ifjú életkor épen ezen időszakában arra, hogy az illető még egyszer meghallja azokat a vallásos és erkölcsi elveket, melyeknek őt hosszú életpályáján kísérniök kell: ismételjük, a konfirmációra való előkészítést elsőrendű lelkipásztori feladatnak tartjuk. A konfirmáció ünnepén szóljon a lelkipásztor, mint hitszónok, elsősorban természetesen a gyermekekhez, de ezután azok szüleikhez, esetleg gyámjaihoz is, ilyen ünnepélyes alkalommal legfogékonyabb lévén a szív a vallás komoly szavainak meghallgatására és szent elhatározások fölébresztésére.

Régebben szokásban volt, hogy a lelkész az iskolából már kikerült ifjakat és leányokat minden vasárnap megvizsgálta a *kátéből* olyanformán, hogy istenitisztelel végeztével bennmarasztotta azokat a templomban, s kikérdezte az adott kátétanításból. E régi jó szokás mellett az is megvolt némely egyházunkban, hogy a *házasulandókat* megkérdezte a lelkész a keresztyén vallás hit- és erkölcstani elveiből, a mi igen jó szokás volt ott, hol annak az esetleg elmaradt konfirmációi oktatást kellett pótolnia. Sok kényelmetlenséggel, bajlódással járhatott ez a dolog, de üdvös hatása kétségen kívül megvolt. Természetes dolog, hogy a polgári házasság behozatala óta még kevésbbé lehet egyházunk házasulandó tagjait erre elkötelezni, mint a hogy eddig lehetett, de a hol e régi jó szokás fenntartható, mindenesetre tartsa azt fenn a lelkipásztor.

30. §. A lelkipásztor a presbyteriumban.

Az iskola után a presbyteriumot vesszük második olyan közbenső intézménynek, mely a gyülekezet egészét képviselvén, működésével kihat annak családjaira, s egyes

tagjaira is, a melyről tehát, illetőleg a lelkipásztornak ahhoz való viszonyáról, benne és általa végzendő munkájáról, iránta tanúsítandó magatartásáról egészen helyén való dolog lesz itten szólanunk.

Nem tartozik ezen fejtegetéseink keretébe elősorolni mindazokat a teendőket, a melyek egyházi törvényeink értelmében a presbyterium hatáskörébe tartoznak. Egyházi törvénykönyvünk 26—47. §-aiból tudnia kell azt egyházunk minden illetékes tagjának, elsősorban természetesen lelkészeinknek. De ha mi a lelkipásztor teendőit a gyülekezet, annak családai és egyes tagjai anyagi, erkölcsi, szellemi és lelki ügyeinek kellő és megfelelő gondozásában állapítottuk meg, olvassa át bárki gondosan a fentjelzett törvényt pontokat, s nem fog azokban sem többet, sem kevesebbet találni ama követelményekből, melyek a presbyteriumra várnak, mint a mit mi a jelzett négyes szempont alatt a lelkipásztor elé állítottunk. Mivel pedig a presbyteriumnak az egyházi törvény értelmében mindig a lelkész az elnöke, az irányító lelke, a vezérlő ereje: látnivaló, hogy ő itten is saját lelkipásztori hatáskörében mozog, tulajdonképen szintén lelkipásztori munkát végez, vagy legalább is a lelkipásztorkodással közvetlenül szomszédos területen mozog.

Nem soroljuk hát részletesen elő azokat a teendőket, melyek a gyülekezet hit- és erkölcsi életét, a szellemi és anyagi ügyeket illetőleg a presbyterium illetékessége körébe tartoznak, de fejtegetéseink irányának megfelelőleg, igenis, beszélünk arról, hogy milyen viszonyban kell állania a lelkipásztornak a maga presbyteriumával, és hogy milyennek kell lenni az ő magatartásának azzal, annak tagjaival, — és a mit szintén itt mondunk el, — a gyülekezet egyes, egyházi szolgálatra alkalmazottaival szemben?

A lelkipásztor elnöke a presbyteriumnak, de neki ezt az ő helyzetét nem szabad úgy fognia fel, és úgy aknáznia ki, hogy egyedül az ő akarata legyen ottan uralkodó, hogy

másnak szava se lehessen a presbyterium gyűlésein. Ugy ké- szítsen és úgy terjeszsen elő minden odatartozó ügyet, a mint azt a tények való állása parancsolja; ne hallgas- son el semmit, a mit arra vonatkozólag annak multjából, jelen állásából, jövő kilátásaiból, avagy törvényen alapuló voltából tudhat; mondja el arról saját gondolatait, néze- teit, javaslatát, de aztán, a „több szem többet lát” elvé- nek hódolva, hallgassa meg a presbyterium tagjainak véleményét is; többet tudásával, a dolgok mélyébe jobb belátásra képesítő nagyobb készülségével tárja föl az eset- leg hibás - vélemények, téves felfogások tarthatatlanságát, de tegye mindezt szellemi felsőbbségének mutogatása nél- kül, az uralkodni akarás látszatának teljes kikerülésével; tegye mindezt nyugodt tárgyilagossággal, a melylyel sokkal bíz- tottabban győzelemhez jut, mintha türelmetlen heveske- déssel akarná a maga valódi, vagy esetleg csak ügyvélt igazát keresztülvinni.

Vigyázzon a lelkipásztor, hogy a presbyteriumi gyűlések menete feleljen meg mindennekben ama komoly céloknak, a melyek végett azokat egyáltalában egybehívta. Ne engedje, hogy a mint a gyűlés egyszer már megnyílt, más dolgokról beszélgessenek ott, mint a gyülekezeti élet éppen fennforgó ügyeiről; magán jellegű, világi vagy épen széthúzásra ve- zethető pártpolitikai kérdések vitátását, ennek megenged- hetőségét egyszersmindenkorra zárja ki a lelkipásztor a presbyteriumi gyűlések köréből, valamint, ha a szükség úgy mutatja, mindjárt az azon levő első megjelenése alkal- mával zárja ki annak a lehetőségét, hogy a presbyterium tárgyalásai külső képét és hangját ne a legnagyobb tisz- tesség és komolyság jellemezze.

Elmondhatja és megkívánhatja tehát, — ismételjük : ha a szükség úgy mutatja, hogy e gyűlések, az azok előtt forgó ügyek komoly méltósága kizárja a tárgyalás olyan fesztelenségét, mely pipaszó mellett akarna esetleg a gyüle-

kezet létérdekeit is illető nagy kérdésekben dönteni. Nem óhajtunk mi rideg, feszes czeremoniáskodást látni e gyűléseken, de azt talán még kevésbbé szeretnők, ha az Isten országára tartozó nagy és dicsőséges dolgok szavai dohánkfüsttől terhelt levegőben röpkednének a presbyterium tárgyaló termében.

Ugyanilyen természetű követelésünk az a másik, hogy a gyűlések tárgyalásának hangját a teljes tisztesség és komolyság jellemezze. Ne csak abban álljon ez, hogy minden szenvedélyesség kizárásával, higgadt, nyugodt, tárgyilagos hangon beszéljen mindenki a szőnyegen forgó tárgy felől, hanem épen úgy abban is, hogy kizárván a tegeződő hangot, az egész gyűlés folyama alatt adassa meg a lelkipásztor magának az ő állását megillető tiszteleti címét, adja meg ő is azt a presbytérium minden egyes tagjának, s végre adassa meg egymással a presbytereknek. Teljesen kizárja az ilyen természetű tárgyalás komolyságának lehetőségét a különben annyira kellemesen hangozható kölcsönös tegeződés, s nincsen abban semmi nagyképüsködés, ha a lelkipásztor, mint vezető elnök, nevén vagy tiszteleti címmel szólítva a presbyterium gyűlésein legjobb tegeződő barátját, rokonát, sógorát, vagy komáját, ezzel ezt is viszont ilyen hang használatára hívja föl, s ha rászoktatja a presbyterium összes tagjait is arra, hogy egymást ígyyen megbecsülve, beszéljék és intézzék a tárgyalás alatt levő ügyeket.

A lelkipásztor a gondnokot tekintse első munkatársának a gyülekezet ügyeinek vezetésében, megjegyezvén, hogy a hol a főgondnoki állás szervezve van, az neki épen elnöktársa is. Vegye a gondnokot körül megérdemlett tisztességgel és becsüléssel; minden tervezett nagyobb változtatást, újítást beszéljen meg vele előre, hogy benne a presbyteriumban már szándékaihoz segítőtársra számíthasson, s a mennyiben a legtöbb esetben a gondnoknak kell vezetnie az egyházi vagyoni ügyeihez tartozó összes könyveket, tehát az egyházi

adófökönyvet, az adóbeszedési naplót, a pénz- és terménybevételek és kiadások naplóját, az egyháztagok egyházi adókönyvecskéjét stb.: világos dolog, hogy ezek vezetésébe a sokszor bizony meglehetősen tanulatlan gondnokot a lelkipásztornak kell betanítania, a mi neki annnyival is inkább fontos kötelessége, mert helyes és lelkiösmeretes ügykezelés nélkül, még a legbecsületesebb szándék mellett is szárnyra kelhetnek a gyülekezet vagyoni erői.¹

Egyes nagyobb egyházközségek, pénzügyeik rendes vezethetése céljából tartanak pénzbeszedő és kezelő tisztviselőket, kik e nemű működésükkel a gyülekezeti gondnok támogatására állanak. Ügyeljen a lelkipásztor, hogy ezen, inkább ifjú korú egyházi tisztviselőket a presbyterium a gyülekezet feltétlenül józan életű, feddhetetlen erkölcsű s némi magánvagyonnal is bíró tagjai közül válaszsza ki; legyen gondja reá, hogy a nálok levő egyházi pénzekkel lehető gyakran elszámoljanak, hogy tehát a közpénzt saját céljaikra soha csak egy órára se használják fel.

Az egyházfiak és a harangozók a gyülekezeti élet egyes alsóbbrendű teendőinek végezésére beállított egyházi alkalmazottak, a kik elsősorban mindenesetre a lelkipásztor rendelkezése alatt állanak. Bármilyen nagy hajlandóságot észlelünk is többfelé arra, hogy a lelkipásztorok ezen egyházi alkalmazottakat saját magok, családjuk, háztartásuk vagy gazdálkodásuk szolgálatára rendelt egyéneknek tekintsék, mi úgy gondoljuk, hogy sok jogos féltékenységnek, igazolt irigykedésnek s megtámadtatásnak veszi azzal elejét a lelkipásztor, ha ezeket az embereket soha nem alkalmazza a maga személyi, családi vagy gazdasági ügyeiben való segédkezésre, vagy a mennyiben

¹ Nagyon jó szolgálatot tesz az ezen §-ban foglalt kérdések bővebb tanulmányozására *Dávidházy János* kabai ev. ref. lelkész, debreczeni egyh.-megyei esperes „A lelkipásztor teendői a presbyteriumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül” című, Debreczenben 1899-ben megjelent műve.

mégis alkalmazná, ám a maga tárczájából megfelelő díjazásban részesítse őket. Azt pedig talán mondanunk sem kell, hogy ezen egyházi alkalmazottakat is a gyülekezet, bár szegényebb sorsú, de józan életű, s tiszta erkölcsi életet folytató tagjai közül kell a lelkipásztornak a presbyterium által választatnia.

31. §. A lelkipásztor és a templomi szószék.

A lelkésznek lelkipásztori tevékenységével a lehető legszorosabb összeköttetésben áll az a munka, a melyet neki a *templomi szószékben* kell folytatnia. A kettő a legközvetlenebbül szomszédos terület egymással, s ha azt akarjuk, hogy tárgyalásunk lehetőleg teljes legyen, okvetetlenül szükséges arról a területről emerre is vetnünk egy néhány pillantást. A prédikációban inkább ültet, plántál a gyülekezet kertjének munkása, a lelki gondozásban pedig inkább locsolgat s a gyomokat irtogatja. Ki ne látná be, hogy mindezek a munkák együvé tartoznak, és ugyanazt az egy célt szolgálják, hogy t. i. zöldelő frissességben növekedjék a kert minden egyes plántája, hogy a gyom, a burján ne nyomja el a hasznos adó, a gyönyörűséget nyújtó kerti növényzetet.

Egyáltalában nem tekintjük jelen tárgyalásunk keretébe tartozó dolognak, hogy akár csak vázlatosan is beszéljünk a templomi szószékben végzendő ígehirdetésünk belső és külső kellékeiről, — mert ennek fejtegetése egy külön önálló gyakorlati theologiai tudomány, az *egyházszónoklattan* körébe tartozik.

De az egyházi beszéd belső kellékei közül mégis föl kell itt említenünk azt, hogy csak akkor fog az a maga nagy céljának tökéletesen megfelelni; csak akkor fog az nem hasonlítani egy olyan felhőhöz, melyből egyetlenegy áldást adó csepp sem hull alá a szomjazó földre: ha nem

színtelen általánosságban mozognak annak a gondolatai, hanem ha a gyülekezet, és épen a *saját gyülekezet változó s nem mindenütt ugyanazon szükségére tekintettel tartja azt a lelkesz.*

Nem igaz mondás az, hogy az a jó predikáció, a melyiket egyformán jól el lehetett volna mondani a múlt század első éveiben, és el lehetne mondani ma is; a melyik megfelel egyformán úgy egy nagy városi, mint egy kis falusi gyülekezet igényeinek; a melyiket egyforma épüléssel hallgathat egy bányatelep, egy nagy gyár köré csoportosult, egy katonákból álló, vagy egy büntető intézetben templomba vezetett gyülekezet. Bátran ki merjük mondani, hogy nincsen is olyan prédikáció, a melyik ilyen értelemben lehetne építő hatással, s nem érti jól a maga hivatását az olyan hitszónok, a ki így gondolkozván, változtatás nélkül osztogatja templomi szószékéről a lelki eledelt.

Minden gyülekezetnek megvan a maga saját szüksége, a melyet csak lelkiösmeretes, mélyre ható lelkipásztori munkálkodással lehet fölismerni, s csakis így lehet a siker reményével a templomi szószékből is gyógyítani. A hol a nép józan életet folytat, bizonyára másként, más tárgyakról kell ottan prédikálni, mint a hol a tobzódó iszákosság kapott lábra; a hol egyes babonák uralkodnak, más irányban hirdeti ott Isten ígését a hitszónok, mint a hol a józan felvilágosodás elvei vezetik az emberi lelkeket; egy nagy csapás, árvíz, tűzvész, az emberi élteket elsőprő dögvész idején okvetlenül másként kell prédikálnunk, mint mikor teljesen felhőtlen égből süt reánk Istennek a napja; hol a communismus, az állami, társadalmi és egyházi rendet szertebomlasztani készülő sociál-demokrácia réme fenyeget, ismét nem úgy és nem azokról a tárgyakról beszél a hivatását értő hitszónok, a hogyan és a mikről ott kell beszélnie, a hol mindenek ékesen és szép renddel folynak.

A civilizáció terjedése, a kultura vívmányai új és új eszméket, gondolatokat dobnak be az emberiség és ebben az egyes gyülekezetek tagjainak lelki világába. És ezeket az eszméket és gondolatokat csak kinn a gyülekezet külső, templomon kívüli életében, lelkipásztori munkálkodása közben ismerheti meg a lelkész. És neki, ha azt akarja, hogy úgy ne harcoljon, mint a ki a levegő-egyet vágja, föl kell ezeket az eszméket és gondolatokat vinni templomi szószékébe, — ha ugyan azok közé nem akar tartozni, a kikről azt mondá az Úr hogy: „*az időknek jeleit nem tudják megválasztani*“ (Máté 16. 3.).

Azt hiszszük nagy és mély jelentősége van **Bengel** ama szavainak, melyeket e munkánk jelígeje gyanánt választottunk: „Az olyan hitszónok, a ki nem lelkipásztor is egyszersmind, hasonlít ahhoz a madárhoz, a melynek csak egy szárnya van“.

Az egyházi beszéd, vagyis annak előadása **külső** kellékeiről, a lelkész templomban való egész szerepléséről, megjelenéséről legyen elég annyit mondanunk, hogy kerüljön abban a lelkész minden bántó fesztelenséget, ízléstelen póriasságot. Bántja az a gyülekezet tagjait, a fejlettebb ízlésűeket mindenesetre bántja, ha a lelkész nem tud, vagy nem akar különbséget tenni a között, ha ő kinn az életben közönséges dolgokról fesztelenül beszélget, vagy ha a templomi szószékben Istennek nagyságos dolgait fejtegeti. Amoda könnyed egyszerűség, ide bizonyos ünnepegyességgel föllépő méltóság az illő és szükséges dolog. A pórias hang föltétlenül száműzendő a templomi szószékből, mint a mely távolról sem egy azzal a nemesen népies hanggal, a melynek még lelkipásztori beszélgetésünkön is át kell vonulnia.

A lelkész hivatalos öltözetét előírja egyházi törvényünk. Ezt kell nekie magára vennie, és a templomi szószékben, valamint magánházaknál, vagy otthonában végzendő híva-

talos ténykedéseinél is magán viselnie, mikor Istennek ígését hirdeti, gyülekezetével együtt imádkozik, esetleg a sákramentumokat szolgáltatja, esket vagy temet. Véghetetlenül szomorú látvány az, ha a lelkész ugyanolyan, sokszor kopott, vagy épen szurtos öltözetben végezi templomi, vagy egyáltalában akármelyik nyilvánosság elé tartozó szolgálatát, mint a milyenben közönséges, otthoni teendői végzése közben jár. A szegénységgel nem jár okvetlenül együtt a pizok, s az alázatos egyszerűség távolról sem egy a szurtos cynismussal. Ha földi királya elé menne az ilyen lelkész, bizonyára tisztába öltöznék, — ugyan hogy mer tehát, — az evangyéliomi tiszta tudomány követkepen szerepelvén — tisztátalan ruhában jelenni meg az ő égi Királya előtt?!

De végezzük be, a mit e tárgyról mondani akarunk. A hitszónok nyujtsen kezet a lelkipásztornak, a prédikáció a cura pastoralisnak ama kibeszélhetetlenül nagy czél elérése felé, hogy ápolják a gyülekezet kertjének növényeit egybevágó, egymást támogató, előbbvivő munkában el ama diadalomig, mely a hű és igaz munkásnak, és az ő munkája után az ő gondjaira bízott lelkeknek megígértetett.

II. A gyülekezeti családok lelkipásztori gondozása.

32. §. A családi élet.

A lelkipásztor az egyeseket, kikről hátrább bővebben beszélünk, közönségesen a családok útján éri el; nagyon fontos dolog tehát, hogy a lelkipásztor összeköttetésben legyen a családokkal, mint olyanokkal. A család állandó elemet képviseli a társadalomban; egyesek változnak, az idősök eltávoznak, ifjak lépnek helyökre, de a család mindig megmarad, s meglete kibeszélhetetlen értékű a lelkipásztorra nézve. Értékes az reá nézve, mert általa egy-

szerre és könnyen több egyént érhet el, s talán erősebben és hathatósabban befolyásolhat, mintha az illető egyedül állana, s közvetlen, nem pedig a család útján részesülne a lelkipásztori gondozásban. Gondozni kell az egyes családokat, ezt parancsolja az eszélyesség is, mert ez biztosíthat egyedüli sikert az egyesek közti munkánknak. Nem úgy van-e, hogy ha egy család valamely tagja lelkipásztori működésünk következtében már jobb útra látszik térni, a rossz családi viszonyok csaknem biztosan elfojtják benne a jót, vagy legalább nagyon akadályozzák ennek kifejlődését?! A lelkipásztornak hatni kell még a családokra azért is, hogy így elismerje, megszentelje, és a mennyire hatalmában áll, erősítse ezen isteni intézményt.

A családi életben való magatartás nemcsak minden családtagra fontos, hiszen mindenki ott nyeri el későbbi élete irányát, hanem fontos azon befolyásra tekintettel, a melyet egy-egy család az egész gyülekezetre gyakorol. A keresztyén családias szellem jobban hat a keresztyén élet fejlődésére, mint a legjobb iskola. A mi az egyház a gyülekezet tagjaira nézve, az legyen és az lehet a család a saját tagjaira nézve: a keresztyénség ápolója s minden szent és nemes törekvés előmozdító lelke. A családi szellem legyen az, a miben a családtagok fölemelkednek, a mihez tartják magokat, s a miben keresztyéni életök számára táplálékot és erősödést találnak. A keresztyénség a családi érzülettel a legszorosabb összeköttetésben áll, mert pl. azt látjuk, hogy a hol az egyházi élet legjobban ki van fejlődve, ott egyszersmind a családi élet is a legnemesebb példányszerűséget tünteti föl. Mint minden háznak Isten templomának, úgy minden családnak kicsinyben egy keresztyén gyülekezetnek kell lenni, mely saját kebelében ápolja az isteni elveket, s melynek tagjai kölcsönös építés által egymást elősegítik a keresztyén életben. A lelkészi hivatal feladatában fekszik s a családi élet fontossága iga-

zolja, hogy a lelkipásztor a gyülekezeti tagoknak a családi életben való magoktartását tegye különös gondozása tárgyává.

Másoldalról azonban a családi összeköttetések és családi viszonyok türik el legkevésbé mások illetéktelen beavatkozását. Ki durva kezekkel nyúl hozzájuk, megsértené azokat; s a ki kíméletlenül törne be egy család csendes szentélyébe, annak mélyen megsértett tagjait méltó haragra gerjesztené. Erre jól vigyázzon a lelkipásztor, s a családi viszonyokat olyan gyöngéd és lelkiösmeretes figyelemben részesítse, a milyet csak természetöknél fogva megkívánhatnak azok, mert e nélkül minden lelkipásztori befolyásnak előre bevágná az útját. Míg gyülekezetével közelebbről meg nem ismerkedik, a családi életre irányuló lelkipásztori működésében legyen tartózkodóbb; először inkább csak prédikációiba, keresztelei s még inkább esketési beszédeibe szője be idevonatkozó gondolatait a lelkipásztor, s az azokról való beszélgetésekre felhívást inkább várja, mint maga vezesse be. Kisebb gyülekezetekben könnyebb e téren működni, mint a nagyobb városi gyülekezetekben, hol akárhány, a lelkészekkel egyenlő képzettségű család lakhatik, s a művelt és képzett barátok közti válogatás lehetősége kevésbé teszi szükségessé a lelkipásztor érdeklődő részvétét, mint a hogy ez kisebb helyeken történhetik.

A családokra való lelkipásztori hatás sikere általában abban áll, hogy a család és a családi élet szentségéről és fontosságáról való protestáns tanokat tegyük uralkodóvá gyülekezetünkben, s a keresztyén családi szellemet honossítsuk meg abban. Arra irányozzuk beszélgetésünket, s általában minden mi tevékenységünket, hogy gyülekezetünk tagjai a házi és családi életet úgy tekintsék, mint a keresztyén élet gyakorló iskoláját, melyben fejlődik, táplálkozik, és irányt nyer a keresztyén kegyesség. Tanítsa meg a lelkipásztor, hogy a háznak lakói, a családnak tagjai ne csupán arra törekedjenek, hogy egymást világi dolgaikban támo-

gassák, s mindannyian a ház külső jóllétének emelésére munkálkodjanak, hanem egymás Krisztusban való örömeinek is segítői, részestársai legyenek; hogy közös házi áhitatosság legyen nálok pl. legalább abban az alakban, hogy a gyermekek, vagy a családapa mindig mondjanak asztali áldást; hogy a család érezze a gyülekezethez való tartozandóságának tudatát, s azt a kötelességét, hogy a család méltó tagokat tudjon nyújtani az egyháznak, — de másoldalról a család is nyerjen táplálékot és erősödést keresztyéni életére nézve a gyülekezeti életben való részvételéből. Az olyan szentíráti helyek, a minők 1. Mózes. 18. 19; 5. Mózes 12. 18. 19; Zsoltár 127., 128; Lukács Zsoltár 1. 6; 2. 42, kk; és 19. 1—10; Csel. 16. 31; vagy a bethániai család, vagy Kornélius története mind igen alkalmasok, hogy a lelkipásztor egyes családokban való beszélgetései alkalmával kellőleg felhasználja azokat.

Fölösleges mondanunk is, hogy a lelkipásztor a családok részéről neki ajándékozott bizalommal valamiképen vissza ne éljen. A részéről tapasztalandó hidegség, vagy közönyösség megvonná a bizalmat tőle; ha pedig hallgatni nem tudna, ez őt teljesen érdemetlenné tenné a bizalomra. Tapintatlanság, esztelenség s hivatalával való méltatlan visszaélés volna tőle az, ha az egyes családok által rábízott, vagy előtte fölfedezett hibákat és ballépéseket nyilvánosan korholná. Természetes dolog, hogy nem az ő közvetítése nélkül nyilvánossá lett családi botrányokról beszélünk mi itten, a melyekre nézve más tekinteteknek kell elhatározni azt, hogy vajjon a lelkipásztor valamely úton és módon foglalkozzék-e azokkal, vagy pedig elhallgassa azokat.

33. §. A gyülekezeti tagok házasságkötése.

A családi élet alapját minden időben a házasság képezvén, a mennyiben annak keresztyén módon való folytatása a jegyesek érzületétől, s erkölcsi felfogásától függ:

a lelkipásztor nem vonulhat vissza azon kötelesség teljesítésétől, hogy a hol az tanácsosnak, vagy szükségesnek látszik, már a házasságkötési szándékot az illetővel lelkipásztori beszélgetés tárgyává tegye. Az egyháznak az a régi szokása, hogy azok, a kik házasságra akartak lépni, szándékukat előterjesztették a gyülekezet előjáróinak oly czélból, hogy az mondja ki annak megengedhetőségét, s tanácsokat és intéseket adjon, — ez a régi szokás immár elenyészett; csak részben áll fenn néhol a protestáns egyházban az a szokás, hogy a párok eljegyzés előtt a lelkésznel jelentkeznek. Szokásban volt ez hazánkban is a polgári házasság behozatala előtt a kihirdetésre jelentkezés alkalmával, de ma ezt a házasságra lépni akaró gyülekezeti tagoktól többé követelni nem lehet s nem is szükséges, mert csak mint a bizalom szabadakaratú ténye bír az beccsel s nyujt kilátást a kívánt sikerre.

De mindig jöhetnek elő olyan esetek, melyekben egyesek a házasság megkötése előtt a lelkészhez fordulnak tanácsért. Ha a lelkész felhívás nélkül is, mikor ily szándék tudomására jut, mindig közbe akarna lépni, könnyen a tolakodás s a családi ügyekbe való jogtalan beavatkozás méltó vádját vonná magára, a mi egyiránt sértő volna az illetékes személyekre és hátrányos az ő hivatására nézve. A hol sürgető indokok mást nem követelnek, ott a felek szabad tetszésére kell bízni, hogy a lelkipásztort tanácsáért fölkeressék-e, avagy ne keressék föl, — ámbár mindenestre fordulhatnak elő olyan esetek, mikor neki kötelessége keresetlenül is föllépni. Minden esetben a házasság szentségét s a keresztyén házasság lényeges föltételeit hívja életre az illetők öntudatában, s komolyan kösse szívökre annak vizsgálását, hogy vajjon ezek a föltételek megvannak-e nálók? (Máté. 19. 1. kk.; 1. Kor. 7. 10., 11. 7.; Efézus 5. 22. kk.; Zsid. 13. 4., 1. Péter 3. 1. kk.) Ha olyan pár áll a lelkipásztor előtt, melynek

szándéka jó alapon nyugszik, s melytől el lehet várni, hogy a házasságot a keresztyénség kívánalmainak megfelelőleg fogja folytatni, akkor annak feltüntetése mellett, a mi nekik, mint keresztyén házastársaknak, kötelességek leend, csak arra az intésre van szükség, hogy könyörgéssel, s csendes magokba vonultsággal készüljenek a házasság megkötésére, a mely mellett aztán saját viszonyaikhoz és egyéni tulajdonságaikhoz mért jó tanácsokat osztogasson még nekik. Ha pedig olyan pár áll előtte, melynek szándéka aggodalmakat költ, mivel az talán véletlen külső okokon nyugszik, és csak állásra, vagy vagyonra való tekintetből akar keletkezni; hol a házasság szentségére, annak kötelességeire, a szívek kölcsönös vonzalmára, s a keresztyén érzületre nem gondolnak: ott a fentebbi eljárás mód még nem elegendő, ott a legnagyobb komolysággal kell föllépni, ott az Úrhoz kell vezetni az ilyen párt, hogy nála keresse, tőle kérje, a mi a házasság keresztyéni irányban való folytatására szükséges, mert ott meg kell mutatni, hogy az illetők lépése, avagy szándéka egyáltalában nem áll keresztyéni alapon. A vadházasságban őket mindenesetre igyekezzék rávenni a lelkipásztor, hogy lépjenek egymással törvényes házasságra, feltüntetvén az ő együttélésöknek bűnös, az isteni törvényekkel ellenkező, s a gyülekezetben rossz példát nyújtó, botrányt okozó mivoltát.

Ha különböző hitvallású személyek szándékoznak egymással házasságra lépni, s e tekintetben tanácsért a lelkipásztorhoz fordulnak, ott ez, a házasságot természeti és államjogi oldaláról tekintve, annak megengedhetősége ellen kifogásokat nem tehet. De ha már megkérdik ő tőle, mondja el a vegyes házasságról azt, hogy benne a házastársaknak azokban, a mik a keresztyénnek legmagasabbak és legfontosabbak: a szent meggyőződésekben, nézetekben, hitben és reményekben való különbözésük miatt az a szellemi és lelki közösség nem jöhet létre, a mely a

keresztyén házasság fogalmában rejlik. Főlemlítheti itt a lekipásztor a római katolikus egyháznak mindenáron téríteni akaró eljárását, mely a másik felekezethez tartozót is magához akarja vonni, s idejárul mindenekelőtt a születendő gyermekek nevelésére való tekintet. A család a házastársak különböző felekezetekhez való tartozósága miatt nem lehet egy kis gyülekezet képe, különösen ha, a mit új törvényeink is megengednek, a különbözőség a gyermekekben is tovább plántáltatik, — a mi miatt aztán a családi élet képe nem lehet zavartalanul tiszta. A saját valláshoz való vonzódás vagy oly módon nyilatkozik meg, mely a házi békét, s a házastársi egyességet zavarja, vagy közönyösségbe megy át, a mi meg a keresztyén életnek nem felel meg, de igaz hithűségről ily családi viszonyok között semmiesetre sem lehet szó. Mindez természetesen kötelességévé teszi már a lekipásztornak, hogy ha hozzá fordulnak tanácsért, avagy épen határozott véleményért, mondja el mindezeket, s hasson az illetőre föltétlenül abban az irányban, hogy a születendő gyermekek törvényes egyességgel egyházunk részére biztosíttassanak, vagy legalább más felekezetnek a minket illetők oda ne ígértessenek. Ha a lekipásztor e tekintetben minden lehető megtett, megtette a maga kötelességét, s ha sikerrel tette: kellő lelki gondozást teljesített.

De hasonló körülmények között beszélje le azokat is, a kik, mint közelrokonok akarnak, bár a törvény által megengedett korlátokon belül, egymással házassági szövetségre lépni. Ha kérdik, mondja el az illetőknek, hogy a közelrokonok közti házasságból sokszoros tapasztalat szerint egészségtelen, gyöngé gyermekek születnek; mondja el azt, hogy a köztük levő rokoni szeretet már olyan erkölcsi jó, melynek megsemmisülését káros dolog előmozdítani, a mennyiben, ha létrejö a házasság, a rokoni szeretetnek meg kell semmisülnie, hogy a házastársi szeretet

léphessen előtérbe. Ha pedig ez nem történnék meg, s megmaradna a rokon szeretet, zavartalan és jó házasságról szó sem lehetne, miután ez a két szeretet egészen más és más alapon nyugoszik, s lényegére nézve egymástól föltétlenül eltérő.

Szülék és gyermekek között is jönnek néha elő viszályok az utóbbiaktól szándékolt házassági tervek miatt. A lelkipásztor, — ki már alkalmilag általában érvényesítette azt az elvet, hogy e téren a szülők részéről minden kényszerítés helytelen, s ők, csak mint gyermekeik tanácsadó barátai léphetnek föl, — ne tekintse magát hivatva felszólítás nélkül azonnal beleavatkozni a dologba. Talán magától, vagy a családok rokonainak, barátainak közreműködése mellett könnyebben és jobban elsimul a viszály, mintha a lelkipásztor is részt venne a dologban. Ha azonban véleményadásra szólítanak föl, akkor a dolog természete, s a viszonyok és egyéniségek megmondják nékie, hogy mit tegyen, s mint az evangyéliom követője, mit tanácsoljon. Legyen mindenestre szava úgy a szülékhez, mint a gyermekekhez, amazokat intvén a túlszigorúságtól, emezeket fölhíván a gyermeki tisztelet, hála és szeretet kötelességének lehető gyakorlására. Ha a szülék akarata ellenére mégis megtörténik a házasság, bízza a lelkipásztor az időre a kibékülést. A tapasztalat azt mutatja, hogy a szülei szívek az idők folyamán lassanként kiengesztelődnek, s minden a régi kerékvágásba tér vissza. Hogy ez megtörténhessék, tegye a lelkipásztor a gyermekek kötelességévé, hogy szeretetük folytonos nyilvánítása által igyekezzenek megnyerni magoknak a sértett szülei szíveket.

34. §. Szerencsés és visszás házasságok.

Hol jó családi szellem, s ennek következtében jó házaselet van, ott nem nehéz a lelki gondozás, mert csak a házastársi szeretet szellemét kell ébren tartani, s oda

hatni, hogy a házasságnak ne pusztán testi és anyagi, hanem ezek fölött magasabb céljait is szem előtt tartásák, s úgy tekintsek azt az illetők, mint kölcsönös segélyadásra és örömrre, de egyszersmind az élet bajainak együttes hordozására is célzó összeköttetést, mely annyiban a keresztyén életet is előmozdítja, a mennyiben a házastársak, mint a gyülekezetnek egymáshoz legközelebb álló tagjai, egymás kölcsönös építésére vannak hivatva. Még a legboldogabb házasságban is fordulnak elő néha félreértések. Elhamarkodott dolog volna a lelkipásztortól, hogy ily esetben azonnal közbelépjen, mert az ilyen félreértések rendszeren könnyűszerrel elsímulnak, s egy kéretlen harmadik egyénnek a közbelépése esetleg még ronthatna a dolgon. Ha mégis tanácsadásra szólítják fel a lelkipásztort, lépjen föl, mint résztvevő barát, s nem fog neki nagy munkájába kerülni, hogy Isten ígéje által szélszórja a felleget, mely a házastársak jó viszonyának egére emelkedett, s annak napját némileg elhomályosította. Mindenesetre oly kímélettel, becsüléssel és bizalommal lépjen föl a lelkipásztor az ilyen házastársak között, a minőt azok tőle megérdemelnek.

Nehezebb a szerencsétlen, a *visszás házasságokkal* való bánásmód, hol hidegség, ellenszenv, vagy határozott gyűlölség lépett a házastársak közé; hol a házasság kedvetlenség forrása, s a ház a viszálykodás, torzsalkodó veszekedés, s esetleg, alacsonyabb társadalmi fokon álló emberek között, tetteleges bántalmazásoknak is tanyája. Jegyezzük meg mindenekelőtt azt, hogy míg régebben, a polgári házasságnak a behozatala előtt, a visszás házások békéltetése a lelkipásztornak polgári törvény által is előírt hivatalos kötelessége volt, az újabb házassági törvény nem emlékezik meg a lelkipásztor által való békéltetésről, s például a házassági elválásnál nem teszi azt szükséges előfeltétellé, de mindenesetre jöhet elő akárhány alkalom arra.

nézve, hogy visszázkodó házások önként is lelkipásztoruk elé mennek, s minél hívebb ő a maga munkájában, annál gyakrabban megtörténik ez. Ezért tartjuk szükségesnek, hogy tárgyalásunk keretében erről a kérdésről is megemlékezzünk.

Ha szinte a szerencsétlen, a visszas házasságok esetén kevés kilátása van is a lelkipásztornak fáradozásai után a kívánt sikerre, mindazonáltal kötelessége neki komolyan és nyomatékallyal, de egyszersmind kímélettel és szeretettel, türelemmel és kitartással a házastársi jó viszony visszaállítását munkálni, s mindent megkísérteni a végett, hogy a béke elröpült szellemét a meghasonlott kedélyekbe visszavezesse. Ha magánúton csak az egyik fél keresné föl, intézzon a panaszlóhoz engesztelő szavakat, s bírja rá, hogy házastársával nyíltan és gyűlölködés nélkül beszéljék meg dolgukat; hogy engedékenységgel, türelemmel, szelidséggel, megkettőztetett figyelemmel, szívességgel és kímélettel által igyekezzen házastársát magának visszanyerni, vagy a rokonok, barátok, ismerősök között közvetítőt találni. Ha a lelkipásztor az egyik fél panaszát azonnal elfogadja s a másik fél ellen fordul, akkor a szakadás könnyen még rosszabbá lesz, s a felek még inkább eltávolodnak egymástól. Ha a panaszok ismételve előfordulnak, vagy olyneműek, hogy a lelkipásztori közbelépést halogatni egyáltalában nem lehet, a meghasonlottakat akkor a lelkipásztor először egyenként hallgassa ki, s szükség szerint igazítsa útba, azután együtt vegye elő őket, s kösse szívökre ama szent kötelességeket, a melyeknek megsértése idézte elő mostani nehéz állapotukat, s Isten ígéből vett beható szavakkal hívja föl őket, hogy tegyék és tűrjék, a mit tenni és tűrni a keresztyén házastársaknak kötelességük. Lehet, hogy a közbelépésre kiengesztelődés jő létre, de ebből még ne következtesse a házastársi jó viszony teljes helyreállítására, hanem kísérje figyelemmel az ilyen házaseleket

további magatartását is, s érdeklődő kérdezősködés, intés, tanácsadás, kérdés által erősítse és táplálja köztük a helyreállított jó viszonyt. Ha visszaesések fordulnak elő, akkor a lekipásztornak szava már komolyabb és szigorúbb alakban lépjen előtérbe, s nyomatékosan mutasson rá Isten ígéjének erejére, mely a bűnöst szigorú büntetéssel sújtja. Különös elővigyázat és körültekintés szükséges ott, hol a házassági vizsályt a házastársi hűség megtörése okozta. Kétséget sem szenved, hogy a lekipásztornak itt is elsőrendű teendője a meghasonlottakat kiengesztelni, s odahatni, hogy a bűnös felkérés, bánkódás és megjavulás. az ártatlan és sértett fél pedig megbocsátás által, tehát kölcsönösen igyekezzenek a jó viszonyt helyreállítani. Az ilyennemű kísérletek sikerére nézve sok, majdnem minden attól függ, hogy a házastársi hűség megszegése szélesebb körben ismertté ne legyen, mert ez nehezítené a kiengesztelődést. Azért a lekipásztornak csak maga őrizze azt meg, mint reá bízott sérthetetlen titkot, hanem hasson oda is, hogy a megsértett házasság is hallgasson arról mindenki előtt.

Még ott is, hol a házasságok válni akarnának, szent és nagy kötelessége a lekipásztornak, hogy beszélje le őket erről s tartsa őket lehetőleg vissza e keresztyéntelen lépésről. „Habár az egyháznak a házassági elválást meg kell is engednie, de sohasem akarhatja azt“, — mondja *Schleiermacher*. A keresztyén lelkésznek mindenesetben az a hivatása, hogy a házasság fentartására hasson, hiszen meg vagyon írva, hogy „*a mit Isten egybeszerkesztett, az ember el ne választja azt*“ (Máté 19. 6.). Még a házasságtörés is csak jogot ad a megsértettnek az elválásra, de nem teszi azt mellőzhetetlen kötelességévé. A házastársi közösségnek, a közvetlen érintkezésnek megszüntetése egy bűnbe és állatiasságba esett házastárssal szemben tanácsos, sőt szükséges is lehet a másik fél testi és lelki javára, de még az

ilyen elszakadást is csak úgy kell tekinteni, mint a mely nem egészen végleges, mint a mely után a házaselek még újra összejöhetnek (1. Kor. 7. 11.). Oda hasson a lelkipásztor, hogy a házaselek ne egymástól váljanak el, hanem azzal az érülettel szakítsanak, mely együttélésüket teszi szinte lehetetlenné. Itt is először külön hallgassa ki a feleket, s minden lehető úton hasson rájuk, feltárván a keresztyén házasság fogalmát, célját, Isten ígéjének a házasság szentségéről és feloldhatatlanságáról való tanítását, a házastársak nagy és boldogító kötelességeit, s azt a gazdag áldást, melyet egy keresztyénileg folytatott házasság a házastársak szívében és házában, a gyülekezetben, s a jelen és jövő ember világában áraszt. Mondja el, hogy a házasság fenntarthatása végett kötelessége mindenik félnek szenvedni, megbocsátani, magát megtagadni. Fejtegesse nekik azt, a mit Pál apostol 1. Kor. 13. 4. s kkbén, továbbá Galat. 6. 2-ben tanít. Beszéljen arról, hogy a látszólag ártatlan fél is hibás lehet a másik bűnében, s fesse le azt a kárt, a mely az elválás folytán a házasságból esetleg született gyermekekre háramlik ; a botrányt, a melyet az elválás a gyülekezetben okoz, s a később feltámadható megbánást, mikor a lépést meg nem történtté tenni többé nem lehet. Fődolog a lelkipásztorra nézve, hogy az illetők bensejének alapos átváltoztatására törekedjék, s hogy tudja megtisztítani azt a forrást, melynek tisztátalanságából eredt a házastársak közti rossz viszony. (Luk. 6. 45.) Ha a meghasonlottak állhatatosan megmaradnak szándékuk mellett, akkor a lelkipásztor komoly intés mellett hagyja őket saját felelősségükre, de minden ilyen eset legyen rá nézve erőteljes buzdítás, hogy teljes odaadással, s az örökös lelkipásztori gond hű szeretetével vigyázzon gyülekezetében a keletkező házasságokra, s örködjék, hogy ilyen lépésekre lehetőleg ne kerüljön sor.

Különben a lelkipásztor a házassági viszályok meg-

ítélésénél sok dolgot, mely talán kicsinynek és jelentéktelennek látszik, ne vegyen mindenáron kicsinybe. A mi a kívülállóknak föl sem tűnik, az a házastársak folytonos s mindennapi együttélése mellett nagy dolog lehet, s egyes, magukban véve kicsiny nyilatkozatok, egyes, a bánásmódban nyilvánuló dolgok oly égető szúrásokká lehetnek, a melyeknek felhalmozása és állandó ismétlése miatt fájó sebek borítják el az egész lelket. Az alsóbb társadalmi osztályokhoz tartozó házasságoknál ne következtessen mindjárt boldogtalan házasságra, ha oly nyilatkozatok, sőt tettelegességek fordulnak is elő közöttük, melyek művelt emberek között elválást eredményeznének; megfordítva, magasabb állású házasságoknál ne következtessen mindjárt jó házasságra, ha a világ szemei előtt, külsőleg szívélyes és egymás iránt figyelmes magatartást mutatnak is a felek. Amott a durva külső mellett belülről nagyon jól, itt a külső simaság és csiszoltság mellett belülről nagyon rosszul állhat a dolog. Amaz mögött gyakran erős szeretet és hűség rejtőzhetik, míg ez csak a belső ziláltság és rosszság takarója.

Mindújra, bár a legtitkoltabb alakban, de merülnek föl a lekipásztor előtt a családi élet mélyeiből olyan jelenségek, olyan rejtegetni akart bűnös alakzatok, a melyek ő előle, félni lehet ettől, könnyű szerrel a rendőr, vagy törvényszéki orvos elé kerülhetnek, a melyekhez hát mi is csak teljesen fertőtlenített kezekkel nyúlhatunk. De szólanunk kell ezekről is valamit, hogy ne teljesen tanácstalanul álljon velök szemben a lelkipásztor.

A psychopathia sexualis, a *nemí elmebántalom* eseteire célozunk itt, melyek rendesen már az élet első éveiben jelentkeznek; eredetileg kóros, többnyire örökletes alapokban gyökereznek, az előhaladó korral tovább fejlődnek, néha ugyan mérsékelt bárgyúságra is vezetnek,

de inkább a lelki személyiség benső tartalmát bántják és jellemi rendellenességek, az érzés, gondolkodás és cselekvés, valamint az ösztöni élet kóros tüneteinek alakjában nyilvánulnak.

A nemi élet rendellenes jelenségeiről van itt szó, melyek abban állanak, 1. hogy a nemi ösztön általában hiányzik, a mivel azután rendesen az ethikai társadalmi érzék hiánya szokott összekötve lenni; 2. hogy a nemi ösztön rendellenes hevességgel nyilvánul és teljesen az ösztönre hagyva elégített ki; 3. hogy rendellenes korai módon s még a nemi mirigyek kifejlődése előtt jelentkezik és önfertőzés által elégített ki; 4. hogy fonák módon lép fel, azaz kielégítése módjában nem a faj fenntartására céloz, sőt a természetes kielégítést ösztönszerűleg kerüli.

Ez utóbbi rendellenesség a legfontosabb s két csoportba osztható, a szerint, a mint nemi vonzódás mutatkozik ugyan más nembeli egyénekhez, de az ösztön kielégítési módja fonák, vagy midőn ösztönszerű undor áll más nembeli személyekkel való közösülés ellen, s nemi vonzódás van jelen ugyanazon nembeli emberekhez, mely mellett a nemi ösztönnek ily egyéneken történő kielégítésére való hajlam áll fenn.

Nem mehetünk be részletekbe, hanem útasítjuk azt, a ki ezekkel a kérdésekkel behatólag óhajt megismerkedni, *Báró Krafft Ebíng Richard*, a nagy német elmegyógyász, Dr. Babarczai Schwartzner Ottó egyetemi tanár által „A törvényszéki elmekórtan tankönyve“ című, Budapesten 1891-ben II. kiadásban megjelent művének 279—316. lapjaira, honnan megtudja, hogy a nemi ösztönnek ilyen fonák kielégítési vágya nem elégszik meg, vagy nincs befejezve a kierzszakolt, vagy megengedett közösüléssel, hanem a kéjtelgés áldozatának megcsónkításával, vagy megölésével, a hulla egyes részeinek élvezésével, vagy legalább a belső

részekben való turkálással, ismét más alakban hullam-egbecstelenítéssel, a saját nembeliekkel, gyermekekkel, leginkább fiúkkal (paederastia), vagy állatokkal való közösülésben elégtették ki.

Elfajulhat ilyen nemi elmebántalommal a fiú gyermekéknél olykor fellépő onania, az önfertőzés is.

Természetes dolog, hogy a hol valamelyik szerencsétlennél a nemi ösztönnek hasonló degenerálódási esete forog fenn, ott rendes, nyugodt és boldog családi életről még csak szó sem lehet. És ha ilyen eset jő a lekipásztor tudomására, pl. olyanformán, hogy az egyik házaspár neki mondja el a rendellenes nemi életre hajló fél elleni panaszát, ha ez még egyáltalában képes arra, hogy erkölcsi indok előtt meghajoljon, ám hasson rá így; de mindenesetre tüntesse föl a beteg előtt az ő életmódja Isten-, törvény- és természetellenes voltát, büntetendőségét, a szégyent, a melyet vele magára és házastársára hoz, az átkot, melyet esetleg szülelendő gyermekére idéz. Első és fődolga azonban minden ilyen esetben az marad a lekipásztornak, hogy a legsürgősebben küldje orvoshoz az ilyen beteget, mert ez a betegség legtöbbszörre hathatós, erőteljes orvosi beavatkozás útján gyógyítható meg.

Az onanikus gyermekekre, ha ilyen kerülne eléje, négy szemközti, jóindulatú, komoly szavakkal hathat egyedül, figyelmeztetvén őt arra, hogy vészes hajlandóságával mennyire elgyöngíti magát, aláássa testi és szellemi erejét. Más érvet ilyen gyermekkel szemben alig használhat.

És ha végre olyan házastárs áll előtte, kinél a nemi ösztön rendellenes hevességgel nyilvánul, ezt is csak az orvoshoz kell útasítania, míg az olyan házaspár esetében, kinél a nemi ösztön eleitől fogva általában hiányzott, alig-alig tehet jobbat, mint hogy ráveszi őt az el sem hált házasság felbontására.

35. §. Lelkipásztori látogatások.

A lelkipásztor a családok, s a családi élet szemmel-tartása által az egyéneket akarja elérni, mert az egyének azok, a kik keresztyének vagy nem keresztyének, a kik elfogadták, vagy visszavetették az igazságot. (A lelkipásztornak a családokhoz s a családi élethez való viszonyáról nem szólunk azért többet, hanem átmegyünk az egyesek lelkipásztori gondozása kérdéseinek ismertetésére, úgy azonban, hogy előbb a lelkipásztornak egy fontos kötelességéről beszélünk) a mely a családokra épen úgy vonatkozik, mint az egyesekre, s a mely a családokra és egyesekre vonatkozó hatásnak rendkívül fontos eszköze, nevezetesen a *lelkipásztori látogatásokról*.

A lelkipásztori látogatások sem nem pusztán *társadalmi* jellegűek, mint a minőt minden tisztességes állású egyén tesz, vagy szokott tenni szórakozás végett, vagy pusztá udvariasságból; sem nem pusztán hivatalos látogatások azok, a minő pl. a svájcz református egyházakban volt régebben olyanformán, hogy a lelkipásztorok évenként nehányszor kötelesek voltak egyházközségek minden egyes tagját fölkeresni, s ezek pedig kénytelen-kelletlen tartoztak elfogadni ezeket a látogatásokat, — nem ilyen látogatásokra gondolunk mi, hanem olyan nyíltan bevallott lelkipásztori látogatásokra, melyeket szívélyesség és bizalmasság jellemez, a melyeken a háziak föltétlenül érezhetik ugyan lelkipásztoruk jelenlétét, de úgy, hogy benne barátjukat és lelki atyjokat látják. A tolakodásnak még csak árnyékát is kerülje a lelkipásztor az ő ilyen látogatásai alkalmával, s úgy viselje magát, hogy azok, a kiket meglátogat, feszélyezve ne érezzék magokat. Tartson tehát távol magától ilyen látogatásai alkalmával minden czeremoniát, s a pusztán világi udvariaskodásnak még csak a gondolatját is kerülje.

Az okosan folytatott lelkipásztori látogatások sok előnnyel járnak. Képesítik azok a lelkészt, hogy egész gyülekezetéről, annak családjairól, egyes tagjairól, s mindezek lelki, szellemi, erkölcsi és anyagi szükségeiről biztos tudomást szerezzen; barátságos viszonyt hoz az létre és erősít meg a lelkipásztor és gyülekezete között, s alkalmat nyújt a gyülekezet ügyeinek helyes irányban való vezetésére, s minden családjának és egyes tagjának okos befolyásolására. Az egyház sikerének titka a lelkipásztoroknak a néppel való rokonszenves, baráti viszonyában áll. Igaza van a régi angol közmondásnak: „a housegoing parson makes a churchgoing people“, — a mi annyit jelent, hogy a házjáró lelkész templomjáróvá teszi a népet. Igazat kell adnunk *Bengelnek*, mikor azt mondja, „a tapasztalatból azt tanulhatjuk, hogy sok lélekre igen üdvösen hathat prédikálásunk, de a kegyelem míve nem lehet egészen teljes bennök a személyes érintkezés nélkül, — e szerint mi nagy fontosságot tulajdonítunk e magán munkának. A lelkipásztor gyakran gazdagabb és érettebb gyümölcsöt szed látogatása, mint nyilvános tanítása után. Legyen mindig egyformán kész elmenni, a hova csak hívják; és azok, a kik lelki szükségéiktől kényszerítve, fölkeresik őt, hadd érezzék magokat szíves fogadása által felbátorítva arra, hogy teljes szabadsággal tárják föl előtte lelkeiket; mutasson tehát örömet, ha a fölkeresett házakban az atyafiakkal találkozik“.

Arra a kérdésre, hogy várjunk-e valami különös alkalomra, hogy ilyen látogatást tegyünk, azt feleljük, hogy jobb nem várni egyes alkalmakra, hanem ha a lelkipásztor elfoglalta már állomását, s lehetőleg megismerkedett egyházközsége inkább hivatalos dolgaival, akkor, minden közvetlenül kényszerítő indok nélkül kezdje meg a maga lelkipásztori látogatásait, mert ha nem így jár el, hanem pl. valamely gyülekezeti tagot, annak nagy beteg-

sége miatt keres föl, ezzel az illetőnél igen rossz érzést okozhat.

Belátjuk azonban, hogy mikor a fentebbiekben a gyülekezet összes családainak vagy éppen tagjainak meglátogatását tesszük a lelkipásztor kötelességévé, ezzel elvisselhetetlen nehézségű, sőt határozottan kivihetetlen teendőt róttunk egy nagy gyülekezetben szolgáló lelkipásztorra, kinek egyáltalában nincs arra ideje, s esetleg még az a krisztusi lélek is hiányzik nála, hogy heteken-hónapokon keresztül nyitogasson olyan ajtókat, melyek nem szívesen nyílnak meg előtte, s le tudja küzdeni magában a megcségyenülés érzetét, mikor azt kell tapasztalnia, hogy minden különösebb indok nélkül való látogatása csodálkozást, megütközést költ, vagy éppen nem szívesen fogadják azt. Ám jól van, ilyen helyeken — s ilyenek leginkább a nagyobb városi gyülekezetek, hol a társadalmi érintkezés formái végre is mások ma már, mint a milyenek kisebb helyeken szoktak lenni, — nagyobb városi gyülekezetekben nem házról-házra járva, hanem csak akkor és ott tegyen a lelkipásztor látogatásokat, a mikor és a hol az ő megjelenésének indoka ott van valamely szomorú, vagy örömdetes eseményben, a család vagy egyes iránt érzett közelebbi érdeklődésében, s általában valamely olyan kisebb-nagyobb fontosságú körülményben, a mely a látogatást szinte természetessé, feltűnés nélkülivé teszi, s kizárja azt, hogy a látogatást tolakodásnak vegyék, vagy az illetők előtt talán kényelmetlennek, alkalmatlannak tűnjék az föl.

Az eszmény tehát mindenesetre az, hogy minden különösebb ok nélkül is föl kell a lelkipásztornak gyülekezete összes családait, tagjait keresnie, de a hol ez az eszmény nem valósítható meg, — *a kisebb gyülekezetek körében megvalósítható az!* ott kevesebbel is be kell érünk.

A hol teheti s a mennyiben lehetséges, látogasson meg a lelkipásztor minden gyülekezeti tagot, vagy legalább

mindenkihez közeledjék baráti szívésséggel, legyen az gazdag vagy szegény ember. Ha a lelkipásztor csak a gazdag, az előkelő embereket látogatja, a tényekbe való minden bővebb betekintés nélkül is bátran állíthatjuk, hogy látogatásai nem lelkipásztori, hanem társadalmi jellegű látogatások; ha pedig csak a szegényeket keresi föl, nem mondhatjuk őt hű lelkipásztornak, mivel csak azokkal akar érintkezni, kik egyszerű viszonyaik, szegénységük miatt kénytelenek az ő lelkipásztori látogatásait elfogadni, akár kíváncznak azok után, akár kerülni szeretnék azokat.

III. A gyülekezeti egyes tagok lelkipásztori gondozása.

36. §. Egyesek lelkipásztori gondozása általában.

Csak az a körülmény mentheti föl a lelkipásztort az egyesek közvetlen lelki gondozása alól, ha ez bármely okból vagy okokból föltétlenül lehetetlen reá nézve. Az az igazi lelkipásztor, ki gyülekezete minden egyes tagjának legkülönbözőbb szükségeibe épenúgy be tudna hatolni, s mindenkinek épolyan lelkipásztora volna, mint amilyen éber hűséggel áll az egész gyülekezet fölött. Nem kell azt gondolni, hogy ha minden egyént külön gondozunk és vezérlünk, akkor már nincs szükség az egész gyülekezetnek egyházi beszéd által való építésére. A lelkész templomi szolgálata egészen más, mint az ő lelkipásztori működése, Amaz minden építő hatása mellett sem ragadhatja úgy meg minden egyes gyülekezeti tagnak a lelkét, mint a hogy ezt a lelkipásztori gondozás teheti, s egyedül ez taníthat meg bennünket arra, hogy mint hitszónokok, miképen tudjunk a gyülekezet szükségei szerint prédikálni. Végtelesen fontosnak tekintjük mi a lelkész templomi kathedrai munkáját, de valljuk egyszersmind, hogy kerülhetnek a lelkipásztor elé olyan emberek, a kiknek, — egyelőre leg-

alább, — nagyobb szükségök van a tulajdonképeni értelemben vett lekipásztori, mint a templomi szószékből nyújtható szolgálatra. A lekipásztornak azért, a mennyire csak lehetséges, kötelessége az egyesekre hatni.

Az egyesekre való ezen tekintet az újszövetség legjellemzőbb vonásai közé tartozik. Az evangyéliomot az Úr nem a népekhez és a tömeghez intézte, hanem azokhoz az egyesekhez, a kikből a népek és tömegek állanak. És bár az Úr azt mondotta az ő tanítványainak, hogy elmenvén, tanítsanak minden népeket: az evangyéliom menete minden időben az volt, haladása abban állott, hogy az Úrnak tanítványai, megbízottai, a gyülekezeti lelkészek és misszionáriusok különösen az egyes lelkekbe hintgették az evangyéliom magvait, s a tömegeknek is azért prédikáltak, hogy azokban egyes lelkeket nyerjenek meg, kik terjesztői legyenek aztán az általok hirdetett elveknek. — A lekipásztornak azért igen nagy gondot kell fordítania az egyesekre, és pedig a templomi szószék magaslatáról tartott egyházi beszédeivel ezt nem igen érhetvén el, közvetlenebbül lelkök gondozása által kell neki ezen munkát végeznie. Mindenkinek szüksége van az oly oktatásra, mely egyedül az ő szükségeinek felel meg, vagy legalább szüksége van mindenkinek arra, hogy azon általános tanítás, mely többek közt neki is szól, de a mely reá nézve a különös alkalmazás hiánya miatt elvész, az ő saját körülményeihez, nézeteihez, szokásaihoz alkalmaztassék. Tudnia kell a lekipásztornak azt, hogy prédikálása előkészítheti ugyan az utat, s be is végezheti a lélekben megkezdett munkát, de akár az élet, akár valamely külön eset válságos mozzanata pontosabb és finomabb megfigyelést kíván ő tőle. És még az is tekintetbe veendő, hogy a gyülekezet azt a lekipásztort, ki templomi szószékéről bizonyos értelemben soha le nem száll, és a ki, bár van alkalma megismerni az egyeseket, csak a tömeget akarja

ismerni, — az ilyen lelkipásztort az ő gyülekezete soha valódi lelkiatyjának tekinteni nem fogja. A lelkek gondozásában való buzgalma a milyen erőt kölcsönöz a lelkipásztornak, mint hitszónok prédikálásának, abban való hanyagsága éppen olyan arányban gyöngíti szószéki működését.

Ha az egyesek közt különbséget akarunk tenni, úgy találjuk, hogy különböznek ezek egymástól *belsőleg*, tudniillik lélek-, szív- és kedélyállapotjukra, valamint *külsőleg*, tudniillik életkörülményeikre nézve. Lássunk mindenikből néhány főbb mozzanatot, olyanokat, a minőkkel az életben a lelkipásztornak a leggyakrabban találkozni kell.

A) Egyesek belső állapotára vonatkozó lelkipásztori gondozás.

37. §. Hívők.

Habár a gyülekezet hívő tagjainak kisebb mértékben van szükségök a lelkipásztori gondozásra, mint a hitetleneknek, de azért mégis van arra szükségök, s éppen ők jobban is keresik azt, mint mások. Szükségök van arra nekik úgy saját magok, mint a gyülekezet többi tagjai végett.

Saját magok végett szükségök van arra, mert a szent történelem és tan teljes ismeretével, annak helyes értésével, isteni volta és igazsága felől való meggyőződéssel, az Idvezítő iránti hívő odaadással, melyek általában mind csak viszonylagos képességek és erők, nincs mindig összekötve az az alázatos érzület, melynek birtokában tudja és elismeri az ember, hogy keresztyéni belátása, bármennyire előrehaladott legyen az, mégis csak tökéletlen és nagyon fogyatékos. Azután meg a keresztyén élet jelleméhez tartozik az, hogy ne állapodjék meg abban senki sem, hanem folyvást növekedésre törekedjék. A keresztyénségről való minden tudásnak csak akkor van értéke, ha tisztítólag és megszentelőleg hat az az érzületre és teljes magatartásra,

ha befolyással van az életre, ebben valósul meg. Meg kell a hívőkkel értetni, hogy az ő hitők jó cselekedetek nélkül meghalt állat, s minden kegyes beszélgetések csak pengő ércz és zengő czimbalom, ha cselekedetök és életök nem felel meg ajkuk beszédinek. De szükségök van a hívőknek a lelkipásztori gondozásra azért is, mert az ő keresztyénségök is mindig és minden oldalról kísértéseknek van kitéve, s nincs biztosítva az elbotlás veszélye ellen, — a honnan az a lelkipásztori gondozás egyik főczélja, hogy alázatosságot keltsen föl és tápláljon az ilyen emberekben, s arra az öntudatra ébreszse őket, hogy főként az isteni és lelki dolgok felől való minden mi tudásunk korlátolt és tökéletlen (Róm. 11. 33. kk.; 1. Kor. 13. 9. kk.); hogy az isteni kegyelem ajándéka az (Máté 11. 25.; 1. Kor. 4. 7.); hogy az igazán felvilágosodottak érzik legélénkebben annak szükségét (Filipp. 3. 12.). Bízassa őket, hogy szakadatlanul törekedjenek előre keresztyéni életökben (Eféz. 3. 13. kk.; Filipp. 1. 9. kk.; Kol. 1. 11.; 1. Péter 2. 2.; 2. Péter 3. 18.); és hogy soha el ne feledjék, ha az evangéliom bővebb ismeretére és mélyebb megértésére törekednek is, hogy ez magában véve még nem egy a keresztyén élet igazságával és teljességével, hanem hogy a keresztyén ismeretnek és belátásnak a magaviseletben kell megvalósulnia (Máté 7. 16. kk.; Luk. 12. 47.; Eféz. 2. 10; Kol. 2. 6—8; Jakab 2. 17.; 2. Péter 1. 5. kk.), és hogy épen ez a legbiztosabb mód a keresztyén hit mélyebb és helyesebb megértésére, s az abban való helyes meggyőződés megszerzésére.

De szükségök van e hívőknek a lelkipásztori gondozásra a gyülekezet többi tagjai érdekében is. A dolog természeténél fogva ők különösen azok, a kikben érdeklődést kell ébreszteni minden iránt, a mi az egyházi közösségre tartozik; a kiket elsősorban kell megnyernie a lelkipásztornak a vele való közös és együttes működésre. Meg kell velök értetni a gyülekezeti élet jelentőségét, fontosságát s

azt az állást, melyet abban az egyes elfoglal (1 Kor. 12.); szívökre kell kötni azon kötelezettséget, hogy minden erejökkel működjenek és hassanak a kölcsönös épülésre (Máté 5. 16. kk; Galat. 6. 1.; 1. Thessal. 5. 11—14. Jakab 5. 19—20.); és különösen akkor kell igénybe venni az ő munkálkodásukat, ha létező visszaélések eltávolításáról, uralgó tévedések elhárításáról s jobb intézkedések és rendelkezések behozataláról van szó.

Az ilyen hívő egyének feltűnő kitüntetése másokban irigységet és bizalmatlanságot keltvén, óvakodjék attól a lelkipásztor, s a velök való bánásmód módját és minőségét mindig az illető egyén saját képzettségéhez mérje; a velök való érintkezésben ne annyira a tanítás, mint inkább a testvéri tanácsadás hangját használja, s általában mindig tartsa szem előtt azt, hogy ő maga is tanulhat s tanulnia is kell gyülekezete hitben előhaladottabb tagjaitól.

38. §. Tudatlanok.

Minden gyülekezetben vannak olyan egyének, kik részint az üdvtörténet és üdvtan egyes tárgyaira és tételeire, részint azoknak sok és fontos kérdésére nézve nagy tudatlanságban szenvednek, kik tehát ebben a tekintetben mindeenesetre vezetést várhatnak. E szerint mi itten csak a vallásos dolgokban tudatlanokról akarunk beszélni.

Mindenütt vannak olyan emberek, kik jóllehet általában a keresztyénséggel, annak főtényeivel és alaptanaival ismerősök, nem ismernek egyes odatartozó tárgyakat és tételeket. Ha ilyen egyének jönnek a lelkipásztor tudomására, pótolja ő ki az ismeret hiányát annak alapos megismertetésével, a mit az evangéliom az illető tárgyakra nézve tanít. Hogy milyen formát használjon itten, összefüggő előadást, beszélgetést, vagy valóságos katekhétai oktatást-é, azt az illetőnek műveltségi viszonya, kor- és életkörülményei fogják meghatározni.

Fájdalom, vannak olyan emberek is, kik rossz nevelés, hanyag iskolalátogatás, nagy szegénység, vagy egészen világias családi szellem befolyása következtében a leglényegesebb vallásos kérdésekben is teljesen tájékozatlanok. Ha már ezeknek körülményei olyanok, hogy alapos oktatásukról szó sem lehet, mert esetleg a lelkipásztor sem tud más hivatalt teendői miatt erre is időt szakítani, annyit mégis tegyen meg, hogy közölje velök a legszükségesebb vallásos ismereteket. Nevezetesen az évnek olyan szakában, mikor legkevésbé vannak elfoglalva, lehetne őket legalább néhány órán át valamely olyan modorban tartott oktatásban részesíteni, mely barátságos és kíméletes hangjánál fogva nem hogy bántó, sőt fölemelő és jótékony hatással volna az illetőkre. Bízassa őket a lelkész, hogy vegyék szorgalmasan hasznát a templomban nyújtott eszközöknek, s e végett látogassák minél szorgalmasabban a nyilvános istenitiszteletet; szerezzon nekik megfelelő iratokat szabad óráikban olvasgatás végett, s adjon részökre útasítást azok helyes használatára.

De nemcsak a szegény és alsóbb rendű nép között, hanem a közép- és felsőbb osztályokban is találhatók olyanok, kik minden tekintetben való műveltségök mellett csodálatra méltólag tudatlanok a hit, a vallás dolgait illetőleg. Az ilyen emberekkel való bánásmód a lehető legnagyobb tapintatot igényli, mert nem könnyű hozzájuk a tolakodás látszata nélkül közeljutni, s náluk a lelki szükség érzetét felkölteni. A lelkipásztor tegyen náluk mindenesetre kísérleteket, s ne tartsa őt vissza, ha szinte balfogásnak tekintenék is benne, hogy rájuk is ki akarja terjeszteni lelkipásztori hatását, melyet az ilyen emberek csak a köznép számára valónak tartanak. Használja föl náluk az olyan különös időket, alkalmakat és körülményeket, mikor szükség és fogékonyság mutatkozik bennök befogadni az életnek oly hosszú időn át nem ismert és gyakran meg-

vetett ígését; az életnek megismerésére kell őket vezetni s oly iratokat is ajánlani nekik, melyek erre a célra alkalmasak.

Különben meg kell jegyeznünk, hogy minél gondosabban felügyel a lelkipásztor az ifjúságnak a keresztyén-ségben való taníttatására, tehát a vallástanításra, annál kevésbbé fogják az ilyen tudatlanok igénybe venni az ő lelkipásztori tevékenységét, mert hovatovább olyan emberekből fog kialakulni az ő gyülekezete, kiknél már csak a keresztyén ismeretek és tudás szélesbítésére és megerősítésére kell gondot fordítania.

39. §. Tévelygők, babonások.

A lelkipásztornak rendkívül fontos teendője az, hogy a hol a gyülekezet tagjainál a keresztyén élet dolgait illetőleg *tévelygésekre* talál, ezeket távolítsa el s a tévelygőket az igazság megismerésére juttatni igyekezzék. A tévelygő ember mindig az igazságot tagadja meg, azt az igazságot, mely szabaddá teszi bennünket; már pedig Isten azt akarja, hogy mindenek az igazság ismeretére jutván, néki szabadságban való gyermekei legyenek. Bármilyen legyen is a tévelygés, a lelkipásztornak csak abban állhat a feladata, hogy a tévelygőnek mutassa meg útjainak hazug, s az Isten ígétével összeegyeztethetetlen voltát, s másoldalról oda kell hatnia, hogy az illető egyháztag a megtagadott igazságot ismerje meg a maga teljes valóságában. E végre mikor az illetőt mindenestre útasítja Isten ígétére, mint a melyben található fel a való igazság, hivatkozzék még a józanészre, s a mennyiben lehetséges, a tapasztalatra is. A cél elérése végett föltétlenül szükséges, hogy a lelkipásztor minden tolakodás és sértő buzgólkodás mellözésével józanul és szeretettel járjon el olyanformán, hogy az ügy és igazság érdekében kövessen

el ugyan mindent, de azért a tévelygőnek keresztyéni érzületét kétségbe ne vonja, s mindig a személyes viszonyok, az egyéni körülmények, az idő, hely és alkalom hölcs tekintetbevételével járjon el.

A különböző tévelygések közül mi csak egyről, a *babonáról* emlékezünk meg. A babona a társadalom minden rétegében, úgy a műveltek, mint a műveletlenek körében feltalálható, s nagy mértékben el van terjedve. A babonás ember láthatatlan lények és hatalmak létét ismeri el, s azt hiszi, hogy mi azokkal összeköttetésben állunk, s azok befolyással vannak reánk. A babonás ember oly emberfölötti lények és természetfölötti erők lételeiben hisz, melyek csak képzelődéseken alapulnak; a babonás ember, a maga téves nézeteire támaszkodva, olyan czélok után fut, melyek vagy csak természeti úton, vagy épen nem érhetők el, s egyes eszközöknek magasabb erőt tulajdonít, mint a minő azokat a természeti világban megilleti. A babonás ember mindenesetre távol áll az igaz hittől s nézetét egyáltalában nem a kijelentés tudományára alapítja.

A lelkipásztor tüntesse föl mindenekelőtt a babona *ostoba* voltát. Mily ostobaság elhinni azt, hogy mi, kik sokszor még a látható természet legközönségesebb jeleit sem tudjuk kimagyarázni, hogy mi önkényes jelek és intézkedések által képesek legyünk magának a jövőnek titkait is leleplezni. Mily nagy ostobaság bizonyos ténykedések által oly eredményeket előidézni akarni, melyek a természeti törvények alapján vagy nem idézhetők elő, vagy csak a természeti törvények alapján tett eljárásnak lehetnek eredményei. Oly ostobaság ez, mely csak az isteni lény, másoldalról meg az emberi erő teljes félreismeréséből származik (És. 59. 8–9.; Jer. 10. 2.; Róm. 1 21–22.; 11. 34.; 1. Kor. 13. 9, 12.).

E mellett tüntesse föl a lelkipásztor a babonának *bűnös* voltát is, mely abban áll, hogy oly földies érzületet

árul el, mely a lelki javak fontosságáról mit sem akar tudni, s nem akarja azokat kellőleg méltatni (Máté 6. 19—21.); úgy tüntesse föl a lekipásztor a babonát, mint annak a bizalomnak a hiányát, a melylyel a keresztyének egész sorsukat Istennek vezetésére bizzák, s nyugalommal és vidáman tekintenek a jövőndőbe (Máté 6. 31. kk; Róm. 8. 28.; 1. Péter 5. 6—7.); tüntesse föl a babonát abban a színben is, hogy ellene mond annak az engedelmességnek, a melyet a keresztyének a természet és idvesség Istentől meghatározott rendje iránt mutatni tartoznak, még annak elismerése mellett is, hogy földi és mennyei dolgaikra elsősorban maguknak kötelességük felügyelni (Zsolt. 127. 1. 1. Thess. 4. 11.; 2. Thess. 3. 10—12.; 1. Tim. 4. 8.).

Ezek mellett nem lesz nehéz a babonának *veszélyes* voltát is feltüntetni, mint a mely alaptalan félelmet okozván, zavarja a kedély nyugalmát, vagy hazug áltatások által oly reményeket költ, melyeknek meghiúsulása aztán lever, s ez által az idvezülésben gátol, a kötelesség teljesítésében akadályoz, s mindennemű bűnökre csábít. „Nincs a tíz parancsolat között egy sem, melyet a babonás alkalmilag át ne hágna“, — mondja találóan egy német hittudós.

Főként pedig a *bíbliának* a babonás lények ellen való komoly nyilatkozataira hivatkozzék a lekipásztor, a mint azokat már az ótestamentomban is megtaláljuk (2. Móz. 22. 18. 3. Mózes 19. 31.; 20. 27.; 2. Kir. 17. 17.; 2. Krón. 33. 6.); azután az újtestamentomban is találhatunk ilyen mondásokat (János 4. 48.; Csel. 8. 9.; kk.; 13. 8.; 16. 18.; 1. Kor. 1. 22.; Gal. 5. 20.; Jel. 21. 8.; 22. 15.). Arra törekedjék a szentírás fegyverének forgatásával a lekipásztor, hogy az abban foglalt kijelentésre mutatván, a helyes üdvhitet alapítsa meg és elevenítse föl az illetők lelkében. Ámde az ész-okokat se vesse meg azért, valamint a tapasztalatból vett adatokat, s a természettudomány vívmányait se mellőzze,

mint a melyek a babona elvetnivaló, semmis voltát sokszor igen fényes példákban igazolják; sok esetben a babonásnak képzettsége még meg is követelheti, hogy a lelkipásztor épen ilyen indokokra támaszkodjék beszélgetésében. Ha aztán a babonás olyan tényekre hivatkoznék, melyek az ő föltételét igazolni látszanak, mutassa föl a lelkipásztor azon szándékos, vagy szándéktalan csalódásokat, melyek a babonáskodással együtt szoktak járni; esetleg megengedheti, hogy vannak olyan jelenségek, melyek eddig még kielégítő megfejtésre nem találtak, de épen azért intse az illetőket, hogy bízatos váradalmakat ne alapítsanak ezekre, s természetfölötti eszközökkel ne akarják saját jövőjüket irányítani, hanem földi és mennyei jólétük köteles szemmel-tartása mellett, s alázattal elismerve emberi korlátolt voltukat, mutassanak gyermeki bizalmat az isteni gondviselés bölcsesége és jósága iránt, s hívőleg vessék magokat alá a Krisztusban való kijelentésnek.

40. §. Kétkedők.

Ha a lelkipásztor, gyülekezetének tagjai közül olyanokkal jő érintkezésbe, kik a keresztyénség egyes tárgyaira nézve táplálnak magokban kételyeket, ne vonja ezeknél azonnal kétségbe az igazságszeretetet, a keresztyéni hitet és érzületet, hiszen a kétkedőnek a nélkül is aggodalmat okoz az, hogy kételyeit szellemi ereje korlátoltságának, a keresztyénség kevésre becsülésének, a kijelentés iránti tisztelet és alázatosság, valamint az erkölcsi komolyság hiányának tulajdonítják ő nála. A kétkedő azért csak az olyan emberhez fordul, a ki kiméletesen és szeliden ítél fölötte, úgy érezvén, hogy őt az ilyen bánásmód tényleg meg is illeti. Tudjuk, hogy vannak olyan egyének, kik állítólagos kételyeikkel csak hitetlenségüket takargatják, vagy a lelkipásztort akarják zavarba

hozni, — de mi nem az ilyen emberekről beszélünk, hanem azokról, kiknél a kétkedés mindig az evangyéliomi igazság iránti őszinte érzületből fakad, kikre nézve a keresztyénség igazi szívügy, s kik azt kívánják, hogy a mit ők igazságnak tartanak, az tényleg igazság is legyen, s kik távol vannak attól, hogy az igazságot el akarnák vetni. A legtöbb kételkedő nincsen abban a helyzetben, hogy egyes nehézségeket, melyek az értelem részéről emelkednek hite ellen, el tudná az útból háritani, s nem tud kimagyarázni egyes élettapasztalatokat, melyek előtte az ő hitével nem látszanak összeegyeztethetőeknek. Hogy vizsgálódik, mielőtt határozná, azzal csak engedelmességet mutat az evangyéliomi parancs iránt (1. Thess. 5. 21.). De e vizsgálódás közben a tárgynak úgy egyik, mint másik felfogása mellett különböző észokok tűnnek elő, és ő, a bibliai igazsághoz való minden vonzalma mellett sem tudja az ellenokokat gondolatában leküzdeni. Hogy ezek által aztán nyugtalanítva érzi magát, ez az ő hite mellett egygyel több bizonyíték, s felhívás a lelkipásztorra nézve, hogy a kétely megfajtását teljes kímélettel és szeretettel eszközölje. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a figyelembe nem vett és meg nem oldott kételyek az evangyéliomi igazságba való mélyebb behatolási kedvet csökkentik, s így a keresztyéni ismeretben való haladást megakadályozzák, a mi okvetlenül a keresztyénségben való visszaesésre vezet, — és ez ismét mind a lelkipásztornak lelkipásztori kötelességét állítja előtérbe.

A kétkedést egyáltalában nem lehet a szentírásra s az egyházi hitvallásra való egyszerű útalással, s azzal a felhívással legyőzni, hogy az illető vesse alá magát ezeknek a tekintélyeknek. Épen olyan kevésbé lehet a kételyeket eltávoztatni, ha azokat, mint büntetendő, a kétkedő magaviseletére s lelki nyugalmára veszedelmes, s mint olyan lelki állapotot tünteti föl a lelkipásztor, mely ha

mások előtt ismertté, egyszersmind veszedelmessé is válhatik az illetőre nézve. Az a felhívás, hogy a kétkedő az igazságnak alázatos és hívő elismerése által távoztassa el bűnét, s kerülje ki a veszedelmet, magában még semmit sem használ. Sokkal inkább arra kell törekedni, hogy a kétely tárgyába való kész bebocsátkozás által kellő világításba helyezze a lekipásztor a kérdést; hogy távolítsa el a fennforgó nehézséget, s így értesse meg és ismertesse el a való igazságot. De ez csak ott történhetik meg, hol őszinte kételkedőkről van szó, kik midőn az igazság komoly tudására, s tisztább és mélyebb megértésére törekeshetnek, nehézségekre találhatnak, s ezeket teljes komolysággal és igazságszeretettel akarják eltávolítani, a nélkül azonban, hogy erre maguktól képesek lennének; vagy olyanokkal szemben lehet csak a leligondozás ezen terére lépni, a kik a természetben és emberi életben szerzett tapasztalataik, vagy saját nehéz sorsuk által a hitben félrevezettetve, újra a helyes útra akarnak térni.

A mi a kételkedés tárgyait illeti, azok nagyon különbözések lehetnek. Ha az üdvtan és bibliai történetek alapigazságaira és tényeire vonatkoznak azok, be kell a lekipásztornak ezek alapos és körülményes fejtegetésébe bocsátkozni, a kétkedő képzettségi fokához és a tárgy természetéhez képest alkalmazva a legkülönbözőbb nemű bizonyítgatásokat és czáfolatokat. Néha kevésbé fontos tárgyakra vonatkoznak azok a kételyek, melyek a hívő kedélyeket nyugtalanítják, mint pl. botrányos eseményekre, összeegyeztethetetlen tényekre, látszó ellenmondásokra, természettani dolgokra, egyes bibliai személyek talányos magaviseletére, oly bibliai helyekre, melyek többféleképen magyarázhatók, s más ilyen dolgokra, melyek a theologiailag kevésbé képzett keresztyéneknél nehéz kételyeket támaszthatnak. Ilyen esetekben azt kell a lekipásztornak mondania, hogy ezek a dolgok semmi lényeges hittételt nem

érintenek; hogy azoknak a keresztyéni étellel, váltsággal, üdvvel semmi közük sincs; hogy a mi az idvesség útját illeti, a szentírás erre nézve világos és elegendő útasítást ad; hogy a bibliai kutatások több, eddig homályos dolgot földerítettek már, s a folyton folyó kutatás sok, még mindig homályos kérdést föl fog deríteni. Érveljen a mellett a lelkipásztor, hogy az Isten ígéje isteni voltáról tapasztalatilag csak úgy győződhetik meg az ember, ha magát annak készséggel aláveti; hirdesse a legnagyobb nyomatékossággal, hogy a keresztyénséget nem annyira gondolkodás, mint inkább az élet által lehet helyesen megérteni, a mennyiben a keresztyénség lényegében nem tan, hanem élet, és csak úgy érthető meg, ha mint ilyet gyakoroljuk.

E mellett gyakran olyan kérdésekre terjeszkednek ki a kételyek, a melyek túl vannak azon a határon, a meddig a mi gondolkodásunk elér, — a minők a szentháromságról, vagy a Krisztus személyében az isteninek és emberinek egyesüléséről való nagy titkok, vagy a melyekre történelmi tények hiánya miatt határozott feleletet adni épen nem lehet, s legfentebb gyanítások közlésére van a lelkipásztor utalva. Ilyen esetekben mondja ő ki leplezetlenül, hogy mi nekünk ezeket a hittitkokat nem annyira tudnunk és értenünk, mint sokkal inkább hinnünk kell; hogy itt — a mint ezt *Garzó Gyula* b.-gyomai lelkész igen szépen megírta — „az Isten bölcs szerelme és gondviselő kegyelme előtt leboruló“ alázatosságra van nekünk elsősorban szükségünk, arra az alázatosságra, a mely azt mondja a zsoltáríróval: „*Uram a te világosságod által látunk világosságot*“, mely nagyobb a mi részszerint való ismeretünk minden tudásánál; értesse meg a lelkipásztor a kételkedővel, hogy a titok azért isteni, mert nem emberi, és azért nem emberi, mert isteni; vezesse be a kétkedő lelkeket a világosságba, s éreztesse velök, hogy az emberi tudás akkor jut el a diadalom legfelső fokára, ha a Krisztus-

ban megszentelődött lélek a hit titkai előtt ezekkel a szavakkal emeli föl szívét a magasba: „*Én Uram, és én Istenem!*“ — Tanítsa meg a lelkipásztor, hogy a vallás nem tudomány, melynek mindenekben való tényekkel kellene foglalkoznia; mondja el, hogy az illető kérdésre nézve a kijelentés nem tartalmaz és nem leplez le többet, mint a mennyit arról hitvallásunk tanít, és hogy az ilyen kérdésben alázatosan el kell a mi korlátoltságunkat ismerünk (1. Kor. 13. 10. kk; 2. Kor. 5. 7.); hogy e miatt azonban nem kell nyugtalankodnunk, mert arra nézve, a mi üdvünkre tartozik, nyertünk a bibliában eleget; nyugtassa meg a kételkedőt, hogy az ily titkokról való legteljesebb oktatást sem tudnók megérteni (János 16. 12.), de majd egykor eljövend az idő, mikor azokra tiszta fény derül föl előttünk (1. Kor. 13. 12.; 1. János 3. 2.).

Minden ilyen esetben azonban elengedhetetlen követelmény az, hogy maga a lelkipásztor a kételkedők lelki gondozásában ne csupán a tárgyba való tiszta betekintést, a kételkedő gondolatmenetébe beható ügyességet, a vitatkozásban jártasságot tüntessen föl, hanem hogy őt hit-szilárdság is jellemezze, mely tanításainak és beszélgetéseinek a bízottság hangját is kölcsönzi. Ez a szilárdság, ez a bízottság bizalmat fog kelteni a kételkedőben, míg a lelkipásztor részéről tapasztalt bizonytalanság és ingadozás bátorlatanítólag hat, s a kétkedőt nehézségeiben csak erősíti és vagy nyugtalanságát fokozza, vagy közönyössé teszi őt az igazság iránt, mint a melynek teljes megértésére, — azt gondolja legalább, úgyis soha el nem juthatna.

Ha azonban olyan kételkedők kerülnek a lelkipásztor elé, kik a kételkedést csak színlelik, hogy az alá rejtsek el hitetlenségek, dévaj gúnyolódók, kik őt zavarba akarják hozni, avagy zavart fejű képzelődők, kikkel az igazságot úgy sem lehetne megértetni: akkor, főként pedig a két első esetben, a szigorú, a büntető komolyság hangján beszél-

jen a lelkipásztor, melylyel lelkiismeretökhöz akar szólni, s éreztetni akarja velök magaviseletök bűnös voltát, s őket önvizsgálásra, s javulásra hívja föl.

41. §. Közönyösök, külsőleg egyházasok.

A közönyösök nagyszámú osztályt képeznek a kereszténység kebelében, a mely osztály többnyire világias, üzlettel, vagy léha szórakozással foglalkozó emberekből áll. A dolgok állása szerint rendesen nem hiányzik az alkalom, hogy a lelkipásztor hozzájuk juthasson az ilyen emberekhez, mint a kik összeköttetésben vannak az egyházzal, s annak ügyeiben akár szokásból, akár illedelemből részt vesznek. Találkoznak ezek a lelkipásztossal úgy más emberek házáinál, társaságokban, s a társadalmi élet foglalkozásai közepe, vagy saját otthonukban is, nevezetesebb családi események alkalmával, keresztelés, esketés, vagy haláleset idején. Megvannak hát ezeknek házi és családi örömeik, bánataik, mert emberek, s épen emberi voltukat tekintve juthat a lelkipásztor legközelebb hozzájuk, mert mindezek a helyzetek összeköttetésbe hozzák őket a vallással.

Ha alkalma nyílik a lelkipásztornak beszélgetni az ilyen vallásilag közönyös emberekkel, rombolja le biztonságukat, és mutassa meg nekik, hogy helyzetök egyáltalában nem közönyös. Ne habozzék alkalmazni esetleg a megfélemlítést sem, mint egyik hatalmas tényezőt, — mert a legtöbb esetben lehetetlenség is az Isten eszméjét, a valóságosság szükséges voltának tudatát visszavinni a közönyösnek lelkébe, ha csak a félelem érzelmét is fel nem költjük benne. De, a nélkül hogy ez eszközről teljesen lemondanánk, ha más húrokat is rezgésbe hozhatunk nála, igyekezzünk ily gyöngédebb eszközökkel hatni rája.

Ha pedig olyan egyháztagek kerülnek a lelkipásztor elé, a kik csak külsőleg egyházasak, kiknél az egyházas-

ság egyoldalúlag csak az istentiszteletben való részvételre szorítkozik, a nélkül, hogy az illetők a gyülekezeti életnek az istentiszteleten kívüli, vagy az egyetemes keresztyén anyaszentegyháznak állapota iránt is általában érdeklődéssel viseltetnének: tartsa a lelkipásztor szoros kötelességének, hogy tanítás, oktatás által költse föl bennök és ápolja a tökéletes egyháziasság iránti érzületet (Koloss. 4. 3; 2. Thess. 3. 1. kk.).

Az is megtörténhetik nagyon gyakran, hogy némelyek egyszer-egyszer különösebb érdeklődést mutatnak egyházi dolgok, például az istentisztelet, a gyülekezeti élet, az egyházalkotmány kérdései, vagy más ilyen ügyek iránt, a mely érdeklődés akkor nagy tevékenységben is nyilvánul náluk, a nélkül azonban, hogy az egészséges keresztyén-ség magvából nőne az ki. A mit az ilyen emberek tesznek, teszik azt munkakedvök természetes kényszere alatt; teszik azt hiuságból, becs- és tetszvágyból, hódolva a korszellemnek; teszik talán irigységből és versengésből (Filipp. 1. 15—16.). Ne útasítsa vissza az ilyen munkát a lelkipásztor, sőt inkább örüljön, hogy ezek az emberek oly sok szolgálatot tesznek az egyháznak, s annak ügyét előmozdítják (Filipp. 1. 18.), de mindenestre tegye kötelességökké azt is, hogy most már a megkezdett jó úton haladjanak tovább, legyenek bensőleg is egyházasak, s magyarázza meg nekik, hogy minden szolgálat mellett is, melyet ők az egyháznak tesznek, megtörténhetik, hogy személyes keresztyénségökben nem haladnak előbb; hasson tehát oda, hogy azontúl való működésük legyen a hit és szeretet igaz munkája.

42. §. Egyháziatlanok.

Az egyháziatlanokat annál nagyobb figyelemmel kísérje a lelkipásztor, mert ezekhez templomi egyházi beszédei útján csak ritkán, vagy épen nem is ér el. Az egyháziat-

lan ember nem lép ugyan ki az egyház külső kötelekéből, de az istentiszteletet önszántából vagy csak ritkán, vagy sohasem látogatja. Egyik a lelkeszszel való személyes rossz viszonyát hozza föl ürügyül, másik azt beszéli, hogy őt az istentiszteleti rend, vagy a lelkész szószéki előadása nem elégíti ki; egyik mellőzhetetlen hivatali munkájára hivatkozik, s arra a szükségre, hogy vasárnap kell bizonyos dolgokat elvégeznie, a melyek végezésére a hét folyamában időt nem talál, a másik azt mondja, hogy a templomi levegőt nem tudja eltűrni, s így egészségi okokból nem jár templomba; egyik arra hivatkozik, hogy a templomlátogatás nincsen összefüggésben a keresztyénség lényegével, a másik arra, hogy a gyakori templomlátogatás által az álszenteskedés gyanújának tenné ki magát; egyes ségények templomkerüléseket azzal igazolják, hogy nincs tisztességes ruházatuk, míg fent és lent számosan vannak olyanok, kik nyíltan bevallják hitetlen voltukat, vagy a kik erkölcsi durvaságba süllyedve, az emberi méltóság és keresztyénség iránti érzéküket teljesen elveszítették.

Bármilyen ürügyeket hordjanak is már föl az egyháziatlanok, mutassa ki a lelkipásztor komolyan és szeretettel ez ürügyek alaptalan voltát s tüntesse föl egyháziatlanságuk valódi okát, mely abban áll, hogy az illetőnek nincsen tudata az ő benső fogyatkozásairól, lelke szükségeiről. Költse föl, s hozza nálok tudatra a lelkipásztor a közös épülés szükségének érzetét, s ismertesse el velők, hogy ennek kielégítése keresztyéni köteleesség reájok nézve. Tanítsa meg nekik, hogy a nyilvános istentiszteletben való részvétel magában véve ugyan még nem bizonyítéka a keresztyén élet megélételének, de azért nem hiányozhatik ott, a hol ilyen élet van, miután a keresztyénségnek lényegéhez tartozik, hogy magának kifejezést keressen és táplálékot találjon a hittársakkal való együttélésben. Hogy már a lelkipásztor ilyen meggyőződést hozhasson létre az egyháziatlan emberek között,

szükséges, hogy azok vallásos nézeteit és meggyőződését a magok mélyében megismerje, mert csak ilyen alapon igazíthatja helyre azokat. De hogy itt csak az olyan lelkipásztor működhetik a sikerre való kilátással, a ki mint hitszónok is megfelel a követelményeknek, az nem szorul bizonyításra, mert a tapasztalat minduntalan azt igazolja, hogy a különben hű és lelkiösmeretes lelkipásztor, kinél azonban hiányzik a külső előadási képesség, az egyháziatlanok lelkigondozásában sokszor nem léphet föl olyan erővel s nem munkálkodhatik olyan sikerrel, mint a ki azzal az Isten-adta nagy tehetséggel rendelkezik.

43. §. Szakadárok.

A szakadárok (separatisták) alatt oly embereket értünk, kik keresztyén életök bizonyos iránya miatt a teljes egyházi élettől, főként az ő ügyvélt igazabb, előbb hitöket hozva fel ürügyül, visszavonulnak, a nélkül azonban, hogy abból az egyházból, a melybe születésöknél fogva tartoznak, egészen kiválnának. Főként a közös istenitisztelettől különülnek ezek el, s épülést csupán a hasongondolkodásúakkal való összejövételben keresnek, s abban a véleményben vannak, hogy ez által a hitet teljesen fenntartják magokban, s közvetve az egyházra nézve jobb állapotokat idéznek elő. Visszavonulnak ezek az egyházi közösségtől részint a gyülekezeti lelkész prédikálási módora vagy módja miatt, részint mert az egyház külső rendelkezéseit, pl. alkotmányát, vagy fegyelmét írásellenesnek tartják. Ilyen szakadároknak tartjuk Magyarországon a nazarénusokat, kik főként a református egyház kebeléből válnak ki, lelkészekről, templomról, katonáskodásról stb. tudni sem akarnak, s csak magok között gyűlnek össze áhíftatoskodásra.

Az ilyen szakadárokkal szemben annál nehezebb a

lelkipásztor feladata, mivel nálok nem a keresztyénség elleni közönyösséget, vagy ellenséges indulatot kell legyőzni, sőt inkább ez irányban valamely olyan buzgóság ellen kell síkra szállani, a mely téves, s egyoldalúsága miatt könnyen szenvedélyessé és keserűvé válik; annál nehezebb e küzdelem, ha az egyházi rendtartásban tényleg fordulnak elő olyan hiányok, a melyeken az egyes lelkész nem segíthet. Ha a sebre teszi a lelkipásztor az ő gyógyító kezét, a jót és egészségest könnyen megsértheti, ha szinte az egyoldalút és betegest a szeretet teljes kímélével tárja is föl. Hirdesse úgy is mint lelkipásztor, úgy is mint hitszónok, Krisztus evangéliomának igazságait a magok teljes tisztaságában; hasson, mint katekhéta, már a növekvő nemzedékre, s tüntesse föl azokat a tévedéseket, melyekbe a történelem tanúsága szerint a pietisztikus és mystikus irány követői estek; ismerje el bennök, a mi jó, de épen olyan határozottan tüntesse föl egyes nézeteik tarthatatlanságát, a józan ész s az állam érdekeivel való ellentétes irányát, sőt, — talán ez hat legjobban rájuk — bibliaellenességét. Keresse föl őket vallásos összejöveteleik alkalmával és helyén, s érveljen tanaik, az általok vallott elvek ellen, tiszta bibliaismerete, s annak helyes értelmezése alapján, — ezek azok, a miket a lelkipásztor ilyen egyénnel szemben tehet, s az ő hívei közül kiváltakról lévén szó, kötelessége megtenni ma is, mikor a vallásszabadságról szóló újabb egyházpolitikai törvény természetesen nagy mértékben nehezebbé tette a lelkipásztornak e téren való működését.

44. §. Hitváltoztatók.

Hitváltoztatók (convertiták, apostaták) az olyan egyének, kik valamely egyházzal, mondjuk a mi egyházunkkal való eddigi közösségüket teljesen megszakítják, és az egyházból kilépnek. E kilépés külső módzatait teljes

pontossággal előírja a polgári törvény, s a kérdés ez oldalához mi nem szólunk. Megtörténhetik azonban, hogy az illető elhatározván magát az egyházunkból való kilépésre, e szándékát közli a lelkipásztorral, a mikor az illetőt rendszeren nehezen lehet már letéríteni szándékáról, de azért természetesen meg kell ezzel próbálkoznia a lelkésznek. Mondanunk sem kell, hogy először a hitváltoztatás okait kell felkutatni. Ha ezek hitvallásunk egyes elvei fölötti téves nézeteken alapulnak, ezeket a téves nézeteket kell helyreigazítani. Ha tisztátalan indokokat vesz észre a lelkipásztor, a minők pl. gazdag házasságra, dús örökségre, a hitváltoztatástól függővé tett jobb állásra való kilátás, mutassa meg az illetőnek magatartása elvetendő és bűnös voltát, a nélkül azonban, hogy a dolognak oly látszatot adna, mintha ő személyesen is sértve érezné magát az áttérés által, s mindannak elkerülésével, a mi csak távolról is kényszerítésre mutatna, a minők a rábeszélés, ígéretek, fenyegetések s más ilyenek. Fordítson nagy gondot a lelkész, mint hitszónok, az általa tartott kátémagyarázatokra, s ezekben igyekezzék feltüntetni a mi hitelveink tisztaságát, bibliaszerűségét, hogy így gyülekezete tagjaiban minél élénkebben fölébreszsze az egyházunkhoz való tartozás keresztyéni szempontból vett előnyeit.

De terjeszsze ki a lelkipásztor a maga gondját az olyan egyénekre is, kik más egyházakból, vagy más vallásról akarnak hozzánk áttérni, s ezt az ő szándékukat nála előzetesen bejelentik. Ne örüljön bensőbb ok nélkül minden áttérőnek, de vizsgálja meg a legnagyobb lelkiösmeretességgel az áttérési szándék alapját, s ha úgy veszi észre, hogy nem a vallás igazaiban való tisztább belátásról, nem komoly vallásos meggyőződésről, hanem csak valamelyes külsőleges okról van szó, az illetőt inkább beszélje le áttérési szándékáról, mintsemhogy őt mindenáron meg akarná nyerni egyházunknak.

45. §. Hitetlenek, vallásgúnyolók.

A XVIII. század öröksége az, hogy jelenkorunk oly gazdag mindenféle hitetlenben, kiknek hatalmas, nagy táborát a bölcsészet elvei, a természettudományoknak a múlt században történt hatalmas előmenetele, s ennek következtében az üzleti tevékenység óriási fellendülése; egyik oldalon a nagy gazdagság felhalmozódása, másik oldalon a nagy tömegek elszegényülése, az államok életében jelentkező folytonos forrongások, időnkénti óriási kitöréseikkel, — ilyen és más körülmények állították csatasorba, úgy hogy egyes nagyobb városok gyülekezeteiben már a hitetlenek minden fajára rátalálhatunk. És bár e hitetlenek különösen az úgynevezett műveltek osztályából kerülnek ki, az üzleti forgalom, az ennek folyamán keletkezett sociál-demokrácia, s ezzel együtt a vallásos dolgok könnyelmű felfogásának terjedése, megtették a magukét arra nézve, hogy ma már kisebb gyülekezetekben is találunk ily hitetlenekre. Egy külön theologiai tudomány, az apologétika feladata az, hogy kifejtse azokat az elveket, a melyek ismerete mellett lehet legjobban szembeszállani a hitetlenség legkülönbözőbb formáival, de mégis csakugyan megtörténhetik, hogy a lelkésznek, mint lekipásztornak, alkalma kerül találkozni a hitetlenekkel, a mikor hivatva érezheti magát arra, hogy, igenis, szembeszálljon nézeteikkel.

A sokféle hitetlenségnek csak egy formáját említjük itt föl: a természettudósok ősnemzési és leszármazási elméletét, melyet az ember eredetére vonatkozó bibliai tannal szemben oly kiváló előszeretettel hirdetnek ma egyesek. Ősnemzés (görögül: abiogenesis; latinul: generatio aequivoca, heterogenea vagy spontanea) alatt a régibb korbeli természetbúvároknak azt a nézetét kell értenünk, a mely szerint élő, szerves lények nem szerves anyagból is kép-

zödni, a mely elmélet ügye azonban ma már úgy áll, hogy nemcsak a biblia mond annak ellen, minden teremtetett lényt Isten teremtői kezéből származtatván le, hanem a legkomolyabb tudósok által végzett természettani és természetrajzi kutatások is igen kétséssé teszik a szerves lényeknek ősnemzés útján való keletkezését, s magok ezen természetbúvárok is kimondják, hogy igen kétes értékű elmélet az, a mely szerint még a legelső szerves lények is a földön ősnemzés útján keletkeztek volna. A leszármazási elméletet *Darwin* teremtette meg, a ki szerint az állat- és növényfajok nem állandók, ősidőktől fogva változatlanok, hanem nemzedékről-nemzedékre változnak, még szemünk előtt is, főként ott, a hol a tenyésztést magunk intézhetjük. Első művében még *Darwin*, valószínűleg hogy ne növelje az elmélete ellen föltámadt előítéleteket, az ember származására nézve nem nyilatkozott, de a német *Haeckel* levonván a *Darwin*-féle elmélet legvégső következeit, *Darwin* megírta az ember származásáról való művét, a melyben kifejti, hogy az ember az úgynevezett szűkorrú majmoktól származik.

Ha már e leszármazási elmélet valamely hívével jönne össze a lekipásztor, s vitatni kellene az ember eredetéről való bibliai tan igazságát, helyezkedjék mindenekelőtt arra az alapra, hogy sem *Darwin*, sem *Huxley*, sem *Haeckel*, sem más kiváló darwinista nem állította határozottan soha, hogy az ember gorillától, vagy más, ma életben levő majomtól származnék. Mutasson rá magoknak a természettudósoknak ingadozására, hogy míg némelyek, mint *Darwin* és az ő irányának hívei úgy vélekednek, hogy az organismusok egész sokfélesége egy vagy egynehány, kevés számú alaplomból, lassankénti átváltozás által, beláthatatlan időszakok alatt, különböző fokokon keresztül fejlődött az emberig: más természettudósok ebben csak egy „önkényes“ és „tudománytalan“ hypothesisist látnak, melyet tények hiányá-

ban nem lehet kellőleg indokolni, és ellenében más valamely álláspontra helyezkedtek.

Ha az ember az alsóbb képzeteknek csak rendkívül lassankénti tökéletesedése által jött létre, akkor nemünknek eredetével csakugyan elgondolhatatlan régi időkbe kell föl-vándorolnunk, holott a vizsgálatok bebizonyították, hogy minden teremtmények közt az ember a legifjabb, s bizonyosra vesszük, hogy ő nem csupán befejezése az ő világának, hanem egy új világ kezdete is, mert ő vele kezdődik a szellemnek és az öntudatnak a világa. Mondja el a lelkipásztor Darwin átváltozási elméletének híveivel szemben, hogy az ember a mennyországba tartozik, de az állat nem. És ez specifikus különbséget tesz. Az embernek vallása van; gondolkozásának és akaratának Istenre kell irányulnia, életének istenitiszteletnak kell lennie. Az állatnak létele csak érzéki; az ember szellemi életet él, ha szinte a testben is; az örökkévalóságban áll, ha szinte az időhöz kötve is; és már itt a földön a menny felé kell neki útjában törnie. Hirdesse azt az elvet, hogy az ember csak mint erkölcsi valóság, tehát csak mint kész ember jöhetett ki Isten kezéből, ha látjuk és ismerjük az ő erkölcsi fölszerezésének egész készletét: erkölcsi érzékét, ösztönét, akaratát, lelkiösmeretét, a melyek nem az idők folyamán, valamikor, történeti eseményképen léphettek be az emberlélek világába, hanem együtt születtek az emberrel, a mi az átváltozási elmélet elfogadása mellett lehetetlen dolog. Ne feledkezzék végre meg annak az erős érvnek felhasználásáról sem, hogy miképen nem történt az alatt a mintegy hatezer esztendő alatt, a mióta a bibliai idő tart, semmi átváltozás valamelyik állati létből az emberlétbe, ha a korábbi időkben, Darwinék szerint oly biztos fokokon haladt az ember a legalsóbb szervi állapotból az ő emberlétének mai kifejlettsége felé?!

A hitetlenek egyúttal gyakran vallásgúnyolók is, kik-

nek kedvök telik abban, hogy vegyes társaságokban könnyelmű nyilatkozatok, kérdések, megjegyzések által a lelkipásztort zavarba hozzák, és vele mások mulattatására élcelődjenek. Az ilyen társaság bizonyára nem a kellő hely arra, hogy ő lelkipásztori fejtegetésekbe, theologiai vitatkozásokba bocsátkozzék, s az lesz a helyes eljárás, ha az illetőt nyugodtan és komolyan az idő és hely nem-megfelelő voltára figyelmezteti, vagy ha helytelenítését sokatmondó hallgatásával fejezi ki. Méltatlan dolog volna s a személye, hivatala iránti tiszteletnek s a jó ügynek csak ártana vele, ha indulatba jőne, s boszankodását szenvedélyes hevességgel juttatná érvényre, ha érzékenyen a megsértettet játszáná, vagy ha sértő élcczel és sebző gúnynyal útasítaná vissza a gúnyolódót. Nemes komolyság és méltóságteljes nyugalom; olyan szeretet, mely le tudja csillapítani a méltányos boszankodást s a nemes fölgerjedést; olyan kímélet, mely szeliden bár, de keresztyéni buzgalomban tudja és akarja visszaverni a könnyelműség támadását az ellen, a mi neki, a lelkipásztornak a legkedvesebb: ezek azok, mik hozzá illenek, s a mik együvé foglalva, azzal a gúnyolódóval szemben oly magas állásra helyezhetik őt, hova semminemű világbölc, vagy ékesenszóló hittudós szava, vagy okoskodása sem emelkedhetik soha. Sokan azt tartják, hogy helyénvaló dolog egy csattanós élcczel, vagy maró gúnynyal fegyverezni le és alázni meg a vallásgúnyolót. Bajos azonban ilyen fegyvert ajánlani, mert megtörténhetik ugyan, hogy ily módon elhallgatat a lelkipásztor egy gúnyolódót, s a jelenlevők kaczaja tárgyává teszi, de kérdésbe tehető, hogy vajjon hasznára lesz-e ez az evangéliom ügyének, s hogy vajjon arra a hitetlen gúnyolódóra lesz-e olyan hatása, hogy eszméltre és magába térjen, a mi aztán üdvös változást fogna benne előidézni. Az élcz bármely szent tárgyat is a nevetséges terére viszen; a hol megsebez, könnyen keserűséget idéz

elő; az élczes ellenfélnél csipős viszonzásra találhat, mely a megkezdett hangon folytatja a tárgyat, s megtörténhetik, hogy ha a lelkipásztor le nem győzetik is, de győzelme kétséges leend. Az ügy komolyságot; a személy szeretetet követel. A szent irányában való mélységes tisztelet és komolyság kifejezése; a szeretet és szomorú sajnálkozás nyelve, mely nem sért: jótékonyabb és mélyebb benyomást tesznek, vagy ha nem tesznek is, a lelkész személyének és hívatálának több tiszteletet szereznek, mintha ő az élcz lövegeivel folytatna mulattató csatározást.

Egyébiránt ezt nem akarjuk minden esetben és mindenkre nézve kötelező szabályul adni. Számításba veendő szellemi téren is a hasonszenvi gyógy mód olykor-olykor hatalmasan megnyilatkozó ereje. Rendkívül kényes helyzetbe jöhet a lelkipásztor, ha például valamely parasztlakadalomban a parasztfurfang csúffá akarja őt tenni. Fordulhatnak elő olyan esetek, a mikor, készséggel elismerjük, valóságos villámhárító, ha az ilyen fordulatokkal szemben hirtelen feltalálja magát a megostromolni akart lelkipásztor, s elméjének a gyors reflexióban megnyilatkozó ereje által csattanósan veri vissza a szemérmetlen támadást. *Garzó Gyula* beszél el egy történetet, a mely szerint egy furfangos eszű násznagy tervet szőtt, hogy vele megfogja a lakadalmi vendégségben jelenlevő lelkipásztort. Bevonult tehát az összebeszélt csapat, már előre is kaján mosollyal ajkain, abba a szobába, hol a lelkipásztor az öregekkel beszélgetett, s így szólt a násznagy: „Tiszteletes Uram! kigyelmednek jobban kell ezt tudni, s így kigyelmed döntse el, a mi fölött mi odakint már egészen összegabalyodtunk, hogy t. i. ki volt a csősz a paradicsomban?!“ És a lelkipásztor, legott fölismervén a nagyon kényes helyzet jelentőségét, jobbkezevel a kihívó balvállára ütve, e gyors választ adta: „Melyik dülőben, barátom?!“ S a várt felelet helyett adott e váratlan kérdés oly leírhatatlan zavarba

hozta a tolakodó násznagyot, hogy szinte beleszédült abba, s ez állapotából csak a társaság hahotája s gúnykaczaja ébresztette föl. Milyen gúny tárgya lett volna már ez a lelkipásztor, ha hirtelen feltaláló elmeélének fegyverével ketté nem tudta volna vágni a gordiusi csomót! Igaza van tehát *Funckénak*, mikor azt mondja: „A halak különféle fajait különféle hálókka! kell fogni. Mindeniknek megvan a maga helyén a maga jogosultsága!”

De másoldalról jöhetnek elő olyan esetek, melyekben a lelkipásztor oly összeköttetésbe jö egyes hitetlenekkel, mikor egyenes kötelességévé válik velök lelkipásztori beszélgetésbe bocsátkozni, s valamely tárgyat körülményesen és alaposan megvitatni. A sikernek mily fontos előfeltétele ily esetekben az, ha meríthet theologiai, bölcséleti, történelmi és társadalomtudományi ismeretei forrásából, s hozzá arról az oldalról tud közelíteni, hol legkönnyebben hozzáférhető. Itt tűnik elő a folytonos tudományozás nagy fontossága, melyről e tanulmányunk előbbi részében már szö!lottunk; de nem szorul bizonyí!t!gatásra, hogy nagy fontossága van itt a saját, keresztyénileg képzett személyiségnek is. Tudományosan képzett egyénekk! szemben a bölcsélet és a vallások történetéből ki kell mutatni, hogy a vallás mindenütt és minden időben úgy jelentkezett, mint az ember elútasíthatatlan lelki szükséglete, és mivel ezek az emberek úgy a vallásosnak, mint a keresztyéninek is pusztán csak a gondolkodás által akarnak birtokába jutni, tartsa kötelességének a lelkipásztor, hogy öket ettől az egyoldalúságtól szabadítsa meg.

Kevésbbé képzett emberekkel szemben is használhat azonban a lelkipásztor ily észokokat, de arról ne feledkezzék meg soha, hogy ezekre a vallás és a tapasztalati világ köréből vett érvekk! lehet esetleg mélyebben hatni.

B) Egyesek külső állapotára vonatkozó lelkipásztori gondozás.

46. §. A belső és külső élet egymáshoz való viszonya.

Nemcsak arra kell kiterjeszkednie a lelkipásztor gondjának, hogy örködjék gyülekezetének azon tagjai fölött, kik valamely benső szükségük folytán igénylik a lelkigondozást, de szükségszerű kötelessége neki egyházközsége egyes tagjainak külső állapotával is foglalkozni, nem feledkezhetvén meg arról, hogy mily hatással van a külső állapot a benső lelki élelre, a mit az a régi példaszó is igazol, hogy csak egészséges testben lakozhatik egészséges lélek. A betegek és haldoklók; a lelki betegek és elnyomottak, üldözöttek, szerencsétlenek; a foglyok s a halálraítéltek lelki gondozásának kérdésével fogunk a következőkben foglalkozni.

47. Betegek és haldoklók.

A betegek és haldoklók lelkigondozása a lelkipásztor legfontosabb kötelességei közé tartozik, és sem az a lehetőség, hogy az némelyeknél sikertelen marad, sem az ellene uralkodó előítéletek, sem az a félelem, hogy tőlük fogják tartani, sem végül az önfenntartás kötelességére való hivatkozás föl nem oldhatja őt annak teljesítésétől. Ott áll előtte e téren Krisztus példája (Máté 8. 14., 15.; János 5. 1. kk.), sok más esettel, hol ő a betegek kérésére segítőleg és intőleg fordult hozzájuk; az azoknak tett ígéret, kik a betegeket látogatják (Máté 25. 40. kk.); tanítványainak adott megbízása (Lukács 9. 2.; 10. 9.), melyet ezek nemcsak teljesítettek (Csel. 3. 1. kk.; 9. 36. kk.; 14. 8. kk.), hanem a gyülekezetek előjáróival is közöltek (Jakab 5. 14.). Sőt már az ó-szövetségben is olvassuk a

betegek gondozására való felhívást a hűtelen pásztorok elleni intő, komoly szavakban (Ezék. 34. 4.). Már mint ember és keresztyén, de különösen hivatali állásánál fogva, hivatva van a lelkipásztor e munkára. Miután a betegek a nyilvános istenitisztelet látogatása által nem elégíthetik ki lelki épülésök szükségét, a lelkipásztorkodásnak kell előtérbe lépnie. A betegeknek főként az Isten ígéje alapján vezetett beszélgetésre van tanításul, intésül szükségök, különösen mivel a betegség a babona, türelmetlenség, zúgolódás, csüggedés és kétségbeesés veszélyével is együtt jár a betegre és környezetére nézve; míg mások meg az emberi gyöngeség és gyarlóság élénken fölébredt tudatában fogékonyabbakká lesznek a vallásos benyomások iránt, s betegségeikben inkább óhajtják, mint máskor, hogy a lelkipásztor Isten ígéje által emelje föl, vigasztalja meg és erősítse őket. A betegnek ágya igen gyakran válik olyan helylyé, a melynél a lelkipásztor korábban nem sikerült kísérletei, hogy az illetőt bűnbánatra és javulásra indítsa, szerencsésen sikerülnek, s a beteg, vagy hozzátartozói érzületében tökéletes változás jő létre. Milyen nyereség az a lelkésznek teljes hivatalára nézve, ha ő, mint a betegek lelkipásztora, nem csupán a gyülekezet becsülését, szeretetét és bizalmát vívja ki a maga számára, a mi által ismét egyéb hivatali működésének is nyílt szíveket és bizonyos sikert biztosít, hanem ha sok kegyes tűrővel is találkozik a betegágyaknál, kiknek hite, türelme és önmegadása láttára, saját keresztyén élete is csodálatosan erősödik! A betegek látogatása rendkívül emeli a lelkész hit szónonki erejének hatását is, mert ha valahol, a betegek mellett táruul föl előtte a megfigyelések és tapasztalatok gazdag mezeje. Kétségbevonhatatlanul igaz tehát az a mondás, hogy a lelkipásztornak azokra kell a legnagyobb figyelmet fordítania, a kik elsőik az ő gyülekezetében, nevezetesen a gyermekekre, és azokra, a kik utólsók, ne-

vezetesen a betegekre és haldoklókra: az elsőkre azért, mert tőlük lehet legtöbb gyümölcsöt várni, az utóbbiakra azért, mivel esetleg kevés idő marad számunkra, hogy közöttük lelkészkedjünk.

Ezen elvek szemmeltartása mellett könnyű arra a kérdésre megfelelni, ha vajjon kötelessége-e a lelkipásztornak a betegeket hivatlanul is meglátogatni. Egyházi törvénykönyvünk ugyan (az 1891—93 évi) a hitsorsos betegeket magánlakásaikon fölkerés eseteiben akarja csak látogattatni és vigasztaltatni, vagyis a betegek hivatlanul való meglátogatásáról nem beszél, de semmiesetre sem fog nézetünk szerint törvénysértést követni el az a lelkipásztor, ki az ő gyülekezete betegeit hivatlanul is meglátogatja. Ha nem hívják is őt erre föl a betegek, felhívja az, a kinek szolgálatában hivatalát folytatja. Bátran kimondhatjuk, hogy kevésbé érti hivatalát az a lelkész, és kevés érzéke van annak kötelességei iránt, a melyik csak határozott meghívásra látogatja meg a betegeket. Ha itt és ott az a nézet uralkodnék, hogy a lelkipásztornak a betegágynál való megjelenése a beteg halálának biztos előpostája, ezt könnyen és hamar el lehet oszlatni, ha meglátogatja a könnyű betegeket is, a mikor az általa meglátogatottak újrafelépülésének számos példái ki fogják tüntetni ama nézet téves voltát. De a lelkipásztor iránt támasztott ezen követelés még sem megy oly messze, hogy neki kötelessége volna ott is megjelenni, hol határozottan tiltakoznak látogatása, ellen s azt egyáltalában nem akarják elfogadni. Tudnia kell neki, hogy ő szívesen látott, vagy legalább nem kellemtelen vendég, és az illetőknek semmiesetre sincs terhére. Oly betegek látogatása, kik öntudatukon kívül vannak, vagy arra nagyon is gyöngék, hogy saját ártalmuk nélkül látogatásokat fogadhatnának el, nem hagyható helybe, s ha kívánják, a beteg javulásáig vissza kell azt útasítani, de a beteg hozzátartozóit sikerrel lehet ilyenkor látogatni.

A beteglátogatásokra készüljön el úgy a lelkipásztor, mint a beteg. A lelkipásztor készüljön elő arra, hogy esetleg kellemetlent, vagy épen undorítót fog látni. Gyűjtson tehát magának előre is erőt ahhoz, hogy le tudja küzdeni saját magát. Tartsa szem előtt hivatása fontosságát és szentségét; bízzék Istenben; gondoljon lelkében arra az áldásra, a melyet eszközölhet; könyörögjön Istenhez erőért és áldásért, hogy munkájával minél jótékonyabb eredményt érhessen el, — ezek azok, a mikkel a lelkipásztor a beteglátogatásokra előkészülhet, a mivel azonban egyáltalában nem akarjuk azt mondani, hogy az okos és illő elővigyázati rendszabályokra ne kellene ügyelnie, a melyekkel tehát a lelkipásztor előzetesen mindenesetre ismerkedjék meg. És itt tűnik egyszerre elibünk annak a ténynek fontossága, hogy theologiai akadémiáinkon a közegészségtan, mint rendes tantárgy taníttatik. Tanácsos dolog, ha megkérdezteti a lelkipásztor a beteg családjánál, hogy mely időben tehet látogatást a nélkül, hogy megjelenése zavarólag hatna a betegre és a háznépre, mert másoldalról a beteget illetőleg is tanácsos a lelkipásztor látogatására való előkészülés, hogy ne lepje az őt meg, s esetleg, a helyett, hogy segítené, még ártalmára válnék neki.

A lelkipásztornak a beteg mellett való magatartása általában a lelkipásztori beteglátogatás céljához alkalmazkodik. És ez nem lehet más, mint a szenvedők vigasztalása, a szenvedés által történő megszentelés felől Isten ígéje alapján való biztosítása, és pedig mindkettő a szenvedés nemére, a beteg érzületére, életmódjára, sőt eshetőleges halálára való tekintettel is. Bármilyen különbözőnek kell is az eljárásnak lenni, mivel tekintetbe veendő a kor, nem, hivatás, a keresztyéni ismeret stb., mindazáltal vannak bizonyos általános szabályok is, melyekről egészen megfeledkezni soha nem szabad. Ide tartozik nevezetesen az, hogy a lelkipásztor a beszélgetést a beteg hogyléte

iránti kérdezősködéssel kezdje meg, s lassanként oly nyilatkozatokra bírja őt, s a beszélgetést oly tárgyakra vigye át, melyek a keresztyén életre vonatkoznak, vagy pedig imádsággal menjen át erre. Nem kell közvetlenül bűnbánatra hívó prédikációval törni a betegre, mert ha szinte az Idvezítő a világhoz intézett prédikációját a bűnbánatra hívással kezdte meg s megtérésre hívott (Máté. 4. 17.; Márk. 1. 15.), ez végre is egészen más, mintha a lekipásztor egy magánbeteghez köszönt be a megtérésre való felhívással, s nagy tapintatlanságra mutatna ragadozó madárként a betegre csapni le, annak szívét a dorgáló prédikáció éles karnevál marczangolni szét, s ez által magára nézve is minden további üdvös befolyásnak útját állani. Nem, nem így kell eljárni, hanem a szenvedőnek szívét előbb résztvevő vigasztalással elő kell készíteni, s akkor aztán könnyebben föltárul az az evangéliom komoly szavai előtt. Vannak olyan betegek, a kik, úgyszólván, elevenen égnék, teljesen kimerültek s még sem tudnak meghalni, mert szomorú multjok valamely nehéz terhe fekszik lelkükön. Óh milyen nagy szüksége van az ilyen betegnek a lelki vigasztalás szavaira, vagy bármely olyan beszélgetésre, a mely után lehull a lélekről az a rettenetes teher, s a beteg, Isten bűnbocsátó kegyelmébe vetett boldog hitében végső álmra hajtja le fejét!

Fontos dolog, hogy a beteg ember lelkével ne foglalkozzék a lekipásztor a beteg test rovására; ne beszéljen vele nagyon sokat és nagyon hosszan, és a beszélgetést váltsa fel olykor-olykor valamely megfelelő szentírat hely, vagy ének felolvasásával és imádkozással. Kerüljön minden heves megrázkódtatást, s mindenesetre olyan órákat válasszon ki a beteg meglátogatására, mikor ez valamivel jobban van és szellemi ereje nagyobb; sem arczán, sem szavaiban ne mutasson a beteg előtt különösebb aggodalmat, s még ott is, a hol a beteg állapota csakugyan

aggasztó, tartsa fenn benne az életreményt, emlékeztetvén őt Isten erejére, mely a maga nagyságában véghetetlenül többet tehet, mint a mennyit mi kérünk és értünk. Ezzel jól össze lehet kötni az esetleg közeli halálra való előkészületet is, úgy hogy a beteg ezt mondván: „ha lehetséges, múljék el tőlem e keserű pohár, mindazonáltal ne úgy legyen, a mint én akarom, hanem a mint te“, — teljesen Isten vezetésére bizza magát, s az életszeretet és a halálra való készség, a mint az a keresztyénhez illik, együtt töltik be az ő szívét (Filip. 1. 20. kk.). Mindenesetre vigasztalja még a haldoklót is a meggyógyulás édes reményével, s a halálravágyó gondolatokat űzze ki a nagy betegek lelkéből. Tanulhat e tekintetben *Bengel*-től, ki egyik művében a következőket beszéli el. Meglátogatott egy sorvadásban levő ifjú nőt, ki megmutatta neki elaszott karjait, és panaszkodott, hogy Isten nem vette még magához, a mire Bengel ezeket mondotta: „Kegyed hasonlít tanítványaim egyikéhez, ki szünidőre akart menni ennek beállta előtt, de maradnia kellett, míg utolsó leczkáját is meg nem tanulta. Kegyed azt gondolja, hogy idelent nincs többé semmi teendője, de higgye el, hogy a keresztyénre nézve jó előkészület az az örökkévalóságra, ha málháját már rendbehozva, s magát útrakészen híve, várnia kell még egy kicsit Mestere jeladására. Ha türelmesen megadja magát, ez által Istennek tetsző áldozatot hozand“.

De az is kötelességévé válhatik a lekipásztornak, hogy tüntesse föl a beteg előtt közeli halálának valószínűségét oly czélból, hogy komolyabban gondoljon lelki üdvére, s halála esetére tegyen bizonyos rendelkezéseket, mint a melyek nem maradhatnak el családja, hívatala, vagy üzlete hátránya nélkül. A bűnben élt embereknél betegágyukon tökéletes érzületváltoztatásukra kell hatni, ámde attól nagyon sokat még abban az esetben sem kell várni, ha rá lehetett is őket bírni, hogy bizonyos vétkeikről mondjanak le.

Mindenesetre pedig hasson oda a lelkipásztor a nagy betegnél, hogy ha esetleg szenvedélye hevében tett volna egyes intézkedéseket, halála esetére vonja vissza azokat, avagy egyes elmúlasztott kötelességeinek még feleljen meg. Különösen hosszadalmas betegségeknél vigyázzon végre a lelkipásztor arra is, a mit a beteg olvas, vagy olvastat, s ajánljon, vagy adjon ő maga a betegnek olvasásra megfelelő iratokat.

Ha a beteg az úrvacsorával akar élni, lelki és szellemi állapotától kell függővé tenni, hogy vajjon teljesítse-e a lelkipásztor azonnal kívánságát, vagy későbbre halasztza annak teljesítését. Nálunk általában az a szokás, hogy az úrvacsorát csak akkor viszik el a beteghez, a mikor az a gyülekezetben is kiszolgáltatik, a mely esetben a lelkipásztor a templomban a szereztetési szavak elolvasása által már sákramentomi használatra avatott úrvacsorai jegyeket viszi el a beteghez, s rövid szertartás után átadja azt nekie. Ha azonban valahol az volna a régi bevett szokás, — melytől tehát eltávozni csak nagy bajjal lehetne, — hogy a lelkipásztort rendkívüli időben is úrvacsoráztatásra kéri a beteghez, járjon utána, ha vajjon magánál van-e egészen az illető, mert ha nincs, akkor semmiesetre se adja föl neki az úrvacsorát, hanem jelentse ki, hogy azonnal feladja azt, mihelyt a beteg teljesen eszméleténél lesz.

Az úrvacsorázás idvezítő hatálya felől még a protestánsok között is lehetnek, sőt vannak is egyes előítéletek, mintha az egyjelentésű volna a római katolikusok utolsó kenetével. Az ilyen előítéleteket, az ilyen nem-protestáns felfogást a lelkipásztor mindenesetre igyekezzék elhárítani, kijelentvén minden lehető alkalommal, hogy az úrvacsorázásnak magában még egyáltalában nincs idvezítő hatálya. Egyházi törvényünk (az 1891—93. évi) megemlíti az úrvacsorának magánháznál a betegek részére történő kiszolgáltatását, de nem köti azt a gyülekezet körében való nyilvános kiszolgáltatás

idejéhez, s mi bátran kimondhatjuk, hogy még ott is, hol különben a rendes időközön kívüli úrvacsorázás nincsen szokásban, még ott is bajos e szokáshoz, vagy rendelkezéshez mereven ragaszkodni. (Néhai *Révész Bálint* tiszántúli püspök, debreczeni lelkész beszélte egy lelkészképeségi vizsgán, hogy őt Debreczenben, hol különben nincs szokásban a betegek rendkívüli időben való úrvacsoráztatása, magához kérette egyszer egy beteg. Ő, a püspök csak imádkozni akart, de a beteg mindenképen úrvacsorát is óhajtott venni; nyughatatlankodott, hánykolódott betegágyán, s úgy látszott, hogy lelkiösmeretét csak az nyugtatta volna meg, ha még egyszer úrvacsorázhatik. A püspök aztán, — szokás ellenére, — feladta neki az úrvacsorát, mely után a beteg egészen megnyugodott, megkönnyebbedett, s mint később tudatták a püspökkel, csendes, szép halállal meghalt. Jó lett volna-e már ez esetben is mereven ragaszkodni a helyi szokáshoz?!). A körülményekhez képest fölemelő lehet a betegre és hozzátartozóira nézve, ha ezek is fölveszik vele együtt az úrvacsoráját, melynek feladásánál lehető rövidséggel és egyszerűséggel kell eljárni: elég az úrvacsora szereztetési ígéinek, s egy rövid bűnvalló imádságnak az elmondása. Hogy pedig az úrvacsorai jegyeket, különösen a pohárra tekintettel a betegnek kell utóljára átadni, annak okát fölösleges volna bővebben indokolni. Sohase múlaszsa el a lelkipásztor a betegnek környezetére is hatni, mint a melynek gyakran nagyobb szüksége van a bátorító és vigasztaló beszélgetésre, mint magának a betegnek.

Ha üdül a beteg, a lelkipásztor ne szüntesse be azonnal a maga látogatásait, hanem sokkal inkább folytassa azokat még egy darab ideig, hogy így legyen ideje és alkalma megerősíteni azt az üdvös benyomást, melyet a betegség tartama alatt a betegre tett.

Ha a betegség halállal végződik, s a lelkipásztor épen

ott van a haldoklónál, vagy elhívják hozzá, akkor a szentírásnak az örökélet ígéretéről való mondásai, valamely vigasztaló és hiterősítő ének, egy imádság a haldoklóval, vagy a haldoklóért, — ezek azok, a mik által a lelkipásztor neki az utolsó órát, s a halálszenvedés keserűségét megkönnyíti, s az eltávozó tekintetét az Urra és Idvezítőre irányozza, a ki a feltámadás és az élet, s a ki a halálnak hatalmát elvette. A haldoklóhoz tartozókat vissza kell tartani a hangos jajgatástól, s oda kell a lelkipásztornak erősítenie, hogy Istennek akaratába csöndesen nyugodjanak bele. Ha eljött a halál, gyűjtse össze az életben maradt családtagokat, és imádkozzék velök minden nagyobb zaj nélkül ünnepélyes nyugalomban és csöndben.

48. §. Lelki betegek.

Nem osztjuk azok véleményét, a kik szerint a lelki betegeknek csak testi orvosra van már szükségük, a kik szerint tehát ezekre már nem terjedhet ki a lelkipásztorkodás hatálya. Sokkal inkább az a véleményünk, hogy az orvos mellett a lelkipásztor is hasznára lehet a lelki betegnek, a kinek gondozásánál azonban óva intjük őt attól, hogy nagyon is erőteljes szavakkal támadja meg azokat a sötét gondolatokat, melyeket az ilyen betegeknél találhat, s felhívjuk figyelmét arra a bizonyosságra, hogy a pusztá okoskodás az olyan emberekkel, kik rögeszméjükhöz merev megátalkodottsággal ragaszkodnak, rendesen egészen kárba veszett munka szokott lenni. Részvétünk nyilvánítása, szentíratok helyek olvasása, imádkozás, ha ugyan a szenvedő részt akar abban venni, vagy legalább nem ellenzi azt, szíves beszélgetés, előtte érdekes s mulattató tárgyakról, — ezek azok az eszközök, melyek kisebb vagy nagyobb mérvben sikerre vezetnek, míg Isten váratlanul nyújt valami alkalmat, a mely által a szenvedőt

rögeszméjétől megszabadíthatjuk. Néha maga a betegség nyújt fegyvert saját maga ellen, s e fegyver rendkívül hatásossá válhatik okos és biztos kezekben.

Nem vagyunk abban a véleményben sem, hogy a lelkipásztor lelki támogatása teljesen haszontalan volna azok mellett, kiknél a lelki betegség tökéletes örültséggé ment át. Ezekkel szemben az okoskodás kétségenkívül teljesen haszontalan, sőt veszélyes, s nem tudjuk elképzelni, hogy például az örültek házában a szegény betegek közt a lelkész, ki itt csak intézeti tisztviselő lehet, még nagyobb lelki rombolás és kár nélkül rendes egyházi beszédeket tarthatna. De azt hiszszük, hogy ha e nagy lelki betegekkel még csak nem is vitatkozhatunk, hasznos dolog vitatkozás nélkül beszélgetni velök, mert hiszen az az egyedüliség, melyben az ilyen betegek vannak, épen fölhívja őket, hogy szeressenek beszélgetni látogatóikkal. Ha ráveszszük már az ilyen beteget, hogy beszéljen, s ha mi is beszélgetünk hozzájuk a nyugodt, a szelid szeretet hangján, oly rugókra találunk náluk, a melyek végül is föltárják előttünk a a szenvedőnek lelkét. Nincs aztán kizárva annak a lehetősége, hogy a betegnek világosabb, vagy kevésbbé zavart perceiben bejuttathat a lelkipásztor annak lelkébe valamely békegondolatot, fénysugarat, vagy hajlandóságot a jóra. A mennyei Atya, vagy az isteni Megváltó nevének pusztá említése gyakran valódi bűverővel hat az ilyen betegre, mikor minden más beszélgetés kárbaveszett munkának tekinthető náluk.

A legfinomabb tapintat mellett bizonyos tehetség, bizonyos bátorság is szükséges lehet az ilyen lelki betegek kezeléséhez, kiknek érezniök kell, hogy lelkipásztoruknak erős hite, erős meggyőződése és akarata van, mely nem fél semmiféle ellenálló hatalomtól.

Hogy a lelki betegségek gyógyítását a lehetőség határain belül sikerrel eszközölhesse a lelkipásztor, szükséges,

hogy azokat elméletileg is tanulmányozza. Ide vonatkozólag fontos tehát reá nézve az emberélettan, közelebbről pedig a lélektan komoly és beható tanulmányozása.

49. §. Elnyomottak, üldözöttek, szerencsétlenek.

A lelki betegek mellé sorozhatók gyülekezetünknek azok a tagjai, kik elnyomottaknak, üldözötteknek, szerencsétleneknek tartván magokat, mindenesetre legalább is szerencsétlenek abban a tekintetben, mert valamely nehéz teher nyomja lelköket, keseríti a szívöket, mely aztán megsemmisíti kedélyök világát is. Nem igen követünk el fogalmi vétséget, ha kedélybetegeknek nevezzük az ilyen egyéneket, s teljesen fölösleges volna bizonyíttatnunk, hogy a lekipásztornak elmúlaszthatatlan kötelessége ezeket gondozása alá venni.

Nem a társadalmi helyzetök s testi bajaik folytán elnyomottakról akarunk mi itten beszélni, a kiknek, mint szegényeknek, elhagyatottaknak, cselédeknek, betegeknek lelkigondozásáról már behatólag beszéltünk; nem is azokról az üldözöttekről szólunk mi itt, kik a durva önkény, vagy az igazságszolgáltatás keze elől menekülnének hozzánk, mert hiszen amattól az állami jogrend mentheti meg, emez elől pedig nincs jogunk őket védelmünk alá vennünk: hanem azokról a szegény, beteg lelkekről, kik Isten sujtoló keze alatt meggörnyedve, résztvevő lélekre nem találva, mindenektől elhagyatva, nem tudnak magoktól fölegyenesedni, otthontalanul járnak-kelnek embertársaik között, üldözött vadaknak gondolva magokat; kiknek nem ad nyugalmat az otthon békés csöndje, s nem szórakoztat, sőt épen messze riaszt magától a társadalmi élet mozgása; kik nem keresik föl a templomot, mert ott sok ember szokott egybejönni, — a kik tehát igazán szerencsétlenek, mert beteg lelkők testi erejüket is aláássa, s beteg testben vergődő lélekkel tengetik szomorú életüket.

De mindig és mindenütt vannak a gyülekezeti tagok között olyan igazán szerencsétlenek is, kik teljesen józan értelemmel maradván, gyötrődve szenvednek a sujtoló vessző alatt, a mely érte őket például azoknak elvesztésével, a kik szívökhöz legközelebb állottak; vannak olyan híveink, a kik suttogják ugyan hitők szavaival: „jól vagyok, én Uram, úgy vagyok jól, a hogy te cselekedted!” de a hit szavát mindújra elnyomja a fájó, a kétségbeesett szív jajsza, s nem tudván megnyugodni abban, a mi pedig változtathatatlan: örömmel fogadják a vigasztalás szavát, végtelenül jól esik nekik a részvét, mert minden könnyűvel, jajjal, melyet egy velök érző szív szavára ejtenek, megkönnyebbül lelkök a nehéz bánattól.

Keresse föl, de okvetlenül keresse föl a lelkipásztor gyülekezetének mindezen beteg, vagy fájó lelkű tagjait, s mutassa meg nekik megjelenésével, hogy van, a ki oda tud állani az elnyomott, az üldözött, vagy hát az önmagától ilyennek tartott és az olyan szerencsétlen mellé, a kit nagy mélységbe dobott Istennek a keze. Keresse föl ezeket s csillapítsa lelkök izalmát, vagy fájó keserőségét csöndes, nyugodt, szeretetteljes, a lélek mélyeibe ható, annak fellegeit szétoszlatni képes lelkipásztori beszélgetéssel. Számtalan olyan mondást talál a bibliában, a melylyel jótékonyan tud ezekre a lelkekre hatni; egy-egy megfelelő énekvers és egy szívből fakadó imádság könnyen megragadhatja az ilyen kedélybetegeket, s előkészítheti nálók a teljes gyógyulást. Csak szíve legyen a lelkipásztornak, hogy érezni tudjon az ilyen lélekkel; s csak lelke legyen, hogy be tudjon tekinteni az ilyen beteg szívbe! A mélyen érző szív és lélek rokonszenve, a lelkiatya építő szavainak kíséretében, okvetlenül gyógyítani fogja az ilyen szerencsétlenek sebeit, ha ugyan ők magok is óhajtoznak gyógyulások után.

Igen, mert mindent el kell követnünk annak a tév-

nézetnek az eloszlatására, mintha a mi lelkipásztori munkálkodásunk bárkit is megszabadíthatna, a maga hozzájárulása nélkül is, minden ő nyomorúságától. — Ilyen betegeknel is tartsa meg a lelkipásztor azt a szabályt, hogy ne beszéljen hosszadalmasan, ne bocsátkozzék terjedelmes fejtegetésekbe, hanem a lélekhez, a szívhez szólva, minden ő szavát szívélyes szeretet, nemes gyöngédség és bizalomra gerjesztő őszinteség hassa át.

Azonosítsa magát az ilyen szerencsétlenekkel a nélkül, hogy önmagáról, vagy akár az ő nyomorúságukról is sokat beszélne; szálljon le arra a színvonalra, hol lelki gondozottja áll; éreztesse, hogy itt egy bűnös akar az ő bűnös embertársán, egy gyöngé lény egy másik gyöngén segíteni, hogy tehát csak Istennél van a gyógyító erő; egyszóval ne bizonyos magaslatról beszéljen vele, hanem tudjon hozzá leszállani a mélységek mélyeire, hogy világosságra szabadítsa ki a veszni készülő lelket.

Bizony-bizony, nagy és hű, Isten-áldotta munkát végez az a lelkipásztor, a melyik az ilyen lelkeket visszaadja önmagoknak!

50. §. Foglyok.

Ha a foglyok lelki gondozásáról beszélünk, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy itt elsősorban mindenestre a fegyházakban és börtönökben alkalmazott lelkészekről lehet szó, kik mint állami tisztviselők működnek e nehéz munkatéren, de a királyi törvényszékek és járásbíróságok helyein levő lelkészek közül is többen nyernek megbízatást, nem mint állami tisztviselők ugyan, de mindenestre mint az illető fogház tisztviselői, fogházi lelkészi teendők végezésére. A miket elmondunk, természetesen vonatkozik az az ilyen büntető intézetekben alkalmazott mindennemű, tehát állami, vagy nem állami tisztviselői jellegű lelkészeinkre.

A büntető intézetek legközelebbi célja mindenesetre a büntetés; de azért nem ez az egyedüli cél, a melyet a törvény és a humanitással egyesült vallás a letartóztatási intézetek elé tűz. A hol az államot áthatották már a keresztyénség elvei, ott mindenütt elismerték azt a kötelességet, hogy az elesetteket újra föl kell emelni, s a büntető intézeteket javító intézetekké is kell tenni. Ha a büntető intézeteket mindenfelé dologházakká is tették már, ez nem az elítéltek büntetése céljából történt, sőt inkább a munkálkodás a fegyenczek természetes szüksége kielégítésére szolgál, a mennyiben munka nélkül volna az elítéltek állapota igazán a legszigorúbb büntetés, valóságos gyötrelem. Hogy az elítéltek munkájok által tartják fenn lehetőleg magokat, az teljesen megfelel az isteni világrend törvényének, s hogy az által az államnak visszatérítik az okozott költségek egy részét, az a dolog természetében fekszik. De ezt a munkálkodást annál kevésbbé kell cél gyanánt tekintenünk, minél könnyebben vezet az a fogoly erejének túlcsigázására, és arra, hogy maga a munka is büntetéssé legyen, s hátrányára váljék a javítási célnak, holott a munkának is épen ezt kell előmozdítania.

A lekipásztor előtt itt is súlyos, de szép és sok esetben jutalmazó munkatér nyílik föl, különösen ha úgy van ő alkalmazva, miní valamely letartóztatási intézet rendes lelkésze. Bárminő körülmények között munkálkodjék is e téren, működésében tartsa szemmel úgy a büntetési, mint a javítási célt, mire nézve mindenekelőtt ismerkedjék meg az illető intézet berendezésével, s igyekezzék a maga hatáskörében felhasználni, s fejleszteni mindent, a mi jó, s elhárítani és javítani, a mi hátrányos abban. Ő maga a fennálló rendet semmiesetre sem változtathatja meg, de a felettes hatóságot figyelmessé teheti, és figyelmessé is kell tennie arra, a mit változtatni szükséges. Az ő sajátképeni feladata az elítéltekre, és pedig minden egyes elítéltre

külön terjeszkedik ki. A bűnösöket vezesse bűneik elismerésére, s az a felett való bánkódásra. Az elkövetett bűn fölötti bánkódás nem mindig és mindenütt ugyanaz. A bűnös ugyanis sokszor csak a beállott rossz külső körülmények miatt töpreng az ő lelkében. A lekipásztor ne vesse el egészen ezt a mozzanatot sem, hanem hasson oda, hogy változzék az át a bűn miatt való bánkódássá, s ez lépjen annak helyére. Hadd lássa be az elítélt, hogy valami rosszabbról van itt szó, nevezetesen az Isten iránti engedetlenségről és ellenkedésről; az Isten és Krisztus iránti tisztelet, szeretet, háládatosság, bizalom megsértéséről; az Istennel és Krisztussal való közösség elhagyásáról. (5. Móz. 32.3—6.; Zsolt. 51.6.; 1. János 2.3.6. stb.). A világi fájdalomból így önmegadás lesz, melyben a bűnös kész szívvel aláveti magát azoknak a külső hátrányoknak, melyeket nem pusztán, mint megérdemlett büntetést tekint már ekkor (Luk. 23.41.), de mint Isten kegyelmi tényét is, mely őt a bűntől megtisztítja, s az üdv útjára vezérli (Zsid. 12.6. kk.). Ez önmegadásában kell már az elítéltet megerősíteni, s Isten ígéjének erejével bátorítólag és tanácsadólag úgy hatni reá, hogy bukásából, mint ember újra fel tudjon egyenesedni. Ott, a hol a lekipásztor a büntető intézetnek rendes lelkésze, könnyen megtörténik, hogy az elítélt őt is úgy nézi, mint a letartóztatási intézet többi tisztviselőit, kiknek a fölötte való örködés a teendője. Nagyon fontos dolog a lekipásztorra nézve, hogy minden ilyen véleményt eloszlasson maga felől.

Mivel pedig a szó maga erre nem elég, egész magatartásával mutassa és igazolja is a lekipásztor az elítélt előtt, hogy ő nem a büntetőtörvény végrehajtója gyanánt jelenik meg előtte, s hogy neki a büntetőtörvény végrehajtásával semmi köze sincs. Neki az a feladata, hogy az elítéltet engesztelje ki a büntetőtörvénnyel, s általában ne bocsátkozzék beszélgetésbe, vagy legalább minél

kevésbé beszéljen az elítélttel a szenvedett büntetés mérvéről és súlyos voltáról, mikor neki olyan sok tárgya van, a melylyel az elítéltnak lelkéhez szólhat. Legyen a lelkipásztor az elítéltnak olyan jóakaró barátja, ki, mint ember embertársához, oly becsüléssel és szeretettel közeledik hozzá, a minőt a polgári társadalomtól megvetett fogoly másnál nem találhat fel; legyen olyan barátja, ki mint Isten és Krisztus követé kezét nyújt neki, hogy újra fölemelkedjék, és a ki közvetítő közte, családja és a polgári társadalom között; ki által az elítélt az őt elvetett társadalommal újra kiengesztelődik, s megtanulja azt becsülni és szeretni, hogy benne majdan ő is becsülést és szeretetet vívjon ki magának. Isten ígéjével lépjen a lelkipásztor az elítélthez, hogy lelkiösmeretét megindítsa, bűnei beismerésére vezesse, s hogy megmutassa neki azt az utat, a melyen haladva, Istentől bűnbocsánatot, s az emberektől bizalmat nyerhet. Ha odáig viheti, hogy az elítélt a büntetésnek önszántából aláveti magát, s úgy tekinti és használja fel azt, mint Isten igazságának és szeretetének fenytékét az ő lelke idvességére, még akkor is további tanácsra és erősítésre van szükség, hogy az illető rendületlenül haladjon elő az idvezülés útján. Mivel pedig minden egyest saját egyéniségéhez mért bánásmódban kell részesíteni, szükséges, hogy a lelkipásztor tudja ki és ismerje meg az elítélt korábbi helyzetét, neveltetését, családi viszonyait, életmódját, vétségét, s a vizsgálati fogság alatti magatartását. Rendkívül hatalmas eszköz az a letartóztatási intézetek lelkipásztorainak kezében, ha az elítéltekkel korábbi családi viszonyaik felől beszélgetnek, mert ez a hűr az, mely legérzékenyebben érinti az elítélteknek lelki világát, s a melynek útján legkönnyebben rávezethetők a bűneik miatt való bánkódásra.

Fontos dolog, — és itt a lelkipásztor újra a belmisió terére lép — hogy összeköttetései révén, a polgári

társadalom érdeklődő elemeivel együtt létesítsen úgynevezett *rabsegélyző egyleteket*, melyeknek részint az a céljuk, hogy a büntetéseket kiállott fegyenczeket munkaeszközökkel látva el, a polgári társadalomba való kilépésük alkalmával, lehetőleg mindjárt talpra tudják állítani, részint az, hogy az elítélteknek sokszor ártatlanul szenvedő s inséggel küzdő családját segélyezzék és támogassák.

Vegye a lelkipásztor gondjaiba az *elbocsátott fegyenczeket* is, kiket a polgári társaságba visszalépésük alkalmával igen sok esetben megvetés, bizalmatlanság és ellen-szenv fogad, úgy hogy ha a segítő és védelmező szeretet nem megy eléjük: szegénységbe, nyomorba s ismét a bűn mélyébe süllyednek, a mi által egyszersmind az általános biztonság, jólét és erkölcsösség veszedelmes ellenségeivé is válnak. Fődolgoz ezek elhelyezéséről és célszerű foglalkoztatásáról gondoskodni, a mi külföldön olyanformán történik meg, hogy az ilyen célra szolgáló belmissziói egyletek keresztyén családokat, iparosokat, gyárosokat, földbirtokosokat igyekeznek megnyerni, s ezek veszik aztán szolgálatukba az elbocsátott fegyenczeket, kikbe a bizalom, a foglalkoztatás, a felügyelet és segélyadás bátorságot önt, s kedvet ad a megjavuláshoz. Ilyen egyletek megalapítása a legtöbb esetben a lelkipásztor kötelessége lehet.

Igy és csak ilyen eszközök igénybevételével ismer-tetheti meg a keresztyénség az eltévelyedettekkel legjobban a maga erejét, s az emberiség javítására, fölemelésére célzó hatalmát, — a mire különösen azoknál van a legnagyobb szükség, a kik, egyidőre legalább, épen a keresztyénség erejét tagadták meg magokban.

51. §. Halálra ítélték.

Arra a kérdésre, hogy vajjon köteles-e a lelkipásztor egy halálra ítélt gonosztevő lelki gondozását magára vállalni, megállható okokkal tagadó feleletet adni nem lehet,

A lelkipásztori hivatal lényegéről és hivatásáról való helyes felfogás nem engedi meg, hogy annak viselője egy oly kötelezettség teljesítésétől visszavonuljon, mely tisztán és világosan reá néz. Egyházi törvénykönyvünk is a lelkészek kiváló kötelességei közé sorozza a halálra ítéltnek hivatalos felhívás folytán való meglátogatását, és vigasztalását. Ez a feladat egyébiránt egyike a lelkipásztori hivatás legnehezebb feladatainak, mert az eset megható, sőt megrendítő voltahoz még a lelkipásztori működésre engedett idő rövidsége is járul.

Ha az elítélt már fogsági ideje alatt is a lelkipásztor gondozása alatt állott, ez némi könnyítésére szolgál a különben olyan nehéz feladatnak. Akkor nevezetesen az első, a mitől sok függ, már megtörtént. A fogolyra ugyanis hatott már a lelkipásztor, hogy őt bűnbánatra indítsa, s az Isten kegyelmébe való hitet és bizalmat beszélván lelkére, őt bátorságra, s alázatosságra vezesse, hogy vesse magát önmegadólag a büntető igazság keze alá; beszélt a fogolyhoz, hogy bízzék Istennek a bűnbánó és hívő bűnös iránti könyörülő kegyelmében (Lukács 23. 40—44.). De bár már ez maga is előkészítés volt a halálra, van még más is, a mit a halálra ítélttel szemben tekintetbe kell venni. Halálfélelem, és halálra vágyódás; életszeretet és halálkészség; hívő nyugalom és aggodalmas nyugtalanság a jövőt illetőleg; a bírák, a hátramaradó rokonok; a megsértettek, az ellenségek, a jóltevők stb. iránti bizonyos kötelességek teljesítése, — ezek azok a tárgyak, a melyekre a halálra ítéltnek figyelmét föl kell hívni, ezek azok a mozzanatok, a melyek körében a lelkipásztornak e téren munkálkodnia kell.

Ilyen nehéz kötelesség teljesítése a lelkipásztor részéről komoly előkészületet igényel: saját lelkét erősítse ő buzgó imádsággal, s foglalja tervszerűleg mindazt egybe, a mit Isten ígéjéből a halálra ítéltnek lelki megnyugtatósára

mondhat. Nagyon helytelen dolog volna itt rajongó térítői buzgalmat fejteni ki, mely meggondolatlan lépésekre ragadhatna, — vagy zajosan lépni föl, a mi a halálra ítéltnek rettenetesen nehéz pár óráját még nehezebbé tenné. A nyugalmas föllépés, a csönd, a rövid időnek kizsákmányolása, hogy a bűnös idvességet találhasson, a hit kitartása, a szeretet türelme s a mélységesen érzett részvét egyedül az, a mire itt szükség van. Adjon a lekipásztor alkalmat a halálra ítéltnek, hogy mondhassa el az életre, a halálra, a hitre vonatkozó nézeteit, s ehhez képest használja föl azt, a mire saját maga készült. A beszélgetést imádkozás, a bibliából vett egyes szakaszok, vagy vallásos énekek olvasásával szakítsa meg és váltogassa a lekipásztor. Ha a halálra ítélt óhajtaná fölvenni az úrvacsorát, ne tagadja azt meg tőle a lekipásztor, de maga ne ajánlja annak fölvételét. Ha az elítélt a halálos ítélet jogossága, vagy jogtalansága fölött akarna beszélgetni, ezt útasítsa vissza a lekipásztor, kijelentvén, hogy az nem tartozik az ő hívatására, és hívja fel őt, hogy sokkal inkább igyekezzék az ítélet végrehajtásáig levő rövid időt lelki üdve javára értékesíteni.

Ha a halálra ítélt a lekipásztorral minden beszélgetést makacsul visszaútasít; ha minden eredmény nélkül marad az is, hogy a lekipásztor feltünteteti előtte ez eljárásnak lelke idvességét veszélyeztető voltát: ne igyekezzék a szerencsétlenre szolgálatát fölerőszakolni, de mindenesetre legyen közelében, hogy esetleg a közeledő utolsó óra idejére megtört bűnöst részeltethesse a vigasztalás evangyéliomi adományában.

És az utolsó úton, melyre a halálra ítéltet mindenesetre kötelesség elkísérnie, vigyázzon szíve indulatára, hogy az evangyéliomi igazság szent komolyságából semmit el ne engedjen, s ne forduljon olyan vigasztaló szavakhoz, a melyek a fennforgó esetre alig alkalmazhatók. Ha szinte

minden bűnbánóra vonatkozik is Krisztusnak e mondása: „*Ma velem leszel a paradicsomban*“, mégis csak nincsen helyén a bűnét bár megbánt, de halálra menő gonosztevőt, mint boldogot tüntetni föl saját szemeiben. Ha még képes erre, ha meg tudja hallani és érteni a halálra való fegyencz, imádkozzék vele a lelkipásztor az utolsó úton, mely a mai büntető eljárás szerint a fogházban elhelyezett siralomházból mindössze a fogház udvaráig tart, s mondjon előtte olyan szentíráti helyeket, melyek utolsó vigasztalására szolgálhatnak. Vigasztalja őt a keresztyén vallásnak azzal az ígéretével, hogy Isten kész a megtérő bűnösöknek megbocsátani, s a könyörülő Isten kegyelmét kérve a szegény bűnös lélekre, bevégezte, a mit nekie a halálra ítélttel szemben tennie kellett, s csak az ítélet végrehajtása után emelje még föl szavát egy szívből folyó, megható fohászra, vagy imádságra, melyben bizonyára mély meghatottsággal fognak résztvenni mindazok, a kik a nehéz perczeknek tanúi voltak.

FÜGGELÉK.

PÉLDÁK A LELKIPÁSZTORI GÖNDOZÁSBAN VALÓ ELJÁRÁSRÓL.

---

1. Beszélgetés egy istentagadó férfival.

A lelkipásztor inkább csak társadalmi jellegű látogatást tett gyülekezete egyik művelt, előkelőbb állású tagjánál, ki egy intézmény igazgatója, kinek legyen a neve A., — s egyszer csak, egészen észrevétlenül, komoly területre, a lelki élet területére csapott át a két férfi társalgásának árama. A. soha nem csinált abból titkot, hogy ő nem hiszen Istenben, Isten létezésében, s hogy még kevésbbé hiszen Krisztus isteni voltában, ezt tehát a lelkipásztor is nagyon jól tudja róla.

Vegyük föl beszélgetésük fonalát ott, a hol immár a lelki dolgokra kezdettek áttérni.

A. Szép nagy gyülekezete volt a tiszteletes úrnak mult vasárnap a templomban. Egy olyan nagy hallgatóság előtt öröm és élvezet lehet beszélni.

Lp. Valósággal sokan keresték föl akkor Istennek a házáat, s nem tagadom, hogy nagy öröm az én nekem, ha minél több léleknek hirdethetem a váltság evangéliomát. És örömet fokozta az a körülmény, hogy igazgató urat is ott láthattam gyülekezetemben. Nagy élvezet-

tel néztem, hogy milyen buzgósággal énekli fölséges szép dicséretünket: „Ím, bėjöttünk nagy örömmel, felséges Isten!”

A. Igen, ott voltam én is, s persze, hogy ha már ott voltam, én is énekeltem a többiekkel. Így hozza azt a szokás, s ugyan miért botránkoztatnám meg néma részvétlenségemmel azokat, kiket hitbeli meggyőződésük, tehát lelkők vágya vitt oda a templomba? — ha szinte én csak az általános szokás erejének hódolva mentem is oda, mert én, mint jól tetszik tudni, nem tartozom a hívő lelkek táborába.

Lp. Szokás, Szokás! szokásból jött el a templomba, szokásból énekelt ottan! De hát, mint művelt ember, nagyon jól tetszik tudni azt a lélektani igazságot, hogy a szokás második természetünké válhatik, és azzá is válik. Tessék ezt a jó szokást, a templomba jövetelt, minél többször gyakorolni, s meglássa az igazgató úr, hogy olyan jó hívő keresztyén válik belőle, a milyen csak kell.

A. Keresztyénnek így is csak keresztyén vagyok, hiszen a keresztyén társadalom tagjának születtem, abban nőttem fel, de hívő igazán nem vagyok, mert nem hiszek Istenben, Isten lételeben, s még kevésbbé tudok hinni Krisztus istenségében.

Lp. De hát akkor még keresztyénnek sem mondhatja magát, mert minden vallás, mely e névre igényt akar tartani, az Istenben való hiten alapszik, a keresztyénség pedig, mint már neve is mutatja, Krisztusra, az ő nevére, az ő isteni voltában való hitre támaszkodik, s a ki úgy keresztyén, hogy ő benne nem hiszen, mert Istenben sem tud hinni, annak az egész léte merő bizonytalanság, elvtelen ellenmondás, bocsásson meg, ha egy nehéz szót mondok ki: tiszta hazugság. Szokásból járhat valaki templomba, s énekelhet is ottan, de szokásból senki sem lehet keresztyén, mert a keresztyénség nem szokás, nem divat, hanem élet, erő, és a szent meggyőződés igaz

tudománya. Sőt kénytelen vagyok kimondani, hogy az, a ki hitetlen létére oly odaadó buzgósággal énekel a templomban a „felséges Atya Isten“-ről hitvallást tevő éneket, mint a hogy azt mult vasárnap az igazgató úr tette, az önmagával jó ellenkezésbe, annak az ajka mást mond, mint a mi az ő lelkének a gondolata, az ő szívének az érzése, — az, — hogy is mondjam csak? —

A. Mondja ki, tiszteletes úr, hogy az hazudik.

Lp. Nem akartam ezt az erős szót az igazgató úrra alkalmazni. Csak azt mondom tehát, hogy az megtagadja saját maga meggyőződését, ha ugyan egy hitetlen embernek, mint ilyennek, ebben az ő minőségében, lehet egyáltalában valami meggyőződése.

A. És miért ne lehetne a hitetlen embernek, mint ilyennek, valami meggyőződése?

Lp. A kérdésre, tessék megengedni, egyelőre én is csak egy kérdéssel felelek. Kíváncsnak tetszik-e azt tartani, hogy a hitetlenség oly általánosan elterjedne, hogy ne higgyenek Istenben a nők, a gyermekek, s ne higgyen benne a köznép se?

A. Isten mentsen! Hisz' a nők és a gyermekek a szív birodalmában vannak otthon, ők egyedül abban érzik magokat jól, a vallás meg épen a szív ügye. Nekiek, igenis, szükségök van a vallásra. A köznép sem lehet el a nélkül, mert különben nem volna semmi erkölcsi tartaléka, teljes erkölcstelenségbe sülyedne alá. Másként áll azonban a dolog én velem, a ki sem nő, sem gyermek, hanem meglett és tanult ember vagyok.

Lp. Még egy kérdést, igazgató úr! Ön, elvéből folyólag, el tud tehát, ugy-e, egy olyan társadalmat képzelni, a mely a vallás nélkül való erkölcsiség alapján áll fenn? Mert hiszen az atheismus lényegéből önként következik az, hogy a mint a világ el lehet Isten nélkül, az erkölcsiségnek sincs semmi szüksége a vallásra.

A. Természetesen így is áll a dolog.

Lp Köszönöm, igazgató úr, hogy kérdéseimre őszinte feleleteket szíveskedett adni, — de félek, hogy egy kicsit kiszolgáltatta nekem magat. Szeretném tudni, hogy mit keres egy atheista szájában ez a mondás, hogy „Isten mentsen?!”. Ez az igazgató úr részéről a mostani esetben határozott vallástétel volt egy főhatalomról, a mely vagy a ki megakadályozhatja a vallástalanság elterjedését. A vallás a szív ügye, tetszik mondani, melyre csak a nőknek és a gyermekeknek van szükségök. De hiszen mindnyájan voltunk gyermekek, s ha a gyermek mind vallásos, igazgató úr is vallásos volt gyermekkorában. Tudom én azt jól, hogy a meglett kor küzdelmei, az élet vívódásai sok hímport letörölnek a mi lelkünk felületéről, de ezt a munkát miért segítsük elő mi magunk is holmi magunkra beszélt elméleti istentagadással, ezzel az üdvtelen, ezzel a sötét bölcelellettel, mely, legalább a meglett emberből, ki akarja tagadni a szívet, a melyre kétségen kívül szükség van a vallásban. Ámde szüksége van a vallásnak az értelemre is, a mit csak azzal a nagyon egyszerű példával igazolok, hogy a hol a keresztyénség virágzik, ott legmagasabban fejlődött a kultúra, a civilizáció, ott legmagasabban lobog az értelem lángja, — s ez semmiképen nem lehetne úgy, ha az istenhiten alapuló vallás, tehát például a keresztyénség föl nem venné magába az értelem fényét is. De meg az is bizonyos, ugyé, hogy a felnőtt, a művelt embernek is önkéntelenül imádkozásra nyílnak meg ajkai, ha életveszedelemben forog, vagy ha, a mire vágyott, a miért küzdött: a gonosznak a jó által való eltipratásáról úgy látja, hogy azt valamely felsőbb hatalom hajtotta végre. De én azt mondtam az elébb, igazgató úr, hogy a hitetlenség merő bizonytalanság, elvtelen ellenmondás. Erre most hamarosan két jó példát szíveskedett szolgáltatni. Egyiket, az „Isten ment-

sen!” kifejezést már említettem. A másik az, hogy a vallástalan morál elvének tetszik, mint mondta, hódolni, és mégis, tett kijelentése szerint, a köznépnek szüksége van a vallásra, mert különben nem lenne erkölcsi tartaléka, teljes erkölcstelenségbe süllyedne alá. De hisz’ ebből föltétlenül az következik, hogy az erkölcsiségnek a vallásosság, a hit a szülő anyja, és ha ez így van a köznépre, így kell ennek lenni a tanult emberekre, így kell ennek lenni az igazgató úrra nézve is. Mit tetszik ezekre mondani, kedves igazgató úr?

A. Azt, hogy jól tudja a maga álláspontjának az igazságát védeni tiszteletes atyám, s kezdem belátni, hogy nem is vagyok én egészen vallástalan ember, és csak annyiban térünk el egymástól, hogy az én Istenem nem az az élő, személyes Isten, a kiről a mult vasárnap tettszett prédikálni, és a kit én még sohasem láttam, hanem az a természeti erő, a melynek működését mindenütt érzem.

Lp. Ugy-e bizony ebben a teremtet világban érezi tehát az igazgató úr annak a természeti erőnek a működését?

A. Természetesen, ebben a teremtet világban.

Lp. De azt tessék aztán megmondani, hogy hol van, hol lehet olyan teremtet dolog, a melynek teremtetője ne volna?! A természeti erő, a melyet Istenének nevez az igazgató úr, ez teremtetette volna a világot! De ha az erő hatalom, bizonyos, hogy minden hatalomnak megvan a maga forrása. Mi vagy ki a természeti erőnek, vagy a természeti erő hatalmának a forrása?! Tessék meghallgatni, hogy beszél erről a kérdéstről Szent Ágoston, a nagy egyházi atya: „Kérdeztem a földet, és azt mondta: én nem vagyok az Isten, és minden rajta levő ugyanazt vallotta. Kérdeztem a tengert és a mélységeket, és mindent, a mi azokban csúszik-másik és él, azt felelték: mi nem vagyunk

a te Istened, kereskedjél fentebb. Kérdeztem a fúvó szeleket, és az egész levegő minden lakóival azt felelte: én nem vagyok Isten. Kérdeztem az eget, a napot, a holdat, csillagokat, és azt mondták: mi sem vagyunk az Isten, a kit te keressz. És szólottam minden körülöttem levő dologhoz: azt mondtátok az én Istenemről, hogy ti nem vagytok az. Beszéljeteek hát róla! És mindannyian fennhangon kiálták: ő teremtet minket!“ Igen, a nagy egyházi atya így beszél teremtő Istenről, és pedig ő korának legnagyobb és legmélyebb értelmű gondolkozója, messze kivált a köznép fiaitól, a kiknek, mint mondani tetszett, csak azért van szükségök a vallásra, hogy végképen el ne erkölcstelenkedjenek. Ugyan, kedves igazgató úr, ha majd úgy „szokásból“ megint eljő templomunkba, és azt találjuk énekelni: „Felelj, kételkedő! ki mennydörög ott fent? A szélvész harsogó zúgása kit jelent? A sík tenger vizét ki emeli hegyekké? A szárazföld színét ki sülyesztí völgyekké?“ — ugyan mondja meg, hogy igaz szíve szerint, lelke mélyén mit felel e kérdésekre?

4. Meggyőzött, lelki atyám, hitetlenségem alaptalan volta felől, s készséggel bevallom, hogy leborulok én is ezentúl Isten trónja előtt, s megalázkodva tekintvén ő reá és a magam kicsiny voltára, szent hittel és buzgó áhítattal énekelem tovább, magamhoz beszélve a megkezdett énekverset: „Mindegyik éltető elem, ím', felemelte Szavát, hogy van Isten, hát mit kételkedel te?“ Nem, nem kételkedem tovább Istenben, az ő világteremtő és gondviselő személyi lételeben. Hívővé, Istenben hívővé tett e beszélgetésünk folyamán, kedves tiszteletes úr!

Lp. Végtelenül örvendek az igazgató úr ezen kijelentésének, hogy egyszerű szavaimmal meg tudtam győzni hitetlenségének alaptalan, eddigi, jól van, mondjuk így, meggyőződésének helytelen volta felől. És ne gondolja azt, hogy én kimerítettem volna lelki fegyvertáram minden

eszközét állításom igazolására, mert nemcsak a természetből, a világ lételeből, hanem annak czélszerűségéből, a történelemből, a mi Istenről való eszménkből és a lelki-ösmeretből is tudnám még igazolni Istennek lételét. De hát ez már fölösleges munka volna.

A. Igenis, fölösleges, mert Istenben, látom, hinnem kell, és hiszek is ő benne. Sőt, mint keresztyén, beismerem Jézus személyének nagyságát is, de őt nem tarthatom Istennek, és az ő feltámadásában való hitet nem vagyok képes magamévá tenni, azt jámbor együgyű mesének tartom.

Lp. Ha nincs ellenére, beszéljünk erről is egy keveset.

A. Nagyon szívesen, de már itt bajos dolog lesz meggyőzni az én hitetlenségemet.

Lp. No majd meglássuk! A kit Isten az ő szegény szolgálja közvetítésével meg tud világosítani egy kérdésben, ahhoz oda tud ő kegyelme erejével állani egy másikban is. Semmi egyebet nem kérek beszélgetésünk folyamán az igazgató úrtól, mint elfogulatlan, minden előítélettől ment tárgyilagosságot.

A. Ezt nagyon szívesen megígérem és biztosítom a tiszteletes urnak.

Lp. Jól van; vegyük hát kezünkbe a bibliát, s beszélgessünk annak csak egy verse, az Apostolok cselekedeteiről szóló könyv első részének 3-ik verse alapján, a mely így szól: „*kiknek (t. i. az ő tanítványainak) ő (t. i. Jézus) magát az ő szenvedése után megjelentette vala elevenen sok bizonyos jelek által, negyven napig megjelenvén nekik, és szólván az Istennek országára való dolgokról*“.

A. Bocsánatot kérek, miért a bibliából akar érvelni a tiszteletes úr, mikor ezt a könyvet csak olyan közönséges emberi műnek tekintem, a minőnek bármely más könyvet?

Lp. Elfogulatlan, minden előítéletből ment tárgyilagosságot tetszett ígérni. Miért nem akarja ezt a bibliával

szemben is gyakorolni?! Ugy-é, el tetszik azt ismerni, a mit a keresztvénség és annak szent könyve, az újtestamentomi szentírás legádázabb ellenesei is elismernek, hogy a biblia mindkét részében egyszersmind történeti könyv is, és hogy Jézus történeti személy volt?

A. Ezt kénytelen vagyok beismerni, mert jól tudom, hogy Jézus születését a világtörténelemben is korszakalkotó eseménynek szokták fölvenni.

Lp. Úgy van! De hát hol hagyta akkor a tárgyilagosságot, az elfogulatlanságot, ha például a világtörténelemben Napoleon életét, cselekedeteit akarván megismerni, elővesz egy róla írt történeti művet, melynek szerzőjéről tudja, hogy behatólag áttanulmányozván, talán, ha kortárs volt, személyesen is ismervén Napoleont: ennek a szerzőnek minden szavát igaznak és ámennek tetszik tartani? Hol van ott a tárgyilagoss elfogulatlanság, ha Egyiptom valamelyik sok ezer éves obeliszkje alatt találnak egy papírgöngyöletet, vagy Babilonia ősi földjén egy beírt cserépdarabot, s arról a szaktudósok megállapítják, hogy Egyiptomban sok ezer évvel ezelőtt uralkodott egy ilyen és ilyen nevű, eddig nem ismert faraó, vagy Babiloniában egy, eddig szintén ismeretlen nevű király, — és önök, egy papírgöngyöleg, vagy egy cserépdarab bizonyására, tanúságtételére minden kételkedés nélkül beveszik történeti ismereteik lajstromába, hogy ennyi és ennyi sok ezer esztendővel ezelőtt élt Egyiptomban vagy Babiloniában egy ilyen és ilyen nevű faraó vagy király: azt azonban, a miről még nem egészen kétezzer esztendővel ezelőtt négy evangéliomi történetíró szólt, s a miről az újtestamentomi szentírás más szerzői, Pál és a többi apostolok is egyezőleg írnak, azt nem tartják elfogadható történeti eseménynek? Tisztelettel kérdezem, hol van itt a tárgyilagoss elfogulatlanság?

A. Erre a kérdésre, bevallom, nem tudok megfelelni.

Lp. Pedig a dolog tényleg úgy áll, hogy a Krisztus.

feltámadásáról az újtestamentomi szentírók számtalan helyen megemlékeznek, mint a keresztyénségnek olyan nagy, alapvető hittételéről, a melylyel ez a vallás áll vagy esik. „*Ha a Krisztus fel nem támadott a halálból, hiábavaló a mi prédikálásunk, hiábavaló a ti hitetek is*“ — mondja Pál apostol.

A. Jól van, ebben a dologban, a biblia, mint történeti könyv hiteles és elfogadható volta tekintetében újra meggyőződött a tiszteletes úr, de térjünk vissza már az előbb fölvetett szentíráti vershez, mert épen azt szeretném látni, hogy annak az alapján miként fog az én lelki atyám a Krisztus feltámadásáról okoskodni, és miként próbálja meg e hitnek engemet is megnyerni?

Lp. Térjünk vissza, ám jól van, az előbb fölvetett vershez, a melyre nézve mindenesetre feltűnő az, hogy a szentíró mindjárt könyve legelején hozza fel az abban rejlő gondolatot, bizonyára azért, mert mikor a keresztyénség megalakulásáról akar beszélni, ahhoz alapvető tételnek a Krisztus feltámadásáról való hitet akarja lerakni. A Jézus tehát, a vers szerint, az ő senki által kétségbe nem vont szenvedése, a keresztfán egy nagy tömeg ember által látott halála után megjelentette magát *elevenen*, vagyis hogy él, *sok bizonyos jelek által*. Ez nem jelenthet mást, mint azt, hogy ő sok bizonyíték, sok olyan jel által mutatta be, hogy él, hogy tehát halottaiból feltámadott, mely bizonyítékok vagy jelek nem csalhattak, a melyekben csalatkozni nem lehetett. E bizonyíték, e jel abban állott, hogy Jézus, az ő feltámadása után különböző időkben és helyeken találkozott az ő tanítványaival, evett velők, csodákat tett előttük; s mindenben ugyanannak a barátnak és mesternek mutatta magát, a milyen három esztendőn át, keresztfahalála előtt volt hozzájuk.

A. De épen ez az, a miben én kételkedem, hogy csakugyan Jézus lett volna az, a kivel a tanítványok talál-

koztak és beszéltek. Álom volt az az egész, a tanítványok vágyó óhajtozásának, jó Mesterök utáni epedezésének fantazmagóriája.

Lp. Egy kis türelmet kérek. Az újszövetségi szentírás, ezen, most már mindkettőnk által hitelesnek elismert történeti könyv előadásai alapján én és mi, a kik e könyvet teljes egészében áttanulmányoztuk, a szóban forgó bizonyítékokat vagy jeleket föltétlenül csálhatatlanoknak tartjuk igen sok okból. Először is azért, mert a tanítványokra nézve teljesen váratlan volt Jézus feltámadásának ténye. Az Emmausba menő két tanítvány úgy beszél a mellettök menő, de általök föl nem ismert Jézushoz az ő feltámadásáról, hogy arra nézve a koporsónál járt asszonyok „*elcsábították őket*“, s a hitetlenkedő Tamás csak akkor hiszi el az ő Mestere feltámadását, mikor a szegeknek helyét megtapogatja az ő kezein és oldalán. Ezekből világos, hogy a tanítványok kezdetben nem hitték a Jézus feltámadását. De a mint egyszer fölismerték őt, az már lehetetlen, hogy csálódtak volna egy olyan valakit illetőleg, a kit három teljes évig ismertek. Nincsen olyan ember, a kivel el lehetne hitetni, hogy valósággal beszélt, evett egy olyan emberrel, kivel hosszú időn át közeli viszonyban állott, ha ez csakugyan úgy nem volna.

A. No ez mindenesetre elég csattanós bizonyíték.

Lp. Van ennél csattanósabb is. Például az, hogy a tanítványok *elegen* voltak arra nézve, hogy ne lehessen őket megcsalni. Ha föltennök is, hogy *egy* embert meg lehetett csálni, az már hihetetlen dolog, hogy tizenegy embert negyven napon át, pedig versünk szerint Jézus ennyi napig jelent meg tanítványainak, ámítani lehessen, olyan tizenegy embert, kik először mind kételkedtek; vagy ilyen bizonyíték az, hogy *elég hosszú ideig* volt Jézus tanítványaival, hogy teljes meggyőződést szerezhessenek feltámadása tényleges valóságáról; ha tán csak egyszer

látták volna őt, föl lehetne tenni, hogy csalódtak; de gyakran látták, és pedig egy hónapnál hosszabb ideig, avagy ilyen bizonyíték az, hogy különböző helyeken és időkben látták őt, a mi lehetetlenné teszi a csalódást; ha azt mondták volna, hogy látták őt sírjából *kikelni*, vagy a hajnali szürkületnél látták, *mikor* sírját elhagyta, erre azt lehetne mondani, hogy valami különös tünemény csalta meg őket; vagy azt lehetne mondani, hogy *várákozván* arra, hogy lássák sírjából kikelni, a reménykedés izgalmai alatt képzelmeik könnyen megcsalta őket, hogy csakugyan látták őt kikelni a sírból; ámde azt seholsem mondják a szentírók, *hogy ők látták volna Jézust kikelni a sírból*; egy csaló mondta volna, az nem múlasztotta volna el állítani ezt; de a szentírók csak azt állítják, hogy ők látták Jézust, *miután már feltámadott*; látták tehát akkor, mikor már mentek voltak minden izgalomtól; mikor már nyugodt ítéletet tudtak mondani; látták Jéruzsálemben; mikor istenitiszteletre voltak összegyűlve; mikor Emmausba mentek; mikor Galileában voltak; mikor velök együtt az Olajfák hegyére ment, és mikor fölment előttök a mennybe.

A. Tud-e még tiszteletes úr több bizonyítékot is felhozni? mert beismerem, hogy pompásan tudja érveit csoportosítani ellenem.

Lp. Tudok, igenis, például még azt, hogy Jézus feltámadása után is olyannak jelent meg tanítványai előtt, a milyen addig is mindig volt: jó barát, társ, jóltevő, tanító mester volt akkor is; evett velök együtt; csodákat tett előttük; ugyanolyan munkát végzett közöttük, a minőt halála előtt; megújította a Szentlélekre vonatkozó ígéretét, s parancsot adott nékik azon munka végzésére, a melyért meghalt. Mindezeket tekintetbe véve, lehetetlen, hogy a tanítványok csalás vagy valamely álomszerű látomás áldozatai lettek volna.

A. És tud még egyebet is mondani a tiszteletes úr?!

Lp. Még mindig tudok egyebet is mondani. Ha a Krisztus tényleg fel nem támadott a halálból; ha közvetlen és határozott tudomása nem lett volna erről az ő személye ellenségeinek, főként pedig a zsidó papságnak, hogy lehet azt még csak elképzelni is, hogy ezek azonnal ne igyekeztek volna elfojtani a feltámadás megtörténtéről szállongani kezdő hírt, ha ez csak mese, mendemonda lett volna?! Ámde a mindenki által tudott valósággal szemben nem állhattak elő a magok tagadásával.

A. Ez is világos és erőteljes bizonyítéknak látszik előttem.

Lp. És van még egy érvem, a melylyel talán teljesen meggyőzhetem az igazgató urat. Azt mondtam, és a dolog úgy is van, hogy a keresztyénség a feltámadás hitével áll vagy esik. Igen, a keresztyénség léte kezdetétől fogva a Krisztus feltámadásának hitén alapul. Föl lehet-e tenni, el lehet-e gondolni azt, hogy egy álmoképen, egy mesén, tépelődő lelkek zavaros ábrándján fenn tudna állani egy olyan világhatalom, a minő a keresztyénség, a mely, bármit mondanak is róla ellenségei, folyton-folyvást csak terjed, s nemcsak külső hatásait illetőleg, de benső hatásának erejében is egyre gyarapszik. Nagy lelkek álmaira épített fényes rendszerek omlottak már össze az idők folyamán, de a keresztyénség áll és erősödik, mert a Krisztus feltámadásának hite dönthetetlen fundamentumát képezi annak. Nos, kedves igazgató úr, én elmondtam a magaméit; most már önön van a sor, hogy beszéljen.

A. Nincs sok mondanivalóm, kedves tiszteletes úr! Eddig inkább csak úgy tréfából neveztem a tiszteletes urat lelki atyámnak, de ezentúl a szó szoros és igaz értelmében nevezhetem így, mert, ímé, beismerem, hogy ez órai komoly beszélgetésünk alatt, mint atya az ő gyermekét, rá vezetett engem az Istenben és a Krisztus istenségében való hit boldog tudományára. Úgy érzem, mintha valami

köd tisztult volna el szemeim elől, mintha valamely teher esett volna le a szívemről. Köszönöm ezt az órát az én lelki atyámnak, és kérem, hogy jövő vasárnap a 76-ik dicséretet tessék a templomban énekelteni, mert ha élek, ott leszek én is, és pedig nemcsak szokásból, hanem szívem igaz vágyódásából, s meg tetszik majd látni, hogy — újra nem szokásból többé, de szent hitből és komoly meggyőződésből, — milyen buzgó lelkesedéssel fogom énekelni e dicséret második versét: „Szent a mi Urunk Úr Jézus Krisztus, Kit értünk bocsátál, Kivel megváltál, Hogy testünk miatt Lelkünk el ne vesszen“.

Lp. Ezt a dicséretet fogjuk mindenesetre énekelni. A jó Isten áldja meg az igazgató urat!

2. Beszélgetés egy beteg nővel.

A nő már huzamosabb idő óta beteg, s magához kéreti a lelkipásztort, ki megjelenik nála, s köztük a következő beszélgetés foly le:

Lp. Jó napot, édes leányom, hívatál magadhoz, s íme, én készséggel megjelentem nálad. De különben is óhajtottalak meglátogatni, mert hallottam, hogy már huzamosabb idő óta gyöngélkedel, s gondoltam, hogy jól fog neked esni tőlem is egy szívélyes szó, ki szeretek részt venni gyülekezetem tagjainak örömeiben épenúgy, mint bánatában.

Beteg. Isten hozta hozzám a tiszteletes urat. Bocsásson meg, hogy ide fárasztottam, de valósággal epedtem már hallani a szavát, hogy vigasztaljon meg kissé nehéz bánatomban, melybe hosszas betegségem ejtett.

Lp. Itt vagyok tehát, s jöttem jó szívvel, igaz lélekkel, úgy a mint azt egy lelkipásztornak a Krisztus tudománya parancsolja. Mióta vagy beteg, s mi a tulajdonképeni bajod?

Beteg. Három hónap óta nyomom az ágyat, s folyton roppant fájdalmaim vannak testem felső részében: fáj a szívem, a mellem, a hátam, fáj az egész lelkem. Félek, hogy meghalok, és nagyon bánt, hogy olyan nagy terhére vagyok a hozzám tartozóknak.

Lp. Ne beszélj sokat, édes leányom! Hagyj inkább engemet beszélni, s mindenekelőtt affelől légy nyugodt, mintha betegségeddel terhére volnál övéidnek. Mielőtt betegszobádba léptem volna, velök beszélgettem egy darabig, s biztosíthatlak arról, hogy tőlük a türelmetlenségnek egyetlenegy szavát sem hallottam. Ők mindnyájan nagyon szeretnek tégedet, és őszintén sajnálnak, hogy betegen kell itt feküdnöd, s úgy tudom, megtesznek mindent fájdalmaid csillapítására.

Beteg. Mindent megtesznek, áldja meg őket az Isten! Óh beh jól esik hallanom a tiszteletes úrtól, hogy nem haragusznak reám.

Lp. Ugyan, hogy haragudnának! A halál gondolatával pedig ne foglalkozzál, hiszen te végre is fiatal vagy még arra, hogy érett gyümölcsnek találtsádsz az aratásnak. Ura által, ki az ő jóságának erejével bizonyára visszaadja mielőbb a te egészségedet, hogy tudj újra örülni az élet örömeinek. Csak ne hagyd el magadat, édes leányom, hanem vedd a te bizodalmodat Istenbe, s nyugodjál meg abban, hogy ő tudja, miért sujtol most tégedet, és ebben a te keresztyéni megnyugvásodban csak mondogasd mind gyakrabban az Idvezítő szavait: *„Ne úgy legyen, Atyám, a mint én akarom, hanem — a mint te!”*

Beteg. *„Ne úgy legyen, Atyám, a mint én akarom, hanem — a mint te!”*

Lp. Úgy, úgy, édes leányom! Nekünk keresztyéneknek mindig mondogatnunk kell Dávid király szavait: *„Taníts meg, Uram, engemet, hogy a te akaratodat tegyem”,* s Krisztus Urunk is arra tanított minket, hogy így imádkozzunk:

„Legyen meg a te akaratod, miképen mennyben, úgy itt a földön is“. Az a mi legszentebb keresztyéni kötelességünk, hogy magunk teljes megadásával és az Isten jóságába vetett hívő türelemmel hajoljunk meg az Ur akarata előtt. Ha fájdalmak sujtolnak, nem az a mi teendők, hogy az Ur elé járuljunk, és zúgolódva kérjük őt: „vedd ki ezt a tövist a mi testünkből“, mert arra ő azt mondja: „csak hadd vérezzék az a test, míg egészen meg nem tisztul“, — hiszen a türelemmel hordott szenvedés csak erősíti a lelket; és ha bizalommal vagyunk a mi testi orvosunk iránt, hogyné kellene bizalommal lennünk ama mi mennyei Orvosunk iránt is, ki minden gyógyszerek fölött örökkévaló hatalommal rendelkezik, s a ki maga mondja magáról: *„Én vagyok az Ur, a te gyógyítód“*.

Beteg. Igen, igen, tiszteletes atyám, az Ur lesz az én gyógyító Orvosom.

Lp. Soha ne felejtsd el betegséged idején, én édes leányom, hogy nekünk a mi életünk folyamán folytonos lelki töredelemre és igaz bűnbánatra van szükségünk, és erre a betegség a legjobb tanító mester, mint a mely a lelket ugyancsak erősen meg tudja törni, és ezzel, megszabadítván az örök gyötrelemtől, egészségessé tudja azt tenni. Egyszer azt mondotta valaki, hogy az ember tulajdonképpen akkor van legjobban, a mikor beteg. Gondolkozzál egy kissé ezen a mondáson. Pál apostol azt mondja: *„Mikor büntettettünk, az Urtól taníttatunk, hogy e világgal el ne kárhoztassunk“*. Jakab apostol meg arra tanít minket: *„A hitből származott imádság megtartja a beteget, és felsegíti őtet az Ur“*. Szoktál-e imádkozni, kedves leányom?!

Beteg. Szoktam, tiszteletes ur! És minden imádkozásom után úgy érzem, mintha szívem megkönnyebbednék, lelkem fájdalma lecsillapulna.

Lp. Úgy is van az; édes leányom! Tudom, hogy ismered Jézus élettörténetéből azt az eseményt, mikor ő fölment három tanítványával a hegyre, hogy imádkoznék. Azt mondja ez elbeszélésben a szentiró: „*És az imádkozás közben az ő orcájának ábrázata elváltozék*“, mintegy megdicsőült az. Úgy van ez mi velünk, gyarló emberekkel is. Ha az imádság szárnyain Istenhez szállanak lelkünk gondolatai: elsimulnak arczunk redői, mert a bánat lefoszlik szívünkről, s lelkünk szabadon repülván a végtelen magosságban, itt a földön hagyja búját-baját, gondját, terhét és fájdalmát. Bizony felsegéli hát az Ur a beteget, a ki hitből imádkozik. Tedd össze kezeidet leányom, s monddad utánam az imádságot, mely a te nevedben száll a kegyelem Urának trónja elé:

„Isten, én Istenem, ki kegyelemmel gazdagon ülsz a te királyi székedben, s hűséges gonddal tekintesz onnan alá teremtményeid megszámlálhatatlan seregére; ki meghallod a szívek dobbanását, s megszámlálsz a fájó sóhajokat is: óh tekints alá a magas egekből reám, szegény leányodra, lásd meg az én nyomorúságomat, hallgasd meg panaszom szavait, s ha ez velem a te akaratod, szüntesd meg fájdalmaimat, kötözzesd be sebeimet, gyógyíts ki betegségemből engemet. Küldd el hozzám szent Fiadat, lelkem áldott idvezítő Urát, hogy ő vigasztaljon vigasztaló Szentlelkével, hogy ő erősítsen erősítő Szentlelkével, ha elkese-redik az én lelkem, és ha lankadozni kezdenek tagjaim. Ne hagyj el, Uram, engemet, a kiben van egyedülvaló bizalmam. S ha bűneimért sujtolsz betegséggel: legyen elég immár ítéleted; ha tanítani akarsz Uram, ismerem immár a te útadat. Szabadíts ki, nagy Isten, az én nyomorúságomból engemet, hogy áldjam és dicsérjem mindenha a te szabadító kegyelmed örök hatalmát. Ámen“.

Beteg. Áldja, óh áldja meg az Isten kedves lelki atyámat, hogy látogatásával, beszélgetésével s imádságával

így megkönnyítette a lelkemet. Egészen jobban érzem magamat.

Lp. Vedd elő, édes leányom, olykor-olykor énekes-könyvünket is, s olvasgassad belőle az olyan énekeket, a minő a XIII. zsoltár: „Míglen felejtesz el Uram! Mígnem emlékezel rólam? A te orczádat én előlem Örökké elrejtéd-e tőlem? Miért nem könyörülsz rajtam? Tekints reám, kegyes Uram! Szánjad meg az én nyavalyám! Szemeimet világosítsd meg, Hogy életemben viduljak meg, Halálban el ne aludjam. Mert én bízom jókedvedben, Ki megvigasztalsz szívemben. Örvendez azért az én lelkem, Hogy az Isten én segedelmem, Melyért dicsérem éneken“, — vagy a milyen a 93. dicséret, s annak például a 3-ik verse: „Tudja Isten kívánságod, Ad is, valamit adhat. De bölcs, Uram, te jóságod, Tudod, hogy sok haladhat. Jól van, gondod reám nagy, Mivel édes Atyám vagy. Mint akarod, hát úgy légyen! Másként hinnem volna szégyen“. Igen, kedves leányom, gyakori imádkozással és ilyen szent énekek olvasgatásával foglalkoztasd lelkedet betegséged idején, s meglátod, hogy mielőbb meggyógyulsz.

Beteg. Megfogadom a tiszteletes úr jó tanácsát.

Lp. De nem akarlak hosszú beszélgetéssel kifárasztani, kedves leányom, megyek már. Legyen a jó Isten szent kegyelmével gyógyulásodon. El fogok majd újra jönni hozzád, s remélem, hogy akkor már mint üdülő beteget foglak látni. Isten veled, kedves leányom!

Beteg. Köszönöm a tiszteletes úr látogatását. Áldja meg a jó Isten!

3. Beszélgetés egy szerencsétlen nővel.

Van a gyülekezetben egy nő, ki bejárta már az élet kálváriájának minden lehető útait: boldog családi élete, jó férje, kedves gyermekei voltak, s elvesztette valamennyit;

vagyona volt, s elszegényedett; családjának jó barátai, barátnői elmaradtak tőle; lelkének hite megingott, s elhagyatottnak, nagyon szerencsétlennek érzi magát. Ezt a nőt keresi föl a lekipásztor.

Lp. Erre járván, benyitottam hajlékába, asszonyom, s ha szívesen veszi tőlem, itt is maradok egy kevésig, hogy beszélgessünk egymással, — hiszen úgy kerüli az embert, mintha csak ellensége volna. A templomban sem láttam már régóta.

Nő. Mit keresnék én, szegény szerencsétlen asszony, a templomban, kedves tiszteletes úr?! Menjenek oda a boldogok, a megelégedettek, a reménykedők, de én, a ki elvesztettem hitemet és minden reménységemet, én, az elhagyatott, ugyan tessék megmondani, mit keresnék ott?

Lp. Megmondom jó asszony! Mi, az Úr szolgálai, nemcsak arról szoktunk prédikálni, hogy *„örüljetek az örülőkkel“*, hanem arról is, hogy *„sírjatok a sírókkal“*. Krisztus Urunk azután mondja a hegyi beszédben, hogy *„örüljetek és örvendezetek, mert a ti jutalmatok bőséges mennyekben“*, miután előbb egyebek közt ezt is mondotta: *„boldogok, a kik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak“*. Csak nem régiben is Krisztus Urunk eme magasztos hívogató mondásáról prédikáltam a templomban: *„Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterhelgettetek, és én megnyugosztalak titeket“*. És én egyházi beszédemben, a mindnyájunkat terhelő nyomorúságok mellett, melyek alól senki sincsen kivéve, különösen az olyan megfáradt és túlerősen megterhelgettetett lelkek bajaival és nyomorúsugaival foglalkoztam, a minő az asszonyom lelke.

Nő. De hát ki látna be az én nyomorúságom mélyeibe, s ki tudna fénysugárt lövelni az én szegény lelkem bánatának éjszakájába?

Lp. A nap az ő sugaraival nemcsak a hegyek ormait önti el, hanem behatol a legmélyebb völgyek rejtekeibe is. Krisztus evangélioma fénylő nap, mely nemcsak az

örvendezőknek adatott, hanem még inkább a szenvedőknek vigasztalására küldetett alá. Nemcsak virágot tud az fakasztani, — hanem a bánat, a keserűség jegét is képes az elolvasztani. Krisztus, már a próféta szavai szerint azért jött, hogy *„a kik Sionban sírnak, azoknak vigasztalást nyujtana, hogy örömnék kenetét adná a bánat helyébe, dicséretnek palástját a keserves lélek helyébe“*, és ugyanő megígérte, és szavát beváltván, meg is tette azt, hogy elküldötte maga után a vigasztalásnak Szentlelkét, a ki beteljesíti az ő, ezen mondásának erejét: *„ti szomorkodtok, de a ti keserűségeitek örömmre fordul“*.

Nő. Szomorú az én lelkem mindhalálig, tiszteletes úr! De csak tessék beszélni, mert zaklatott lelkemre, érzem, jóltevő hatással van részvevő, szivélyes beszéde. És ha csak pár rövid órára megkönnyebbedik is bánatom, áldom én azt, ki ezt cselekszi én velem.

Lp. Krisztus és az ő ígéje cselekszi azt a Szentlélek által, ki most engem, az evangéliom gyarló szolgáját akar itt asszonyomnál felhasználni arra, hogy oszlassam lelke keservét, s szerencsétlensége bánatát szétűzzem benső élete egéről. Adj, én Uram, néhány olyan gondolatot fejembe, adj olyan szavakat ajkaimra, melyekkel e vergődő lelket hozzád emelhessem!

Nő. Ámen! Ámen!

Lp. Én úgy tanultam az élet könyvéből, a bibliából, s úgy tanítja azt nekem maga az élet is, hogy azokat, a kik az ő nyomorúságaik *alatt* áldani tudják a nagy Istent, a nagy Isten is megáldja az ő nyomorúságaik *után*. Én nem ismerek annál nagyobb szerencsétlenséget, mintha valaki nem tudja kiállani, nyugodt önmegadással, zúgolódás nélkül eltűrni a szerencsétlenséget. A megpróbáltatások által, melyeken Krisztus Urunknak is át kellett mennie, a mi lelki erőink mértékét veszi tőlünk számon az Isten. Nagy dolog az, ha a mi Gecsemáné-óráink el-

jönnek; ha a keserűség pohara ajkainkon van, és ha imádkozunk, hogy múljék az el tőlünk: nagy dolog érezni azt, hogy nem a sors, nem a sötét végzet mérte azt reánk, hanem Istennek szeretete működik az által mi bennünk lelkünk idvességének javára. A nyomorúság, a szerencsétlenség az erény nagy iskolájának tekintendő, mert a könnyelműségből gyógyít ki, és a bűn útain való járástól tart az vissza bennünket. Olyan erkölcsi próbatétel az, a melyben Krisztus tanítványai erős gyakorlatokra, nehéz küzdelmekre és szigorú önfegyelmezésre képeztetnek ki. Jó dolog az az utazóra nézve, ha néha-néha felhők borítják el előle a napot, és ha kényelmetlen szállásokra talál, mert különben hamar megfedkeznek az ő édesatyai otthonáról és abban levő örökségéről.

Nő. Értem, tiszteletes úr, hogy mire céloz ezekkel a szavaival: mennyei otthonunkra és az abban reánk váró örök idvességre.

Lp. Úgy van! S bizonyos az is, hogy a bánat sokszor nagyon sokáig emészt bennünket, mert rendesen lóháton jön s csak gyalogosan hagy az el minket, de derűre ború, borúra ismét csak derű; virágvasárnap után harmadnapos bánat a halálban, de azután örökkévaló öröm a feltámadásban, — ez az élet útja, ez az evangéliom örök dicsősége. Egy, a szenvedések tűzében megerősödött lélek olyan, mint az ezüst harang: minél jobban ütik, annál erősebb hangot ad. Lelkünknek szüksége van a megpróbáltatásokra, mert ha olyanok vagyunk, mint az állóvizek, csakhamar megromlunk, s nem terem bennünk más, csak értéktelen gaz és a bűnök mérges kígyói; de ha a szélvészek felzavarják vizünket, vagy ha szabadon folyhat is az, de a megpróbáltatások homokján és kövein megy keresztül: bizonyára megtisztulunk a mocsaras, az egészségtelen gázoktól, s kristálytisztaságban áradozik tova életünk folyama.

Nő. Óh vajha így volna ez én velem is, kedves tiszteletes úr! De én annyira elcsüggedtem, kétségbeestem már, hogy sehol sem látom a szabadulást.

Lp. Mert nem keresi azt. Menjen ki ismét az emberek közé, járjon a templomba, s forduljon imádságában Istenhez, hogy adjon erőt fölvenni újra az élet küzdelmeit.

Nő. Imádkoznék én szívesen, ha tudnék imádkozni.

Lp. Jöjjön, olvassuk el együtt előbb a 130. dicséret 3-ik és 4-ik verseit: „Ha szívemet bánat járja, Szemem keserőség árja, Előtted való zokogásom, Titkon ajtómat behajtva És magánosan sóhajtva, Akkor is édes újulásom, Mert minden könnyüvel, jajjal, Könnyebbül sorsom egy bajjal. Ha templomban megjelenek, a hol összesereglenek Felséges neved imádói: Velök együtt fohászkodva, Úgy tetszik, mintha vígadva, Ott volnék, hol a menny lakói A Te királyi székednek Előtte letelepednek“.

Nő. Óh beh fölséges szép ének! Megyek, újra járok hát a templomba. Letelepszem én is a mennyei Atya királyi széke előtt, és imádkozom itthon is, hátha úgy lesz velem is, hogy minden könnyüvel, jajjal, könnyebbül sorsom egy bajjal. Lelki atyám és gyógyító orvosom, imádkozzék is velem egy kissé.

Lp. Tegyük hát össze kezünket és imádkozzunk:

„Szeretetek nagy Istene, ki a te örökkévaló kegyelmed szerint, mint a vizeknek folyását vezérled a mi lelkünk gondolatait; ki napodnak fényével szétüzöd a körülöttünk levő homályosságot, s ki a keserüből is édestudsz fakasztani: vedd a te örökkévaló oltalmad karjaiba ezen te szegény szolgálóleányodat; óvd meg őt a csüggettség, a sötét kétségbeesés rémeitől; add vissza az ő napjának világosságát; tedd őt újra gazdaggá szent hitében és boldog reménységében. És ha ez órában szolgálodnak szavára ismét megnyilatkoztattad előtte a te orczád-

nak fényességét, s komoly elhatározásra bírtad őt, hogy, a míg azt te úgy akarod, küzdeni fogja embertársai közt az életnek harcát, s keresni fogja a te háznak javait: tartsd meg, Uram, az ő lelkének erejét, hogy soha ez elhatározásáról meg ne feledkezzék. Idvességünk szent Fejedelme, áldott Jézus, légy a te Lelked erejével ezen hozzád megtért léleknek örök vigasztalására és hathatós erősítésére. Ámen“.

Nő. Megmentett, tiszteletes úr, az életnek és az örökkévalóságnak. Nem tudom én ezt meghálálni soha, de tudom, hogy a jó Isten megáldja és áldja is meg érte. Imádságunk után hadd mondjam most már el egyedül magamban a 173. dicséret első versét: „Kegyes Jézus, én imádságomra, Hajtsad füled’ én kiáltásomra. Jusson hozzád kéresem én jómrá, Ne nézz, Uram, méltatlan voltomra“.

Lp. Ámen! Ámen!

4. Beszélgetés egy rossz hírben levő férjes nővel.

A lekipásztor felhívat magához egy férjes nőt, kinek laza erkölcsi életéről, férje iránti hűtelenségéről származik a hír az egész egyházközségben, s vele e tárgyban lelkipásztori beszélgetést folytat.

Nő. Jó napot kívánok, tiszteletes Úr! Hívatni tetszett, hát feljöttem.

Lp. Jó napot, leányom! Isten hozott! Hívattalak csakugyan, s jól tetted, hogy feljöttél hozzám, mert egy bizonyos dologban beszélgetni szeretnék egy kicsit veled.

Nő. Tessék parancsolni. Nem tudom ugyan, hogy mi lehet az a „bizonyos dolog“, de hiszen majd meg tetszik mondani.

Lp. Bizonyynyal meg fogom azt neked, leányom, mondani. Foglalj azon a széken helyet, s beszélgessünk nyugodtan.

Nő. Köszönöm. Nem vagyok én, szegény létemre, méltó arra, hogy a tiszteletes úr szobájában leüljek.

Lp. No csak foglalj helyet. Nem nézem én azt, hogy valaki szegény, avagy gazdag az én hívem közül, mert nekem nem az ő világi állásukra, hanem lelki állapotuk minőségére van elsősorban gondom. Beszélj csak, hogy vagytok otthon? Milyen a családi életetek? Hogy vagy megelégedve férjeddal? Békességben éltek-e egymással? Hogy vannak gyermekeitek? Isten félelmében, tiszta erkölcsi életben nevelitek-e őket?

Nő. Nem is tudom hirtelen, hogy mit feleljek a tiszteletes úr kérdéseire. Nem tudom el sem gondolni, hogy miért tetszik ezeket kérdezni tőlem. Urammal jól élek; gyermekeink, hála Istennek, jól vannak, s egyszerű sorsunkhoz képest igyekezünk őket tisztességesen nevelni és taníttatni.

Lp. Jó ember a férjed? Szeret benneteket s gondot visel-e hűségeseen reátok?

Nő. Áldott jó ember az uram, olyan, mint egy falat kenyér. Egész nap dolgozik, s minden keresetét átadja nekem, hogy tisztességesen éljünk, ruházkodjunk, s még egy kicsit öregségünkre meg is takaríthassunk.

Lp. És gyermekeitek milyenek? Úgy tudom, hogy két fiatok és két leányotok van?

Nő. Igen, négy gyermekünk van: két fiú és két leány. Szófogadó, engedelmes, jó gyermekek. Sok örömünk van bennök.

Lp. Ezek szerint te nálad minden föltétel megvan ahhoz, hogy boldog családi életben boldognak érezhesd magadat, úgy-e bizony?!

Nő. Hála Istennek, mi boldogok is vagyunk; nincsen egymással semmi bajunk. Nyugodtan, békességben élünk.

Lp. És a lelkeddel, a lelkiösmeretteddel sincsen, leányom, semmi bajod? Az is nyugodt, az is békességben van? Nem háborgat az sohasem tégedet?

Nő. Miért tetszik ezeket kérdezni tőlem, tiszteletes úr?!

Lp. Megmondom, leányom! Azért kérdeztem ezeket tőled, mert rossz hírek keringenek felőled a faluban. Azt beszélnek rólad, hogy hűtelen vagy a férjedhez, más férfiakhoz is odaadod magadat, egyszóval hogy erkölcstelen életet élsz és ez által rossz példát szolgáltatasz a világnak. És a mi falunk nagyon kicsi ahhoz, hogy az ilyen dolgot csakhamar mindenki meg ne tudja, és teljesen lehetetlen, hogy a férjed fülébe is csakhamar el ne jusson annak a híre. Nos, leányom, pletyka ez az egész, vagy van csakhogyan valami a dologban? Beszélj előttem igazán, hiszen én most nem mint bírád állok előtted, hanem mint lelkiatyád akarok a szívedhez beszélni.

Nő. De, Istenem, tiszteletes úr, hiszen pletyka ez az egész; rosszakarató rágalom, melyet irigyeim terjesztenek felőlem.

Lp. Pletykának, leányom, az olyan tereferét, ember-szólást szoktuk nevezni, a mely valakiről minden alap nélkül terjeszti a rosszat. Irigykedni pedig csak a gazdagra, a nagyon szépre, a boldogra szoktak azok, a kiknek szívében hely van ezen sárga méreg számára. Te pedig nem vagy sem gazdag, sem nagyon szép, sem valami tulságosan boldog nem lehetsz, mit irigyeljenek hát rajtad?! Rosszakarató rágalomról sem beszélhetsz, hiszen meglehetősen nyiltan üzöd tetteidet. De meg a haraszt sem zörög, ha a szél nem fújja. Fájdalom, leányom, nagyon is nagy oka van a mi kis községünk népének arra, hogy rólad elítélőleg beszéljen, hogy életmódodban megbotránkozzék.

Nő. Hát mi van abban, tiszteletes úr, megbotránkozni-való, a hogy én élek?! Végre is szabad vagyok talán valamennyire magammal!

Lp. Ugyan hogy volnál ebben a tekintetben csak egy csöppet is szabad magaddal! Tisztességre kötelez itt a háládatosság, az Isten szent színe előtt tett esküd és a

világra való tekintet, mindennekfölött pedig a gyermekeid jövőjére való gondolás.

Nő. Miféle háládatosságról tetszik beszélni?

Lp. Arról, a melylyel férjed iránt tartozol. Csak **az** előbb mondtad, hogy urad olyan jó, mint **egy falat kenyér**. Híven gondoskodik rólad, rólatok, **jövőkőről**. Egy ilyen jó embert megcsalni, ismerd be, **leányom!** --- rút hálátlan-ság, a melyet **ő sehogysem** érdemel meg tőled. Ugyan mit mondanál te ahhoz, **ha ő folytatna** a te hátad mögött ilyen csapodár életet? Szeretnéd, eltűrnéd te azt?! Felelj erre a kérdésre őszintén, szíved szerint.

Nő. Bizony én nem szeretném, s nem is tudnám eltűrni. Csakhogy az én uram nem tudja az én dolgaimat.

Lp. Nem tudja a te dolgaidat! És ez mentség te előtted?! Hiszen a tolvaj is hát mögött szokott lopni, s a gyilkos sem a nagy nyilvánosság előtt végezi a maga vérengző dolgát. Isten pedig a maga tízparancsolatában ezt a hetediket, hogy „ne paráználkodjál“, ezen két parancsolat közé helyezte: „ne ölj és ne lopj“. Rosszabb, nagyobb bűn az talán akár az ölésnél, akár a lopásnál, mert megöli vele a vétkező úgy a saját, mint házastársa és egész családjá életét, szívét, lelkét, mindenét, kiöli vele a bűnös az embe-riségből a jóban vetett hitet, s bizonyára meglopja házastársának benne vetett szent bizodal-mát. Hogy a paráznaság igen nagy bűn, azt én a történelemből is be tudom bizonyítani, mert kétségbevonhatatlanul igaz, hogy egyes pogány népek is, a melyeket tehát Krisztus tudományának éltető lelke még nem járt, nem járhatott át, a legirtózatosabb büntetésekkel, többnyire halállal sujtották e bűnt, s nincs még tőlünk messze az idő, a mikor hazánkban s épen református egyházunkban is a legkeményebb büntetéseket szabták ki az ilyen eltévelyedetl lellekre. Azt mondod, hogy nem tudja a férjed a te ilyen dolgaidat. Hisz ez a te hűtelenségeden, csalásodon mitsem változtat. Te jóval

tartoznál annak, a ki olyan jó te hozzád, s gonoszszal fizetsz meg neki, elfelejtkezvén arról a keresztyéni nagy ételszabályról, hogy a miképen szeretnéd, hogy mások bánjanak te veled, te is azon módon bánjál másokkal. Férjed jó hozzád, te hűtelen vagy hozzá; te, azt mondád, nem tőréd, ha ő hűtlenkednék hátad mögött, de te, úgy látszik, csekély dolognak tartod a magad hűtelenkedését. Mondd meg, leányom, tisztességes, hecsületes gondolkodás-mód, eljárás ez?!

Nő. Jól van, ha nem az is, de tessék megmondani a tiszteletes úrnak, hogy kinek ártok én ezzel a dologgal?

Lp. Kinek ártasz?! No azt nagyon könnyű lesz megmondanom. Ártasz először is a magad lelkének, mert megtöröd szent esküdet, melyet Isten színe előtt tettél le. Úgy-é, leányom, te hiszesz az Istenben?

Nő. Hiszek, tiszteletes úr!

Op. E szerint hiszed azt is, hogy ő mindenüttjelenvaló?

Nő. Hiszem azt is.

Op. No lásd, ez előtt a mindenüttjelenvaló Isten előtt fogadtad szent esküvel, azt mondván annak a végén: „Isten engem úgy segéljen!“, hogy te férjeddal megelégszel, tehát, hogy hozzá hű leszesz. És te megszeged ezt az esküt, s lelkedet odadobod az örök kárhozatra. Végtelenül nagy bűn az az örök Isten ellen, ha a mit az ember az ő szentségének jelenlétében hitre fogad, azt gonoszul megtöri. Nem félted, leányom, lelkedet, hogy esküszegő voltod miatt elesik mennyei örökségétől. „Isten engem úgy segéljen!“, — mondád esküvődön. Hát ugyan hogy segítsen most már a jó Isten tégedet?!

Nő. Egészen elrettent a tiszteletes úr!

Op. Épen azt akarom; meg akarom veled értetni, hogy te, a ki keresztyén asszony vagy, gonosz étleteddel megtagadod Krisztust, a kinek az ő anyaszentegyházával

való viszonyát, ehhez való szeretetét a házastársi szeretethez hasonlítja az apostol, azt parancsolván, hogy a miképen Krisztus szerette az anyaszentegyházat, úgy tartozik a férfi az ő feleségét, és természetesen, a feleség az ő férjét szeretni. Krisztus az ő életét áldozta fel mi éretünk, tehát te éretted is, és te nem volnál képes, édes leányom, a te bűnös hajlandóságotat feláldozni a becsület, a tisztességes életért?! Esküszegő, Krisztus törvényének megrontója vagy, és én, igenis, el akarlak retteníteni bűnös életed folytatásától, a melyet a világ is olyannyira elítél.

Nő. Adok is én valamit a világra!

Op. Ne is adjon az ember semmit a világ hiábavalóságaira, kísértéseire, ok és alap nélkül való szószólására; de, kérdem, hogy bizony büntelennek mondhatja-e magát az, a kit környezete bűnösnek látván, bűnösnek is tart? Vajjon a százak tévednek-e könnyebben, vagy az egy ember? Vajjon van-e az olyan embernek valamely igaz értéke, a kit mindenki értéktelennek tart? Te veled hát az az eset, leányom, hogy ez ítélet fölött állónak és így tökéletesnek tartod magadat, holott csak egy, testben járt valóság állott fölött minden ilyen, a benső, a lelki életet illető ítéletnek: az emberré lett Isten, az Úr Jézus Krisztus. Nem, leányom, a világ ítéletén nem teheted túl magadat, s ha az megbotránkozik a te laza életmódodon: jaj neked, a megbotránkoztatónak!

Nő. Jól van, tiszteletes úr, azt beismerem, hogy az uramra tartozik az én dolgom, de mit tartozik az a világra?

Lp. Azt is megmondom neked. Mi emberek közös sors részesei, közös törekvések, vágyak, remények birtokosai, egy ugyanazon test tagjai, mert mindannyian ugyanazon egy mennyei Atyának gyermekei vagyunk. Ugy-e, leányom, ha tested egy bizonyos része fáj, érzi azt a te egész

tested. Így van ez abban a nagy testben is, a melyet emberi társadalomnak nevezünk. A pusztulásba menni akaró, a rothadt testtagot az ép testrészek lerázzák magokról. Ha valaki a nagy emberi társadalom testében indul veszendőbe, rossz cselekedeteivel rothadásba menvén: bizony az a nagy társadalom is elkövet mindent, hogy ezt a pusztulásnak induló részt lerázza magáról, mert akármennyire bűnös is az emberiség, annyira még sem romlott az, hogy a kiáltó bűnökben rossz példát látván maga előtt, föl ne emelje azok ellen szavát. Méreg az a rossz példaadás, a melytől az emberi természet önkénytelenül is visszariad, és mert az emberek közül nagyon sokan hisznek még a jóban: kibeszélhetetlenül nagy annak a bűne, a ki az emberiséget, bűnös életmódjával meg akarja fosztani ettől az ő szent hitétől.

Nő. Óh Istenem, tiszteletes úr, hát csakugyan olyan nagy bűnös volnék én?!

Lp. Várj, leányom, még mondok valamit. Négy gyermeketek van; mint mondád: engedelmes, szófogadó, jó gyermekek, a kikben sok örömetek telik. Hát az nem jut aztán soha eszedbe, hogy ezeknek a gyermekeknek a jövőjét, jövő szerencsáját fenyegeted, s teheted semmivé bűnös életmódoddal. Ha fiaid megértik későbbben, hogy mit tesz az, ha azt mondják róluk, hogy ők egy „rossz asszony“ fiai: bizony ez keserű méreg gyanánt fogja mindig az ő lelkeket emésztetni, s a helyett, hogy szeretnének, szégyenleni fognak tégedet; leányaid pedig, ha majdan felnőnek, nem kellene feleségül senkinek, mert hát „az anyjok rossz vére van bennök!“ Ebben áll, leányom, te nálad az édesanyjai szeretet, hogy így megmérgezd, vagy akár végképen tönkre is tegyed gyermekeid jövőjét?!

Nő. Nem, nem, tiszteletes úr, ne mondjon nekem ilyen borzasztó dolgokat. Beismerem az én nagy bűnöségemet, csak ne tessék már tovább is kárhoztatni.

Lp. Én nem akarlak, leányom, kárhozatni tégedet, csak épen odaállítottalak lelkednek képével egy tükör elé, hogy lásd meg abban jól magadat. És ha te elundorodtál, megijedtél a látott képtől, akkor én elértem czéloat. De, ismétlem, én nem akarlak téged kárhozatni, mert nekem, az Úr szolgájának, ismernem kell János evangéliomából Krisztusnak a parázna asszonyról mondott ezen szavait: „én senkit nem ítélek!” Igen, úgy van, leányom, Krisztus senkit nem ítél el meggondolatlanul, vaktába, „mert, — a mint maga mondja magáról — *nem azért bocsátá Isten az ő Fiát e világra, hogy kárhoztassa e világot, hanem hogy megtartassék e világ ő általa*“. Jézus nem a látszat, nem a külső cselekedetek után ítél, hanem a lélek benső állapota szerint. Ha szánod-bánod elkövetett bűnös cselekedeteidet, és ha szent fogadást tévén affelől, hogy nem esel többé vissza erkölcstelen életmódodba, meg is tartod fogadásodat: nagy az Úr és kegyelmes, visszafogad ő tégedet lelke szeretetébe.

Nő. Szánom-bánom elkövetett bűnös cselekedeteimet, és az Isten szent színe előtt fogadom a tiszteletes urnak, hogy hű leszek ezentúl az uramhoz, s gyermekeim jövődjét sem tévesztem el soha szemeim elől.

Lp. Áldjon meg az Isten, édes leányom, szent elhatározásodért. Jer, imádkozzál velem; adjunk hálát az Úrnak, hogy megtérítette a te veszendőben járó lelkedet, s hogy visszavisz tégedet mennyei országában ama boldog atyai ház melegébe. Jer, imádkozzál velem:

„Hála, hála és dicsőség te néked, óh egeknek királya, hogy kiküldéd a te szent Fiadat a pusztába, megkeresni egy eltévelyedett juhodat. Hála, hála és dicsőség te néked, óh mennyei Atyám, hogy egy szegény leányodat, ki letért az igazságnak útjáról, lelkében kegyelmeddel megvilágosítottad, és őt a néked tetsző élet kies vizei mellé, az életet adó mezőkre visszavezetni méltóztattál. Óh állj mellette

hatalmadnak erejével, hogy igaz legyen az ő bűnbánata. Lelkének nagy töredelmét ird föl, Atyánk, a te könyvedbe, s ne engedjed, hogy leányod bűne visszatérven, le-
törölje azt onnan valaha. Tedd, nagy Isten, erőssé az ő elhatározását, hogy most tett fogadásáról soha meg ne feledkezzék. Add neki a te Szentlelked erejét, hogy ellene tudjon állani a kísértéseknek, és ne essék el többé a test és világ ellen folytatott harczában. Nagy Isten, áldd meg és hallgasd meg szegény szolgálóleányodat, ha szent Fiaid szavaival így imádkozik te hozzád: „mi Atyánk, ne vígy minket kísértetbe, de szabadíts meg minket a gonosztól. Ámen“.

És most csak arra kérlek, figyelmeztetlek és hívlak föl, édes leányom, hogy erről a komoly óráról, ebben folytatott komoly beszélgetésünkről, szent fogadásodról, imádkozásunkról meg ne feledkezzél sohasem. Isten téged úgy segítsen, a milyen hű maradsz ennek az órának az emlékéhez.

Nő. Isten engem úgy segéljen, tiszteletes úr!

5. Beszélgetés egy fogoly férfival.

A lekipásztör meglátogat a kir. törvényszéki fogházban egy elítéltet, ki emberölés vétsége miatt jutott fog-ságba. A fogolynak családja van odakünn.

Lp. Jó napot, édes fiam! Felnyitattam czellád ajtaját, s bejöttem hozzád, hogy megnézzem, miként viseled ne-héz sorsodat, melyre elkövetett bűnöd miatt jutottál. Nos, beszélj csak, kibékültél-e már sorsoddal, belenyűgödtél-e már a változhatatlanba?

Fogoly. Bizony ez már, úgy látszik, változhatatlan, mert a felsőbb bíróság is megerősítette a rám kimondott íléletet, és én, — sanyarú sors ez nagyon! — most már pár évig nem élvezhetem, szokott sétaidőnket kivéve, Isten

szabad levegőjét. És ha még csakugyan megérdemelném ezt a nehéz ítéletet, akkor csak ki tudnék valahogy békülni sorsommal, de így, hogyne volnék így elkeseredve!

Lp. Ítéletről ne beszélj nekem, fiam, azt elvégezték bíráid; abba nekem semmi beleszólóm nincsen. De azt mégis mondd meg, mi alapon tartod te azt meg-nem érdemelt ítéletnek? Hát nem ontottál embervért, hát nem ölted meg a szomszédodat? Hiszen a törvényszék előtt beismerted bűnösségedet.

Fogoly. Beismertem, mert nem is tagadom, hogy megöltem az én szegény szomszédomat.

Lp. Megölted! És mégsem érdemled meg büntetésedet! Hogyan értsen ezt?!

Fogoly. Csak úgy, tiszteletes úr, hogy a czimboráim vettek rá a rosszra, s mikor telebeszélték a fejemet, ráadásul még le is itattak, és ekkor öltem meg szegény szomszédomat.

Lp. Majd később megkérdem tőled, hogy miért mondd mindig így: *szegény* szomszéd? De előbb kérdezek tőled egyet-mást.

Fogoly. Tessék, tiszteletes úr!

Lp. Gyakran megtörtént már veled, hogy leittad magadat?

Fogoly. Biz' az megtörtént már velem egynehányszor.

Lp. És hogy szoktad magadat viselni, ha részeg vagy? Haza mégy, és otthon szép csendesen meghúzódsz, lefekszel, vagy mit szoktál csinálni?

Fogoly. Nem tagadom, hogy akkor nagyon garázda vagyok: veszekedem, káromkodom, sőt bizony megtörtént már velem az is, hogy ütlegettem szegény családomat, feleségemet, gyermekeimet is.

Lp. No, most meg a családodat mondd *szegénynek*! Ha jól tudom, te elég jómódú ember vagy, s így családodat nem hagyta szegényül, nélkülözésben. De hagyjuk ezt most!

Azt mondod tehát, hogy részegségedben ütlegetted is egyszer-másszor feleségedet és gyermekeidet.

Fogoly. Azt mondtam, és, fájdalom, igazat mondtam vele.

Lp. Elbeszélek neked egy nagyon egyszerű kis történetet; épen jól fog illeni reád. Egy ember, egy családapa részegen haza tántorgott, s épen olyan garázda természetű lévén, a milyen te vagy, baromi módon ütlegetni kezdte leánykáját. Az ártatlan gyermek, bármilyen keservesen esett is neki a verés, összeszorított ajkakkal csak tűrte a verést, míg egyszer megszólalt: „üssön csak, üssön, hisz' úgy is tudom, hogy nem az én édesapám, hanem „a pálinka“ ver most engemet“. De, nini, te sírsz?! Óh, vajha a te kis leányodnak, vagy feleségednek, vagy akár-melyik gyermekednek is jutott volna eszébe valami hasonló mondás! Sirásodból úgy látom, hogy te is úgy tettél volna, mint az a másik ember, ki attól a gyermeki egyszerű mondástól észére tért, véghetetlenül megszegyenelte magát, és egyszersmindenkorra felhagyott az ivással.

Fogoly. Isten a tanúm, hogy én is úgy tettem volna, de már késő, már nem segíthetek a dolgon.

Lp. Dehogy is késő! Ha leülöd büntetésedet, ki fogsz szabadulni, visszatérsz családotd körébe. Akkor jusson majd eszedbe ez a kis történet, és ne igyál többé annyi, hogy megfélelkezzél embervoltodról és oktan állattá légy részegségedben.

Fogoly. Fogadom a tiszteletes úr előtt az élő Istenre, hogy nem leszek többet részeg életemben. Beláttam, hogy engem az ital bünről-bünre hajt. De az igazság kedvéért meg kell mégis mondanom, hogy engem mindig a czimboráim vettek az ivásra, azok itattak le.

Lp. A *czimboráid*! Miért tartottál czimborákat, és miért nem tartottál jóbarátokat? Czimborája csak a bűnös embernek van, a ki őt kísértetbe akarja vinni, hogy czinkos-

társává tegye valamely rosszban. A tisztességes embernek pedig jóbarátai szoktak lenni, a kik őt minden erejökkel visszatartják, ha a bűn lejtőjére akar tévedni. Jól mondad, hogy *czimboráid* vannak, de ezzel aztán ítéletet mondtál a magad erkölcsi értéke fölött is. Egyébként szeretném, ha megmagyaráznád, hogyan érted azt, hogy *czimboráid* vettek rá az ivásra és szomszédod megölésére is?

Fogoly. Rábeszéltek, erőltettek, ígérgettek, csalogattak.

Lp. De, úgy-é, nem erőszakkal öntötték beléd a pálinkát, s nem ők adtak irányt a kezeknek, hogy verd agyon a szomszédodat.

Fogoly. Hazudnám, ha ezt fognám rájok, tiszteletes úr!

Lp. Miért ittál tehát, ha korábbi szomorú tapasztalataidból már tudnod kellett, hogy neked árt az ital? Azért, barátom, mert gyöngé volt az akaratod, mert nem te parancsoltál a pálinkának, hanem a pálinka parancsolt te néked. Ámde Isten szent nevére ígérted, hogy nem iszod le többé magadat, tehát ezzel ne foglalkozzunk többé. Hanem azt mondd meg, ha a te *czimboráid* arra akartak volna rábeszélni, arra erőltettek volna, hogy öreg, özvegy édes anyádat öld meg, vajjon ezt is megtetted volna-é?

Fogoly. De még csak hogy is kérdezhet tőlem illet a tiszteletes úr?! Ugyan hogy lettem volna képes illet megtenni, az én szülő anyámat megölni!

Lp. Elhiszem, fiam, hogy erre nem lettél volna képes. De hát mégis mit tettél volna, ha *czimboráid* erre erőltetnek?

Fogoly. Összevesztem volna velök, s ott hagytam volna őket.

Lp. Látod, fiam, most már magad is kimondtad magad fölött az ítéletet: nem a *czimboráid* ölették meg tehát veled a szomszédodat, hanem te magad akartad őt megölni. Hiszen te, ha akarod, tudsz a magad akaratának parancsolni, s ha nem veszed elő annak az erejét, akkor meg szándékosan rohansz a bűnbe. Az az igazság fiam,

hogy nem a jobbik eszedet, nem az erősebb, a jobb akaratodat vetted elő, hanem a magad bűnös gyöngeségében el engedted magadtól raboltatni először a józan gondolkodásodat, azután a gonosz felé engedted téríttetni akaratodat. Bűnösök voltak, bizonyára, czimboráid is, de mégis csak te voltál a legnagyobb bűnös. Beismered-e ezt?

Fogoly. Be kell ismernem, tiszteletes úr!

Lp. És most már mondd meg azt is, miért mondtad az előbb szomszédodat, majd meg családodat *szegénynek*?

Fogoly. Mert nagyon sajnálom őket. Éjjel és nappal előttem áll szegény szomszédom véres, vergődő alakja, s fáj a lelkemnek, hogy olyan nagy szégyent hoztam a szegény családomra. Feleségem és gyermekeim ártatlanok mindenben, és az én bűnöm miatt mégis ők is szenvednek. Az én orczám pirulását eltakarja ez a négy fal, ez a vasas ajtó, de ők, de ők! Hova meneküljenek ők ismerőseik elől?!

Lp. Jó úton jársz már, édes atyámfia! Jól teszed, ha sajnálsz szomszédodat és családodat. De ehhez vedd még hozzá azt is, hogy sajnáljad, szánjad-bánjad elkövetett bűnödöt is. Hát ez az érzés, a bűnbánat fájó gondolata nem szokott soha fölmerülni lelkedben?

Fogoly. Óh dehogy is nem, tiszteletes úr! Sokszor véresre sírom szemeimet, vergődöm lelkemben, s kérem a nagy Istent: bocsássa meg az én nagy bűnömet.

Lp. Ha az így van, fiam, — és pedig ki kényszerített volna reá, hogy most hazudjál előttem? — akkor jusson eszedbe Krisztus Urunknak az a mondása, hogy „*örömlészen mennyben egy megtérő bűnös emberen*“, és ne felejtse el azt az apostoli szót sem, a mely szerint „*hív és igaz az Isten, hogy megbocsássa nekünk a mi bűneinket, és megtisztítson minket minden hamisságtól*“. Nagy és mindörökkévaló az Úr kegyelme, jósága szárnyaival el fogja ő fedezni a te gonosz cselekedetedet is. Ha igaz a te bűnbánatod,

bocsánatot fogsz nyerni az Úrtól. De hogy ez így legyen, jer velem és imádkozzunk a te megtérő lelked erejének megmaradásaért, és az Úr bűnbocsátó kegyelmének reád való bőséges kitöltéseért:

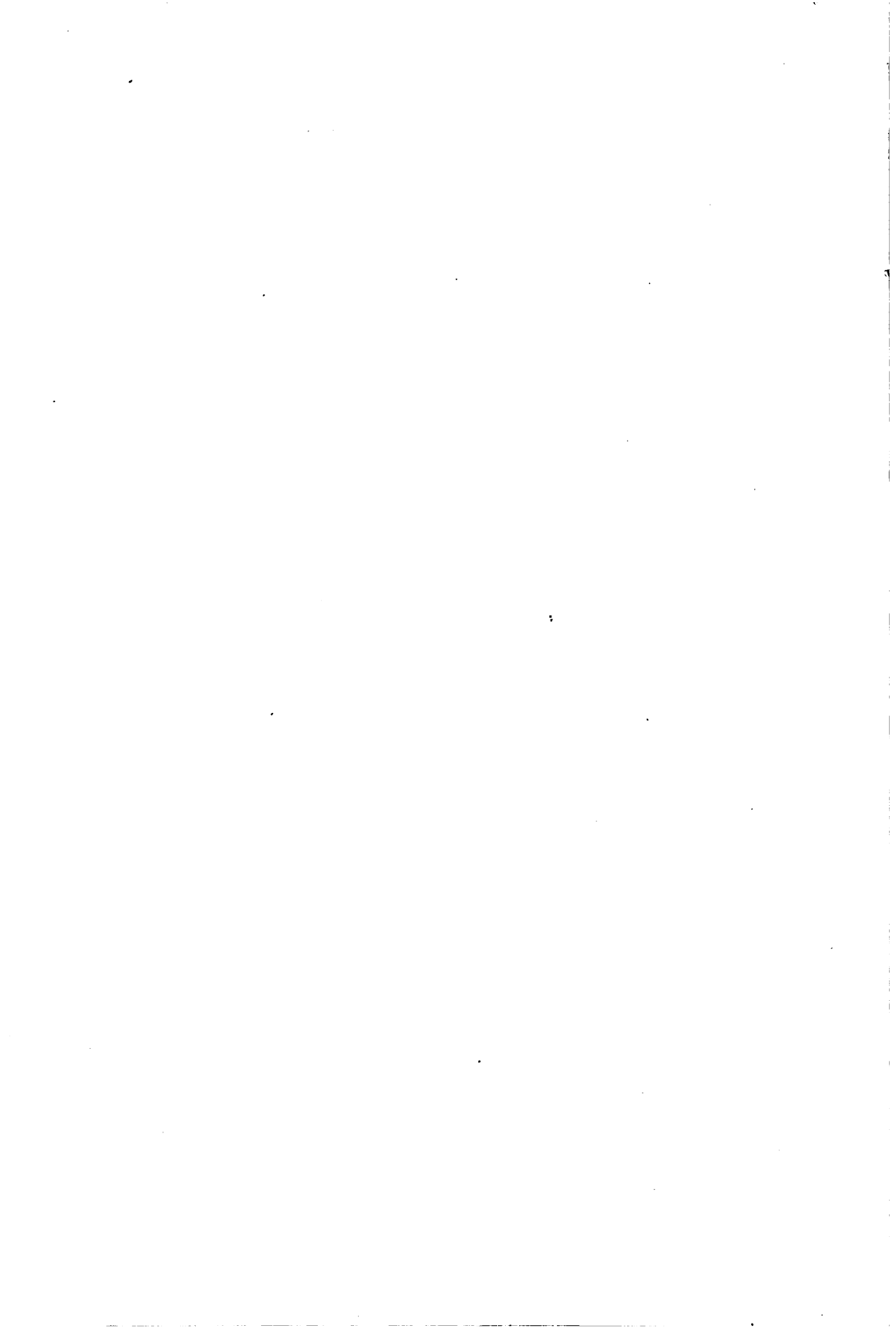
„Te Uram, ki a szíveket vizsgálod, és a ki előtt nincsenek elrejtve a lélek legtitkosabb gondolatai sem, jer a te irgalmasságoddal e helyre, melyet a gonoszság büntetésére emelt az emberi kéz, s tedd a te szentséged lakóhelyévé e szobát, melyben egy bűnös ember szenvedti az ő büntetését. Jer, Uram, lásd meg ezen te szegény, elesett gyermekedet, és ha ő, kegyelmed karjaira támaszkodva, újra föl akar emelkedni, bűneinek élő bánatában hozzád akar térni s a te atyai házad pitvariban akar újra megtelepedni: fogadd, óh fogadd, mennyei jó Atyánk, lelked szerelmével s a te atyai igaz hűségeddel a te megtérő gyermekedet, ki eltékozolván lelke kincseit, te nálad újra gazdaggá óhajtozik lenni a lélek javaiban. Jöjj el hozzá fogságának nehéz idején, s ha testileg el van zárva, tedd az ő lelkét szabaddá; vigasztald őt bánatában, s viselj gondot övéiről a te nagy kegyelmességed szerint. Tedd bűnbánatát maradandóvá lelkében, hogy sem élet, sem halál, sem világosság, sem sötétség, sem erő, sem gyöngeség, sem szabadság, sem fogvalétel el ne szakaszszák többé az ő lelkét te tőled, bűnbocsánatot hirdető és azt meg is adó nagy Istenünktől. Ámen“.

Légyen emlékezetes ez óra előtted, édes fiam, és szolgálgjon lelked javára e mi mostani beszélgetésünk. Isten áldjon meg!

Fogoly. Köszönöm becses látogatását, tiszteletes úr! Ez órától kezdve más útra térek gondolataimban, javulok az én szívemben. Óh jöjjön be máskor is hozzám, hogy támadjak mindig új és jobb életre.

Lp. Benézek hozzád máskor is, édes fiam!

30.-1

